

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

23 decembrie 1998 – 12 ianuarie 1999
(Anul XXXI)

51
52

Cititorilor
noștri,
SĂRBĂTORI
FERICITE
și
LA
MULTI
ANI!

Pictură de PETRU VINTILĂ

La răspîntia anilor

SFÎRȘIM un an și începem altul. Cu un număr dublu, de Sfintele Sărbători și de Revelion. Ne vom reîntîlni, marti, 13 ianuarie.

În 1998, la 10 octombrie, *România literară* a împlinit, cum se știe, trei decenii de existență. În 1999, la 18 martie, se împlinesc 45 de ani de la apariția *Gazetei literare*, metamorfozată în 1968 în revista de astăzi. Iată două prilejuri apropiate de bilanț. O revistă își are tinerețea, maturitatea și bătrînețea. Biologia ei particulară ține de istorie. Alți oameni și în alte împrejurări o redactează. Mai multe generații de colabora-

tori predau și preiau ștafeta. Nici cititorii nu sînt aceiași. Preocuparea noastră trebuie să fie mereu aceea de a păstra revista în pas cu vremurile, de a nu-i permite să se ofilească. Periodic, i-am modificat înfățișarea. O vom face, încă o dată, anul viitor, încercînd să sporim numărul de pagini, să regîndim rubricile, să modernizăm grafica, fără totuși a estompa aceea linie continuă care-i asigură revistei identitatea. *România literară* va fi și pe mai departe un magazin cultural, de informație și de critică, ocolind capcana divertismentului. Niciodată atît de fri-

vol, încît să-i îndepărteze pe cititorii serioși, dar nici atît de serios, încît să fie căutat numai de specialiști. O publicație profesionistă, care nu face concesii prostului gust și nu renunță la spiritul critic.

Numărul dublu, pe care-l puteți citi astăzi, l-am conceput ca unul de Sărbători. Am adăugat paginilor serioase și unele glumete, pentru că sărbătoarea obligă. Am vrut și să descretim fruntile cititorilor, care, ca toți românii, au prea puține motive de bucurie în această nesfîrșită tranziție. Imagiinea unei mașini de scris marchează rubricile umoristice sau paro-

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

dice. Nu că n-avem încredere în capacitatea de discriminare a cititorilor, dar nu vrem să fim făcuți răspunzători de eventualele confuzii. Ne-am ferit dintotdeauna să creăm iluzii. Am ținut la prestigiul opiniilor noastre mai mult decît la o ieftină popularitate.

Le mulțumesc cititorilor pentru înțelegere și fidelitate. Le mulțumesc redactorilor și colaboratorilor care se străduiesc, fără altă satisfacție decît aceea morală, să păstreze *România literară* la înălțimea așteptărilor. Cel mai vechi și mai nobil hebdomadar cultural al țării își este dator, în primul rînd, sieși. ■

CONTRAFORT

de Mircea Mihailescu

Nebunia îmbobocește în week-end

STADIUL ultim, al putreziciunii irecuperabile, în care a ajuns România, are nevoie de alți analiști, de alți interpreți și de alți jurnaliști capabili de o descriere corectă. Începând cu 1990, de voie, de nevoie, am abandonat critica literară și am intrat pe teritoriul "intelectualității critice". Am făcut-o conștient de faptul că dacă vom continua să tăcem, așa cum am făcut-o pe vremea lui Ceaușescu, vom recădea în cazanul cu smoală și murdărie din care, pentru o clipă, ne-am smuls. Din nefericire, până și cele mai negre, mai exagerate rânduri pe care le-am scris se dovedesc a fi nici copilării pe lângă tot ce ne e dat să trăim. De altfel, un distins scriitor timișorean îmi spunea cu umor negru care îl prinde perfect: "Stimabile, te citesc și nu mai ai nici un haz! Ai ajuns să comentezi sec o realitate mult mai sinistru decât cea descrisă de adjectivele violente din articolele tale!"

Nu mă deprimă deloc reducerea mea la nivelul "realismului nețărâmurit" - ca să folosesc sintagma inventată de un personaj care a atras asupra "României literare" o serie de necazuri - cât acuitatea observației. Într-adevăr, oricât de aspru mi s-ar părea mie că sunt în articolul pe care-l scriu pentru revistă duminică după-amiaza, luni dimineața, când iau ziazele de la chioșc, văd că am fost depășit de nebunia, nesimțirea, și ticăloșiile comise ori puse la cale peste week-end, de oamenii noștri publici. Nu ai, într-adevăr, cum să îți pasul cu imaginația bolnavă a celor care, cu nerușinare, s-au cățărât în posturile de conducere ale țării, de unde, ca niște ulii fără Dumnezeu, își dau frâu liber instinctelor de pradă.

Avea dreptate personajul invocat să constate că în România acestui moment totul pare tras la xerox, că politicienii se imită unii pe alții cu o fidelitate care dacă n-ar fi înspăimântătoare ar fi comică. Nu e destul că Ion Iliescu l-a răsplătit pe cântărețul la mitralieră Gelu Voican-Voiculescu, punându-i la dispoziție ambasada tunisiană, iată că Emil Constantinescu îi oferă aceeași ambasadă cântărețului său privat! Cu alte cuvinte, am evoluat de la clitorisul metafizic monocord al lui Voican la chitara cu șase coarde a lui Dr. Barbi! Măcar atâtă imaginație să fi avut președintele nostru, să numească în postul de consul general păpușa cu același nume! Succesul ar fi fost garantat, pentru că vocea spartă a lui Constantin Petre și versurile sale certe cu gramatica n-au cine știe ce șanse de a cârpi imaginea țării nici măcar în necultivata Africa!

Într-adevăr, cum să te raportezi la acești oameni altfel decât la un imens Boniarzo, cu dezavantajul că monstruoasele statui de care ne ocupăm mai și vorbesc, ba chiar dau legi și decrete, apar la televiziune și toarnă cu o uluitoare nerușinare cele mai gogoașe minciuni posibile? Incapacitatea și lăcomia, dublate de nesimțire și cinism, au ajuns să fie valori în fața cărora se prosternă toți cei care speră să se chivernisească bângâind mâinile până la coate în ce-a mai rămas din averea țării.

Într-un anumit sens, Ion Iliescu e scuza-bil pentru unele din actele sale. Privit cu dispreț de cvasi-unanimitatea purtătorilor de creier din țară, el n-a prea avut de unde să recruteze personaje onorabile: ajuns la putere în numele comunismului rezidual, el era obligat să mizeze pe inși legați de acea nefastă plagă. Pe câtă vreme dl Constantinescu a preluat sceptrul ca întru-chipare a onorabilității României, ca reprezentant ilustru al rațiunii, democrației și inteligenței. De care și-a bătut și își bate joc cu un cinism al dis-perării.

Într-adevăr, cum îi poate trece cuiva prin minte că un biet trubadur ce n-a depășit nivelul lozincilor răsuflete e capabil de altceva decât de susținerea unor penibile clișee? Cum adică "mai bine mort decât comunist?" Chiar n-or mai fi nuanțe intermediare? Să deducem din textul visceral al Dr. Barbi

(abia acum numele începe să-și releve întreaga semnificație: el vine, să nu uităm, de la faimosul călău nazist, doctorul Klaus Barbie!) că nu mai e loc nici de liberali, nici de democrați, nici de udemiști, nici chiar de țărăniști?! Păi, în cazul acesta dl Constantinescu răsplătește pe cineva care milita în văzul lumii chiar împotriva doctrinei reprezentate de domnia sa! Trebuie să recunoaștem, incoerența e desăvârșită!

E sfârșitul anului și e bine să ne marturisim nu numai păcatele, dar și neputințele. Cu tristețe, îmi recunosc incapacitatea de a mă plasa corect în raport cu monstruozițiile pe care le văd și de a le descrie adecvat. Nu știu ce s-ar mai putea spune - și mai ales în ce limbaj - despre jaful sistematic la care se dedau mai-marii țării, despre apatia vinovată și bolnavă în care a recăzut aproape întreaga populație, despre disprețul cu care suntem priviți în străinătate. Complotul poporului român împotriva să însăși a atins cotele nebuniei. Ca dovadă, procentele în creștere acordate, în preferințele populației, reprezentanților direcției anti-occidentale și anti-civilizației. Ca într-un blestem, în loc să ne orientăm spre lumea de la care avem ceva de învățat și chiar de profitat, alergăm bezmetic tot înspre stepele asiatice, tot înspre cei care ne-ar voi sclavi pe vecie expuși subdezvoltării și umilinței.

Sigur că vina regimului Constantinescu e mare, iar greșelile în serie pe care le face în ultima vreme președintele sunt doar simptomele bolii mortale care s-a instalat la vârf. Nu decorarea în sine a lui Ciolpan e gravă, nu avansarea diversilor generali care dacă nu sunt mânjiți, sunt în orice caz incapabili, nu transformarea unui biet folkist în diplomat. Grav e hăul ce se întrevăde dincolo de aceste cronicături prezidențiale rău prevestitoare. Acestea nu mai sunt scăpări, ci consolidarea unui stil. Mintea d-lui Constantinescu nu mai controlează realitatea, ci doar fantasmele unor vise de mărire. Doi ani în care, cu minime excepții, a fost lăsat în pace să arate ce știe i-au indus convingerea că e infailibil și că orice dorință a sa are putere de lege. N-o are nici măcar pentru d-na Zoe Petre, care începe, cu discreție, să se detașeze de adoratul său șef, nuanțând cu suavitate unele dintre prostiile făcute cu seninatate de acesta.

Privatizările cu cântec, venalitatea celor puși să aducă bani visteriei țării sunt, de-acum, banalități, după cum banale sunt și intervențiile dizolvante ale sindicaleștilor manevrați pe față de forțele securist-comuniste. Incredibil este însă optimismul afișat de mai-marii țării, între care strălucește prin incoerență, ca de obicei, primul ministru - parcă blestemat, acest post pare să fie ocupat de indivizi clonați după falcinii Ilie Verdeț și Constantin Dăscălescu. Ca și antecesorii săi, dl Vasile nu e depășit în absurd decât de propriul ministru de Finanțe. Imaginația sa luxuriantă ne reamintește că România nu e doar patria lui Stoica-Caritas (chiar, ce-o mai fi făcând bietul miliardar?), a lui Dracula sau a lui Miron Cozma, ci și a lui Urmuz. De la vistiernicii fanarioți, n-a mai avut parte Țara Românească de un ministru de o asemenea nesecată plăcere a hăitunii cetățeanului. Pe când mult-așteptatul impozit pe aer și pe mersul pe jos? Când vom fi cu toții contorizați și când dl Remes ne va impozita și visele, ba chiar și activitatea sexuală, vom fi ajuns în raiul pe care politicienii români ni-l tot promis de zece ani.

Până atunci, nostalgiei *Iepocii* pot fi fericiți. De-acum, nu mai avem nici un motiv de tângire. Dacă o aducem înapoi și pe Leana, toate sunt cum le-a lăsat Pingelică. E iarăși frig în apartamente și gol în frigidere, apa caldă curge doar atunci când nu ești acasă. Forma sincopată a articolului de față se datorează și ea culmii de civilizație atinsă de când ai noștri au ajuns la putere: în intervalul în care l-am scris, curentul s-a luat de trei ori.

POST-RESTANT

de Constanta Buzea

PARCA v-am mai spus și cu alt prilej că-mi pareți a fi un fel de cinoite mai de departe cu Sorescu, întinând asemenea lui dar cu un efect, altul, la cititor: "Ce fericiți trebuie să fie sfinții!// Dumnezeu le-a bagat electricitate/ în paradis./ Acum își pot conecta la rețea/ halourile/ și nu mai au nevoie să strecoare/ baterii în paradis/ pentru când nu-și pot lumina/ cu credința lor/ fundalul capetelor divine" (*poemul nr. 7*). "Mă podidiseră visele pe nas" ziceți în alt loc. Să răzi, să te miri ori să te îngrijorezi de glumițe ca asta? "Ai plecat/ și eu am rămas cu trupul plin/ de gaurile dinților tai./ Mă ustură vântul care trece/ prin mine/ mă trage curentul la inimă/..." (*M.C. Rm. Vâlcea*) ● Traiți de-o viață cu incertitudinea în inimă, și-abia de curând v-ați incunietat s-o așezați pe hârtie, fragila temelie pentru cele mai bine de 150 de versuri prin care, din pacate, nu reușiți s-o lămuriti: "Să fii tu oare/ începutul și sfârșitul?// Firește ca nu!// Firește că da?// Eu nu mai știu!//", demersul eșuează într-un elogiu destul de răsuflet, destul de naiv, adus iubitei: "Ție, strop de rouă/ cristalină/ ți se-nchina/ frânturi de vers/ pervers./ Ce-am spus?// Un gând apus/ m-ar îndemna/ hain/ ca să-ți scriu/ așa/ și să-mbin/ venin/ cu fiere!// Această adiere/ de duh aprins/ se spulberă./ Învins/ revin, senin./ Cu sufletul incins/ de zâmbet și lumina./ cu gândul plin de soare/ și cocoare/ ca să-ți trimit/ strop de mărgărit/ cu clinchet de argint/ Cling, cling!" Mai la vale, regretul: "Tu nu știi să faci poezii?// Pacat!", apoi gelozia ușoară: "De ce vântul/ haihui/ fără voia nimănui/ se sbenguie/ ca un copil./ tiptil/ pe frunte, pe gât, și-n păr ți s-alintă?// Te invidiez/ și sunt gelos..." , apoi iar întrebările chinuitoare: "Cine ești tu? Cine îți ghicește gândurile? Ți-e dor/ de carne, de sânge, sau de suflet?", apoi o scurtă răzvrătire la ideea că o singură femeie e totuși prea puțin pentru băierile sufletului unui bărbat. Dar situația este de așa natură și face ca el, bărbatul, poetul, să se resemneze, la una singură, și chiar la niciuna pe scurte intervale de timp, când îndoiala de sine se îngroașă, și tot în tentă interrogativă: "Să rechem adorata?// Dar cine-i?// Toate-mi sunt dragi!// Doar una, intruna/ Va fi cununa/ Dragostei mele./ Să știi!// Tu iubesti?// Pe cine?// Pe nimeni?// Pe toți?// Pe mine?// Netoți!// Să fie cei ce vor crede asta!" (*Titu Dumitrescu-Stăniilești, București*) ● Aș fi dorit din toată inima să vă fac o bucurie de sărbători, dar nici de data asta nu mi-ați creat condiții prielnice. Intenția mea rămâne spânzurată în neant, până data viitoare, poate, când va voi recunoaște cu emoții și teamă caligrafia elaborată în tuș, pe care v-o cunosc de vreo 20 de ani. Chiar și atunci când din motive lesne de bănuț ați recurs la câteva pseudonime mai mult sau mai puțin inspirate, Constantin Raga, și chiar Poetul Parcului Cismigiu - caligrafia v-a trădat. O mică schimbare, totuși, am putut să observ, naivitățile, lamentările au părăsit scena plină acum de personaje care cu stângăcie încearcă replici dure-absurde, în specificul vremii. Să iau un exemplu, poemul intitulat *odata*: "a fredonat o speranță/ trupul zgârlăit (sic!) de la o zi la alta/ când lustruiam vise./ cumpăram oglinzi/ - unele oglindeau pe gratis -/ când mă scuturam de rouă./ a cântat tot trupul/ când mâinile nu aveau cântar./ când ochii nu cultivau balanța./ când inima nu ritma cu steagurile nimănui./ nu lua dimensiunea liniilor./ a dansat când nu aștepta zăpada/ să-i acopere murdăria./ a cântat plat./ mat./ neridicat la pătrat". Și să mai iau un text, și tot ca probă pentru îndelungata mea îndoială, de care m-am saturat ca de mere acre, și vă implor, faceți ca ea, îndoiala mea, să se mântuie. Poemul se intitulează *lume*: sunt copilul prin care Prier a săpat galerii./ mă caut de petale./ n-am de gând să-mi sparg oglinda/ crăpata cu ignoranțele tale./ lume./ îți voi soarbe (sic!) cafeaua./ dar/ te conjur să-ți arunci singură zațul/ spre a nu mă acuza de ifose cu floare în vârf./ de semințe netrebnice./ voi bea din vinul tău un pahar./ nu mă înplora cu drojdia./ voi soarbe (sic!) pelinul meu până la capăt./ mă voi feri de cucută./ voi privi sifonat de cenușă spre seară./ nu niai zgâlțâi cu vorbele tale./ lume./ coroana din care culeg nectare/ după ce se sculură ziua -/ transparenta prin care află înțeleș/ hieroglifele". (*S.I.T. București*) ● De acord cu dv., când citați, aproximativ, o străveche banalitate, un chinuitor loc comun: "În confruntarea cu eternitatea, omul are nevoie de suflul de a parcurge timpul". De acord, iarăși cu dv. când spuneți că prin poezie, omul devine egalul timpului. În fine, nu va contrazic nici în convingerea de bun simț că "fiecare om simte nevoia de a se exprima și astfel, în versuri, de cele mai multe ori, înșă, fără talent deosebit și fără imaginație". Sigur că sună a justificare, ca și luați prudenta măsură de apărare. Scrierea de versuri este pentru un număr mare de oameni o terapie, o consolare, un mod ușor tragic de întreținere a speranței. Ceea ce scrieți dv. nu supără dar nici nu impresionează prea mult. Versuri pure, imagini corecte: "Timpul suspendat de genele nopții/ a lăsat clipa fără altar./ domnia corbilor în casa sufletului./ zborul lipsit de rădăcini./ eternitatea fără priviri/ și copaci plângând după aripi./ Apus." (*Diana Dobre, București*) ● De câțiva ani - spuneți - Singurătatea a devenit simbolul creației dv., "ea a sculptat scheletul rațiilor inimii și sufletului meu osteni". Citez din scrisoare: "Când rătăcești în lumea iluziilor abisul e mai apropiat decât oamenii, oamenii sunt întuneric și maladie... Cu oamenii caut întâlniri doar atunci când vreau să mă eliberez de răuri de fericire al (sic!) Eu-lui inferior, în rest ei nu mă interesează... Și astfel îi pierd, deși ei mă caută". Puțin derutată de aceste afirmații aproape tragice, mă așteptam să dau în texte de adevărate demonstrații care să vi le întărească și explice. Surpriza mea a fost că în viața de toate zilele oamenii vă interesează, îi căutați și îi găsiți. Eu sunt dovada vie, și prin mine, poezia dv. caută alți oameni, pe cititori, nu-i așa? (*Nicolae Comiteanu, Lunca la Tisa, Maramureș*).

România literară

Editata de:

- **Fundația "România literară", cu sprijinul Uniunii Scriitorilor, al Fundației pentru o Societate Deschisă România și al Ministerului Culturii**

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Corespondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

e-mail: romlit@romlit.ro

http://www.romlit.ro; bic.romlit.ro
http://www.sfos.ro/news/romlit
http://www.kappa.ro/news/romlit

Luntrea bătrînului zdrențaros

PE MĂSURA ce trece timpul, constatăm - cu relativă surprindere - că suicidul (atenție! *inclusiv* acela prin ardere) tinde să devină un "fapt divers", adică "o întâmplare banală, de toate zilele." La jumătatea lunii octombrie '98, seara, un asemenea fapt - înfățișat pe larg la unul din posturile noastre de televiziune, ne-a umplut de oroare, compasiune și stupefacție: pe treptele primăriei orașului Pitești am văzut o femeie slabuță, palidă, aparent timidă, purtînd o geacă de material plastic și mișcîndu-se cu o rigiditate bizară, mașinală, oprindu-se brusc pentru a da la iveală o banală brichetă (arma crimei de sine!), aprinzînd-o și chinîndu-se apoi să dea foc geacăi, fără succes, deocamdată... Comentariul ne face să înțelegem că Ileana Voican a fost în audiență la primar, într-o problemă locativă, și refuzată fiind (după spusele ei) a decis să-și aducă la îndeplinire amenințarea inițială, aceea de a-și da foc în public, chiar acolo, în fața instituției "vinovate". Este vorba, deducem, de un protest individual cu valoare de protest general, cu caracter social! Cameramanul e iscusit, imaginea nici măcar nu tremura ușor, pentru a ne face să simțim și noi, privitorii, emoția, încordarea operatorului (eroina tragiceii întâmplări avusese ideea de a anunța, la vreme, intenția imolării care transformă un caz administrativ într-un caz patologic). De față sînt, evident, și spectatori ocazionali, năcuți, inerti, neintervenind în nici un fel, presimțind parcă deznodămîntul fatal. Și totuși, iată, un om de suflet, curajos, se apropie de *I.V.* și încearcă s-o convingă pe sinucigașa să-i dea bricheta, cînd, lovitura de teatru, un alt bărbat tînar, corect îmbrăcat, flegmatic și totodată amenințător, intra în cadru și îl repede pe posibilul salvator, zicîndu-i că, dacă pune mîna pe soția lui, femeia cu bricheta, atunci și el va pune mîna pe dinsul, înfățișîndu-l etc. Intimidat, omul se retrage, cameramanul continuă să-și facă meseria exemplar, nu scapă absolut nici un detaliu din ceea ce este și dispare autentică, și situație grotescă, deoarece eroina principală se încapățînează să-și incendieze geaca, pare-se - cit de cit - ignifugă. În sfîrșit... izbutește! Mă opresc aici cu redarea scenei pe care teasteul o înregistrează la fel de "profesional", fidel aparatului și nicidecum ființei preschimbată în torță vie. Un amănunt în plus: parcă treziți brutal dintr-un somn ucigaș, cei de față își dezbracă la ȳteală hainele și încearcă să înăbușe flăcările. Transcriu: "Orb să fii și tot vezi că jocul cu focul, practicat de niște actori politici de mîna a doua ca să atragă atenția, e un moft de duzină în raport cu faptul că un om disperat poate să toarne pe el un kilogram de benzină, să aprindă chibritul și să ardă în fața primăriei ca o torță" (*Ileana Mălăncioiu*).

Peste o zi, două, tot la televizor, alt "fapt divers" din aceeași serie: un cuplu de părinți toarnă, în prezența trecătorilor, un lichid inflamabil și amenință (convocarea pentru filmare fusese lansată de dumealor!) că-și vor jertfi prin foc propriile progeneruri dacă... din pricina perplexității nici nu mai țin minte cine și cum le-a curmat părinților zelul criminal, oricum m-am liniștit atunci cînd i-am privit urcîndu-se "toți patru" într-o "Dacia 1310" personală, pripiți, deloc rușinați, deși unul din copii mai are încă întipărită pe chip masca groazei manifestată anterior și prin țipete înfiorătoare. Apoi, în ziua următoare, de astă dată în ziar, citesc cum *F.I.*, un bărbat de 30 de ani, s-a stropit duminică de dimineață, în fața Bisericii "Sf. Stelian" din București, cu o sticlă întreagă de alcool sanitar, după care și-a dat foc. Salvat de drept-credincioși și poliștii anume chemați la locul faptei, *F.I.* a vrut să se folosească de o sticlă de votcă, pentru a se imola, totuși, după care - iarăși salvat - înghite un pumn de *Diazepam*, motiv pen-

tru care autoincendiatorul ajunge la Urgența. Mobilul tărașeniei: insul e căsătorit de doar patru luni, iar nevasta lui s-a decis să divorțeze. Aici, în biserică, se află surorile soției, așadar... Alt caz, de asemenea datorat zeului Amor, a văzut lumina tiparului cîteva zile mai tîrziu: *C.T.* (31 ani) din localitatea Basarabi, județul Constanța, trăiește în concubinaj cu *V.N.*, mamă a trei copii pe care-i cresc împreună. Sfredelit de gelozie la adresa alesei inimii sale, insul a ieșit din apartament și, în fața blocului lor, s-a stropit cu conținutul unei sticle de spirt medicinal, alegîndu-se cu arderea (gradul II) a 75 la sută din epidermă. O circumstanță atenuantă: era beat. Și o mărturisire de preț: l-a "inspirat" sinucigașa din Pitești, *I.V.* O concluzie importantă: reiese limpede că sinucigașii (prin foc sau altminteri) sînt un pericol nu numai pentru ei înșiși, ci și pentru "marele public", lucru știut, probat și explicat de către psihopatologi: "Sinuciderea pare a fi *contagioasă* (sublinierea noastră): sînt înregistrate, cîteodată, veritabile epidemii de morți voluntare..." (*N. Sillamy*). Același specialist definește astfel suicidul: "Acțiune prin care îți pui singur capăt zilelor, cel mai adesea pentru a te elibera de o situație devenită intolerabilă. Anumite sinucideri, motivate de considerațiuni religioase ori morale (a scăpa de dezonoare, a nu fi o povară pentru altul) se înrutesc. Celelalte, mai frecvente, dictate de o afectivitate foarte perturbată, corespund unui comportament patologic. Ele sînt pricinuite de nevroze deprimante... incapabile de a se insera armonios în viață și de a găsi un sens al existenței lor, sau de melancolici care meditează asupra morții lor de mult timp... Există o condiționare socială, mai mult sau mai puțin conștientă, pregătind subiectul să accepte ideea de a se suprima în anumite circumstanțe. În Africa neagră, de exemplu, suicidul este adeseori ultimul mijloc de a te răzbuna pe un adversar: disperatul se omoară pe sine cu intenția de a nu-i lăsa nici un răgaz aceluia care l-a ofensat."

ORICUM, sinuciderea prin foc nu este, defel, specifică acestor meleaguri și oameni. De regulă, autoincendierea ține de anumite filozofii. În învățăturile sale, iată, Biblia propovăduiește ocrotirea vieții: "Nu vă grăbiți moartea prin rățacirile vieții voastre și nu vă atrageți pieirea prin fapta minilor voastre. Căci Dumnezeu n-a făcut moartea și nu se bucură de pieirea celor vii" (*Vechiul Testament* - „Înțelepciunea lui Solomon“, 1, 12-13).

Dar "faptul divers" ne demonstrează, fără posibilitate de tăgadă, că asemenea comportament deviat implică un anumit grad de deumanizare a celui în cauză, forțîndu-l pe individ să fie, totodată, robul unei emotivități bolnave, dublată de o jalnică doza de caricatural. Astfel, "bietul om" se pomeneste văduvit de un instinct invariabil, desigur înnăscut, de un comportament spontan: *instinctul de conservare*. Totuși e bine de știut că și acesta este susceptibil de a suferi modificări, în măsura în care la om conduitele sînt învățate și deci influențate de condițiile sociale. Neîndoielnic, actele sinucigașe sînt reflexul mai profund al răului social contemporan, cînd existența ia o turnură cvasipatologică, producîndu-se simetric și o anumită anihilare a personalității umane care include și tare psihice. Actul autodistrugerii, judecat în absolut, e anormal. În noțiunea de instinct de conservare se include un ansamblu de mobiluri care îi dictează insului să-și conserve viața, pentru că respectivul instinct rămîne dependent de contextul social. Istoria ne arată că, pe glob, în anumite zone ale Terrei, populații întregi au dispărut deoarece și-au pierdut gustul și propria rațiune de a trăi. În fond, fiecare suicid semnifică înfînit mai mult decît pare la

Voci din țara paralelă

LINIȘTITE ore de seara într-o camera de gardă: prin ușa dată de perete se vede cum apune lumina pe dalele lucitoare, proaspăt spălate ale coridorului. Trei femei, asistentă și două infermiere, citesc scrisorile către Moș Crăciun compuse de copiii lor. "Ăla mic al meu plîngea aseară de mama focului că a scris două cuvînte legate și frate-sau ridea de el. Ala marele e un șmecher ce nu s-a văzut: uite, ce frumos știe să scrie cînd vrea ceva. Da' cînd îl rog eu să-și scrie o scrisoare lui mă-sa mare la țară, spune că nu se pricepe."

Își trec una alteia foile de caiet și compară lungile liste de dorințe, pe care le amendează cu spirit realist; copiii cer multe dar n-o să capete decît "acolo, niște ciocolățele, ceva bomboane și-n rest izmănuțe și ciorapi". Azi-miine e Crăciunul, "cade-ntr-o vineri", joia următoare e revelionul și s-a mai dus un an. "Auzi, tu, eu am întîrziat azi la curs (recalificare profesională, n.n.). Dau fuga, intru în vestiar, cer caietul de la mama Rodica și trec repede titlul lecției și data: 10 decembrie 1989. Invers, adică. Așa era scris la ea în filă: 1989. Mă uit o dată, mă uit de două ori și zic: mă, parca nu-i corect. Dar *anul asta* (s.n.) îmi spune mie ceva". N-a prins Revoluția în București, era la socri, într-un sat de lângă Pașcani, tăiașe porcul. În bucătărie se vorbea tare, se împărțea carnea cu satirul, sfîrșia grăsimia pe plită, mergea radioul, unul care stă deschis toată ziua, dar nu-l ascultă nimeni. "Și deodată aud c-a fugit Ceaușescu. Ori mi s-a părut? Las tot, fug în casă, dau drumul la televizor: și la televizor spunea același lucru!". "Eu atunci m-am dus imediat la Televiziune, eram cu băiețelul de mină; am ajuns acasă după două zile". Infermiera Magda, are trei copii, toți băieți, pe care-i crește singură; numai doi dintre ei sînt la școală și i-au scris lui Moș Crăciun. Dorințele celui mare i se par intrucitva exagerate: el nu socotește deloc cît costă numai meditațiile la matematică, pentru capacitate? Nimic de zis, profesorul e foarte bun, un bătrîn cu pareză facială, destul de urit, săracul, pe care boala, probabil, l-a făcut cam capricios: trebuie să fie sculat dimineața cu telefonul, cînd vine la lecție cere două cani de cafea și apă minerală, "cite o sticlă întreagă, de 1800 lei, nu bea de la ghiuveta", însă, oricum, ia ceva mai ieftin fiindcă mai vin și alți doi copii la meditație: de la fiul gazdei cere numai 25.000 lei ora, pomană curată. Plus că băiatul nu umblă cu metroul, nu-ntîrzie, nu lălaie cu derbedeii. "Dar electrica se consumă de la mine, cafeaua tot de la mine, ba se mai blochează de dimineață și o cameră - noi stăm șase persoane în două odăi și-un living de trecere, cu părinții mei și cu băieții. Așa că, ori stai acasă ori că vii din gardă - apucă-te, foarte devreme, dă-i zor, fă repede din dormitor birou de lucru, așează scaunele, trage cu aspiratorul, șterge praful..." Băiatul cel mare învață bine, e frumos, umblă "tuns Bruce" și are succes la fete. "Asta-vară l-a căutat acasă o puștoaică "tupeistă", vînzătoare la automatul de înghețată din piață. A sunat la ușa și-a zis: «auzi, tu, mi-l trimiți și mie pe Dan?» Nici bună ziua, doamnă, nici "vă rog", nici nimic." De revelion Magda va fi de gardă și vrea "să iasă din realitate": a ochit la BIG o casetă cu Madona și-o să o asculte toată noaptea. Colega sa de la ortopedie e de părere că, după ce-a născut, Madona cîntă "ai 'mîți: "matemitatea schimbă". De sărbători ea vrea să rămînă în realitatea neî. I zilei: dacă ar fi de gardă ar veni, pe sub halat, cu o rochie roz cu bretele, gen fu , ar aduce "sarmalele ei", ceva carne de porc de la țară, tranșată gata pentru friptură, numai s-o pună pe grătar, "să miroasă peste tot a prăjit, să vad cum se-nvîrte fumul prin cameră și *să nu deschid geamurile*" (s.n.). Liniștitele ore de seara: ar fi timpul știrilor TV, dar la unicul televizor adus de cineva în salon se urmarește un serial. Plictisită de atmosferă, fetița "rămasă cu piciorul nenorocit pe viață de-un șofer dement, de-ăștia de azi", iese pe coridor cu marele sau urs galben, o jucărie cîntătoare pe lingă care se adună, venind în mers saltat zgomotos, cîțiva pacienți curioși. De altfel, tot timpul cît au stat de vorbă cele trei femei de una, de alta, au răsunit de pe coridor, ca zgomot de fond, pași inegali și opinții, de oameni în cirje.

Tita Chiper

prima vedere, fiind vorba de o "constelație de factori".

REVENIND la "faptul divers" ca atare mai putem invoca și alte sinucideri (nu prin foc!) care, slujindu-se de mass-media, contamenează malefic - cu voie sau fără voie - un număr mare de subiecți. Să amintim doar cîteva dintre ele: un subofițer de 24 de ani, *C.B.*, aflat în post, de pază, la Prefectura Iași, se găsește - împreună cu niște colegi - într-una din încăperi, de unde dă un telefon, vorbește cu o fată (s-ar zice că... în contradictoriu), pune receptorul în furcă și... se impușcă în gură cu arma din dotare. Motivul actului disperat, presupus doar: "de natură sentimentală". Alt caz: părintele *S.J.* din Tulcea, profesor la seminar și inspector școlar, și-a pus capăt zilelor spînzurîndu-se. El a fost "hărțuit psihic" vreme îndelungată, pentru a fi constrîns să renunțe la funcția de inspector școlar. Mascarada devastatoare a presiunii psihice incriminează un număr de preoți, pare-se și Arhiepiscopia (unde ar fi fost jignit în repetate rînduri), precum și pe cei care-i dădeau zilnic telefoane de amenințare etc. Ne gîndim cu tristete la cei rămași în urma disparutului, mai ales la fiica acestuia, elevă în clasa a XI-a de liceu. Tot 17 ani are și *M.C.*, din Iași. Ea este o "performeră" în domeniul suicidului, aflîndu-se - recent - la a cincea tentativă, din fericire eșuată (a fost tratată și psihiatric). În același chenar cu cazul *M.C.* apare și cel al lui *G.B.* din Puliș care, la 58 de ani, s-a strangulat. Era pensionat de curînd, după peste patruzeci de ani de activitate la aceeași întreprindere și se crede că bietul om n-a suportat șocul inactivității. Șapca lui și scurta atîrnau în curte, pe o antenă înaltă de televizor. La ora

aceea, pe seară, cine știe cîți telespectatori priveau în tihnă telenovelele noastre cele de toate zilele, urmărind cu încordare destine prefabricate, lesnicioase și de care lumea devine, vai! dependentă.

Mitologia e plină de sinucideri. Care va să zică și "cei mari" își pot pune capăt zilelor: Aegeus se înecă voluntar, Butes își curmă zilele în adîncul unei fintini, Hero se aruncă în mare din virful unui turn înalt, sinucigași fiind și Amata, Athanas, Hylo-nome, Phyllis, Dido, Evadne etc. etc. Referîndu-se, în schimb, la comportamentul uman, filozoful Leonte Pătrașcu, eroul romanului *Luntrea lui Caron* de Lucian Blaga - alter ego-ul autorului - cugetă astfel: "Sinuciderea, vrei să spui, nu este niciodată un act moral... sinuciderea este desigur, în cele mai multe cazuri, un act de boală și de iresponsabilitate. Uneori sinuciderea poate fi însă un act de suprem eroism. Recunosc, un act moral sinuciderea nu e niciodată, căci nu se poate dori ca un asemenea act să devină un model de comportare obștească. Moralitatea e normă. Eroismul nu s-ar putea numi niciodată moral căci el depășește orice normă. Astfel sinuciderea poate să fie într-adevăr, uneori un act de eroism. Cineva care, perfect lucid, își curmă o existență ce nu mai merită acest nume, o existență în ființa ei iremediabil degradată datorită unor împrejurări silnice și prin forță majoră... Îmi dau seama că adesea v-ați temut de depresiunile de care mă las cîmpit de la o vreme. V-ați temut zadarnic. Pot să fiu invinuit de multe greșeli, de multe alunecări și de atîtea rătăcirii. Dovezi de iresponsabilitate nu cred însă să fi dat vreodată!"

Mihai Stoian

(Continuare în pag. 16)

Cărți primite la redacție

◆ RADU GYR, *SÂNGELE TEMNIȚEI, STIGMA-TE*, notă bio-bibliografică de Barbu Cioculescu; *PRAGUL DE PIATRĂ*, ediție îngrijită și postfață de Barbu Cioculescu; *ANOTIMPUL UMBRELOR*, sonete și rondeluri, ediție îngrijită și postfață de Barbu Cioculescu. București, Ed. Vremea,

1998. 288+208+236 pag., 29 000+22 000+25 000 lei. Cele trei volume cuprind opera poetică postumă a lui Radu Gyr și sunt concepute, în linii mari, în conformitate cu voința autorului însuși, care a murit în 1975, înainte de a-și definitiva proiectul. Barbu Cioculescu a colaborat cu fiica poetului, Simona Popa, la alcătuirea sumarelor și stabilirea textelor. Ediția care a rezultat îl prezintă pe Radu Gyr ca pe un poet de primă mărime, cu un sunet liric grav, efect de rezonanță al unei lovături cumpolite date într-un "piept de aramă": "Pentru sângele neamului tău curs prin șanțuri,/ Pentru cântecul tău, ținut în piroane,/ Pentru lacrima soarelui tău pus în lanțuri,/ Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!"

◆ TITUS POPOVICI, *DISCIPLINA DEZORDINII*, roman memorialistic, București, Ed. Mașina de scris, 1998. După moartea neașteptată a lui Titus Popovici, la 29 noiembrie 1994, pe masa sa de lucru s-au găsit mai multe lucrări în manuscris. Romanul *Cartierul Primăverii - Cap sau pajură* a apărut la începutul lui 1998 și a fost primit cu interes. Cartea care se află acum în librării, *Disciplina dezordinii* (definiție sintetică, în două cuvinte, a stilului de viață comunist!) are o factură memorialistică și se referă la nomenclatura politică, literară și artistică a epocii postbelice. Personajele ei sunt Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Chivu Stoica, Nicolae Ceaușescu,

Elena Ceaușescu, Manea Mănescu, Ștefan Andrei, Leonte Răutu, Mihai Beniuc, Petru Dumitriu, Nicolae Moraru, Dumitru Popescu, Silviu Curticeanu, Cornel Burtică și mulți alții. Se remarcă, și de această dată, talentul de pamfletar al autorului.

◆ NICOLAE BALOTĂ, *CAIETUL ALBASTRU* (*Timp mort*, 1954-1955, *Remember*, 1991-1998), vol. I-II, București, Ed. Fundației Culturale Române, 1998. 376+404 pag. Caietul albastru a existat cu adevărat, cuprinzând însemnările de jurnal ale tânărului

Nicolae Balotă, din perioada 1954-1955. Arestat de securiști într-un tren în mers, în noaptea de 2 spre 3 ianuarie 1956, Nicolae Balotă a lăsat intenționat servieta cu caietul albastru în plasa de bagaje, ca și cum n-ar fi fost a lui. Recuperată de un binevoitor, ea a ajuns, după multe peripeții, la I. Negoitescu. Acele însemnări, însumând 200 de pagini, sunt publicate acum împreună cu alte 600 de pagini de adnotări, completări și comentarii datând din perioada 1991-1998. Maturul îl analizează și îl explică pe tânăr. Ilustrul umanist de azi, profesorul care face amfiteatre pline la importante universități din Europa, îl completează, în judecarea unei epoci, pe intelectualul încă neformat de altădată. Rezultă un dialog între vârste, un bildungsroman, o confesiune de un senin tragism, un eseu filosofic, în sfârșit, o operă greu de clasificat, dar ușor de evaluat, ca o carte fundamentală a culturii românești postcomuniste.

◆ GABRIEL PLEȘEA, *SCRIITORI ROMÂNI LA NEW YORK*, interviuri, fragmente de operă, semnalările criticii, București, Ed. Vestala, 1998. 330 pag. Carte utilă, realizată cu competență și cu o ardoare specifică unui autor care se simte nedreptățit (atât în țara de origine, cât și în patria lui adoptivă). Mărturisirile obți-

nute de la Nina Cassian, Mircea M. Ionescu, Constantin Virgil Negoită, Anca Pedvis, Dumitru Radu Popa, Mirela Roznovanu, Mircea Săndulescu, Ștefan Stoenescu au și ele un caracter revendicativ (în mare măsură justificat). Atractivă din punct de vedere publicistic și riguroasă din punct de vedere documentar, lucrarea suferă de absența aproape totală a spiritului critic, scriitorii români din New York, inclusiv Gabriel Pleșea, fiind prezentați apologetic.

◆ ADRIAN POPESCU, *FĂRĂ VÂRSTĂ*, București, Ed. Cartea Românească, 1998. 58 pag. Poeme în care apar, fulgurant, impresii din Grecia, Italia, Franța, țările scandinave etc., bineînțeles, fără nimic turistic, ci ca ocazii de revelare a noi posibilități lirice. Tonul de imn religios al poemelor lui Adrian Popescu se combină foarte bine cu această viziune cosmopolită asupra existenței, sugerând o umilință de peregrin față de minunile lumii. Adrian Popescu - după cum explică Dan Cristea într-o scurtă, dar edificatoare prefață - "rămâne unul dintre puținii poeți contemporani pentru care Paradisul terestru există în plinătatea lui".

◆ LIVIUS CIOCÂRLIE, *TREI ÎNTR-O GALERĂ*, jurnal de lăsar la vatră, Cluj, Ed. Echinox, 1998. 256 pag., 20.400 lei. Pagini de jurnal referitoare la o perioadă care începe cu anul 1993. Autorul nu mai menționează, ca în volumele anterioare, ziua, luna și anul de când datează fiecare însemnare. Prin aceasta creează o impresie de trecere abruptă de la un subiect la altul într-un text continuu, un fel de *zbatere* dramatică, interminabilă și fără finalitate, ca a unei muște între două geamuri. Impresia este accentuată de faptul că, de data aceasta, el nu-și mai impune să descrie impersonal, apatic fiecare situație, convins aprioric de absența unui sens, ci încear-

că și eșuează, și iar încearcă, de sute de ori, să interpreteze faptele, să le ierarhizeze, să ia atitudine. În plan spiritual, Livius Ciocârlie s-a transformat dintr-un Oblomov într-un Pierre Bezuhov. S-a umanizat.

◆ ADRIAN ALUI GHEORGHE, *COMPLICITATE*, București, Ed. Libra, 1998. 64 pag. Adrian Alui Gheorghe era, cândva, un simbol al tinereții nesupuse, ca și celălalt poet de vârstă lui din Piatra Neamț, regretatul Aurel Dumitrașcu. Acum, la patruzeci de ani, el are un aer de boem ofilit. În loc să inventeze altceva, să riște, să dispară în flăcările unui nou lirism, prefera să practice același nonconformism verificat și (astăzi) comod care i-a adus cândva succes: "Te uiți la mine. da, scriu poezii/ fără să fiu un mutilat de război/(al războiului rece?) sau măcar astmatic/ scriu poezii noaptea îmi sprijindegetul de/ frunte precum profeții precum conșpiștii/ de la curțile faraonilor precum sinucigașii/ care își scriu mesajele un fel de proces verbal/ prin care dau în primire lumea asta alterată/ grețosă desigur" etc.

◆ STELIAN ȚURLEA, *PASAREA NOPTII*, povești cu

Daniel, desenele de Sorin Andreescu, București, Ed. PRO, 1998. 124 pag., *Pasărea nopții* este, probabil, cea mai bună carte pentru copii apărută în 1998. Ea aparține unui prozator experimentat care își face debutul în acest gen cu siguranța cu care un cântăreț de operă interpretează muzică ușoară. Cele șapte povești incluse în volum - *Pasărea nopții*, *Pestele ferecat*, *Broasca țestoasă iute ca săgeata*, *Planeta portocalie*, *Gaițele de la scara 3*, *Ciocul cântăreț* și *Fulgul de nea* - se remarcă imediat printr-o fantezie dezlănțuită care nu alunecă însă niciodată în prolixitate, așa cum se întâmplă la alți autori de literatură pentru copii. Stelian Țurlea are un mod direct, bănătesc de a relatea cele mai năstrușnice întâmplări. Și aproape întotdeauna eroul său, Daniel, "un băiețel tare neastâmpărat", își începe aventura în fața blocului sau la grădiniță pentru a ajunge pe

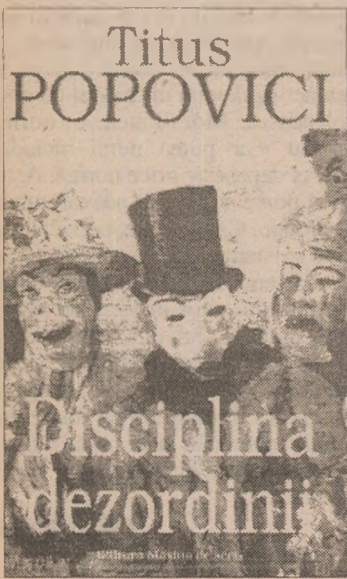
neobservate în spații fabuloase, inclusiv pe "planeta portocalie". Această comunicare firească între viața de fiecare zi și o lume de fantasmă dovedește o foarte bună înțelegere a psihologiei copilului.

◆ GELLU DORIAN, *TINERII POETI ROMÂNI DE DINCOLO DE STYX*, Iași, Ed. Timpul, 1998. 318 pag. Antologia lui Gellu Dorian este un fel de inventar al pierderilor suferite de poezia română în ultimele decenii, prin moartea unor poeți tineri. Totuși, oricât de mult respect ar impune criteriul funerar folosit în alcătuirea culegerii, el este, din punct de vedere literar, profund neseorios. O antologie a poezilor morți prematur este la fel de lipsită de justificare literară ca o antologie a poezilor-forestieri, a poezilor înalți sau a poezilor cu nume care încep cu litera A. Rămâne valoarea informativă a lucrării. Într-o țară în care informațiile sunt de obicei incomplete și imprecise, nu strică să ai în biblioteca proprie o carte cu date bio-bibliografice despre 31 de poeți, unii insignifianți, alții însă valoroși și imposibil de ignorat.

◆ DINA HRENCIUC, *DESPĂRȚIRE RATATĂ*, ROMAN, București, Ed. Albatros, 1998. 286 pag., Dina Hrenciuc a sedus critica literară (cu un roman scris în adolescență, *Cercuri albe*) și a abandonat-o, disparând din raza ei de observație, pentru mulți ani. Ea revine acum, când nimeni nu se mai aștepta, cu un nou roman, *Despărțire ratată*, care îi confirmă vocația. Protagonista romanului, Teodora, povestește la persoana întâi cum, având de ales între doi bărbați, Cristian și Mihai, care o iubeau, a ezitat să opteze și i-a pierdut pe amân-

doi, primul înecându-se în Dunăre, iar cel de-al doilea căsătorindu-se cu altă femeie. Paralizia de care este cuprinsă voința Teodorei se explică și prin despărțirea, recent consumată, a părinților ei, care îi dovedește că orice, chiar și ceea ce pare definitiv, se poate prăbuși pe neașteptate. Toate aceste pierderi succesive naratoarea le înregistrează cu o luciditate dramatică, fără să li se împotrivească. Intensitatea trăirilor și fatalismul aduc aminte de marea proză rusească.

Cărți primite și ele (din nefericire) la redacție

● SIMION MIOC, *TELECORDERII ȘI LUDISME*, Timișoara, Ed. Marineasa, 1998. 124 pag. Citind cartea lui Simion MIOC, nu știi ce să admiri mai mult: telecorderii sau ludismele. Telecorderii sunt multiinterdante și paraconice, reeditând un periferocentrism din secolul XVIII, în varianta spaneză. Iată câteva exemple: "Poliedru-n simetrie/ cu botine de nisip/ conservatele-i mumii/ n-au elan în nici un chip" (*Pre-față*); "pe când statuia doarme-n humă/ alături pe mal și pe val/ armuri se duelează-n uri/ că n-are cucul mumă" (*Ca-ntr-un desen*); "nu l-am supărat nicicum/ știu toți mormolocii/ și geniu loci/ cu albeață peste ochi/ evadați din pentateuc" (*Simili-vraja*); "când omul este doar o oază/ prin labirint de anamneză/ strunește-ți spaimile din hoardă/ și-așteaptă căpcaunul să dea semn" (*Treceri și petreceri*); "(jos)/ umane oluri/ o viață gioarsă/ moartea hotar/(sus)/ cosmicul paing/ pe-un nesfârșit zid/ din sacrele focuri/ nădește textura" (*Oglinda de aur*).

La rândul lor ludismele, clasificate de poet în "elegiinde" și "filosofardisme", produc o concentrare a universului liric, deci un univers concentrațional, proiectându-ne în secolul imediat anterior secolului douăzeci și unu: "cineva mă urăște de moarte/ rupându-mi eticheta/ de pe ușa biroului!/ (Doamne ce primitivisme/ ducem în cârcă!)" (*Aviz amatorilor*); "copii handicapați în Vidra/ și-n alte lazareturi camuflate/ sunt darul ce ni-l

face hidra/ din veacul XX" (*Vocalize*); "pe aici voi mai trece/ și mâine poate/ sunt plopul meu/ pe malul Begăi" (*Ecoul romanț*); "vine consoarta/ de la serviciu/ și pleacă la «cei dragi»" (*Carpe diem*).

● MARIUS JUCAN, *FASCINAȚIA FIȚIUNII sau DESPRE RETORICA ELIPSEI*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1998. 192 pag., 25.500 lei. Autorul are darul de a explica probleme complicate de teoria literaturii într-un limbaj accesibil. Stilul simplu, sugestiv, cucuritor este marele său atu. Acest nou mod de a scrie poate

relansa interesul pentru literatură al publicului larg, inclusiv al tinerei generații. Datorită unui artist al persuasiunii ca Marius Jucan sunt șanse ca, în viitorul apropiat, adolescenții care azi bat minge pe străzi, printre mașini, să-și abandoneze stupida indeletnicire și să se întoarcă la lectură. Nu este greu să ni-i închipuim absorbiți de citirea unui pasaj de genul celui pe care îl reproducem în continuare, surzi la chemările fotbalului, discotecii și jocurilor mecanice: "O dată cu asertarea individualismului în modernitate, subiectivitatea nu mai poate fi privită ca tot unitar (*subiectum*), ci se manifestă în fațete plurale, concurențiale, animate de o dorință subiectivă, ceea ce așează într-un raport nou centralitatea conștiinței și subiectivitatea, prin deplasarea accentului de pe sarcina totalizantă, «armonioasă» a subiectului premodern, pe o de-totalizare a acestuia."

● TOMA GEORGE MAIORESCU, *PROZE (TIMPUL IUBIRII, TIMPUL ISPĂȘIRII, TIMPUL ETERNEI REVENIRII)*, București, Ed. Vinea, col. "Scriitori români contemporani - ediții definitive", 1998. 504 pag. Toma George Maiorescu este poet chiar și când este prozator. Fervoarea sa lirică nu suportă restricțiile de nici un fel și cu atât mai puțin interdicția de a vedea existența dintr-o perspectivă metafizică: "Pompierului i s-a încredințat nobila sarcină/ de a aprinde focul/ Cu capul ridicat OMul cu JOBEN urcă/ treptele pedestaltului/ pentru ultima oară întoarse lămâia cu partea umedă în afară/ și se pregăti să sară pe rugul incins/ când// N-am mai putut răbda o asemenea nedreptate./ Am coborât, deci în PIAȚĂ am alungat fi- gurile de ceară care mi-au bătut cerneala și mi-am pus palma pe umărul OMului/ cu JOBEN. Dar acesta își ridică spre mine/ ochii mari plini de o tristețe transcendentă./ Își întoarse cu degetul mare lămâia cu partea/ umedă în afară și, în loc de binețe, mi se/ adresă cu cuvintele:// - Ai venit și tu să mă lichidezi?/ EU (adică TOMA GEORGE MAIORESCU):/ - Dimpotrivă. Să te salvez." O lectură atentă a textului

dezvăluie faptul că referirile la partea umedă a lămâii sunt expresia unui erotism exuberant și, în același timp, protestul curajos al poetului împotriva pudibonderiei la care ne-a condamnat regimul comunist. El nu se sfiește să ia atitudine și față de excesele economiei de piață, incriminând, prin aceeași sintagmă, obsesia personajelor feminine din clipurile publicitare de a fi mereu mai curate, mai uscate. În legătură cu o lămâie nu putem niciodată - să recunoaștem - să ne facem idealul de a o vedea mai uscată! Curată, da. Dar uscată?!

● PAUL ANDREI, *DULCELE SEPTEMBRIE*, Cluj, Ed. Clusium, 1998. 96 pag. Bogăția lexicală a graiurilor dialectale idiomatice românești nu a dispărut. Dovada o constituie recenta carte de proză a lui Paul Andrei în care limbajul regional este cu atâtă artă folosit încât devine instantaneu limbaj literar. Iată o țară de text: "Se vorbește apoi pe stradă de nu știu ce bâzdoganie de întâmplare, care urmează să aibă loc în satul nostru. E în zvon o panaramă cum n-a mai avut

loc pe la noi. Ce-o fi? Zgârm cu privirea chipurile celor care trec pe dinaintea casei dimineața, când duc vitele la izlaz. Iar ei mă salută ca și cum nu ar fi cazul să aibă loc nici un fel de ceas rău, urmând să se abată. «Leonico, imi zic, lucrurile stau oable, nu cu tine au de lucru acuzatorii.» Nu-i mai puțin adevărat că fieștecare trecător are beleaua lui, vasăzică are cu ce se lua la trântă. Totuși, nu știu de ce, am impresia că în jurul meu se adună ceva, că se strânge cercul. Toată ființa îmi pare a fi cuprinsă ca în niște obade. Să fie de vină în primul rând neizbuteala, răvna mea după liniștea ce nu mai vine? Cu asemenea cărți, europenizarea literaturii noastre merge în linie oablă. Dacă zgârmăm mai mult în filonul autohton n-ar fi exclus să luăm și o bâzdoganie de Premiu Nobel.

● LUCIAN TEODOSIU, *DIMITRIE STELARU, AȘA CUM L-AM CUNOSCUT*, Iași, Ed. Junimea, 1998. 124 pag. Prin această carte se săvârșește sanctificarea lui Dimitrie Stelaru. După Ștefan cel Mare, avem deci încă un sfânt în panteonul gloriilor naționale. Lângă marele voievod va sta de acum înainte un voievod al poeziei. Lucian Teodosiu-Santificatorul își manifestă încă de la primul paragraf al cărții ardoarea apologetică: "De poetul Dimitrie Stelaru m-a legat o prietenie profundă în anii adolescenței mele și ai tinereții dintâi, un sentiment ca un fel de pasăre ireală care gravitează, cumva, chiar fără nume, în spațiul limbii române, de vreme ce nu știu ce este și-mi răscolește sufletul și astăzi; m-am tot gândit în acești ani, de când el nu mai este, cum aș putea aduna cioburile pentru a reconstitui, ca un arheolog, frumusețea stranie a amforei de odinioară." Stiloul, după cum povestește

SEMNAL

tot de
Alex
Ștefănescu

monografistul însuși, are mai mult spirit critic. Ca dovadă, adeseori, în timpul scrierii cărții, "se oprește îndărătnic, nedorind să meargă mai departe", dar Lucian Teodosiu îl înduplecă, adresându-i îndemnul: "Haide-haide!" Tonul este păstrat până la sfârșitul cărții, unde se relatează, printr-o perfectă sincronizare, și sfârșitul lui Dimitrie Stelaru. Bineînțeles, nu este o relatare prozaică. O fanfară invizibilă acompaniază frazele finale ale monografiei: "Se zice că într-o noapte, de asemenea calmă, cu luna plină și cu miriade de stele în cerul înalt și senin, Șarpele Marao a coborât din înalțuri fâlfâind și lăsându-și în jos aripile enorme și reci, într-o toamnă neobișnuit de rece și umedă ca un cavou, l-a învăluit pe poet cu o grijă nesfârșită și l-a ridicat până la Lună, în noaptea de 29 noiembrie 1971. Aceasta a fost, probabil, cauza evanescenței poetului, se mai spune, din moment ce Dimitrie Stelaru nu a mai fost văzut de atunci niciodată, de nimeni, dispărând chiar din acea noapte rece și umedă de toamnă."

● CORNELIA SEGĂRCEANU, *CUVINTE DE TAINĂ*, București, Ed. Semne, 1998. 96 pag. Cornelia Segărceanu filosofează în poezie. Versurile ei nu sunt versuri, ci adevăruri esențiale, rostite solemn și eliptic: "A stat încolăcit în mine/ Nefirescul:/ Perversă suspendare a gândului/ Într-un imens,/ Bizar,/ Străin și arbitrar/ Paradox/ Fals." (*Am învial*). Așa se explică de ce

poemele din recentul volum nu pot fi citite în flux continuu. După lectura fiecăruia dintre ele, este nevoie de o pauză - de reculegere, de reflecție, de regăsire a suflului inteligenței. Să mai transcriem câteva versuri aforistice, pentru a avea la ce să reflectăm în timpul sărbătorilor de iarnă: "Nu,/ Dragostea și durerea/ Nu creează poezia./ Ci urma lor."; "Un copac desfrunzit nu este un copac uscat."; "Undeva, la Poarta cea mare a viselor,/ Târcoale, asalturi și pânde/ Împletesc Iluziile:/ Pe cât de înaltă e Poarta,.../ Pe-atât cresc în noi/ și iluziile."

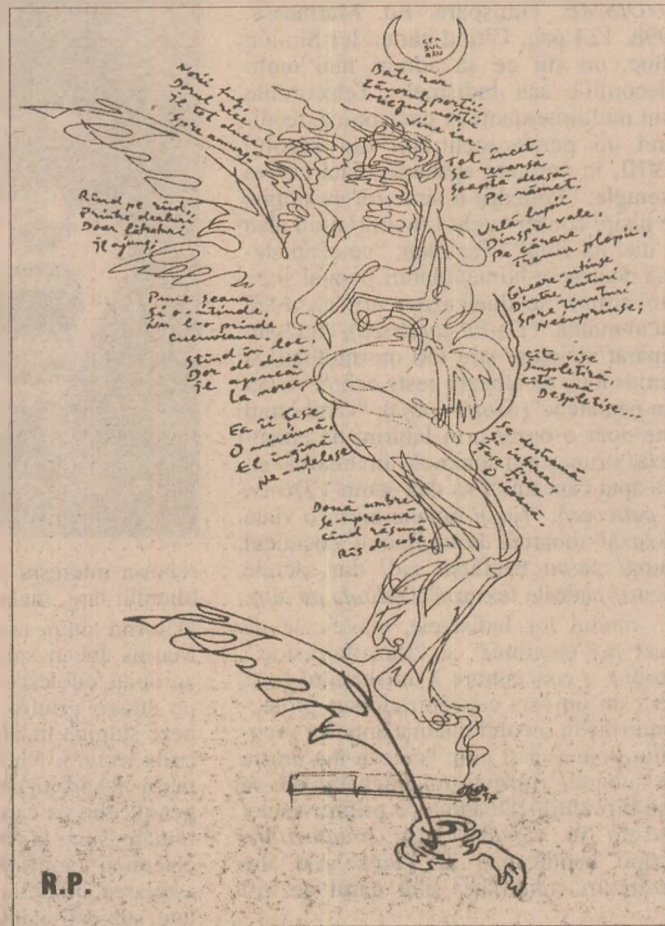
Umor involuntar

EPISTOLAR

«Mă numesc A.H. și sunt o tânără ce aspiră la "facătura" versului. Vă încredințez câteva dintre poeziile personale în dorința de a afla opinia dvs. despre ele și îmi exprim încrederea că judecarea lor va fi obiectivă, indiferent ce va pronunța aceasta... ♦ Mă adresez dvs. cu un astfel de cuvânt. Cu acel cuvânt posedat de sentiment, pe care-l trimit aripi goale de pasăre să se transforme-n poem. Sunt o împătimită admiratoare a versurilor dvs. care mi-au pansat de atâtea ori clipele goale de conținut. Mă numesc M.V.M. Stimații mei domni profesori, nume sonore în proza și critica românească, m-au încurajat foarte mult și m-au sprijinit de aceea îmi doresc foarte mult să nu-i dezamăgesc. La început am publicat în suplimente de cultură ale unor ziare locale, apoi am început să particip la concursuri naționale și internaționale la care m-am bucurat de aprecieri. Vă trimit și diplomele obținute (copii xerox) precum și o fotografie a mea (în eventualitatea că doriți să publicați versuri). Mi-ar face mare plăcere să vă placă versurile mele și să doriți să publicați din ele. Deocamdată nu am publicat placheta de versuri, deși am material suficient. În speranța că nu v-am deranjat cu bucățile de suflet pe care am trimis*) spre dvs., închei dorindu-mi să vă ajute Dumnezeu să vă împliniți menirea-poem, așa cum o doriți. ♦ Bună! Dragă revistă, acum, la o oră puțin cam târzie pentru vârsta mea (deși nu mă consider mică - 15 ani) am hotărât să vă mai trimit o scrisoare. Am mai trimis una acum câțva timp (mai demult) dar n-am primit răspuns. Țin să vă precizez că la noi în sat, nu există această revistă, iar de abonament încă nu am bani. Spun sincer "nu am bani" pentru că vreau să mă abonez din banii mei, deoarece nu aș vrea să știe nimeni de preocupările mele. Știu de asemenea că la dvs. sosesc foarte multe scrisori și nu aveți timp să răspundeți. Vă înțeleg. Dar vă rog să încercați să mă ascultați și pe mine. (Scuza-ți cuvântul "ascultați", cel mai potrivit ar fi să "să înțelegeți", sau de ce nu "să-mi ascultați glasul inimii". Sper că nu vă plictisesc.) Aș vrea să devin medic dar literatura m-a atras

întotdeauna. Nu prea am călătorit mult, ca să am o sursă de inspirație, dar, zic eu, am puțină imaginație și îmi place să citesc.(cărți). Scriu povești, epigrame, fac integrame (eu) (vreau să zic că nu le completez ci le formulez), poezii (așa îmi place să le zic la micile mele "opere"). Am căutat prin niște lucruri mai vechi (caiete, cărți etc etc) și am găsit caietul cu ceea ce începusem acum câțva timp. Și cum sunt o fată ambițioasă m-am hotărât să-mi mai încerc norocul o dată. Dacă nu voi avea noroc, o să mai îmi încerc norocul încă o dată și tot așa... până mi s-o termina tot depozitul meu de hârtie și pixuri (ex). Am pus mâna pe condei și am mai scris ceva. Vă rog f.fff frumos, să-mi trimite-ți părerea dvs. de expert, deoarece, cum v-am spus, n-am posibilitatea să răsfoiesc revista. Să primesc un răspuns de la dvs. este cea mai puternică dorință în vacanță (nu exagerez). Acum, îmi cer mii de scuze, sperând că nu v-am plictisit. Născută în zodia Capricorn. Cum m-aș caracteriza: ambițioasă, ambițioasă, ambițioasă. Îmi place să-mi spun cu mândrie că sunt născută pe aceeași dată și lună cu Eminescu. Scuzați-mi scrisul și greșelile de ortografie și gramatică deoarece se apropie de ora patru dimineața și n-am adormit. Am citit, am compus poezii și v-am scris până la această oră! Aștept răspuns urgent, urgent! Vă rog!!! Orice răspuns îmi veți trimite e binevenit, mă încred în sfatul dvs. de expert. La revedere. Aū revoi! (G.N.) ♦ Despre singurătate s-au spus atâtea..., aproape că nu mai sunt cuvinte în sistemul planetar și neplanetar. Se pare că singurătatea a devenit un ton universal atât de exprimat și atât de nedefinit. Căci cine oare poate da o definiție?, ar fi în derivă, o poți exprima într-un singur cuvânt pur și simplu sau o poți exprima într-o mie; și atunci când încerci: te pierzi, te pierzi, te pierzi... De aceea, este uneori această pierdere SACRA. Precum căutarea unui sfânt; îl rotești, îl cuprinzi; dar în brațe ai decât o iluzie. Iar nouă atât ne-a mai rămas. (C.M.) ♦ Mă numesc D.T., am 20 de ani, am participat la concursuri de poezie la care însă n-am obținut nimic. Mi s-a spus că neasumarea eului feminin

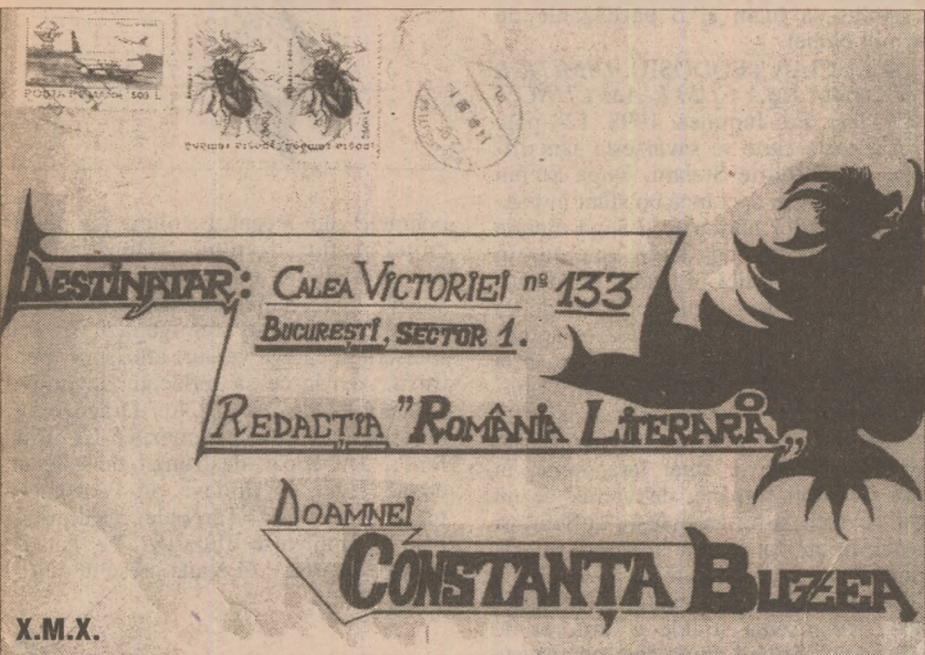
mă dezavantajează. Majoritatea creațiilor mele par la prima vedere opera unui bărbat. Spun la prima vedere pentru că doar un spirit profund își poate da seama că nu este vorba despre un bărbat și sentimentele acestui. Este vorba despre suflet, iar sufletul nu are sex și dacă este privit ca un "el", a fost înțeles greșit. El reprezintă omul ca persoană, ca ființă, omul nepătat de păcatul său: acela de a fi bărbat sau femeie, deși suferă din această cauză. Aș dori să-mi spuneți ce părere aveți despre poezia clasică, cea rimată, are ea vreun viitor? Mi s-a spus (de către persoane sus-puse în domeniu) că ele sunt desuete și pentru unii chiar supărătoare prin muzicalitate. Mi s-a spus că îmi iroiesc talentul și că ar trebui să trec la forma "poeziei moderne". Dar ceea ce m-a șocat cel mai tare a fost concluzia, citez: "ceea ce a fost de spus în poezie, s-a cam spus"...nimic nou sub soare". Atunci stau și mă întreb: mai are rost să scriem poezie? După părerea unor persoane, și este păcat că tocmai dintre cele care servesc literatura, se pare că poezia este un domeniu mort. Dvs. ce părere aveți, chiar nu mai avem nici o șansă? Bineînțeles că originalitatea nu este ușor de găsit, dar frumusețea formei, a cuvântului, a sentimentului rostit într-un anume fel, credeți că nu mai poate reprezenta nimic? Oare chiar vibrează sufletul la una din "poeziile moderne" în care poetul (nu dau nume) spune că și-a cumpărat mașină de n cai putere și folosește ulei sau benzina de nu știu ce tip? Consider că termenii tehnocrați nu-și vor găsi loc niciodată în sufletul cititorului de rând (din care fac și eu parte), care dorește ceva pentru sufletul său și nu "originalitatea" pe care unii vor s-o cucerească scriind ce încă nu s-a scris, și care totuși, nu se va citi. Nu susțin că versurile mele sunt "geniale", dar ele chiar nu reprezintă nimic? Chiar nu pot fi publicate pentru că sunt "desuete"? ♦ Numele meu este C.I.V. Am trimis aceste câteva "poezi" ale mele cu gândul și speranța nemărginită de a-mi publica măcar una din ele. O altă rugămintă este cea de a-mi trimite dacă se poate părerea dvs. și observațiile laolaltă. Dacă credeți că nici una din aceste câteva poezi nu merită să fie publicate în revistă vă rog să mi le trimiteți pe adresa după plic. Cu respect un om! ♦ Mă numesc R.P., am 36 ani și sunt inginer constructor. Consider timpul dvs. ca fiind mai mult decât prețios; de aceea vă trimit doar o poezie - scrisă cu mulți ani

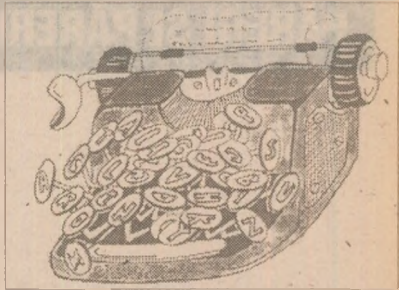
în urmă, dar "croșetată" pe un desen mai recent, ambele având mai mult valoare sentimentală. ♦ Trimit aici câteva din cuvintele mele pentru a le face un examen medical. Vă rog să faceți acest lucru cât mai curând. (P.M.) ♦ N-ați greșit prea mult în aprecieri decât atunci când v-ați îndoit că pamfletul "Cu mâna pe nădragii" a fost scris în preajma Congresului 14 al PCR. Pamfletele mele în versuri au fost scrise exact atunci când au fost date. Nu sunt un dizident. Sunt un om de stânga și din această perspectivă am suferit de vulgaritatea politicii din perioada dictaturii. Am scris și alte pamflete atunci - le-am citit unor prieteni apropiați (am deci martori că ele s-au născut sub dictatură), dar nu vreau să-mi fac din asta vreun capital politic. M-am întrebat atunci ce sens are un sistem politic și economic megaloman, care te face să umbli cu chiloții în vine. Ca mulți români care vizitau URSS-ul, mi-am adus și eu gumilastic cumpărat dintr-o dugheană de pe Arbatca pe care o vizitau toți conaționalii. Socialismul victorios izbutise să aibă chiar și gumă de izmene. Din păcate chiloții ne-au căzut în continuare deoarece gumilasticul era prost. În aceste condiții contribuția noastră la edificarea socialismului a fost modestă. (T.C.) ♦ Am trebăluit vo lună la o misivă tâmpită pe care' acu' Nu mai dau două parale. În fond de ce nu? Asta i rostul scrisoarelor: Să fie trimise. Sau uitate sub dovlecii lui Apolodor. Rezon d'a f'o trimite-o totuș. Gonit de firea-mi năruită trimitu-ți-am simțirea-mi hăcuită. Acum aștept gândirea-ți tănuită. Si pen'că-ntr-una-n timp io mai mereu am praf sub tălpile-mi grăbite, rogate de ai ami spune ceva legat, a o face către adresa cuiva de la care-oi ridica, ce-oi spune domnia ta, de-i avea de spus ceva. Acu'io crez că-un cineva den zâmbărești, ți-ar fi mai efin pântru postă. Iară pân'atunci, io XIN MarianXIRON îți spui sărut mânuirile așa cum poci, cu zâmbet, respect și curiozitate.»

*) Greșelile din textele Epistolarului aparțin epistolierilor noștri.

Pagini întocmite de
Constanța Buzea

Umor involuntar

SPITALUL AMORULUI

SĂ AȘTEPTĂM DOAR SĂ NE DĂRĂMĂM

Om: să poată continua oferă-i iluzia degetului
Palma-i umezită, tremur de mirosul ars al gândului
Să-ți dorești, curată inocență la miez de noapte
De-atâta așteptare, sec: Se iubesc printre șoapte.

Supărătoare tendința naturii - păstrarea vidului
din capetele noastre.
Noapte - mă doare gândul; soare, mă răstesc la
astre.
Car un sac de cărămizi, balast la dragostea ta și
simt că-mi scapă ceva,
E sigur zădărnicia din geana mea, tricul obosit
de pe buza ta.

S-așteptăm, doar să ne dărămăm,
Că ne iubim cu mortar, cu gropar, printre șoapte.
(I.A.C.)

DAR DACĂ EU TE DOR...

Aici la tine totul pare pe dos,
Plouă de jos către sus căci eu picur spre cer.
De mâine, lacrimile vor uda tâmpla și-ți vor crește
trist din umeri, crengi de copac!
Fără umbră vei fi, fără umbră, fără mers,
De mâine totul va fi zbor de pasăre amară, rară.
În noapte eu te strig și-ți șoptesc că nemurirea
Bate la ușă având chipul tău.
Aruncă în flăcări tot ce te doare. Dar dacă eu te dor
cum stelele dor cerul? Mă vei arunca?

TU IARTĂ TRUPULUI MEU VINA

Tu! iartă trupului meu vina ce se-nrădăcinează-n
Marea fără val, în gustul tău isteric și căzut,
Din cerul gri cu pete albe mă dezlântui.
În acea zi de Doliu-Dor rămân să rătăcesc
Arcadele privirii tale și crucea lor mă-nlăntuie
în frig. E totuși stare de nevis să umbli cu picioarele
pe nins, să luneci și să calci eternitatea întreg
sau neîntreg pășind.
Mă lupt cu acea zi de Doliu-Dor cu trupul pustiit și
gol rămas, uitat, fără clepsidră, într-un acord de
taine-clipe mă reaşez cu mâinile livide în cercul
de pe cer tot foc!

AICI VIN SEARA RÂND PE RÂND

Lângă mormântul tău cineva a aşezat o bancă de lemn
tot timpul umedă. Aici, vin seara rând pe rând
poetii tuturor timpurilor transpirând poezie.
Aici, vin păsări speriate de ploii.
Aici, vin!

ȘI ORIZONTUL DĂ DIN ARIPI

Cerul se-ntinde la apus/ca-ntr-un vis
nepătruns/RĂPUS.
...și orizontul dă din aripi/albastre, mișcătoare...

AȘTEAPTĂ-MĂ CA PE O RANĂ MULT VISATĂ

Ca un val mă prăbușesc în liniștea ta,
Ca un val mă topest, mă risipesc în trupul tău
integu și miraculos.
Așteaptă-mă ca pe o rană de mult visată,

Așteaptă-mă ca pe o nemurire cu un dor fără
margini
decât pe mine!
Undă desprinsă de sunet, adiere-n cădere ești...

DIN TINE MĂ RENASC, SĂ MERGEM ÎMPREUNĂ

Din tine mă renasc, să mergem împreună,
pășind câte unul, pășind amândoi/...și bufnița cântă
trist...și trupul tău/mă-ndeamnă mai mult către
moarte/pășind câte unul/pășind amândoi/...și
degetul
meu indică infinitul/printr-o săgeată uimită și
spartă./Uimită și spartă e viața mea.

FĂRĂ TINE AȘ FI FUM

Te salut, o! domnul meu/ce mergi antic pe-acest
drum,
fără tine aș fi fum într-un înveliș de scrum.
Eu fanatică și-nvinsă îți dezvălui crengile,
Te descopăr, te acopăr/zeul meu...

NIȘTE CRINI SUPERBI, ALBI, GALBENI, MOVI

- Hei, ce faci?
- Bine, scriu, citesc, mă plictisesc. Tu?
- Am venit să-ți spun că sunt acolo niște crini
superbi: albi, galbeni, movi. Vino să-i vezi!
- Nu, merci!

DUPĂ PLECAREA TA SE VA IVI UN PRAF

Vin dintr-un loc/mă îndrept către alt loc
Și între timp se face iarnă/și cerul fulguie cu
păsări moarte/pe tot pământul păsări-păsări/ca un
cer dezgolit, rămân/amară și apoasă, ca o lacrimă
rămân/amară trecere prin iarnă/cu păsări fulguind
din ceruri. După plecarea mea/în preajma ta/se va ivi
un praf/ca un epitaf.

IUBITUL MEU CU TRUPUL DEZLIPIT DE ANI

Iubitul meu cu ochii-nfipti în mare,
la-ți mâna și deznoadă valul/într-un acord de
pasăre
speriată/ridică un contur până la mine/alunecând
în timpul ancestral/și vino,/Iubitul meu cu trupul
dezlipit de ani/ la-ți mersul și destramă timpul/și
calcă iarba verde și pătată/de-atâta timp/Tu,
ca valerul
nimănui/pustiul ti-e aproape doar/și eu te-acopăr cu
privirea/în fiecare zi, în fiecare zi/Iubitul meu,
îmbracăte-n trecut și vino/mi-e sufletul rănit și
rupt/și-ți răsfoiesc atingerea în vis/Iubitul meu, tu,
câl albastru/ochi de sare/și marea derivată-n mare,
Iubitul meu/fără sfârșit...
(C.M.)

CÂTEVA RĂZLETE DE-ALE MELE

De ce nu mă iubești, iubire?

N-ai să-mi dau un Dumnezeu/sau doi/împrumut?
Nu mai am bani decât pentru viață/Așa că la
moarte
renunț.

Lumea se uită la războiul nostru
Mirată de cât de frumos ne țesem.

Cad sub chemare/mă catăr pe privire
Într-o continuă zbatere/dar mă trezesc tot
în mine.

Cade cerul de pe scară/Verde-n ochii tăi, copilă,
Se lasă încet pe mine/Verde umed de privire

Mă cumpăr de la toți cei care mă vând
Vindec orice fel de medicament.
Vreau să trăiesc măcar până la moarte.
Am început să iubesc totul din reflex.
Dușmanii nu mă pot uita pentru că mă iubesc prea
mult.

Sunt Dumnezeu./Pe curul meu.
(P.V.M.)

E O ZI BUNĂ SĂ MORI

Plouă. Frunzele uscate se agită parcă jelindu-și
tinerețea. Norii de plumb stăpânesc cerul. Vântul
foșnește de colo-colo. Copacii goi, rămași pustii,
parcă
se-ndoiesc închinându-se universului. Sau D-zeu e
universul nostrumal tuturor? Păsările și-au uitat
zborul.

Apele, oh!, numai ele mai știu să trăiască. Pe un
mormon de
nisip s-a oprit un câine vagabond. Latră. Probabil își
cheamă stăpânul. Solitaritatea lui l-a învățat s-o
urască, s-o alunge chiar. E o zi bună să mori. Știi
măcar

că te jelesc frunzele, te jelește vântul.

O CARTE NEGLIJATĂ

Stă tristă-n ungherul odăii/pe-n scaun.betegit ușor,
și n-are nici o ilustrată/de vreme ce-a fost aruncată.

Din albe file, fără pată,/rămas-a doar coperta grea,
iar din Feti-Frumoși și zâne,/rămas-a doar tristetea sa.

Deci, drag copil, ascultă-mi sfatul:/ai grijă de cartea
ta!

Nu uita că ea te-nvăță;/și mai mult: N-o neglija!

CĂCI PEDESTRALUL PĂCI NOASTRE ESTE

I. Orice om dorește, firesc,/numai pace și iubire,
și așa doresc și eu,/și vreau împlinire.

II. Păsări și animale,/Mici găngănuu și om,
Să trăiască împreună/Ca îngerul cu Dumnezeu.

III. Omul pe câmp să-și facă roade,

Mieii aici, în iarba verde,
Și fericirea să domnească,
Durerea să nu aibă parte.

IV. Să fie cântece și joc,/să fie trai și veselie,
să se cunoască că avem/o viață, nu o mie!

V. Și omul, solidar cu Dumnezeu

Să fie și la bine, și la rău,
căci pedestralul păci noastre este:
DRAGOSTEA - ce din inimi calde izvorăște!

(G.N.C.)

NORMALITATE

MULTĂ lume pare a fi convinsă că după decembrie '89 condiția scriitorului român a cunoscut schimbări importante. În ce ar consta însă acestea, e prea puțin clar. În orice caz, ar trebui să fie vorba de mai mult decît de scăderea dramatică a nivelului de trai sau de diminuarea prestigiului social... Dacă avem de-a face cu transformări însemnate ele se produc la nivelul mentalităților, al practicilor care dinamitează mediul literar. Cunoșc acestea o restructurare semnificativă după 1989?

Răspunsul nu e chiar ușor de dat. În primul rînd pentru că nu e simplu să pui în evidență trăsăturile care definesc momentul pe care îl trăiești. La prima vedere, în ceea ce privește arta ar fi suficient să enumeri *valorile* create într-un interval de timp pentru a avea o descriere elocventă a acestuia. Valabil pentru epocile clasate, acest mod de evaluare este însă puțin eficient în ceea ce privește prezentul. Cine va numi cu exactitate aceste valori? Fiecare partidă literară are marile ei valori. Criticii implicați în desfășurarea vieții literare la zi, chiar dacă rostul lor este trierea valorilor și chiar dacă uneori sint oameni cu reală capacitate de discernămint au foarte rar perspectiva necesară aprecierii pînă la capăt nepărtinitoare. Iar dacă mai ținem cont că la aceste dificultăți se adaugă "specificul" momentului și acela al mediului literar românesc, despre care vom vorbi, sintem nevoiți să conchidem că o astfel de selecție ar fi cu totul relativă. Să mai amintim ceea ce știe toată lumea, și anume că valorile cunosc un continuu proces de reșezare, că ceea ce pare azi important are toate șansele să nu mai apară generației următoare la fel de important, pentru a ajunge la banala concluzie că reușitele actualității nu vor putea fi cîntărite corect decît de criticii viitoarelor generații?

Concluzia că nu am avea nici o posibilitate de a evalua epoca în care trăim ar fi totuși exagerată. O astfel de evaluare e posibilă, trebuie doar să alegem fapte verificabile astăzi, nu mîine. Dacă aprecierea valorilor literare e relativă, în schimb nu e greu de constatat, de pildă, dacă există sau nu o voință de ierarhizare a cîmpului literar după criterii estetice, dacă o astfel de voință constituie o dominantă sau este dominată ș.a.m.d. Prezența sau absența acestei tendințe definește o epocă. Ea asigură emulația creatoare necesară oricărei literaturi vii, atribuie competențe în funcție de criterii specifice, impune moralitatea competiției... Dar manifestarea unei astfel de voințe este cel puțin la fel de importantă (dacă nu mai importantă - pentru că erorile de evaluare vor fi oricum corectate de cei care vin după noi) și din alt punct de vedere. Ea are și un rol activ la modul cel mai direct, afectînd creația literară. Fiind susținute, în urma selecției valorice, anumite opere, sint promovate, implicit, anumite formule literare, anumite idei estetice, sint stimulate anumite mișcări artistice. Autentică selecție valorică fixează nu doar clasamente cu scriitori "mai mari" și "mai mici", stimulează nu doar talentele care se văd recompensate prin recunoaștere publică, ci conturează, în ultimă instanță, profilul artistic al epocii, generează mișcări literare, prilejuiește dezbateri teoretice fertile. În aceeași măsură epocile literare în care concurența liberă între forțele creatoare este dintr-un motiv sau altul anulată sint lipsite de interes atît pentru că favorizează mediocritatea artistică, cît și pentru că în astfel de perioade ideile, debaterile, concepțiile literare sint insignifiante.

Fără indoială, fiecare scriitor are destînlul său, unic, și toate teoriile care susțin autonomia faptului estetic subliniază această unicitate; dar oricare i-ar fi calibrul, și oricare șansa, un autor trăiește și se manifestă într-un mediu literar definit, în care i se atribuie un anumit rol. Cîm sint distribuite aceste roluri, care este importanța fiecăruia în structura ansamblului, în ce măsură rolurile principale sint într-adevăr principale, în sensul că în jurul lor se coagulează viața literară și nu rîmîn simple elemente...decorative în spatele cărora se fac tot felul de jocuri - iată realități care definesc o epocă. Libera exercitare a concurenței artistice, indispensabilă într-o viață literară sănătoasă, nu așteaptă, pentru a se instaura, ca societatea în întregul ei să treacă la economia de piață. Concurența funcționează sau nu funcționează, indiferent dacă societatea se află sub dictatură sau democrație, iar în funcție de respectarea acestui principiu mediul literar e viu, creator, sau, dimpotrivă, rîmîne incremenit într-un episod fără viață, nesemnificativ, care nu are de ce să rețină atenția istoriei literare. Deși regimul comunist a făcut eforturi pentru a ține sub control inclusiv selecția și promovarea scriitorilor, chiar sub dictatură s-a impus, în anumite perioade și în anumite zone, concurența pe criterii profesionale (mă gîndesc mai ales la sfîrșitul anilor '60, începutul anilor '70, de adevărată "explozie" a literaturii artistice și de resuscitare a spiritului critic, de propulsare a unei generații masive de scriitori valoroși, de deschidere spre orizonturi literare pînă atunci inaccesibile). Arătăm totuși, în altă parte (*Pentru o sociologie a reevaluarilor*, "Contrapunct", 25, 26, 27/1992), că sub comunism funcționarea unei adevărate piețe libere a valorilor literare era zădărniciată în ultima instanță de presiunile politice care traversau viața literară. Nu era vorba de înregistrările politice "oficiale", în care nu mai credea nimeni, nici de opțiuni politice clare, exprimate ca atare, ci de aprecieri intime de tip maniheist, "ai noștri" și "ai lor", care conduceau la formarea unor grupuri relativ omogene, închise, care funcționau după principiile gildelor medievale. Ierarhiile valorice au fost decise în această epocă nu numai de valoarea estetică, mai bine zis nu în primul rînd de realizarea estetică, ci de apartenența la grupurile informale structurate în funcție de poziția pe care acestea o aveau sau își imaginau că o au față de putere. Faptul în sine nu exclude, în destule cazuri, aprecierea mai mult sau mai puțin exactă a valorii unor scriitori. Dar este vorba de coincidențe care nu pot face să dispară mecanismul care stabilea ca locurile de prim plan, numele "de ignorat" ș.a.m.d. să fie hotărîtor influențate de apartenența la un grup sau altul. Structurarea după aceste criterii era acceptată, tacit, de toată lumea. Chiar dacă publica o carte mediocră, se putea scrie "de rău" despre un autor care avea o poziție politică "democratică" fără a face, prin aceasta, un serviciu puterii? Dimpotrivă, criticii considerau că e de datoria lor de intelectuali progresiști să propulseze un astfel de scriitor mai presus de valoarea scrierilor sale. E suficient să avem în vedere acest lucru, ușor de înțeles omeneste, dar extraestetic, pentru a avea o imagine a modului în care se gîndea atunci. Susținerea aliaților, desființarea sau ignorarea concertată a dușmanilor, dezinteresul față de "neangajați" ș.a.m.d. erau, în acel moment, percepute ca lucruri firești, așa cum militarii

află sub consemn de luptă percep ca firești privațiunile care le sint impuse.

POLARIZĂRILE din epocă erau caracteristice condiției scriitorului sub comunism. În mod normal, o dată cu schimbarea regimului toate determinările de acest fel ar fi trebuit să dispară. S-a produs o astfel de mutație? Nu, pentru că organizarea vieții literare în "caste" nu este proprie, se poate constata și după '89, doar perioadei comuniste. Tendința de a înlocui spiritul de competiție cu legile clanurilor definește mai degrabă un grad de evoluție decît regimul aflat la putere. (Să nu uităm că sub aceeași dictatură comunistă mediile intelectuale din alte țări din Estul Europei au acționat diferit.) Într-un studiu intitulat *Secretul sănătății sociale: între grupurile de prestigiu și piață* (apărut în revista "Interval"), un sociolog român trăit în America, Sorin Matei, își propune să descrie modul în care se structurează mediul intelectual românesc. Pe scurt, autorul susține că viața noastră culturală nu este organizată pe principiul liberei concurențe, principiu caracteristic societăților moderne, împărțite pe clase, ci după acela al "grupurilor de prestigiu", propriu "societăților premoderne". Între obiecțiile care se pot aduce studiului este aceea că principalul concept cu care operează, acela de "grup de prestigiu", nu e definit suficient de riguros, mai bine zis este definit indirect, prin analogie. Autorul definește *grupurile de prestigiu* ca "grupuri sociale închise, de tipul grupurilor aristocratice medievale", dar trimite și la "ordinele călugărești, gildele orașenești medievale ori societățile secrete și înalta societate din secolul XIX". Dacă e să rîmînem la o definiție prin analogie cred că sfera ar trebui restrînsă, un model plauzibil al "grupurilor de prestigiu" din viața noastră intelectuală fiind cel al breslelor medievale: și acestea presupuneau existența unor reguli de funcționare acceptate de toți cei care alcătuiesc respectiva societate; și în cazul breslelor scopul constituirii îl reprezenta susținerea drepturilor membrilor, apărarea acestora împotriva celor din afara grupului; în sfîrșit, și în cazul breslelor era urmărită menținerea privilegiului în asigurarea materiilor prime și a piețelor de desfacere. Dar să revenim la descrierea mediului intelectual românesc, așa cum îl vede Sorin Matei. În societățile de tip medieval grupurile de prestigiu "normează participarea la cîmpul cultural", omologînd "calitatea, valoarea intelectuală", în timp ce în societatea de tip modern intelectualul "se află agregat într-o situație de clasă, ocupîndu-și poziția și reclamindu-și drepturile sociale prin cerere și ofertă". Observația mi se pare importantă pentru că ea vorbește despre organizarea vieții intelectuale, complet diferită în fiecare din cele două cazuri. "În situația de clasă, individul este autonom și separat de ceilalți membri, participarea făcîndu-se în funcție de «cantitatea» de bunuri intelectuale produse sau deținute și de valoarea lor pe piața culturală". Ceea ce, trebuie să recunoaștem, nu reprezintă modul de funcționare al vieții literare românești. Cîți autori sint cu adevărat autonomi și se manifestă firesc ca independenți, sprijinîndu-se exclusiv pe valoarea și cantitatea operelor lor? Realitatea noastră e mai aproape de cealaltă situație, în care "grupul de prestigiu" își menține membrii "prînși într-o rețea fină de valori și relații sociale care le dă iden-

titate, prin raportare la un grup de prieteni, la maestri, idei și valori fixe." Cred că trebuie subliniat că este vorba de *valorile ale grupului*, nu de valori absolute! În aceeași manieră este realizată consacrarea unui autor: "accesul și participarea la «grupul de prestigiu» se fac prin inițiere și ritualuri (ucenicie, adunări închise, profesii de credință etc.)." (Nici un fel de noutate, de altfel. "Meschine socoteli de gașcă te obligă să te supui unor anumite legi de strictă strategie. Exista o listă de oameni care trebuiesc înjurați, omagiați sau trecuți cu vederea după împerejurări, admirații reciproce, ordine și alianțe". Cuvintele puse între ghilimele nu-mi aparțin, nici nu sint un citat din textul sociologului în discuție, ele sint extrase dintr-un articol al lui Mihail Sebastian descriind condiția scriitorului tînr român din perioada interbelică.) Aceste practici se substituie evaluărilor obiective, iar membrii clanurilor, "pur-tînd blazonul grupului", "sunt recunoscuți de alte grupuri, aliate sau rivale, sint ajutați sau împiedicați să-și facă drum în societate". Pentru mediul literar consecința imediată a unei asemenea organizări, consecința pe care autorul nu-și propune să o discute, dar care mi se pare importantă, e maniera în care se realizează valoarea - a membrilor «ghildelor» intelectuale și, fiind vorba de literatură, a operelor. În *Pentru o sociologie a reevaluarilor* arătăm, descriînd tendințele din mediul literar românesc de după 1964, că organizarea oamenilor de litere în "grupuri" structurate după alte criterii decît cele ale afinităților estetice a făcut ca "judecățile de valoare" să nu mai aibă în vedere operele, ci oamenii. "Judecata de valoare" se transformă invariabil, sub presiunea conștiinței solidarității de grup. Pentru un critic "de grup" (pentru cei mai mulți dintre criticii noștri de ieri și de azi, în fapt) aliații săi nu vor tipări niciodată o carte mediocră sau de-a dreptul proastă, lucrul acesta nu se poate întîmpla decît celorlalți. Evident, această comunitate de interese nu este niciodată dezvăluită ca atare, aprecierea este prezentată ca evaluare estetică; cine urmărește fenomenul identifică însă lesne relațiile de grup, iar eticheta de "critic care scrie cu lista pe masă" (folosită în mediul literar) consemnează observația empirică. (Este vorba, firește, de "lista" despre care vorbește Mihail Sebastian.) În felul acesta "grupările", "alianțele" ș.a.m.d. devin un instrument redutabil cu ajutorul căruia se poate controla discreționar societatea literară. Trebuie spus însă că în general acest tip de condiționare a funcționat în porțiunea superioară a ierarhiilor. Nivelul minim de acceptare era în schimb destul de ridicat, astfel că se întîmpla mai rar ca autori foarte slabi să fie proclamați scriitori adevărați. După '89 această exigență minimă a căzut. Ordinea stabilită anterior a fost modificată doar prin apariția unor noi grupări literare, alcătuite în mare parte din oameni care fuseseră ținuți de critică la periferia vieții literare pentru lipsa lor de valoare; buni întreprinzători, cu energia resentimentarilor, aceștia au acaparât reviste, edituri, au ajuns să promoveze critici care să-i valideze estetic ș.a.m.d. În aceste condiții unii dintre criticii de altădată au devenit mai puțin exigenți, în timp ce alții s-au retras pur și simplu din spațiul cronicii literare, fiind înlocuiți cu "cronicari" ușor manevrabili. Dacă altădată mulți dintre cei care au practicat "critica de grup" scriau într-adevăr bine, erau informați, subtili etc.,

SIMULATĂ

aveau deci toate șansele să treacă drept critici adevărați, adîncind astfel confuzia, astăzi comentatorii aflați în slujba noilor asociații sînt mult mai ușor de recunoscut. E explicabil de ce scriitorii adevărați, care s-au impus fără bunăvoința vreunui grup de prestigiu, sînt la noi extrem de rari, și de ce independența, cînd e vorba de independență reală, se cîștigă și se menține cu cheltuieli de energie nefiresc de mari și obligîndu-l pînă la capăt pe cel care și-o apără la o poziție de outsider.

OELOCVENTĂ confirmare a tezei privind organizarea vieții noastre culturale după modelul breslelor medievale o constituie chiar reacțiile provocate de apariția textului lui Sorin Matei. Era de așteptat ca ideile unui astfel de studiu să stîrnească replici, afirmația că nu am depășit ca mentalitate evul mediu, că în spațiul nostru cultural "onorurile" nu se obțin prin merit, ci se negociază într-un mod sau altul ș.a.m.d. fiind de natură să trezească riposte. Reacțiile apărute în presa românească privesc însă în cvasitotalitatea lor nu aceste concluzii, ci... exemplul cu care autorul vrea să-și argumenteze punctul de vedere! Încă o dată, elementul care incită atenția inteligenței românești e persoana, omul, nu persoana, nu ideile, nu opera, nu principiile...

Dar un mediu literar în care concurența nu funcționează în mod firesc nu este prielnic, am văzut, nici creației artistice originale, nici inițiativelor fertile în domeniul ideilor literare. Chiar dacă apare aici și colo cite o opera de valoare, în aceste condiții nu se poate vorbi despre o literatură puternică, despre un climat capabil să stimuleze forțele creatoare. Exemplul cel mai la îndemînă este oferit chiar de literatura perioadei comuniste. În cele mai bune momente ale ei aceasta s-a orientat mai ales către recuperări și sincronizări; se considera o faptă literară remarcabilă reactualizarea unor procedee interbelice (cele ale avangardei, de pildă, resuscitate de unii autori din așa-zisa generație '80) sau copierea unor "noutăți" mai mult sau mai puțin noi din Occident (în ultima perioadă postmodernismul). Nu s-a înregistrat o revoltă semnificativă a originalității autohtone care s-ar fi simțit amenințată de asemenea actualizări și localizări. Reușitele scriitorilor epocii comuniste, care n-au lipsit, n-au ieșit din acest cadru, ele mergînd prea puțin în direcția unor expe-

riențe estetice, consacrîndu-se mai mult rafinării expresiei artistice. Limba literară a ajuns astfel la subtilități pe care nu le avea în perioada interbelică, de pildă, ciștig care nu e, evident, de ici de colo, dar el e specific perioadelor alexandrine, nu celor de autentic avînt creator.

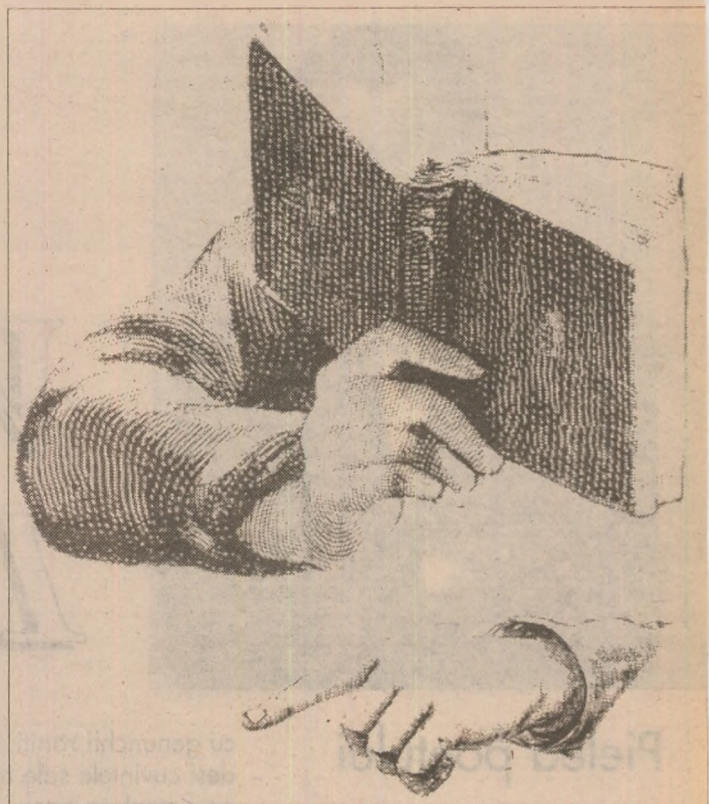
DUPĂ '89 lucrurile rămîn, așa-dar, în esență neschimbate. Libertatea de care se bucură acum scriitorul român, libertate la care nici nu putea visa pe vremea dictaturii, evidențiază și mai puternic incremenirea într-un model depășit. La un deceniu după cîștigarea libertății în spațiul literar românesc nu s-a produs nici o mutație cu adevărat importantă: n-a fost pusă în discuție nici o nouă idee cît de cît consistentă care să anunțe o reorientare a reflecției critic-teoretice; se glosează la nesfîrșit pe marginea aceluiași locuri comune (generația '80, generația '90, postmodernism românesc ș.a.m.d.) în maniera în care erau dezbătute și pe timpul lui Ceaușescu (cînd corespundeau totuși unor tendințe ale epocii, cînd reprezentau reacții, poate mai mult social-politice decît estetice, la presiunile regimului - lucru care nu mai este însă valabil astăzi). În afara recuperării citorva scriitori interbelici, parțial sau integral interziși sub comunism, precum și a unor autori contemporani care, pentru că trăiau în afara granițelor țării sau pentru că sufereau efectele persecuțiilor politice, erau excluși din circuitul literar normal, numele noi care au intrat în literatura română nu au modificat semnificativ imaginea acesteia. Mai mult, datorită imobilității criticii autorii consacrați înainte de '89 continuă să fie văzuți în cele mai multe cazuri din perspectiva aceluiași clișee critice, chiar dacă între timp unii dintre ei au făcut vizibile eforturi de a se apropia de formule care le erau interzise înainte. În sfîrșit, neschimbata rămîne atitudinea față de ceea ce vine din străinătate. Țîfnă la naționaliști, aprobare onctuoasă la... internaționaliști. Se perpetuează lipsa de dialog real cu opiniile autorilor străini. Chiar și textele românilor trăitori în afara granițelor, care, începînd să publice după '89 în revistele din țară, au acceptat în felul acesta să intre în dialog cu autorii autohtoni, cunosc acest regim: ele sînt primite cu o... pioșenie care exclude orice replică, orice simț critic...

Viața literară românească merge așa-

dar înainte, cu micile ei intinplări mai mult sau mai puțin pitorești, cu cîteva apariții editoriale notabile - fără a fi cunoscut în ansamblu, în ceea ce privește atmosfera generală, principiile ș.a.m.d. schimbări semnificative. Lipsa de reacție, apatia conservatoare, perpetuarea evoluțiilor din perioada comunistă, lipsa de inventivitate în domeniul teoretic toate acestea ar trebui să dea de gîndit. Singura "noutate" reală a perioadei de după '89, diminuarea spiritului critic, subliniază încă o dată condiția generală precară.

Ceea ce se întîmplă în viața literară seamănă ca două picături de apă cu ceea ce se petrece în ansamblul societății românești. Și într-un caz, și în celălalt s-a ajuns să nu se mai deosebească normalul de anormal, să nu mai existe criterii, anomaliiile devenind... normalitate. Dorința de a trăi într-o societate de tip occidental se...conciliază cu persistența unei mentalități care n-are nici în clin nici în mînecă cu mentalitatea vest-europeană. Vorbim cu seninătate despre o Românie modernă, dar nu ne revoltăm niciodată pînă la a face imposibilă funcționarea aberantă a instituțiilor, corupția generalizată, nepotismul, favoritismele, anularea competiției, ignorarea adevăratelor competențe... avem, în sfîrșit, libertate, care în mod normal ar fi trebuit să restructureze rapid viața literară după criteriile simple și clare ale emulației profesionale, care ar fi trebuit să pună în circulație idei noi, tendințe noi, capabile să depășească incremenirea în inițiativele epocii comuniste, dar principiile care organizează spațiul literar rămîn cele ale deceniilor de care pretindem că nu mai vrem să ne amintim.

SI ÎN VIAȚA literară, și în cea socială generalizată compromitere a instituțiilor fundamentale a depășit orice previziuni. Ceea ce se întîmplă sub firma unor instituții românești e nu o dată uluitor. De mult prea multe ori acestea se dovedesc a fi simple

forme fără fond, așa cum le vedea Maiorescu. Modul anemic în care societatea reacționează la anomalii trădează îndelungata acomodare cu anormalul. Nu există o tradiție a instituțiilor, care să le mențină, chiar în momentele cele mai grele, pe linia de plutire. Aceleași simptome în viața literară - deși ea are ritmul ei de evoluție și ar fi putut să se îndrepte înaintea societății în ansamblul ei. Nu există rețete pentru a ieși din marasm, dar premisa depășirii oricărei înghețări într-o formulă anchilozată e demitizarea fără nici o concesie, denunțarea, cu orice riscuri (dar critica fără riscuri nu mai e critică...), a anacronismelor și compromisurilor. E adevărat, nu sînt puțini cei care constată anomaliiile. Dar rezultatele sînt de cele mai multe ori bizare: în locul resurecției critice se caută o simulare a normalității. Un observator atent al vieții literare românești ar putea scrie un adevărat tratat despre metodele prin care este simulată normalitatea. Din punctul de vedere al selecției valorilor artistice rezultatul final este un soi de "marmeladă", ușor de recunoscut, în care ceea ce este într-adevăr meritoriu e amestecat cu veleitarismul unsuros și cu nulitatea întrepidă. Nici în viața socială, nici în cea literară libertățile cîștigate după '89 n-au deschis, cum era de așteptat, orizonturi noi; șansele din primele momente au fost irosite, după care răul s-a cronicizat. Cu abilitate specifică liberățiile au fost...ajustate, adaptate la vechile stări de lucruri. Încît astăzi, în plină criză de identitate, încercările de a evalua fără concesii ceea ce se întîmplă de fapt sînt rare și, deocamdată, fără consecințe.

Constantin Pricop

CALENDAR

19.XI.1837 - s-a născut *Aron Densusianu* (m. 1900)
19.XI.1903 - s-a născut *Marcel Breslașu* (m. 1966)
19.XI.1919 - a murit *Alexandru Vlahuță* (n. 1858)
19.XI.1921 - s-a născut *Dinu Pillat* (m. 1975)
19.XI.1923 - s-a născut *Monica Lovinescu*
19.XI.1936 - s-a născut *Kiraly Laszlo*
19.XI.1936 - s-a născut *Sorin Mărculescu*
19.XI.1941 - s-a născut *Boris Marian*
19.XI.1992 - a murit *Radu Tudoran* (n. 1910)
19.XI.1996 - a murit *Vasile Petre Fatî* (n. 1944)
20.XI.1901 - s-a născut *Alexandru Șahighian* (m. 1965)
20.XI.1907 - s-a născut *Mihai Beniuc* (m. 1988)

20.XI.1912 - s-a născut *Letiția Papu* (m. 1979)
20.XI.1924 - s-a născut *Dumitru Mircea Tăbăraș*
20.XI.1939 - s-a născut *Stelian Ilisei*
20.XI.1943 - s-a născut *Grigore Laszlo* (n. 1935)
21.XI.1910 - s-a născut *Theodor Constantin* (m. 1975)
21.XI.1918 - s-a născut *Eugen Todoran* (m. 1997)
21.XI.1933 - s-a născut *Anghel Dumbrăveanu*
21.XI.1939 - s-a născut *Constantin Crișan* (m. 1996)
21.XI.1955 - s-a născut *Aurel Dumitrașcu* (m. 1990)
21.XI.1980 - a murit *I. Valerian* (n. 1895)
22.XI.1901 - a murit *V.A. Urechia* (n. 1834)
22.XI.1908 - s-a născut *Iulian Vesper* (m. 1988)

22.XI.1919 - s-a născut *Petru Sfetca* (m. 1987)
22.XI.1922 - s-a născut *Adrian Cernescu*
22.XI.1942 - s-a născut *Lucian Bureriu*
23.XI.1905 - s-a născut *Petru Comarnescu* (m. 1970)
23.XI.1923 - a murit *Urmuz* (n. 1883)
23.XI.1939 - s-a născut *Zaharia Sângeorzan*
23.XI.1948 - s-a născut *Grete Tartler*
23.XI.1949 - a murit *Carol Ardeleanu* (n. 1883)
23.XI.1951 - s-a născut *Dan Mucenic*
23.XI.1971 - a murit *Ury Benador* (n. 1895)
24.XI.1889 - s-a născut *Ionel Pop* (m. 1985)
24.XI.1902 - s-a născut *Nicolae Crevedia* (m. 1978)
24.XI.1909 - s-a născut *Ion Sofia Manolescu* (m. 1993)

24.XI.1914 - s-a născut *Ecaterina Antonescu-Tanasova* (m. 1991)
24.XI.1919 - s-a născut *Dimitrie Costea*
24.XI.1919 - s-a născut *Nicolae Tăutu* (m. 1972)
24.XI.1920 - a murit *Alexandru Macedonski* (n. 1854)
24.XI.1946 - s-a născut *Dumitru Stancu*
24.XI.1953 - a murit *I.E. Torouțiu* (n. 1888)
24.XI.1967 - a murit *G.C. Nicolescu* (n. 1911)
25.XI.1885 - a murit *Grigore Alexandrescu* (n. 1814)
25.XI.1941 - s-a născut *Nicolae Turtureanu*
25.XI.1942 - s-a născut *Doina Cetea*
25.XI.1942 - a murit *Mihail Dragomirescu* (n. 1868)
26.XI.1896 - s-a născut *D. Murărașu* (m. 1984)

26.XI.1929 - s-a născut *Ion Vlad*
26.XI.1947 - s-a născut *Valentin F. Mihaescu*
26.XI.1970 - a murit *Vladimir Streinu* (n. 1902)
26.XI.1996 - a murit *Valentin Silvestru* (n. 1924)
27.XI.1885 - s-a născut *Liviu Rebreanu* (m. 1944)
27.XI.1908 - s-a născut *Mircea Grigorescu* (m. 1976)
27.XI.1924 - s-a născut *Nina Cassian*
27.XI.1939 - s-a născut *Nicolae Manolescu*
27.XI.1940 - a murit *Nicolae Iorga* (n. 1871)
27.XI.1970 - a murit *Petru Comarnescu* (n. 1905)
27.XI.1972 - a murit *Victor Eftimiu* (n. 1889)
27.XI.1987 - a murit *Nicolae Ciobanu* (n. 1931)
27.XI.1995 - a murit *George Almosnino* (n. 1936)

Vasile DAN

Pielea poetului

Pielea poetului vai de pielea poetului.

ată-i prima lui mână sfîngă
cu care strînge repede bănuții
cu care scapă bănuții
în canalul Primăriei.

ată-i unghia ruptă ca o peniță
de argint înmuiată în cerneală roșie.

ată-i umărul frînt peste mașina de scris.

ată prima literă pe care o scrie -
un osîcior limpede acolo
dintr-un trup ce nu s-a născut.

Odată

Odată chiar a rîs.
Odată a plîns. Nevăzut.
Cerule s-a întunecat de la răsărit la apus.

În plină amiază.
Lumina era în groapă și întunericul
o acoperea.

Dis-de-dimineată

Într-o fîntînă săpată în sus
într-un nor de marmură
privești îndelung ca-n ochiul
unui copil.

Jos
părul negru ca o iarbă arsă.
Pămîntul ca un animal ce năpîrlește
în somn.
În somn bălțește galbenă
și lumina.

Întoarce-te acasă.
Chiar dacă știi:
acasă-i aici.
E acolo.
E sus.
E jos.
Întoarce-te.

Genesisă

La malul negru al apei sezu
cu chipul în palme, cu ochii
deschiși,

cu genunchii răniți. Nu vorbea
deși cuvintele sale respirau toate
pe suprafața apei
în cercuri răsfrînte.

O pasăre nu zbura, aerul
încremenise
picurat de lumini reci și mărunte din cer.

Totul era un mal negru
vai întreg pămîntul era
un mal negru,
întreg universul
unde tăcut, mocnit, sfîrîind
stătea în propriul său trup
ca într-o ceară.

Rugăciune

Doamne, în mine sînt prăpăstii mai
adînci decît în afara mea.
Doamne, în mine focul mistuie mai
tare decît lava
din crater ce urcă și dă peste
margini.

Doamne, pe care te ating cu
degetele naiv
ca un fluture para cu trupul său
rarefiat și pufos.
M-am trezit, Doamne, ca din rîu
scăldat în pămînt

dimineata în aer.
Am strigat către tine tare și viu
bolnav și putred
în carne și sînge și oase
cînd îngerul meu l-am văzut
fîntuindu-mă-n spaimă
cîntînd

Cheamă-mă, Doamne, pe nume sau
dă-mi măcar nume
ca apei ce-o beau însetații,
ca pîinii ce-o înghit repede cei
flămînzîți
ca lacrimii ce cade arzînd
arzînd de la gură la ochi.

Oaspete de seară cu arma pe umăr

L-am cunoscut într-o seară cînd fînăr
se întorcea
de la vînat
pe umăr cu arma sa rece și ucigașă
afîrnînd
acum fără gloante.
Tolba sa desfoiată ca un plămînt în
sogn.

Sub unghie o pată vie
de sînge.

Mi-a vorbit liniștit
despre ploaie și secetă,
despre vînt și întuneric,
despre cei pitiți în iarbă
și despre cei ridicați în
vîrfurile degetelor.

L-am răspuns fîrziu cu
mîna căzută pînă la
umăr
în cenușa cu semnele
arse
ale cărții.

Poemul de la Colibita

Într-o grotă a aerului
seara am văzut sfîrvul
luminii.

Apoi o cruce cît o pasăre oprea
vîntul.

Era duminică.
Eram singur la marginea lină a
apei.
Deasupra ei sus pe sfîncă negru
agățat ca un lest. Jos lacul. În adînc
miriade
de focuri clipind. Liturghia luminii.

De departe nu striga nimeni la
mine.
De aproape nu mă trăgea nimeni
de mîneacă.
Nici din stînga nu aluneca
din dreapta nimic nu fîșnea.

Pe chipul meu subțire lumina ca
apa
în nisip.

Scrisoare deschisă

Dar ție cum îți mai trece timpul
prietene?
Noi, cei vii, îl mărunțim
ca drumul cu pașii.

Peisaj celestial

Lătra în lanț ca soarele umbrît.

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Idilele lui Julien Ospitalierul (t.b.c.-1959)

Interpretează George Ivașcu!!!

❶ În universul nostru dens și mic
Urșii mîncă și nu fac nimic.

Vulpile dau de-a dura printre spini,
Nevinovate,-aricii bruni și fini.

Sub maluri verzi, racii stricați și moi
Deprind pîraiele să curgă înapoi.

❷ Între izvoarele care desfac în jur
Rînilor uriașe de azur

Dovlecii plini de mațe stau candizi
Și-nlăcrimați în păduri de omizi.

Din mîluri dulci cu mormoloci și sare
Lumina urcă iazurile clare.

Orele-atîrnă-n iarbă nemuscate
De vietățile ce cli pocesc pe spate.

❸ E-atîta liniște și-atîta nemurire
În pietrele ce nu știu să respire.

Boii se-adună galbeni lîngă apă
Și se gîndesc de unde s-o înceapă.

Măgarii cresc uimiți și cruzi din rouă
Să vadă cum țestoasele se ouă.

Vacile cad trîntite de ugerele lor
Nemulse și cu ochii limpezi mor.

Litera mișcătoare

Această insectă uriașă nici nu
există.
Pe ea nu poți să o auzi noaptea
cum se înalță
pe cătăligi subțiri cum se așează
răbdătoare la căpățîiul tău
cum îți cuprinde creștetul
ușor ca pe un ou fără coajă.

N-ai să o poți să o vezi
decît foarte foarte de-aproape
cînd brațele tale
cînd trupul tău
cînd ochii tăi afîrnă
de făptura ei lipicioasă.

Despre ea doar atît
ca despre o literă albă, mișcătoare
dintr-o carte ce începe cu sfîrșitul.

Făptură nouă

Miezul de apă
al pietrei.
Pielea de foc alb
ca gheața.
Inima
pe care o zmulge din piept cu mîna
precum dintr-un întuneric roșu
îngerul.

CĂRȚI CALDE PENTRU IERNI RECI

DE LA
DOAMNA B.
LA DOAMNA T.

de
Ioana
Pârvulescu

Numai pentru copii

CA ORICE bucurie, și Crăciunul copilăriei mele venea înainte de a veni și se trăia în închipuire mai tihnit decât în realitate. Îl vesteau mai întâi mirosurile: mirosul primei zăpezi, mirosul de cremă de ghetă de la Sfântu' Nicolae, mirosul de ger și mirosul de întuneric încă de la 4-5 după-masa. Mirosul de lipici pentru figurinele din brad. Mirosul clopotelor de la mai multe biserici de mai multe feluri. În toate se presimte deja mirosul de crengi cu ace argintii și luminări, cu scînteii ieșite din niște bastoane cenușii și care miros, ele, a praf de pușcă din cărțile lui Karl May. Cel mai persistent dintre toate e de altfel mirosul de cărți. Cel tîrziu de pe la 10 decembrie începeam să studiem, cu fratele meu, cărțile de Crăciun, aceleași în fiecare an, cărora la început le citeam numai pozele, apoi, cu timpul, și vorbele. Nu știu nici de unde și nici cînd au apărut cele cîteva cărți cu miros de Crăciun în biblioteca de lîngă patul meu. Oricum erau toate foarte elegante, cu coperte lucioase, scrise în alte limbi, ceea ce a dat dintotdeauna Crăciunului de-acasă un aer european. Trei își disputau primul loc între preferințele mele.

Prima era o carte înaltă, englezească, tradusă în germană și care părea franțuzească pentru că în fiecare poză personaje aveau alte haine, cît se poate de șic, eșarfe și pălării grațioase. Se numea *Weihnachten mit Edith* („Crăciun cu Edith”) și nu semăna cu nici una dintre cărțile știute de noi, pentru că nu avea desene, ci fotografii alb-negru, făcute unor jucării „reale”. Personajul principal, Edith, era o păpușă blondă, cu părul lins, lung, tunsă cu breton, pieptănata mereu altfel, cînd în ținută de interior, cînd îmbrăcată de oraș, după caz, dar cu un chip mereu mirat care nu se potrivea chiar în toate momentele. Prietenul ei cel mai bun era un ursuleț, mai mic decât ea, dar destul de sarcastic (acum îmi dau seama că avea umor *british*). Povestea se dovedea și ea atipică: Edith constată (rupînd o foaie din calendar) că vine Crăciunul și nu are cadou pentru unchiul ei, domnul urs. Se duce în oraș, pentru care ocazie își pune paltonul și pălăria - de o

eleganță de nedepășit - și cumpără lîna albă și roșie (în poză albă și neagră). Apoi, pe ascuns, cu complicitatea prietenului ei sceptic, tricotează un fular cu dungii albe și roșii (alb-negru pentru noi), pe care îl ascunde într-un coș de nuiel. Puțin înainte de clipa cea mare își măsoară opera, care se dovedește mult prea lungă și plină de ochiuri sărite („...lang und voller Löcher”), cum se întîmplă cu marile creații, și, în fapt, acoperă camera de la un perete la altul. Unul din capetele fularului era ținut de ursulețul cățarat pe o lustră din colțul încăperii și era evident că bombăne și de acolo. Edith e tristă (și mirată) la masa de Crăciun, nu se înveselește nici cînd merge la patinaj și la săniuș (păpușă cu patine nu mai văzusem pînă atunci) și, în fine, îi vine ideea de a tăia fularul în trei și de a-l dăruii tuturor celor trei membri ai familiei domnului urs. Ultima fotografie e pe peronul gării, unde păpușile își iau rămas bun, ca oamenii. Montajul fotografic se apropia foarte mult de un posibil film de la televizor (pe-atunci alb-negru și acesta). Un film cu păpuși, dar din lumea adulților, și o invidiam pe Edith că merge singură la cumpărături și că știe să facă un fular, fie el și cam ratat. Cartea era stranie pentru că totul părea real (dar din altă lume, nu din lumea copilăriei mele, așadar totuși fantastic), pentru că povestea nu avea o morală evidentă, cum aveau celelalte cărți și pentru că inspira doar un fel de tihnă și de bine și de rîs tainic cum nu știam să mai existe în altă parte.

A doua carte pe care o scoteam din bibliotecă în decembrie era una de colinde nemțești, colorată viu, spre deosebire de prima, cu desene ca în *Bambi* de Walt Disney. Și ea ascundea un secret, pentru noi o mică minune: coperta avea un fel de buzunar interior în care stătea un disc negru cu roșu, cel mai subțire și mai elastic pe care l-am văzut vreodată. Dacă îl puneai pe pick-up auzai voci de îngeri. Cel puțin așa credeam, pentru că erau o mulțime de îngeri care cîntau în carte și nu ne puteam imagina că glasurile lor s-ar putea auzi altfel. Îngerii erau copii cu chip destul de matur, cu păr lung sau scurt, blond sau roșcat sau brun și cu haine pînă-n pămînt, pastelate și

demodate (erau puși în inferioritate de comparația cu hainele din cartea Edithe, aflată întotdeauna în apropiere). Colindele învățam să le cîntăm nu după ceea ce citeam - de altfel pozele erau mult mai atractive - ci după ureche, punînd la nesfîrșit discul cel elastic. În mijlocul cărții mai era o surpriză: o poveste care se chema *Das Katzenengele*. Nici acesta nu era un basm, ci o întîmplare „reală” care se petrecea într-un fel de „orașel al copiilor”, lîngă un brad care semăna bine cu cel din mijlocul orașului meu. O fetiță cu obraji și nasul roșii (cu mîinile ascunse într-un mașon alb!) vede o pisică adevărată, albă și pufoasă ca mașonul, în vîrful bradului, printre globuri. Cum altcineva nu părea să dorească pisoiul, fata are voie să îl ia acasă. Aici părinții se interesează telefonic la poliție dacă n-a anunțat cineva că a pierdut o pisică și cum nimeni nu o făcuse, totul se termină fără drame. Trebuie să spun că episodul birocratic al poveștii îmi tulbura bucuria - fără îndoială că aveam să găsesc și eu un pisoi alb odată, dar nu vedeam pe nimeni în stare să întrebe ceva la Miliție despre el - și totuși am privit ani la rînd cu mare atenție în bradul extrem de înalt din oraș ca să descopăr acolo un cadou viu. La fel de mult mi-aș fi dorit și un mașon alb, dar mi s-a spus că au ieșit din modă.

A treia carte pe care o răsfoiam înainte de vacanța de iarnă era groasă și scrisă cu litere gotice: Andersen, *Märchen*. Atmosfera nu semăna cu nici una din celelalte două, de unde impresia vagă că Andersen e „altă țară”. Cartea avea cîteva poze lucioase, pe toată pagina, dar aveai mult de citit pînă să ajungi la ele. Cea mai importantă era una cu un brad neîmpodobit, pe un fond negru tuci, poza fiind atît de întunecată că abia deosebeai bradul de întunericul nopții. Nu-mi mai amintesc nimic din povestea însăși, dar desenul pe fond negru avea o frumusețe înspăimîntătoare. Cîte ceva mă lega de fiecare din aceste cărți și multe mă puneau pe gînduri. O lume familiară și totuși străină, copilărească și totuși adultă, știută și totuși cu surprize, dorită și totuși cu nedumeriri și angoase. Ca toate poveștile cu Moș Crăciun ale vieții.

P.S. Prozatorul Bedros Horasangian mi-a atras atenția cîndva că atît eu, cît și X și Y (care au devenit între timp nume prea importante ca să fie citate în acest context) ne pierdem capul cînd vorbim despre Crăciun. Că devenim din caleafară de copilăroși, sentimentali și fără simț critic. Confirm încă o dată.

1998 - întîmplări literare, în titluri de proprietate personale:

REVISTA REVISTELOR INTER-BELICE

Originea unui clișeu: „Luceafărul poeziei românești”

În rolul principal: CARTEA (spectacol de primăvară)

Lungul drum al cărții către cititor

Minte pofticioasă în corp sănătos

Necunoscutul Constantinescu

Cine gîndea la „Gîndirea”

Omul politic

Arta divinației

Foreign Affairs

Interviuri fără reportofon

De vorbă cu...

Dascălia, biserica și averea

Reviste și cărți

Aerul timpului (dialog între jurnale)

În imediata lui singurătate

Joc de autografe pe cartea Tîrgului

Sîmburele de cireasă

DE LA DOAMNA B. LA DOAMNA T.

Alfabetul doamnelor

Doamna și cățelul

Cursa: competiție și capcană

Rivalitate

Nimifeta Niceta

Somnoroasele

Fidela Adela

Duducile

La judecată

Dă-mi voie să-ți spun pe nume...

Fața nevăzută a Chirițelor

Deznădejdea: mod de întrebuintare

(Din culisele „României literare” ; Cu happy end - numărul aniversar)

A treia posibilitate

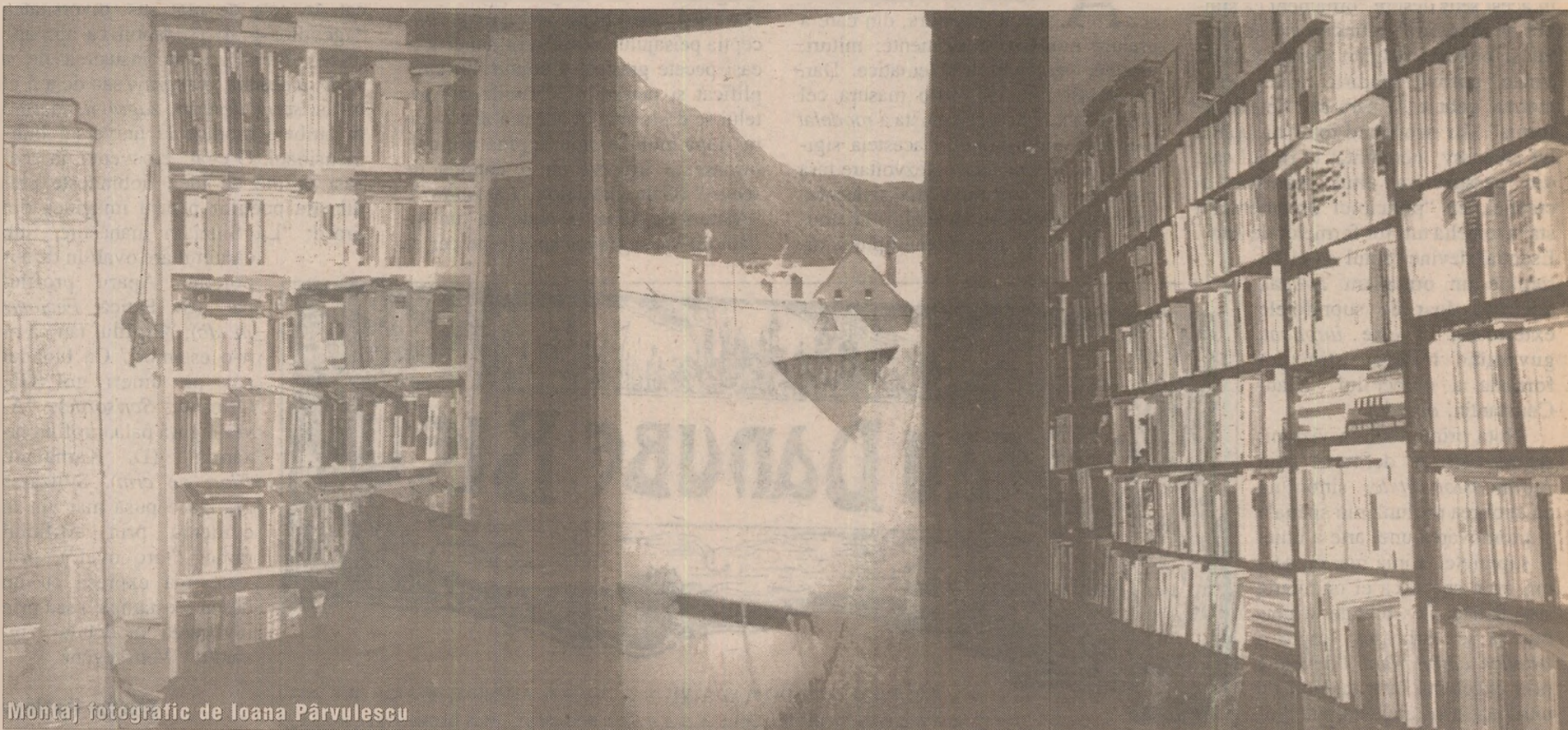
Muierea absurdă

Eva în foileton

T.

Femeia tuturor posibilităților

Maja desnuda

Montaj fotografic de Ioana Pârvulescu

Secesionismul în literatura română (III)

SECESIONISMUL își datorează numele unui conflict survenit în 1892 între un grup de artiști plastici din München și autoritățile statului bavarez, determinând refuzul celor dintii de a mai participa la salonul oficial și pronunțarea de către ei a "secesiunii", prin deschiderea unei expoziții separate. În scurt timp, secesiunii müncheneze i se alătură noi forțe: Dresda (1894), Viena (1897), Berlin (1899), unite prin opoziția lor față de arta academică tradițională și prin dorința de a promova "noul". În alte țări, denumiri ca *Art Nouveau*, *Modern Style*, *Modernismo*, *Liberty* vor exprima mai direct această aspirație, ca de altfel și germanul *Jugendstil* (derivat de la revista *Jugend*, înființată în 1896). Iradiația fenomenului a fost vastă în toate sensurile. "Arta 1900 - scrie Paul Constantin - a cuprins toată Europa și America de Nord, atingând sensibil și Extremul Orient, mai ales Japonia, și marcând puternic tot ceea ce a fost expresie vizuală: moda, arte aplicate și industriale, pictură, sculptură și grafică, decorație scenică, concepția spectacolului și cinematografia, precum și, în primul rând, arhitectura și decorația" (*Arta 1900 în România*, București, 1972). Ca repere temporale, stilul "a înflorit în a doua jumătate a anilor '90, atingând apogeul pe la 1900, după care a urmat un declin rapid, deși a mai zăbovit într-o versiune continentală pînă pe la începutul primului război mondial" (S. Tschudi Madsen, *Art Nouveau*. Traducere de Ana Oțel Șurianu. București, 1977). O trăsătură eminentă a noii mișcări a fost năzuința ei spre o sinteză a artelor, avîndu-și suportul într-o concepție unitară asupra spațiului și a liniei. S. Tschudi Madsen vorbește în acest sens despre "ornament ca simbol al structurii", citindu-l pe arhitectul și pictorul belgian Henry van de Velde, potrivit gândirii căruia ornamentul trebuie să pară că "determină forma", dar neocolind totodată opinia lui Debussy, incredințat la rîndul său, din perspectiva altui domeniu al creației, că "principiul ornamentului stă la temelia tuturor formelor de artă". Esențial devine faptul că el nu rămîne un ornament aplicat, decizînd doar de suprafețele exterioare, ci este implicat, guvernînd întreaga structură formală a obiectului" (Paul Constantin, *op. cit.*).

Nota primordială a viziunii secesioniste se definește prin *bidimensionalitate*, sinonimă cu abolirea profunzimii spațiale și promovarea unei arte a liniei și suprafeței. Linia mai cu seamă, prin specifica ei ondulare, sinuozitate, flexibilitate, a permis să se vorbească despre o *estetică curbiliniară*: "devenită prin excelență instrumentul de unificare a stilului, linia undui-

toare atrage irezistibil durată privirii. Dilatăta sau subțire, flexibilă ca o liană, ea aleargă pe rampele scăriilor, se insinuează în plumbul vitraliilor, întinde brațele candelabrelor, susține piatra înlăcrimată a cornișelor, a frontoanelor și ambrazurilor. Într-un anume fel, s-ar putea descoperi în ea semnul «șerpurii» individuale despre care vorbește Bergson și care ar oferi «cheia întregului»" (R.-L. Delevoy, *Modern Style*, în *Encyclopaedia Universalis*, vol. 11, Paris, 1976). Ne aflăm într-un spațiu de expansiune neîngrădită a meandrelor și volutelor, a torsionilor și distorsionilor, a împletiturilor, vîrtejurilor, spiralelor și arabescurilor. Arta regentă a parnasienilor fusese sculptura. A simbolistilor - muzica. Parafrizînd sau inversînd postulatele lui Verlaine, a secesioniștilor devine grafică: "De la graphique avant toute chose", "Pas de nuance, rien que la couleur"! Suveranitatea liniei, închisă și fermă, își asociază monocromia unor suprafețe clar decupate. Drept motive favorite se impun mai întîi cele vegetale: "tot felul de plante agățătoare", "trestii înalte și mlădioase", "alge unduitoare și ierburi marine fremătătoare" (S. Tschudi Madsen, *op. cit.*). Din regnul animal, șerpui, lebedele, caracatițele, meduzele "sînt și ele folosite în ornamentație datorită ritmului alunecător pe care asemenea ființe îl îndreptătesc pe creator să-l reproducă" (*ibid.*). În fine, armonizîndu-se cu mediul, prezența umană se întrupează mai ales în siluete zvelte și stranie, cu părul lung revărsat pe umeri, înveșmîntate în văluri răvășite de vînt și ținînd în mînă lujerul unei flori.

ARTA SECESIONISTĂ a evoluat într-o relație strînsă cu literatura, din care a preluat numeroase elemente: mituri, motive, personaje emblematice. Dar, în același timp și într-o măsură cel puțin egală, arta secesionistă a modelat literatura, imprimîndu-i acesteia sigiliul ei inconfundabil: o dezvoltare fără precedent a factorului vizual și decorativ, o concepție ornamentală a lirismului, o adeziune atestată multiplu și di-

vers la estetica "ondulatorie". Așezați în această lumină, scriitorii români de la hotarul celor două veacuri își descoperă între ei confluente nebănuite; apte să niveleze clivajele teoretice și să exalte coeziunea de fond. Primul fapt care ne reține atenția, întrucît identifică prezența stilului cu o claritate desăvîrșită, este "viziunea decorativă, bidimensională" semnalată de Șerban Cioculescu în proza lui D. Anghel, dar lesne de regăsit, într-o măsură sau alta, în scrisul multor contemporani ai săi. Cînd ochii emirului macedonskian îmbrățișează pentru ultima dată priveștiștea Bagdadului: "Și el ce e-n frunte pe-o albă cămilă,/ Jar viu de lumină sub roșu-oranisc,/ S-oprește, o clipă, pe verdele pisc./ Privindu-și orașul în roză idilă..." (*Noaptea de decembrie*), efectul memorabil aparține prioritar senzației de siluetă zugrăvită pe cer; tabloul e realizat cu mijloace grafice, ca un afiș de Toulouse-Lautrec, din culori "plate" și contururi trase energic. Același "efect al siluetei" se descoperă la Mateiu Caragiale, al cărui voievod înfrînt "Pe-un mal de ripă calul și-oprește deodată,/ Privește plin de turbă spre zarea-nflăcărată,/ Și alba barbă-și smulge și blestema hain" (*Noapte roșie*); la Șt. O. Iosif în *Icoane din Carpați*: "Iar prin pulberea de aur/ Tocma-n capul celălalt/ Crește umbra-ntunecată/ A ciobanului înalt:/ Cu căciula într-o parte,/ El pășeste plin de fală,/ Sara purpurie-i schimbă/ Zeghea-n mantă triumfală..." Silueta, cum observăm, se poate converti în umbră, proiectînd la scară mărită obiectul care a generat-o: "În fund, noptatecii zețari,/ Minerii aștia de orașe, ce-n fruntea omenirii merg,/ Își plimbă mîinile grăbite prin casele lui Gutenberg/ Și pe pereți cu ei odată culeg alți robi imaginari..." (D. Anghel-Șt.O. Iosif, *Povestea unei nopți de iarnă*). Percepția peisajului atestă la rîndul ei aceeași pecete grafică, a conturului simplificat și puternic: "Culmile Scripetelui se desluseau în această zi cu soare, după multele ploi de pînă aci, colțuroase și limpezi ca o cunună de securi" (Gala Galaction, *La vultur!*); "Alături de mine, o roată de tun în-nămolit își zugrăvea spițele pe cer ca

niște minutare de umbră oprite pe ochiul unui cadran într-un ceas fatal" (D. Anghel, *Două glasuri*). Am subliniat, în exemplul ultim, verbul *zugrăvea*, care conferă graficității o evidență maximă și poate chiar să sugereze conștiința unui program. Nu putem, oricum, înregistra nepăsători frecvența unor verbe din aceeași familie, *a desena*, *a contura*, *a profila*, *a scrie*, *a descrie* etc., care ne plasează și ne mențin tot timpul într-o lume cu două dimensiuni. La D. Anghel, singur sau în colaborările cu Șt.O. Iosif, seria devine impunătoare: orașul "*scrie* arabescuri de aur în întunecimi, joacă imagine constelații, *desemnează* capricii de foc" (*Sonata lunii*); "poala lungă a rochiei ei de mireasă *scria* pe pămînt valuri obosite" (*Rochia buniciei*); "Ca o hîrtie albă e stepa de zăpadă/ Pe care troica *scrie*, alunecînd ușoară./ În goana ei nebună, o violetă dungă..." (D. Anghel-Șt.O. Iosif, *Troica*); vîntul "a lucrat în filigram cele mai subțiri mlădițe, cari *se desenează* pe cer ca într-o feerie" (D. Anghel-Șt.O. Iosif, *Hoțul*); "Și mii de homuri și furnale *înscriu* acum pe cerul pal/ Cu litere de fum reclama celebrei firme Löwenbach" (D. Anghel-Șt.O. Iosif, *Cronica*). Viziunea îi atrage temporar și pe alții, înainte ca drumurile literare să se despartă: "Pe întinsa cîmpie a Bucovinei, sate, cetăți *se zugrăveau* negre pe incendiul uriaș" (M. Sadoveanu, *Războiul lui Nour*); "Stea cu stea pe-ntînsul undei liniștite pun cleștar/ Și printr-însul *zugrăvite* lebedele par și luna" (T. Arghezi, *Caligula*). Eventualele proteste la ideea unui Sadoveanu sau Arghezi "secesioniști" li se poate răspunde calm că au avut confluente cu stilul, și greu ar fi fost să nu le aibă cînd timpul îl cultiva cu atîta fervoare. De remarcat, în cele de mai sus, diversitatea "agenților grafici", faptul că aproape orice obiect posedă însușirea de *a scrie*, *a desena*, *a zugrăvi* sau de a fi el însuși *scris*, *desenat*, *zugrăvit*, aderînd în ambele moduri la universul bidimensional. O egală elocvență, în aceeași ordine de idei, dobîndește predilecția poetilor pentru imaginea din profil: "La Sinaia-n mănăstire/ Sub căruntul arc oval/ În de aur poleire/ Apăru profilul pal" (Șt. Petică, *Fecioara în alb*); "Profilul tău ca-ntr-o estampă,/ Cu blondul păr pe umeri goi" (Gh. Orleanu, *Scrisorile*); "Avea figură pală, profilul bizantin" (D. Karnabatt, *Flori de crin*). Stilizarea grafică e pusă mai viu în evidență prin artificul ramei ("arc oval"), prin asocierea expresă cu un desen ("estampă") sau prin invocarea modelului "bizantin". Vom reveni.

Ștefan Cazimir

Anii '90: Europa ca stare de spirit

CARTEA pe care Mihai Zamfir a publicat-o cu un an în urmă, *Discursul anilor '90*, își poate ceda liniștit titlul unei colecții sau serii de studii despre actualitatea românească. Utilitatea ei ar fi, în ochii noștri, incontestabilă; ea ar putea deveni un soi de nouă și elitară "bibliotecă pentru toți", esențială pentru cunoașterea de sine, îngreunată acum nu atât de pluralitatea demersurilor, cât de o sărăcie care - paradoxal - alimentează indiferența față de cultura. Reacțiile la indiferență sunt numeroase: sunt deconstruite miturile istoriei, se fabrică din vorbe noi construcții obsedante ("integrarea europeană" dar și "stagnarea"), din erorile fundamentaliste din trecut se nasc doctrine secundare și noi tipuri de conformism. Ceea ce pare să lipsească în această "gâlceavă cu lumea" este o axă, o coloană de referință și de recunoaștere de sine. În sens adânc, se resimte nevoia de clasicism, ca atitudine și echilibrare prin cultură. Nu de un clasicism în sens istoric, ci de un clasicism atitudinal.

Despre volumul pe care Mihai Zamfir l-a publicat cu un an în urmă¹, s-a scris încă de la apariție. Dincolo de interesul constant pe care-l stârnește însuși titlul, revenirea la această carte are o motivație complexă. Pur și simplu, există cărți care rămân actuale multă vreme după apariție, depășind condiția de nouitate editorială. Ele conțin, dincolo de înțelesuri particulare, semnle cu bătaie lungă. În cele din urmă, criteriul este de ordinul valorii, textul supunându-se în acest caz unor lecturi succesive, de îmbogățire. Dar există și câteva motive imediate ale reluării, care arată de ce anume revenim la fondul de idei al acestor cărți. Ne vom opri la trei dintre aceste motive, expuse aici într-o ordine care ne va permite sublinierea demersului intelectual, supus de autor discuției publice cu o provocatoare eleganță, strunită prin cultură. Este vorba, pe scurt, despre felul în care aici este interpretat *cratylosmul discursului comunist*, despre așezarea europeană a culturii române și despre "plăcerea textului" din exercițiile comparatiste care încheie volumul. De la nivelul anilor '90, distanțele față de critica noastră literară de altă dată se tocesc, readucând în actualitate o evidență: instituția criticii literare reprezintă, în cultura română, un important cadru al cunoașterii de sine și de situație în Europa. Declarată prin alte părți moartă încă din anii '60, dar acum în re-naștere, instituția spirituală critic este la noi un instrument de sincronizare și stabilitate, rol pe care în alte părți îl joacă - spre exemplu - băncile naționale. Nu este meritul criticii, ci riscul pe care a trebuit să și-l asume.

Primul motiv se suprapune oarecum intenției principale a autorului: avem în față o încercare de definire a discursului de după '89, în opoziție cu cel precedent, numit de autor - prin limitare - "discursul anilor '80". Este vorba - sublinierea se impune - de discursul cultural în general care, construindu-și o nouă genealogie, se opune exprimării aluzive (sub cenzură) sau "esopice" și, în ansamblu, denunță limbajul arestat. Raportată la o dată de naștere și la întinderea unui deceniu, perspectiva rămâne însă deschisă. Studiile incluse în carte sunt doar un portativ posibil al interpretării; exercițiul critic nu epuizează materia, ce-i drept, dar nici nu o sufocă. Fapt rar în lumea de azi, când criza ideo-

logiilor se vrea compensată fie prin absolutizarea improvizației, fie prin disimularea abuzurilor de metodă. Abordarea lui Mihai Zamfir rămâne deschisă, ceea ce nu o împiedică să fie, deopotrivă, selectivă și normativă. Selectivă, pentru că analiza "esopismului" cuprinde doar o latură a fenomenului cultural, din trecut dar și de azi, lăsând deoparte manifestările limbajului angajat care, nu numai că nu dispar în '89 ca prin farmec, ci sporesc în "ne-arestarea" lor - atât prin frecvență sau orientare, cât și prin agresivitate. Semn al echilibrului sau al măsurii, abordarea este normativă; discursul anilor '90 tinde spre "ce ar trebui el să fie", dar se configurează "timid și treptat". Firește, deceniul nu s-a încheiat iar acest sfârșit de mileniu nu ne ferește de surprize. Oricum, ceea ce autorul lasă să se înțeleagă este că discursul anilor '90, în constituire, nu este singurul de azi, ci unul care încearcă îndreptățit să se opună oricărui "discurs tutelar", oricărei încercări de a traduce concretul în "scheme atemporale și abstracte".

În această latură, Mihai Zamfir se luptă împotriva a ceea ce el denuște "Instaurarea prin limbaj", titlul studiului care deschide prima parte a volumului, consacrată "Limbajului deviant". Analiza "anti-nominalismului din discursul comunist" are o importanță excepțională și va rămâne un punct de referință. Nu este aici locul pentru a ne referi la multiplele aspecte și la armătura conceptuală ale acestui mod de interpretare, dar câteva consecințe - prelungiri sau extensiuni ideatice - merită să fie subliniate. Ferindu-se de "legile care guvernează limbajul impus", de instaurarea lui însuși ca autor prin limbaj, autorul apelează "pentru necesitățile demonstrației" la două străvechi dichotomii din filozofia limbajului, hermogenism vs cratylosm și nominalism vs realism. Cea dintâi este esențială și, trimițând la *Cratylos* al lui Platon, opune relației arbitrar dintre realitate și termen (propusă de Hermogene) relația motivată (susținută de Cratylos). Pentru Mihai Zamfir, discursul comunist motivează termenii, limbajul instaurând o realitate față de care orice interpretare, neutră prin definiție, devine imposibilă. Cratylosmul, în această variantă, impune o ordine a discursurilor particulare (sau "punctuale"), ordine guvernată de un discurs tutelar care suprimă realitatea. "Raportul dintre discursul comunist și realitate poate fi rezumat într-un singur fel: dacă realitatea contrazice teoria, cu atât mai rău pentru realitate." Logocrația comunistă este o reeditare a "realismului" medieval, o încercare de legitimare prin dispreț față de contingent. La un cunoscător al literaturilor iberice, cum este Mihai Zamfir, nu poate surprinde acuitatea cu care formulează situația într-o irealitate absolută. Ceea ce, însă, ar putea surprinde este așezarea structuralismului sub semnul aceluiași cratylosm.

Asemănarea dintre discursul comunist și demersul structuralist este urmărită de Mihai Zamfir în extenso. "Ideea pe care s-a întemeiat structuralismul a fost aceea că nici un limbaj, nici o formulă și nici un discurs nu sînt inocente". Toate ocultează o structură primordială, "describibilă prin opoziții binare ori prin formule ternare". Anti-structuralismul ține de discursul anilor '90 și caracterizează un fenomen mai larg, de despărțire de structuralism pe care o susține mai demult post-structuralismul. Dar Mihai Zamfir se desparte (termenul nu este tocmai potrivit!) în felul său, aruncând opozițiile binare peste bord (vezi eseul *Frații învrăjbiți*).

Fără îndoială, trecerea putea să se petreacă și altfel, așa cum se întâmplă la mulți post-structuraliști care își ocultează practica doctrinară. O posibilitate, chiar dacă după mine aceasta este o falsă soluție, este schimbarea de macaz: dacă nici un discurs nu era inocent, orice discurs devine inocent (chiar și discursurile fundamentaliste care se nasc din asumarea inițială a vinei). Asupra acestei inocentizări prin metodă vom reveni.

Fără o ereditate metodologic încărcată, eliberat de falsele opoziții, autorul trece la comentariile despre "relațiile dintre cultura noastră și cultura europeană (în partea a doua a cărții, *Discurs european*). Considerațiile sale despre europenism constituie cel de al doilea motiv de la care pleacă aceste rânduri. Comparat cu alte abordări românești ale Europei (*Modelul cultural european* al lui C. Noica) sau antologii de "documente confesive" apărute mai recent (*Europa centrală*, editată de Adriana Babeți și Cornel Ungureanu), discursul european al lui Mihai Zamfir se reîntoarce, cu seninătate, la cele două teme în care, la noi, s-a desfășurat europenismul: specificul național și teoria influențelor. În noul context, cele două teme îmbătrânite primesc alte sensuri, ceea ce confirmă intenția autorului de a redeschide discuția asupra lor. Opțiunea sa e tranșantă: cultură ca entitate abstractă "nu există", iar cultura română nu poate fi redusă la "o monedă prețioasă, bine ascunsă, suficientă sieși". Implicit, "modelul european" al "culturii depline" este dat și el la o parte.

"Orice cultură se definește în raport cu altele deja existente, înrudite ori contigue din punct de vedere geografic". Frază sintetizează aspectele în discuție: culturile "deja existente" vizează diferența de vârstă (sincronismul), contiguitatea geografică trimite la imposibilitatea unei "purități etnice", iar înrudirea la influențe (influența franceză, dar și cea "colaterală", italiană). O lectură mai atentă descoperă adaosul de semnificație din această reluare sintetică. Vorbind despre raporturi, despre "familiarizarea cu câteva tipuri europene de cultură", Mihai Zamfir atrage atenția asupra unui efect invers ("complexul de inferioritate în raport cu cultura occidentală"), care se substituie sau acoperă efectul normal ("un sentiment de egalitate emulativă"). Revăzând influențele, el amintește - în termenii tradiționali, aproape neschimbați - de cele două influențe majore care

s-au exercitat asupra culturii române (cea franceză și cea germană). Dar în cultura română cele două influențe se îmbină, încetează de a mai fi opuse, argument suplimentar pentru o reconciliere culturală continentală. Înrudirea culturală, mai largă decât aria romanității, privește aici Occidentul. Acesta este acel "Celălalt", fără de care nimeni nu a trăit "cultural vorbind" în Europa ultimului mileniu.

Observator lucid, european în esență (cetățenie continentală pe care și-a câștigat-o - așa cum spunea Curtius - trăind în și studiind provinciile europene), Mihai Zamfir remarcă un fapt definitoriu în mentalitatea românească de azi: sentimentul marginalizării, acuzația Occidentului de "ingraturitudine europeană globală". Faptul că relația cu Europa este "de ordin recriminatoriu" interesează nu numai din cauză că Europa este mai cu seamă o "stare de spirit", de recunoaștere a apartenenței, ci și pentru că acest discurs recriminatoriu unește, consens suspect, atât partizanii integrării europene cât și adversarii ei. Se produce un împrumut de limbaj, doar semnul fiind schimbat. Diplomat (acum și la propiu), autorul propune o punere a discursului între paranteze sau, dacă vreți, o amnistiere a Occidentului.

N-am putea încheia aceste rânduri, fără să ne referim la ultima lor motivație: plăcerea textului pe care autorul (și cititorul) o resimt parcurgând *Anexele locale* (partea a treia a volumului). Și această "plăcere", care revine, ține de discursul anilor '90. În contextul cărții, ea nu mai poate fi etichetată drept esteticism, ci reprezintă o dimensiune necesară a demersului critic. Subliniez estetizarea urâtului bucureștean (Mitologie bucureșteană) și "divanul" pe care Mihai Zamfir îi așează pe La Fontaine și Grigore Alexandrescu (*Animalul occidental și animalul oriental*). Aici, "Bucureștii" devin tot ce poate fi mai străin burgurilor din Europa Centrală (sau, ca să-i spunem pe nume, Mitteleuropa), iar leul, în calitate de "șef valah", la ideea sacrificiului de sine, "se pitește în mulțime". Discursul nu e deloc aluziv sau esopic: "Asupra fabulei *Dreptatea leului* plutește tristețea derizoriului", afirmă autorul. Și, pentru a se rupe din imediat și a se întoarce în clasicitatea culturii, vorbește de adevărata literatură: "Poeții adevărați au fost întotdeauna generoși și cosmopoliți, în sensul profund al cuvântului".

Tudor Olteanu

Lansare de carte

În "sala cu oglinzi" a sediului Uniunii Scriitorilor a avut loc în ziua de 14 decembrie lansarea volumului *Onoarea de a înțelege* de Dorin Tudoran, apărut recent la Editura Albatros. Despre carte și personalitatea autorului au vorbit Laurențiu Ulici, Nicolae Manolescu, Octavian Paler și Georgeta Dimisianu, directoarea Editurii Albatros. În încheiere autorul a evocat împrejurările în care, în anii '70-'80, a realizat dialogurile ce compun cartea, aceste mărturii despre o epocă restituite acum integral circuitului public.

¹Mihai Zamfir, *Discursul anilor '90*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997.

Cum intrau altădată junii în viață

DIMITRIE - fiul boierului Costache Rosetti, numit Tețcani după satul unde își avea cele mai întinse proprietăți agricole - nici nu împlinise bine 14 ani când părăsea casa părintească și amintirile copilăriei legate de o zonă liniștită de provincie din părțile deluroase ale Moldovei, pentru a merge să-și desăvârșească învățătura în Elveția. Urma să se alature vărului său Lucian Vernier. Era vorba, mai întâi, să se caute școala potrivită la Geneva. Dar, până la urmă, se optează pentru Lausanne. Probabil că un cuvânt decisiv în alegerea făcută l-a avut un oarecare elvețian, Fr. Suter-Major, angajat din vreme să pună la punct întreaga operație de strămutare, instalare și adaptare la noile condițiuni.

Încă de la începutul misiunii sale, elvețianul ținea să dea asigurări categorice: "Je ne trouve pas nécessaire de vous répéter, Monsieur, que c'est ma ferme volonté d'homme d'accomplir vos vœux regardant la surveillance et l'éducation de votre fils, de l'aimer, de le regarder et de le traiter comme mon propre enfant et d'être un second père pour lui". Cuvintele sale sînt extrase dintr-o scrisoare datată 29 iunie 1867 și așternută la Bacău; așadar, Suter fusese chemat în țară pentru perfectarea aranjamentelor. O lună mai târziu, el scria din Ungaria, unde se oprise să-și viziteze un fiu, Otto, pe punctul de a se căsători cu fata unui baron local. Mai vorbește, în aceeași epistolă, de alt fiu, Charles, angajat în Mexic, în trupele lui Maximilian. Va mai pomeni ulterior, de încă un fiu, insurat la Bâle, de asemeni de două fiice. Avea, prin urmare, o vastă experiență de familie, ca să prezinte suficiente garanții de seriozitate în ochii grijuliului părinte moldovean. Conform, firește, angajamentelor stabilite, din Lausanne porneau către Tețcani rapoarte regulate, cam la 10-12 zile, despre comportamentul proaspeților elevi, înscrși pentru început la niște cursuri de verificare a cunoștințelor acumulate anterior. Prima perioadă de acomodare o petrec "à l'école moyenne industrielle", ca externi. Audiază aici cursuri de religie și morală, franceza, istorie modernă, contabilitate, zoologie, chimie, fizică, desen, gimnastică, iar în particular, germană, algebră, geometrie în spațiu și descriptivă. Un program încărcat, suplimentat pentru Dimitrie și cu ore de vioară, de trei ori pe săptămână. Mai erau pe deasupra exercițiile militare, printr-o încadrare a celor doi tineri moldoveni în sistemul autohton de pregătire a tuturor celor de o vîrstă: Dimitrie este repartizat la infanterie iar Lucian la artilerie. Primesc și uniforme corespunzătoare, de unde promisiunea lui Suter de a trimite o fotografie-document: "Cela fera, sûrement, un tableau intéressant, le vieux commandant au milieu de ses fils adoptifs". Fac chiar mici deplasări, manevre de o zi, de pildă la Morges unde exista arsenal, "autrefois magnifique chateau seigneurial". Asemenea exerciții erau relateate la 12 octombrie 1867. Se strînseseră școlari din toată regiunea (Lausanne, Prolle, Nyon, Aubonne), în jur de 500, echipați impecabil: "blouse bleu foncé, parements rouges, les pantalons bleus(...) et les casquettes de la couleur de l'habit" - a căror simplă vedere umplea de nos-

talgii sufletul martorului vîrstnic: "Je m'y ressouvins de ma jeunesse, du temps le plus heureux de ma vie, où, à l'âge de 13 ans, les galons en laine rouge de caporal d'artillerie, me fesaient dix fois plus de plaisir et plus fier, que plus tard les grandes épaulettes et le commandement d'une Brigade de quelques batteries respectables... *Tempi passati!*" S-ar putea deduce că, măcar o vreme, Suter se va fi îndelețnicit cu cariera armelor. Oricum, îi ținea tare din scurt pe tinerii încredințați lui, supunîndu-i la o disciplină destul de severă, așa încît relațiile ajung iute să se încordeze. Cîte o raită, împreună, la Berna sau Geneva, parti-

de de pescuit la Ouchy, mai înseninează atmosfera, totuși fără efecte durabile. Scrisorile abundă în reproșuri și nemulțumiri, de o parte și de alta. Reclamațiile curg spre Tețcani, de unde în primăvara lui 1869 va veni hotărîrea ruperii contractului cu militarosul pedagog. Tratamentele acestuia nu întruneau adeviziunea tatălui. Scrisorile sale către copii au altă largime de vederi, din care rezultă că nu alesese la întîmplare Elveția ca mediu prielnic formării lor intelectuale. Bucuros de progresele aclimatizării rapide, Costache Rosetti-Tețcani scria feciorului Dimitrie: "...sunt pătruns de speranța ce-mi dai că principiile de Libertate, Egalitate, Progres, Patriotism s-au înradăcinat atît de tare în inimile voastre, încît nici o împrejurare nu le va mai putea scoate. Dreptatea este darul cel mai mare, cel mai sfînt pe lumea aceasta".

Exact la doi ani după stabilirea la Lausanne, Dimitrie Rosetti se număra printre inițiatorii unei societăți de tineri studioși, denumită *Gymnasia*. Fără a poseda, deocamdată, mai multe informații despre programul și realizările societății, avem proba înaltelor aspirații cultivate de către membrii săi, exprimate în discursul rostit de fiul Tețcanilor, la 25 octombrie 1870, cu prilejul primei aniversări de constituire: "...Il y a un an, à cette même heure peut-être, un petit nombre d'étudiants se réunissaient sous la bannière de la science et de l'amitié et jetaient les fondements d'une Société sur les quels ils construisaient déjà dans l'avenir le sublime édifice de l'union et de la fraternité". Îngrijorat de unele semne de slăbire a coeziunii participative din partea membrilor mai apatici, vorbitorul încearcă să insuflă tuturor un entuziasm sporit, fie și cu prețul patetismului retoric: "J'ai cru à percevoir parmi nous une indifférence dangereuse à tout ce qui touche la société et peu d'union entre ses membres... j'ai voulu vous en parler afin que le zèle et l'ardeur de premier temps renaissant effacent mes doutes comme le zéphyre qui chasse les sombres vapeurs menaçant d'obscurcir le jour. Je vous en ai avertis parce que au poste où vous m'avez placé j'aurais été

coupable de me taire en pareil cas; et ce qui m'y a le plus poussé c'est que moi j'aime cette *Gymnasia* comme on aime tout ce qui rend heureux. Je l'aime et je serai toujours là pour surveiller la Chaîne d'or que nous unit; je serai là pour soutenir les anneaux qui faibliront et pour en empêcher leur rupture. Je combattrai de toutes mes forces le spectre hideux de la dissension quand il voudra de sa main de fer nous rejeter loin les uns des autres. Si je sors vainqueur de la lutte, je serai heureux d'avoir comblé le fond de l'abîme; si je suis vaincu, j'aurai au moins fait mon devoir et faciliter la tâche de ceux qui me succéderont."

Firește, o copie a discursului fusese trimisă de fiu părintelui său iar acesta se grăbea să-și mărturisească deplina satisfacție: "...dacă cele ce ai vorbit au fost singure inspirațiile inimei și judecății tale, eu le găsesc sublime încît privește ideile și rog pre Dumnezeu să te ție tot în acele fără a te mai schimba. După mine, ideea cea mai mare, cea mai vrednică d-a face fericirea omnirii ș-a lui pe om la înălțimea destinației lui de adivarata țivilizațiune, este aceasta: iubire, înfrățire între toate popoarele pe principie de Dreptate și Libertate. Ura, dușmania și nedreptatea să le lăsăm numai tiranilor spre a se hrăni cu ele pînă se vor otrăvi ei înșiși și vor pieri".

ASTFEL încurajat, Dimitrie continuă seria discursurilor destinate a ține treze conștiințele din jur. Ni s-a mai păstrat textul unei intervenții ale sale, ca invitat la o reuniune a societății *l'Helvetia* în ziua de 29 noiembrie 1870. Punctul său de plecare va fi de astădată nenorocirile aduse Franței și, în genere pericolul reprezentat pentru civilizație, de agresiunea prusacă. Condamnînd distrugerile și degradarea provocate de război, el compune un vibrant elogiu profundelor tradiții de libertate specifice elvețiene: "Au milieu de cette décadence morale, Dieu a pourtant permis qu'il fût un peuple qui depuis cinq siècles ait prononcé le mot auguste de liberté. Le peuple Suisse depuis bientôt cinq cents ans a dit: «je veux être libre!» Il l'a dit et depuis lors il est

heureux. Et pour-quoi a-t-il été libre si longtemps et pourquoi le sera-t-il toujours? Parce que chez lui la liberté est un testament, est une relique sacrée que le père transmet à son fils, que le veillard rappelle à l'enfant. Au foyer domestique, sur les bancs de l'école, la famille et le percepteur répètent sans cesse à l'enfant: liberté. Et lorsque celui-ci est devenu étudiant, il sent éclorer dans son cœur les germes bien-faisants qu'on y avait semé dans son jeune âge et alors il s'écrit lui aussi: soyons libres! - Eh bien! Etudiants, jeunesse sur qui se fonde l'espérance de la patrie Suisse, repetons en chœur: Liberté et Patrie; travaillons à maintenir toujours cette belle devise à la hauteur qu'elle doit atteindre et conserver; travaillons à étendre ces belles idées et ces beaux principes non seulement sur ce territoire qu'ils couvrent déjà mais sur le monde entier; travaillons au noble but de l'effacement de ces prétendues frontières qui n'ont jamais existé et qui n'existent pas, que les peuples non pas tracées mais que seuls les tyrans ont dessinées avec la mitraille et la dévastation: la terre est un corps, l'humanité en est l'âme; on ne peut pas les diviser. - Messieurs les Helvétiques, je m'adresse maintenant particulièrement à vous et je vous dis: honneur à votre société. Elle a toujours su se soutenir par un travail constant et assidu. Vous n'avez reculé devant aucun obstacle qui s'opposait à votre but, vous y êtes parvenu et vous pouvez vous féliciter de votre oeuvre. Votre société marche et elle marche bien. Soutenue par votre persévérance, elle montre à ses soeurs ce que peuvent faire l'énergie et la volonté dirigées vers le bien. Au travail vous joignez l'amitié; vous vous aimez entre vous et vous êtes loin de repousser ceux qui ne sont pas des vôtres; témoin ce soir où vous nous appelez pour partager votre joie et votre bonheur. Au nom de la *Gymnasia* que j'ai l'honneur de diriger, permettez-moi, Messieurs les Helvétiques, de vous remercier sincèrement de l'accueil fraternel que vous nous faites..."

Încă o dată, tatăl avea prilejul, primind textul discursului, să-și exprime mulțumirea pentru orientările fiului. Într-o scrisoare a sa din 5 ianuarie 1871 citim: "Ceea ce mă bucură și-mi dă multe speranțe despre tine, este că vîd în tine inimă și principii democratice, urînd tiranii și iubind poporul, ocărînd lenea și laudînd munca și harnicia, respectînd adevărata onoare și slavă și neprizînd pe acele false a puternicilor absoluți și îngîmfați de a lor nedreptate și colosale averi". Între timp, tînărul mai dădea și alte probe de destoinicie. Publica articole în "Gazette de Lausanne" și era pe punctul de a scoate chiar o broșură elocventă încă din titlu: *La nuit, l'aurore et le jour ou l'empire, la dictature et la nation*. Tot la Lausanne își va publica teza de licență în drept *Etude critique sur la condition de la femme dans l'Inde antique*. Aceasta se petrecea în 1875, după o ședere de șapte ani prolifici în Elveția. Se păstrează în arhivele Bibliotecii Academiei peste 250 scrisori trimise în acest rastimp, o bogată mină de informații pline de culoare și, uneori, de dramatism.

Geo Șerban

GEORGE BOITOR

NE-AM CUNOSCUȚ într-o redacție. Doi centimetri mai scund decât și-ar fi dorit. O privire minunată exoftalmică - mari de tot, dar nu holbați și nici bulbucăți, ochii albaștri îi fugeau rapid de pe acasă, în toate părțile. Expresia "cu ochii-n patru" i se potrivea parcă anume. Și mai rețin cămașa aceea de in de pe el de un albastru ultramarin cunoscut doar la Yves Klein, care, pentru că o laudasem, a vrut neapărat să-mi aparțină, pretinzând că intrase la spălat și-l strângea. Ani și ani nu am lăsat-o din purtat până s-a lăsat ea de mine, complet destrămată. Din clipa vederii comune dintâi și până l-am văzut numai eu, am păstrat prietenia - fraternă, din partea mea, și paternă din partea lui. George Boitor avea doi ani mai mult decât fratele meu, ce-i era de asemenea prieten (și care i-a împărțit oarecum destinul - deși înător formidabil - inecat în Someș, în circumstanțe misterioase). George era cu șase ani mai devreme ca mine, diferență importantă atunci. "Pruncii Lucian, Mihai", dintr-un vers, ne numește pe feciorul său și pe confesorul Dvs. Îmi purta mereu grija și întreținea mereu un "ce?", îngrijorându-mă, cu el. Dezvolta o logică, oarecum inversă, particulară - n-o mai întâlnisem la nimeni - și nici de la el încoace - mărturisesc că n-am înțeles-o deși era... *logică* - și n-o pricep nici acum când sunt cu 24 de ani mai târziu decât el, deși deslușesc ușor diferite sisteme de logică. Deși am deprins între timp și logica imposibilului. L-am iubit mult și nu ascund că m-am simțit, de el, mult iubit. Elastic nepereche, își putea băga întregul pumn în gură ca să mă uluiască și toate degetele de la mână într-o nară, iar - dacă îi ceream - și amândouă palmele în nas! Își putea pune picioarele după cap și peste tot unde se afla zăzanie, scandal, bătaie, era el acolo, în toi. Se lăsa lunecând dedesubt și în câteva vâscări se extrăgea agil - victorios - deasupra tuturor. Știa și inventa nenumărate tactici de luptă și când intram într-o crâșmă, ceea ce se întâmpla foarte des, în zece minute, șezând la câte trei mese odată, se întreținea cu toți *borfașii* (cuvânt învățat de la el). Îi cunoștea pe toți (din toată țara) și era iubit de toți - și temut. Colporta de la ei vești ce nu le citeai în ziare. În larma unică a crâșmei, principalul orator, la toate mesele, era el. (Eu punctam rarism, dar zdravan, cu tâpărituri, urmate invariabil de o semnificativă tăcere peste local. Străină securitate, /mult mi-ai fost soră și frate/ și mi-i fi până la moarte.) Putea plânge oricând voia, fără să se prefacă, pentru că avea de ce plânge și când își îngroșa glasul proliferă avertismente severe, știa el cui. Umbla mereu curat și elegant, pieptana îngrijit un păr castaniu, ondu-lat. Și era pudic - la scaldat nu se dezbrăca niciodată. Nu intra în apă, nu se arăta la soare. Topit după femei, cele care îi plăceau lui nu-i scăpau, căci avea un repertoriu de farmece atât de bogat, de nuanțat și atât de sincer, încât și ele se topeau după el. Poeziile, improvizate melodios pe loc, le declama cu o tandrețe care sfâșia inimile. Dacă ajungea să le și scrie, niciodată nu-i ieșeau la fel. Scria cu ușurință cu care improviză oral. Era duios, senti-

ment superior al mai tuturor poezilor mari, dar avea și umor, care era numai al lui. Un amănunt aparent căpăta proporții colosale, și mă făcea părtașul, plin de fascinație pentru ascultători, ba chiar eroul, unor întâmplări fantastice pe care începeam să le cred și eu, pentru că îmi dam seama că din unghiul său de vedere erau întocmai. (Totuși, s-a întâmplat de câteva ori ca persoane care mă văzură "pictat" doar de el să rămână dezamagite de personajul real.) I-am respectat mereu unghiul de vedere; asta l-a mulțumit și mi-a mulțumit prin aceea că n-am fost niciodată victimă ciudățeniilor lui. A vrut să-l cunoască pe tatăl meu, impresionat că a rezistat atâta amar să nu se scrie în colectiv. Comportamentul lui avea o ierarhie precisă. Cuteza să înfrunte pe oricine, fără să fie, decât cu cine trebuia, și bădăran. Putea fi, desigur, și serios și chiar plin de respect - oarecum în felul lui Nichita Stănescu. În două rânduri l-am văzut altul decât totdeauna. Când l-a cunoscut pe tatăl meu și când l-a cunoscut pe domnul Comarnescu. În fața lor, George Boitor n-a mai fost cel notoriu, ci un George Boitor ideal. M-a muștrat, șoptit, că nu mă port destul de frumos cu tatuca, dintr-o părere. De fapt aștepta și de la mine o stare ideală. Comunicarea dintre noi era și telepatică și onirică. Student la Cluj, fără vreun anunț prea-labil, simțeam că vine să ne vedem și mă duceam spre centru cu nici un alt scop decât să-l întâmpin. Și ne întâlneam. Alta: Fusesse închis la Satu Mare și l-am visat. Undeva în semiobscuritatea unei străzi, exagerând nebunește știutele-i giumbușlucuri acrobatică, dându-se peste cap "ochi inegali grozav de trist rotea" barbian. Doamna Boitor, căreia nicicând nu i-am spus altfel decât doamna Boitor, mă vestește că în ziua următoare, la amiază, aveau vorbitor. Am hotărât să mă duc și eu, poate-poate l-oi zări. Dar am plecat dimineața în zori și am rătăcit pe străzi din cele în care îl visasem. Și mă credeam singur pe toată strada când deodată răsună o făcătura puternică, ca lângă mine. Era el - nu trebuia să ghicesc - dar unde? Mă uitam spre acoperișuri, credeam întâi că fluierătura vine de sus. Și prin pivnițe. Știam că dimineața va fi dus la ales cartofii buni de cei stricați pentru o cantină. Era clar că el mă vede. Dar eu nu. Când apare în fața din obscuritate, învăluită cu ceața și asfaltul, o vagă alcătuire de forme umane, în dungi atât de grizate de parcă se confundau între ele. Și, printre ființele acestea uniforme enorme de cartofi pudrați cu pământ, dibuiește-ți prietenul! Zăresc într-unul din rânduri gesturi ce ies din forma rotundă comună, dar tot nu-l recunosc pe Gheorghe Bolovan (semna deseori cu pseudonime). Hoțule, ține-ți capul pământ! - strigă un paznic, când un muc de țigară, cât o unghie mică, aprins, mă izbește în deschizătura gâtului cămășii albastre, în groapa de sub mărul lui Adam. Pe linia inversă scânteierii din aer a jarului deduc că am ajuns în dreptul unui rând cu el și mă întorc din drum prefăcându-mă a căuta un număr de casă și am făcut câteva duzini de pași în rând cu el. Ochii din pământ se roteau acum velsi sub frunte și ceilalți pușcăriși își

aplecău mai tare capetele să ne putem vedea și se înălțau, când unul, când altul, ca după câte o împiedicare, să acopere comunicarea dintre noi de vigența paznicilor. La amiază am trecut ca din întâmplare pe o altă stradă și m-am pierdut prin multa și nefericita lume care aștepta la vorbitor. Am mai putut să ne zărim de la capetele unui coridor lung, iar când a ieșit din închisoare am povestit amândoi la modul hiperrealist fiecare amănunt al acelei întâmplări. De două ori a îndurat închisoarea din motive pe care le ignor pentru că erau înscenări securiste. Dar și el i-a pedepsit cu versuri aparent inofensive care doar după ce se publicau se dovedeau incendiare. În volumele de versuri *Scara de apă* și *Testament provizoriu* vorbește despre șantiere de construcții - cum se cerea poeziei atunci - numai că acelea la care se referea el, erau de fapt închisori și lagăre de exterminare prin muncă forțată, canalul etc. L-a publicat - recent regretatul - Mircea Ciobanu, el însuși scriitor și poet "de excepție" ca să folosesc acest truism, barbar astăzi, auzit de mine prima dată din gura lui George Boitor. George, care făcuse poezii de toate felurile, s-a arătat teribil de frapat și fericit că pentru *Scara de apă* Mircea alesese tocmai acele poezii care îmi plăcuseră și mie. A venit plângând la expoziția de la Galeriele Simeza din București să-mi anunțe teribila veste - că-i apare cartea. Noroc că lector i-a fost Alexandru George care trecuse de asemenea prin "universul concentraționar" și i-a făcut un referat entuziast (cu toate riscurile care erau la fel de mari pentru tustrei). Cartea n-a avut în cultură ecou, necum succesul meritat, fiindcă George și-a împărțit-o doar la prieteni, nu și la critici. Însă nu numai de aceea! Ci, în primul rând, că i s-a descoperit subversiunea. Activiștii fuduli pe care el îi scuipa între ochi, securiștii pe care îi atrăgea în capcane, numai de el știute, și îi deconspira în fața noastră, apoi la toată lumea, din preinși profesori, ingineri și medici, cam așa se dădeau, în sinistri turnători - și căpătau de multe ori și bătaie; nu l-au iertat. El i-a păcălit, cum o făceam și noi, ceilalți, fiecare potrivit vredniciei sale. Dar după exemplul Boitor! Nu l-au iertat - l-au hăituit. Au mizat pe temperamentul său coleric. Cu disperarea pe care și-a transformat-o în ultimă șansă, poetul s-a aruncat eroic în fața ultimelor roți de la ultimul vagon, în "cîntec" Primului congres al culturii și educației socialiste, în gara Ploiești-Vest, ca s-o întoarcă precum la Ploiești. Act prevestitor al revoluției! (La al zero-lea congres/va fi oul reales!) A fost "doar" sectionat! N-am pomenit până aci că George Boitor profesase de mulți ani la căile ferate. Se voise modest șef de gară în satul lui, să publice o carte de versuri pentru a fi respectat ca intelectual alături de preot și învățător. Dar roțile de fier l-au învățit aiurea. Acei ce se aruncă în fața trenului pot chiar să nu moară, dar să rămână schilozi pe tot restul vieții, observase în profesiunea sa. Aflând moartea lui, am fost sigur și atunci, ca acum, că a făcut-o intenționat. Prin logica sa. Era de neînvinș cu el, dar au putut să-l aducă în starea de-a se ucide singur. Cea mai

Vânzătorul de icoane

Urâtă seară. Scurt popas.
Îmi mai amân c-o vorbă drumul.
Pe chei sunt singur. Am rămas
Lovit de vânt și ape. Cumul
De mâini amare și severe.
Cântec de roci aud urcând
Pe urma mea, din alte ere.
Și de mă vor ajunge când
Adorm sub scut de lună plină -
Trecut în vis spre altă plajă,
Gușteri și lave pot să vină
Spre somnul meu lipsit de strajă
Și de mă vor ajunge, zic,
Încolăcite, flăcări stinse
Își vor trezi treptat din frig
Pupile vinete, ne-nvinse.
Și pradă spaimei mele, gol
Și singur prosternat ca buri
- Rătăcitori spre care pol? -
Îngenuncheat acelor guri
Eu doar o rugă pot rosti.
Trimisă cui? Când marea-și cere
Sortita jertfă. Poți privi
Cum crește plânsul în artere.
Mai bine plec. Se arată semn.
Amarnic semn când marea-și

sparge

Cocleala-n provele de lemn.
Veninul urcă spre catarge.
Să plec e semnul? Nu, să fug
Cât sepiile încă dorm.
Lăptoase valuri ard și sug
Plaja și plânsul ei enorm.

Lovesc în ziduri, bat la porti,
Cetatea-și doarme somnul sferic.
Pe sub nișip migrează morți
Și luturi care curg prin întuneric.
Și ceturi jilave-mi lovesc
Pupila care nu mă minte.
Vorbesc nicicui. Cuvinte cresc
Ca arbori înspicați. Cuvinte!
E semn anarhic vântul nopții.
Mă țin de vorbe ca de plug.
Să nu mă mistuiască sortii
Arunc icoanele și fug.

George Boitor

grea povară pe care am purtat-o când va a fost sicriul său. Doisprezece bărbăți tineri, mai mulți din Maramureș dar și din toată țara, l-am dus. Spuneam atunci că George Boitor a servit cu fierul și cuvântul. Fierul l-a strivit cuvântul l-a salvat. Iar în una din binevenitele opriri spre cimitir, preotul replicat cu citatul din Apostolul Luca nu poți servi deodată și lui Dumnezeu și lui Mamona! Când îl coboram în pământ, pe lângă cimitirul din Supu trecea încetinind un tren a cărui sirenă se insinua ascuțit și prelung printră sunetele grave de clopote.

IN ZIUA în care citiți acest aduceri aminte, George Boitor ar fi fost să fi împlinit 65 de ani. Sper, în sfârșit, că astăzi cultura română, inteligența, critica, academia (și Cațavencu!) să-i acorde cinste și recunoașterea pe care le merită, de mare scriitor și martir - victimă a comunismului.

Aprind o lumină spre cerurile din care îi izvora privirea, dacă se poate Doamne, iartă-i plecarea și primește-cuvântul!

Mihai Olos

CRONICA MELANCOLIEI

de Neana Malancioiu

ÎN URMA cu cîteva săptămîni, încercînd să-mi scriu *cronica*, am avut sentimentul acut că, orice aş aşterne pe hîrtie, e prea puţin faţă de ce se întîmplă cum în ţară şi că ne pierdem viaţa aiurea, cupîndu-ne de nişte nuliţai care ne duc de pî. Picătura care umpluse paharul a constituit-o afirmaţia preşedintelui Emil Constantinescu că nu e el de vină pentru ce a rezut lumea că va face dacă va fi ales. Cu te cuvinte, că dacă am fost proşti şi ne-am isat păcăliţi de promisiunile sale electorale de povestea cu călugărul Vasile e treaba noastră.

Intrucit pe mine chiar nu m-a păcalit, aş putea spune, ca Bacovia, că *mi-am îndelinit toate profeţiile politice*. Dar ar fi prea uşin. Pentru că, nîci în cele mai negre vişuri, nu mi-aş fi imaginat totuşi că, în vreme e ţara pierde, alesul naţiei nu ezită să-şi facă plăcere dînd ordin să i se organizeze o arada militară şi sînd înţepenit în faţa Casei Poporului să primească onorul.

E adevărat, în ziua în care a fost uns de către Parintele Teoctist, în clădirea aceea arăonică (despre care cei mai convinşi dintre adepţii săi declarau cîndva că ar trebui să ie dinamitată) lui Emil i-a scăpat porumelul din gură şi a spus senin că ea ar fi fost *predestinată pentru megalomanie*. Atunci, ei pe care elanul nu ne-a copleşit am zîmbit i am privit spectacolul cu distanţa necesară. Ulterior a trebuit să admitem că nu ne aflăm doar în faţa unei erori nevinovate de limba omîna. Împuşcarea Ceauşesţilor nu schimbase predestinarea pentru megalomanie a Casei Poporului. Numai că spaţiul acela *predestinat* poate fi ocupat de urmaşi dînd ina pe înaintaşi. Pe bună dreptate, pentru ei *au făcut totul*. Emil e mic, el nu a putut a face absolut nimic. După doi ani ne spulce lucrul acesta cu nonşalanţă, ca şi moliştii care l-au propulsat, iar acum s-au aususpendat pentru că a ieşit ce-a ieşit.

Acestea au fost gîndurile cu care mi-am ntrerupt temporar rubrica.

Dar întîmplarea a făcut ca (în nr. 49) să apară un aşa-zis drept la replică semnat de ostul dizident Gabriel Andreescu, pentru care eu sînt *poeta Romîniei literare*, iar revista care îmi găzduieşte textele e un fel

de gazetă de perete (ori a lui peşte), pe care o poate învăţa te miri cîce, ce are şi ce-i mai lipseşte. Drept pentru care am considerat că sînt datoare să răspund.

După toate regulile, dreptul la replică presupune contestarea unei afirmaţii inexacte. Or, în textul la care mă refer, d-l Gabriel Andreescu îşi îngăduie să insulte încă o dată un scriitor important, de partea căruia am intervenit cîndva, pentru că domnia-sa afirma că ar fi un handicapat. De ce, pentru că nu înţelege că Adrian Severin ar fi singurul ministru de Externe capabil *să ne arunce în barca europeană*. Cum ne-a aruncat Severin în barca europeană nu e cazul să mai vorbim. Dar rezultatul nu-l împiedică pe d-l Andreescu să spună că aş fi susţinut un handicapat şi un impostor.

O altă acuză (pe care eu o iau drept o lăuda) este aceea că, în urmă cu 6 ani, mi-am îngăduit să nu optez, ca dînsul, pentru Emil, ci pentru Nicolae Manolescu, care ar conduce *în zbor, uşor zeflemilor, un ditamai partid de intelectuali*. Erorile acestui partid, care constituie o obsesie a fostului dizident, deşi nu el ne-a adus pe marginea prăpastiei, au fost analizate recent în 22, spre a se evidenţia, prin contrast, plînsul Smarandei Enache la congresul PAC, dat fiind că i-a produs o impresie foarte adîncă fostului dizident. Există, fără îndoială, femei care sînt foarte frumoase pentru că plîng (la congresul partidului), cum există şi femei care sînt foarte frumoase pentru că plouă. Nu pot nega acest lucru, cum nu pot nega nici faptul că, aşa cum spunea Dostoievski, frumuseţea ar putea să salveze lumea. Dar, din păcate, această minune nu ne-a fost dată şi nouă. Lucrul acesta se vede cu ochiul liber şi cred că nu mai trebuie comentat.

Revin deci la acuza care mi-a fost adusă spre a spune că îmi recunosc eroarea de a nu mă fi orientat, ca domnul Andreescu, şi de a fi *optat greşit*. Mai mult, persist, cu încăpăţinare în eroare. Pentru mine, Nicolae Manolescu rămîne tot Nicolae Manolescu. Ia Emil Constantinescu reprezintă şi acum neantul intruchipat, chiar dacă a pacalit toata lumea, aşa cum a recunoscut nu demult, punînd minuşa pe *Cheie* şi pe cheile unui palat în care declară că nu va locui niciodată.

Cînd nu mai au nici un argument convingător în favoarea sa, adepţii d-lui Constantinescu spun că, fără dumnealui, ne-ar pîndi pericolul naţionalismului.

Mi-am îngăduit să afirm că, nouă, internaţionalismul ne-a făcut cel puţin tot atîta rău cit ne-a făcut naţionalismul. Acest lucru l-a determinat pe d-l Andreescu să renunţe la mînuşi (sau la dragălăşeniile cu care s-a prefăcut a opera), spre a-şi exprima clar dezamăgirea că, o persoană decentă, cum m-ar fi crezut pînă nu demult domnia-sa, ar fi folosit mijloace neoneste, *precum descrierea tensiunii care desparte astăzi modernişti integrării de demagogii naţionalismului de pîslă, în termenii conflictului jucat cu arma în mîna dintre naţionalişti şi internaţionalişti anilor '50*.

Trec peste limba romîna folosită de *modernistul integrării*, care împiedică şi ea buna comunicare dintre noi, pentru a constata că şi internaţionalişti anilor '50 erau la fel de convinşi că ei ar reprezenta viitorul şi, prin asta, adevărul. Spre a nu cădea în păcatul preopinentului meu de a-i da şi eu nota zero la purtare, voi mai aminti numai faptul că, din nefericire, atunci cînd nu se preocupă de nimic ca să apară ştiinţa, conflictul acesta e judecat tot cu arma în mîna. Iar dumnealui ştie mai bine decît mine, fiind un om deosebit de umblat.

O altă eroare pe care aş fi făcut-o, după d-l Gabriel Andreescu, ar fi aceea că, în loc să citesc revista 22, în care *modernistul integrator* Laszlo Tokes e laudat, am citit, ca prostii, ziarul *Adevărul*, care i-a publicat acestuia Angajamentul faţă de Securitate.

D-l Andreescu susţine că documentul publicat de *cotidianul meu* nu ar fi, cum cred eu, o notiţă informativă. Or eu, n-am afirmat niciodată aşa ceva. Sînt convinsă că era, aşa cum scria deasupra sa, un *Angajament*. Că doar semnează dedesubt o faţă bisericească şi un slujitor al lui Dumnezeu nu minte. D-l Andreescu îl scuza pe pastorul Tokes (care pentru domnia-sa reprezintă un model), argumentînd că una scria şi alta făcea. Şi că a fost un luptător anticomunist, nu un autor oarecare (cum sînt eu), care nu a avut de-a face cu Securitatea şi nu poate să înţeleagă că pentru un *declanşator* al

revoluţiei n-ar mai conta ce-a semnat. În ce mă priveşte, sper că nu toţi foştii luptători anticomunişti au semnat astfel de angajamente şi consider că această explicaţie îi jigneşte pe cei despre care nu se poate spune că una au scris şi alta au făcut.

Dar, cea mai mare croare pe care aş fi făcut-o eu (şi alţi doi *scriitori ai Romîniei literare*) după autorul de articole (şi după redactorul şef) de la 22 ar fi aceea de a mă fi solidarizat cu Cristian Tudor Popescu pe care domnul Gavril Dejeu (şi poate că nu numai domnia-sa) se străduieşte să-l bage la închisoare.

Să revenim însă la fapte. Un echipaj al poliţiei a ucis trei femei care vindeau pepeni la marginea drumului şi, în graba de a şterge urmele şi de a se spăla de sînge, a lăsat-o printre cadavre pe fetiţa rănită a uneia dintre acestea şi a fugit de la locul accidentului. D-l Gavril Dejeu a declarat că e vorba de o culpă normală, obişnuită. Textul incriminat are meritul a nu fi lăsat să se muşamalizeze ce s-a întîmplat şi a face să se ia măsuri împotriva vinovaţilor. Numai că el l-a jignit pe d-l ministru de Interne, care l-a dat în judecată pe autor.

Trei *scriitori ai Romîniei literare* (care, nu am comunicat între noi) ne-am solidarizat cu Cristian Tudor Popescu şi prin asta cu victimele de partea cărora s-a situat el.

D-na Adameşteanu şi d-l Andreescu s-au solidarizat cu d-l Dejeu, situîndu-se astfel de partea cealaltă. Dumnealor nu le place acest autor şi cred că ar trebui *asanat*. Pentru că n-ar avea maniere şi ar fi un antifeminist înverdat. Degeaba m-am străduit să spun că, antifeminist cum e, apăra totuşi cazul celor trei femei ucise la marginea drumului de un echipaj al Poliţiei care încălca legile circulaţiei şi legile ţării. Pentru apărătorul profesionist al drepturilor omului (şi ale femeii) nici o explicaţie nu a contat. A rămas de partea d-nei redactor şef, care e de partea d-lui Dejeu.

Voice de la mine, ca de la Banul Ghica, să laude pe cine le place şi să se alieze cu cine vrea fiecare (sau împreună). Cu condiţia să nu ne dea şi lecţii de morală. Pentru că faptele de la care s-a plecat vorbesc de la sine. Restul este *literatură*. Cu alte cuvinte, ceva pentru care Cristian Tudor Popescu se întîmplat să aibă un talent ieşit din comun iar Gabriel Andreescu (cu cîntea sa pentru care merită toată stima şi consideraţia noastră) recunoaşte singur că n-are.

EXPRESII EXPLICATE

OSISTEMATIZARE şi o reevaluare a explicaţiilor etimologice date pînă acum expresiilor idiomatice româneşti era extrem de necesară. Dictionarele noastre de expresii şi locuţiuni înregistrează doar forme şi sensuri, fără a se lansa în motivarea lor; dictionarele generale (DLR, DEX) dau indicaţii etimologice minimale, pentru cuvinte, nu şi pentru construcţiile fixe în care acestea intră. Nici cercetătorul, nici cititorul obişnuit nu aveau deci posibilitatea de a găsi, strîns la un loc, soluţiile certe sau numai ipotezele asupra originii unor expresii româneşti. Fundamental legate de circulaţia orală, adesea compuse din cuvinte de uz curent, aceste expresii foarte familiare vorbitorilor trezesc şi mari curiozităţi prin aparenta lor lipsă de logică, prin greutatea de a le explica legătura dintre formă şi sens. Ceea ce face profesorul Stelian Dumitracel, în *Expresii româneşti. Biografii - motivaţii*, Iaşi, Institutul European, 1997 (supratitlul *Dicţionar* e justificat de ordonarea alfabetică a expresiilor tratate în volum) e să ofere o sinteză critică şi interpretări noi pentru măcar o parte din aceste expresii. Din fericire, şcoala lingvistică de la Iaşi a rămas legată cu folos de o bună tradiţie interbelică - manifestată în studiile lui Iorgu Iordan, în genere în cercetările publicate de *Buletinul Institutului de Filologie Romîna "Al. Philippide"*; tradiţia interesului pentru limba vorbită, pentru expresivitatea oralităţii populare. Marele merit al autorului e, în această carte, fineţea analizei. În acest domeniu, în care fantezia joacă un rol important, mulţi se lasă antrenati de speculaţii, ingeniozitatea unor explicaţii fiind invers proporţională cu rigoarea filologică. Cu prudenţa necesară, lingvistul disociază, compară, evaluează diferite ipoteze şi adesea lasă mai multe căi deschise interpretării. Volumul dedicat expresiilor are şi avantajul de a fi accesibil, interesant pentru un public larg - fără a deveni astfel mai puţin riguros. Sursele sînt variate: bibliografia cuprinde lucrări strict lingvistice (inclusiv opere de început, importante pentru adunarea de material), lucrări de istorie, antropologie, etnografie, folclor, sociologie. Surse preţioase sînt şi anchetele dialectale, ca şi textele literare (numeroase exemple provin din publicistica lui Eminescu, sau din textele moderne ale lui Sorescu, Marin Preda ş.a.). Autorul alege cu grijă ceea ce e mai plauzibil între ipotezele propuse, corectază evidente greşeli de interpretare (strecurate chiar în dictionare serioase), sugerează noi asocieri bazate pe mărturii orale inedite, ipoteze istorice şi antropo-

logice, intuiţii ale scriitorilor etc. Foarte interesantă e analiza remotivărilor: expresiile conţinînd elemente arhaice devin obscure pentru vorbitorii ulteriori, care le reinterpretează fantezist şi analogic (la exemplul clasic al zicalei "ai carte, ai parte" se adaugă discuţiile detaliate asupra unor construcţii precum "tîrîie-brîu"; "a da în stambă"; "pînă-n pînzele albe" - şi chiar, mai nou "a face de petrecanie"). Pentru înţelegerea originii unor expresii autorul recurge şi la istoria mentalităţilor, comparînd situaţii autohtone cu evoluţii din alte zone geografice şi culturale. În controversa asupra originii unor expresii care au echivalente straine, e acceptată deopotrivă posibilitatea calculului şi cea a creaţiei paralele, pe baza unor experienţe umane comune. Interesante sînt şi contribuţiile de imagologie: modul în care în expresii se reflectă stereotipuri etnice (mai ales cel al *neamţului*). Foarte exactă e încadrarea stilistică a expresiilor şi a variantelor lor - culte, populare, argotice etc. Cele mai multe expresii îşi datorează structura unor procese metaforice, adesea legate de ocupaţii tradiţionale (agricultură, pescuit). În evoluţia lor intervine însă şi jocul de cuvinte (*a pune la pastramă* e legat de *pastrare*, *Paştele cailor* de verbul *a paşte*). Originea şi evoluţia multora dintre expresiile populare şi familiare româneşti rămîne încă obscură - dar, dat fiind rolul analogiei, orice detaliu poate ajuta la explicaţia altor cazuri. Dacă explicaţiile pentru *a trage la aghioasc*, *a-şi da arama pe faţă*, *a câştiga la belciuge*, *a da bir cu fugiţii*, *a face capul calendar*, *a duce cu cobza*, *a umbla cu zi-ntîi*, *muc şi sfîrc* etc. sînt probabil definitive, în alte situaţii - *a drege busuiocul*, *get-beget*, *coada vacii*, (*minciună*) *cu ochi şi cu sprîncene* - comentariul acumulează multe sugestii, dar dicuţia rămîne deschisă. Există şi situaţii în care autorul îşi pastrează scepticismul: trece doar în revistă explicaţiile propuse, fără a se entuziasma prea mult. E cazul, de pildă, al expresiilor în care *tun* are valoare de superlativ (*a dormi tun*, *îngheţat tun*, *sănătos tun*, *beat tun* etc.). Nu cred că e justificată ipoteza lui Al. Graur, după care *îngheţat tun* "se referă la o apă peste care se poate trece cu tunurile"; o asemenea legătură nu ar motiva, în primul rînd, forma sintactică a expresiei. Aşa cum am arătat, cu altă ocazie, chiar în această rubrică, mi se pare mai plauzibil ca *tun* sa nu fi avut aici sensul de "arma de artilerie", ci pe acela, mai vechi, de "tunet", graţie căruia putea forma uşor un superlativ, asemenea lui "trăsnet" sau "foc" (*deştept trăsnet*, *urît foc*).

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Luntrea...

(Urmare din pag. 3)

Deci, se moare în fel şi chip şi-n mitologie, la fel cum se moare şi în viaţa de toate zilele, pe suprafaţa planetei; doar că, în "sferele înalte", prin moarte sinucigaşii devin zeiţai marine şi constelaţii, spre deosebire de pămîntenii care rămîn aceiaşi umili, personaje mai singure cu destinul lor. "Cei mici", într-adevăr, pot fi - în primul rînd - şomerii contemporani care o duc de azi pe mîine; pot fi pensionarii cu venituri modice, situate mult sub plafonul necesar unei existenţe demne, multumitoare; pot fi - de asemenea - agricultorii cu resurse incredibil de meschine; pot fi studenţii impresuraţi de nevoi şi de multiple griji; cadrele didactice, medicii şi corpurile sanitare medii, sinistrali-victime ale inundaţiilor catastrofale ş.a. În pofida dificultăţilor insurmontabile din lumea satelor, ţăranii nu practica decît arareori suicidul, cu atît mai puţin pe cel obţinut prin mijlocirea focului (senin că pentru ei şi pentru noi toţi este vorba despre o "soluţie de împrumut")... Trei teme de studiu şi de acţiune ar fi acum predilecte: urmărirea tentativelor de sinucidere în mediile şcolare; supravegherea mediului familial al sinucigaşilor; bazele biologice ale suicidului. Adică exact agenda de lucru a recentului Congres internaţional asupra suicidului, ţinut la San José (Costa Rica).

Ei, cine-şi suflecă minecile? Care "Fundatie" - dintre cele extrem de numeroase, care îşi aduc maşini arătătoare şi moderne scutite de taxe vamale, se va apuca de lucru cu temeinicie şi mîgală? "Faptul divers" arată că momentul travaliului specializat a sosit. Să dăm curs imperativului implicit.

**CRONICA
EDITIILOR**

de
Z. Ornea

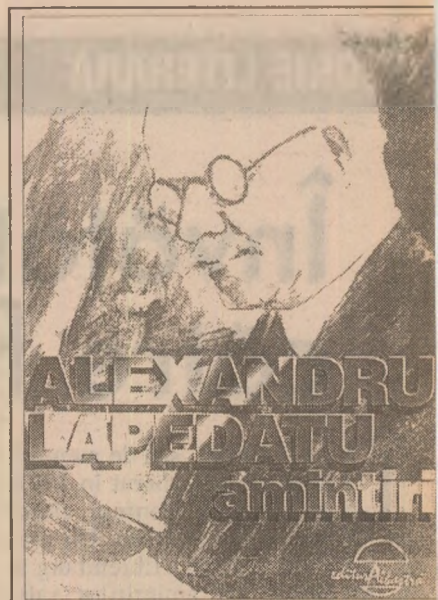
Al. Lapedatu, memorialist

ÎN 1985 am comentat, tot aici, o ediție a d-lui Ioan Opreș, în cadrul fostei colecții "Restituirii" a Editurii Dacia, cuprinzând studii și mărturisiri ale lui Alex. Lapedatu, istoricul. Acum dl Ioan Opreș revine cu o noua ediție, exclusiv de memorialistică, adunând mărturisiri ramase inedite, păstrate bine de fiica disparutului, în grele și curajoase condiții și aduse, în sfârșit, la lumina tiparului. Puțină lume, în afara specialiștilor, mai știe azi cine a fost Alexandru I. Lapedatu. Și e păcat pentru că istoricul s-a manifestat mai ales ca om politic și excelent în administrația unor înalte instituții de cultură, protejându-le și sprijinindu-le. Era, prin naștere, ardelean, născut în apropierea localității Sacele în 1876. Cum mama a fost o vreme căsătorită cu bizarul I. Pop Florantin (colaborator și la *Convorbiri literare*), Alex. Lapedatu devine, în 1888, licean la Iași (venind de la Brașov), chiar la vestitul Liceu Național Internat. Și-a luat în 1896 bacalaureatul, după care, ciudațenie a sorții, se înscrie, tocmai la București, ca student la Facultatea de Medicină. A fost o decizie nepotrivită care s-a împotmolit în anul doi de studii. În sfârșit, în 1898 se dedică vocației adevărate, devenind student la Litere, avându-i ca profesori pe N. Iorga, Ioan Bogdan, D. Onciul, Maiorescu, Tocilescu, Hasdeu. Se specializa în istorie, disciplina în care demonstrează nu numai aplecare specială, dar, cum spuneam, și vocație. Se formează în atmosfera dominată de sămănătorism, când și *Convorbirile literare* erau conduse de Ioan Bogdan, iar Iorga avea un cuvânt greu de spus în alcătuirea sumarelor. Tinăr harnic și aplicat, e angajat, în 1903, la Biblioteca Academiei, la secția manuscrise, unde, până în 1908 când părăsește această slujbă, descifrează, cataloghează și publică vechi manuscrise slavone. Se specializează de pe acum, prin studii publicate, în domeniul mediievisticii, participând la dezbaterile în jurul nevalgice chestiuni a descălecatului. Studiile publicate în acești ani (mai ales cel despre Vlad-Vodă Călugărul din 1903, despre Radu cel Frumos, 1904, și altele, unele culegeri de documente) vor rămâne, din păcate, drept cele mai notabile contribuții ale sale în spațiul istoriografiei. Tot pe acum, în 1904, e angajat ca secretar al Comisiunii Monumentelor Istorice (va rămâne, aici, până, totmai, în 1919), funcțiune importantă și acaparatoare, publicând numeroase mici studii despre monumente istorice. Tinăr absolvent, se trezește cu două slujbe, chiar trei, cronofage, care îi iau tot timpul. Când s-a trezit, și-a dat seama că nu apucase să-și ia măcar licența, repede absolvită cu o teză dinainte pregătită. Mai târziu a regretat amarnic, cum mărturisește într-un fragment memorialistic, că n-a renunțat la slujbe, plecând, cu o bursă, la specializare în străinătate, unde, poate, și-ar fi luat un doctorat. A rămas așa, adică în munca și investigațiile sale, fără doctorat, ceea ce nu l-a împiedicat ca, în 1919, să devină membru corespondent al Academiei (fostii săi profesori, mai ales Iorga, Bogdan, Onciul, cu care colabora activ, l-au propulsat fără a întâmpina piedici), în 1918, la Iași, să ajungă membru titular al Academiei iar, în 1919, chiar profe-

sor de istorie la Universitatea din Cluj. Dar, mai, înainte, la Iași fiind în refugiu, în iulie 1917, capătă misiunea de a însoți lazile (care au ocupat un întreg vagon) cu documente care, împreună cu tezaurul Băncii Naționale, au fost evacuate la Moscova. A stat acolo până în ianuarie 1918, făcând interesante însemnări jurnaliere care se publică pentru prima oară în ediția pe care o comentez. Când s-a înapoiat, era fericit că scăpase cu bine din acel haos generalizat. Din păcate, s-a înapoiat fără documentele transportate care, cum se știe, n-au mai ajuns în țară. Mereu oportun, se apropie de atotputernicul Ion I.C.Brătianu, încă la Iași, propunându-i să alcătuiască un memoriu destinat opiniei publice internaționale despre situația etno-istorică a populației românești din imperiul habsburgic. Era la începutul lui 1918, dar Ionel Brătianu se gîdea, de pe acum, la dezlegările fericite ale războiului, când astfel de documente analitice vor deveni necesare. Lapedatu își face treaba temeinic și, apreciat fiind de Brătianu, în 1919 e numit expert (era, acum, și academician plin) pe lângă Legația română din Franța (decembrie 1918-august 1919), făcând totodată parte din delegația română care participa la Conferința de pace de la Paris. Din 1918, deci, Lapedatu se apropie de Ionel Brătianu. "El urmărea cu mult interes, mărturisește Lapedatu despre prima perioadă, cea cu memoriul din 1918 - și încredere lucrarea mea. Cu această ocaziune avuram discuțiuni asupra diferitelor probleme ce se impuneau studiului meu - discuțiuni din care am tras mare folos căci numeroase chestiuni mi se lumineau grație geniale sale intuiții istorice și politice". Și mai încolo: "Legăturile mele cu Ion I.C. Brătianu la Iași au început... Așa, încetul cu încetul, am devenit unul din apropiații lui, așa putea zice chiar familiarii săi, întrucît nu o dată d-na Elisa Brătianu m-a oprit la ceai. Ajungînd astfel să cîștig încrederea sa, atunci cînd s-a ivit necesitatea trimerii unui consilier tehnic pentru chestiuni istorice și etnografice pe lângă legațiunea noastră de la Paris, am fost însărcinat - cum am spus - să îndeplinesc această misiune care, după sosirea lui I.C.Brătianu la Paris, ca prim delegat al României la Conferința de pace, s-a transformat într-o colaborare directă cu dînsul". A fost, acesta, momentul decisiv al lui Alex. Lapedatu pentru viitoarea sa carieră politică, plină de înalte demnități. Atotputernicul Ionel Brătianu îl apropie pe Lapedatu de P.N.L. și, cum tot avea nevoie imperioasă în partid, acum, după Marea Unire, de ardeleni (întrucît tentativa de fuziune cu P.N.R. a dat greș din cauza dirzeniei lui Iuliu Maniu) noul titular al Academiei va deveni ministeriabil în guvernele liberale postbelice. Prima oară e numit ministru la sfîrșitul lui octombrie 1923 în guvernul liberal condus de Ionel Brătianu, format încă la 19 ianuarie 1922. Și devine titular la departamentul Cultelor și Artelor, minister inventat de guvernul Al. Averescu, deținut, din iunie 1920, de poetul Octavian Goga. Va reveni în această demnitate în efemerul guvern Barbu Știrbei (de 16 zile) în iunie 1927, delegat aici de P.N.L., și va rămîne pe post în noul guvern Ion I.C.Brătianu din

iunie-24 noiembrie 1927 (cînd, întempestiv, premierul a decedat). Firește va fi preluat și de guvernul Vintilă Brătianu (pînă în 9 noiembrie 1928) și va reveni, tocmai în noiembrie 1933, în guvernul liberal I.G. Duca, rămînînd bun în grad, la același departament (acum o secțiune a Ministerului Instrucțiunii Publice) în guvernul Gh. Tătărescu, agreat de regele Carol al II-lea și mai puțin de bătrînii liberali conduși de Dinu Brătianu, ieșînd din formațiune tocmai în noiembrie 1937, adică la formarea ultimului guvern Tătărescu. A fost, deci, vreme îndelungată ministru liberal, izbutînd, totuși, să nu se învrăbească cu oamenii politici național ardeleni, deși Al.Vaida-Voevod, cu intuițiile sale, îi spusese lui Lapedatu încă în 1919, la Paris, "tu ești omul lui Brătianu". În aceste pagini memorialistice, cam teme și fără culoare, îl evocă, adesea, pe Ionel Brătianu, notînd opiniile sale despre reformele postbelice, despre statutul Basarabiei revenită la România, recunoscut de puterile aliate dar nerecunoscut de U.R.S.S. și de Italia, mai ales despre convingerea lui fermă că este chemat de destin să faurească, pînă la capăt România Mare, în noua ei configurație. De pildă, avea o foarte proastă opinie despre Maniu și Vaida și cînd Th. Mihali a stăruit pe lângă șeful liberalilor, în 1922, înainte de încoronare, pentru o înțelegere cu Partidul Național ardelean "într-un moment de revoltă sau indignare, a bătut cu pumnul în masă, strigînd: «Nu dau eu țara pe mina lui Vaida și Maniu»". Iar Lapedatu adaugă aprobator: "Cîta dreptate a avut I.I.C.Brătianu/cînd spunea acestea s-a văzut după moartea sa, cînd nenorocita aceasta de țară a încăput pe miinile lor. Căci de atunci se trage toată mizeria și toată ticăloșia ei". Destule dintre cele istorisite despre Ionel Brătianu, ca șef, merita atenția (inclusiv despre maladia care i-a provocat moartea), deși unele episoade (cum ar fi cel despre demisia, în 1908, din fruntea guvernului și a P.N.L. a lui D.A.Sturdza sînt îngroșat cosmetizate. Apare că demisia, demult devenită necesară a înaintat-o, în numele tatălui, fiul, deși e știut că gruparea din P.N.L., în frunte cu Eugen Carada, care pregătea debarcarea lui Sturdza în favoarea tinărului Brătianu a procedat feroce, exasperîndu-l pe bătrînul premier, care a trimis demisia, în plic, de la Paris din sanatoriul de boli nervoase unde fusese internat). Mereu Lapedatu vorbește cu pioșenie și admirație despre cel căruia i-a datorat toată cariera sa politică. Sa adaug că Lapedatu a fost și președinte al Academiei Române din 1935 pînă în 1937, pe vremea președenției sale inaugurîndu-se noul local al Bibliotecii Academiei, pentru buna evoluție a lucrărilor de construcție depunînd multă stăruință, care nu trebuie niciodată uitată. În general, în toate demnitățile ocupate a cheltuit multă energie pentru binele public.

DIN PĂCATE, toate aceste demnități, cele mai multe politice, l-au îndepărtat de la catedră (la cea din Cluj a avut multă vreme suplinitor) și, mai ales, de la munca de cercetare și elaborare științifică. Și a făcut-o, deși, încă în 1908,

Alexandru Lapedatu, *Amintiri*. Prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Ioan Opreș. Editura Alabastră, Cluj, 1998.

cînd a plecat de la slujba de la Biblioteca Academiei, mărturisea cu regret că "mi-am pulverizat puterea de muncă și elanul pentru studiile istorice în lucrări mărunte și fără importanță îngropate azi în revistele în care au fost tipărite, părăsînd astfel calea pe care apucasem - aceea a monografiilor istorice serioase și temeinice". Și, mai târziu, cînd venise vremea studiului de anvergură, fiind academician și profesor universitar, în loc de a căuta soluțiunea travaliului în bibliotecă și arhive a preferat, totuși, agitația biroului ministerial, abandonîndu-se în nelucrări pe tărîmul științei pentru care era incontestabil, dotat. În loc de a continua elaborarea monografiilor din 1903-1904 pentru care se scuza că la Cluj nu avea izvoare documentare (dar o putea face în vacanța de studiu la Biblioteca Academiei) s-a ogoit cu ideea că face știință scriînd, nesemnificativ, despre personalitatea lui Cuza Vodă și epoca sa. Realitatea este că a renunțat la știință în favoarea înaltelor funcțiuni publice care, evident, îi plăceau, dîndu-i mai satisfacții. Desertăciune. Satisfacția trebuia să și-o fi găsit în studiul istoriografiei, după povăța marilor săi profesori. N-a izbutit să se regăsească în sine ca om de știință încît aprecierea despre mărunțirea din perioada slujbei la Academie e o apreciere valabilă pentru întreaga sa activitate. Citabile și azi sînt tocmai micile monografii de început, pe care le regreta că nu le-a continuat după 1905-1908. Și e un imens păcat că și-a irosit ineficient vremea și viața, fără să se fi ocupat de ceea ce îi menise vocația. Și, nu uit, a sfîrșit-o rău, în închisoarea de la Sighet, în 1950, la vîrsta de 74 de ani.

EDIȚIA d-lui Ioan Opreș este temeinică. A valorificat, cu trudă și migală, un depozit de documente memorialistice relevabile. Din păcate, Lapedatu nu și-a scris memoriile, ci fragmente, pe capitole și mai puțin. Unele însemnări, dacă am înțeles bine, mai ales cele finale din ediție, care evocă momente răzlețe ale ministeriabilității sale sau activitatea la Academie erau în stare de note pe foiețe descifrate de editor și încadrate în sumarul ediției. Prefața și notele (adică aparatul critic) sînt foarte bune, deși unele mici alunecări de condei, puține din fericire, nu lipsesc. Astfel, de pildă (p.7) Raicu Ionescu-Rion n-a fost, cum se spune, universitar, *Literatură și știință* nu a fost o lucrare a lui Gherea ci o revistă condusă de el, iar nota (p.281) despre Partidul Național Democrat nu spune esențialul despre acest partid.

Învățăturile doctorului Binder către fiul său, Sașa Pană

IN VOLUMUL său de memorii *Născut în '02*, apărut în 1973, Sașa Pană se confesa cititorilor: "Memoria mea e bună. Un proverb rusesc (citat de Ilya Ehreburg în primele pagini ale amintirilor sale) spune: "Viața e grea pentru cine își amintește totul". Sint dintre aceștia. Mai sint colecționar, aproape maniac. Nici o carte poștală, scrisoare sau bilețel primite, începînd de prin 1919, nu am aruncat. Chiar comunicatele oficiale din timpul războiului, ziarele din acei ani și altele importante nu le-am risipit. Apoi: decupări din ziare, caricaturile "Chestia zilei" din *Adevărul*. Toate sint clasate în cutii și lăzi pe luni și pe ani".

Toată "recolta" acestei osârzii de-o viață avea însă să se risipească nu la mult timp după moartea scriitorului. Pe la sfârșitul anilor '80, pe micile tarabe improvizate săptămânal la clubul filateliștilor bucureșteni, vrafuri de plicuri adresate lui Sașa Pană erau oferite spre vânzare colecționarilor de mărci poștale, la prețuri ce nu depășeau costul foarte redus al unui ziar din acele zile. Vâzătorii ocazionali fixaseră prețuri modice ținând cont doar de valoarea, cu adevărat insignifiantă din punct de vedere filatelic, a francaturilor poștale și numai din comoditate, probabil, lasaseră, în majoritatea cazurilor, scrisorile în plicurile oferite.

Cumpărătorii s-au dovedit curând mult mai bine informați cultural decât vânzătorii. Corespondența primită de

Saşa Pană s-a epuizat repede de pe mase. Au rezistat mai mult timp doar plicurile ce îl aveau ca adresant pe *Alexandru Binder*, numele adevărat şi de tinerete al editorului revistei UNU, până ce şi acesta a fost decriptat şi echivalat cu pseudonimul literar cunoscut.

Din această categorie face parte și scrisoarea expediată la 14 ianuarie 1928 din Dorohoi de către tatăl scriitorului, medic, "fost intern al spitalelor din București", cum ține să reliefeze antetul tipărit al epistolei - fiului care îi continua cariera și se afla la București în prag de absolvire - ca doctor - a Institutului militar de medicină.

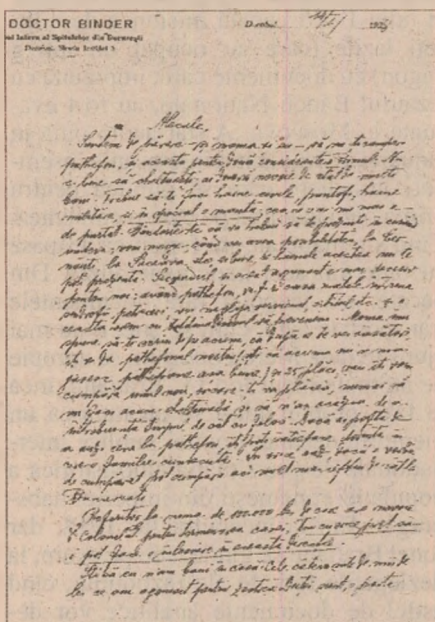
Dincolo de farmecul demersului părintesc-pedagogic al textului, avem mărturia că unul dintre poeții reprezentativi dintre cei care s-au dorit în mod fanatic iconoclaști și chiar zurbagii, voind a sparge tipare literare, a intriga și “a deranja pe burghezi”, aparținea - și faptul e numai în aparență paradoxal - unui mediu familial bine încheiat, pașnic și mic-burghez, cu virtuți provinciale indiscutabile și principii și repere clar consolidate și de neclintit.

Adrian Dumitrascu

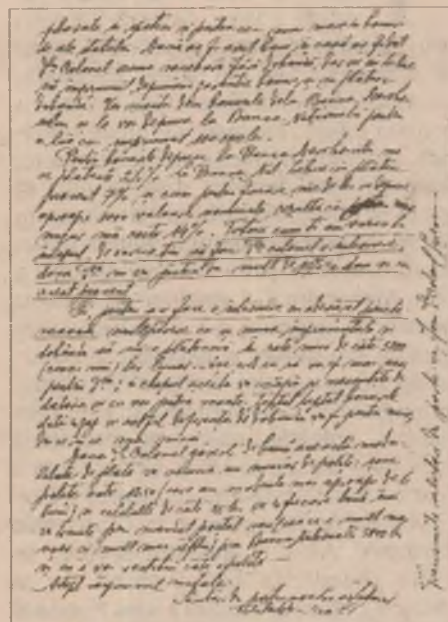
Dorohoi 14.I.1928

Alecule,

Suntem de parere - și mama și eu - să nu-ți cumperi pathefon, și aceasta pentru două considerente. Primul: Nu e bine să cheltuiești; ai doară nevoie de atât de mulți bani. Trebuie să-ți faci

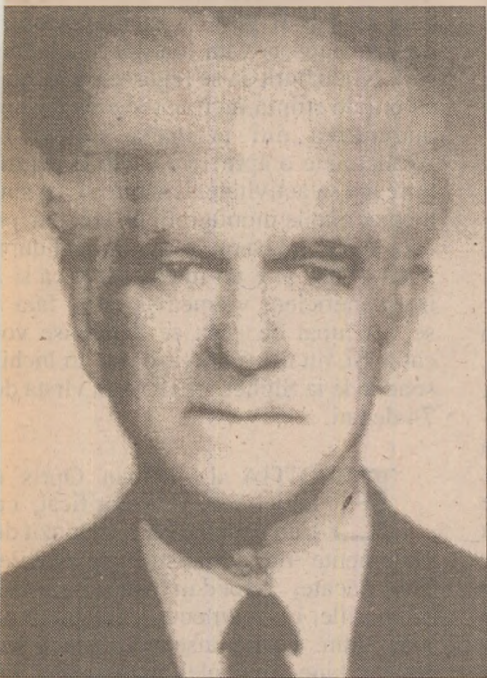

haine civile, pantofi, haine militare și *în special o manta*, cea ce o ai nu mai e de purtat. Gândește-te că va trebui să te prezinți în curând undeva; vom merge, când vei avea posibilitatea la Cernăuți, la Suceava etc.; ei bine, în hainele acestea nu te poți prezenta. Secundul, și acest argument e mai decisiv pentru noi: avem pathefon, va fi în casa mamei întruna sindrofii, petreceri, vei neglija serviciul, cititul etc. și aceasta vrem cu tot dinadinsul să prevenim. Mama îmi spune să-ți scriu de pe acum că după ce te vei căsători îți va da pathefonul nostru (știi că acumă nu se

mai găsesc pathefoane așa bune) și 25 plăci, sau îți vom cumpăra unul nou, oricare-ți va plăcea, numai să nu faci acum cheltuială și să n-ai ocazia de a întrebuița timpul decât cu folos. Dacă ai poftă de a auzi ceva la pathefon, îți poți satisface dorința în vreo familie cunoscută. În orice caz, dacă e vorba de cumpărat, pot cumpăra aci mult mai ieftin decât la București.

Referitor la suma de 100.000 lei de care are nevoie dl colonel G. pentru terminarea casei în cu orice preț sa-i pot face o înlesnire în aceasta direcție.(...)

CÂND a fost înlăturat, în 1948, de la Universitatea din Iași, în cadrul aceluia monstros program de anihilare a elitelor, etnologul, istoricul literar, publicistul și memorialistul Petru Caraman (1898-1980) avea în urma sa o operă tipărită restrânsă: publicase doar un singur volum, și acela în limba polonă, *Datina colindatului la slavi și la români*, studiu comparat (Cracovia, 1933, 638 p.) și o serie de studii și articole, cu deosebire în *Anuarul Arhivei de folclor* și în ieșeana *Arhiva*. Ținuse, ca șef al catedrei de slavistică, cursuri despre limba slavă bisericească, paleografia și diplomatia româno-slavă, istoria literaturii ruse vechi, literatura rusă modernă

(epoca lui Pușkin). Luând în calcul, probabil, "puținătatea" operei distinsului om de știință dușmanii săi își vor fi spus că acesta nici nu are o operă. Prin opera sa însă și prin activitatea universitară etnologul și profesorul își dobândise o deosebită prețuire în lumea științifică românească, iar prin amplul studiu amintit și în rândurile etnologilor europeni.

Doau au fost motivele, nedeclarate, ale înlăturării sale definitive din universitate: a protestat contra răpirii Basarabiei și contra ingerințelor politice în viața universitară (= promovarea, pe bază de dosar, a impostorilor). Cei care l-au ostracizat au avut grijă, o enormă grijă sa-i aplice toate formele represiunii comuniste: deși l-au închis doar pentru scurt timp (o luna de zile în momentul abdicării forțate a Regelui Mihai I), i-au făcut viața un iad: nu l-au mai reincadrat, nu l-au pensionat, l-au privat de orice mijloc de întreținere, încât într-o vreme a fost constrâns să fie hamal în gara din Iași, i-au retras dreptul de semnătură încât cât a mai trăit n-a putut să mai tipărească nici un volum, l-au condamnat la izolare totală, i-au plasat în casă un securist care nu-l slăbea din ochi, i-au persecutat în varii feluri familia (i-au mutat soția la o altă școală, i-au împiedicat copiii să urmeze facultățile pe care le doreau). Profesorul și-a asumat cu demnitate, până la capăt, condiția de ostracizat, n-a făcut nici cea mai vagă derogare de la crezul său anti-comunist. A protestat, într-un memoriu

de mare demnitate către Gh. Gheorghiu-Dej, la care n-a primit răspuns.

Abia după trecerea la cele veșnice a lui P. Caraman au început să se revele dimensiuni ale operei sale. În 1982 este tipărită o selecție reprezentativă din bogata sa arhivă de literatură populară. În 1983 apare în fine, în limba română, "varianta substanțial îmbogățită" a teze sale de doctorat, *Colindatul...*, lucrare fundamentală care tipologizează colindele și examinează originea datinei, una dintre ideile forte ale studiului fiind aceea că "colinda nu e un slavonism la români, ci un romanism la slavi". De o nouitate absolută, deopotrivă în literatura de specialitate română și în cea europeană este masivul studiu *Descolindatul* (1997), despre un obicei care era îndreptat împotriva gazdelor avare ce nu respectau buna primire a colindătorilor, ceea ce le atrăgea din partea acestora sancțiuni: unele benigne, umoristice, altele reprobabile, „îgnobile razbunări“. Trei volume (Editura Minerva, I, 1987, II, 1988, III, 1995) cuprind 12 studii cu tematică diversă: balada populară (Cântecul Gerului, Meșterul Mănole, Cântecul nunului, Soarele și Luna ș.a.), doina populară, un vechi obicei la căsătorie, originea și geneza sorcovei, reflexul Mării în folclorul românesc, tatuajul la români, excursul caduceului, înfrățirea rituală la popoarele sud-estului european. Facem o mențiune specială despre studiul privind cronologizarea Cântecului Gerului, care a provocat o celebră controversă. Dacă P. Caraman credea, luându-și ca suport opiniile unor mari istorici străini, că balada

evocă expediția turcească ce a avut loc, în sudul Poloniei, spre sfârșitul lunii decembrie a anului 1498 și începutul lunii februarie a anului următor, D. Caracostea, în replica, a opinat că în cântecul amintit nu se afla nici un substrat istoric, ci trebuie raportat la "întregul complex al aspectelor atmosferice". Ambii combatanți și-au articulat atât de bine demonstrația încât cei ce au mai abordat subiectul nu s-au putut ralia cu fermitate de partea unuia sau a celuilalt. Sunt studii în care etnologul și istoricul literar colaborează fericit. Astfel, în *De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiția autohtonă* (1994) figurează un capitol despre *Cântarea României* de Alecu Russo și unul despre magia populară ca sursă de inspirație pentru poezia cultă. În *Pământ și apă. Contribuție etnologică la studiul simbolicei eminesciene* (1984) demonstrează, pe baza unei adânci prospecțiuni în istoria culturii, mergând până la Herodot, că în dipticul "pământ și apă" din cunoscutul vers din *Scrisoarea III* nu este vorba de o simplă metafora, ci de expresia unei mentalități primitive magice.

Când vom avea o ediție completă, concepută unitar, a operei lui P. Caraman, care să cuprindă și studiile necesitate până acum (*Influența lui Kochanowski asupra lui Dosoftei, Conceptul frumuseții umane...*, *Vechiul cântec popular ucrainean despre Ștefan cel Mare* ș.a.) vom realiza că P.Caraman este unul dintre cei mai reprezentativi etnologi ai acestui secol.

Iordan Datcu

Manual de gânduri care liniștesc / Manual de gânduri care neliniștesc

AȘA cum cei care detestă câteodată mila înseamnă că sînt vrednici de ea, tot așa promisiunile nu numai că trebuie făcute și, desigur, onorate, dar ele trebuie să amenințe pe mulți pentru a fi promisiuni de valoare și a da, astfel, un orizont sensului lor.

Există o strategie și o obligație între coerența distrugerii și gândul participării sau generozității.

Nu cred că în zilele noastre omului îi este mai de folos integritatea decît generozitatea.

EMOȚIA aceea aparte este de dorit, întru totul aromată, care mocnește ori de cîte ori se întîmplă să ai de-a face cu un nou partener, rezonanța aceea sensibilă de dinainte de-a face pentru prima oară dragoste, de pildă.

Vorbitul pe șoptite - ca între niște zei indieni -, privirile furisate, scurte, rapide, ca niște șori-cei, zimbetul pe care ea ți-l oferă într-o oglindă, sau ți-l întoarce într-o oglindă (locul unde intențiile și secretul vostru se pot ascunde, concupiscent și discret față de lumea din jur), toate acestea le descoperi într-un fel de cîntec de leagăn al întîmplării, sînt asemenea acelor păsărele atît de cunoscute, de familiare, pe care le vezi zi de zi în grădină dar cărora niciodată nu le vei cunoaște denumirea.

Chiar dacă totul se va sfîrși prin așezarea aceluia carton din camera de hotel atîrnat cu textul "Nu deranjați", pe partea de dinafară a clanței ușii de la intrare. (În

- fragmente -

același timp, pe clanța ușii tale sufletești - trupești? - plăcuța de carton este așezată pe dos, la vedere, cu textul "Deranjați".) Apoi urmează acea ferfeniță a trupurilor, a cărnii (sau uneori a ceea ce se află dincolo de ușa ta sufletească).

Firește că totul este o nesigurantă reală sau doar disimulată în legătură cu subiectul care interesează, o aporie.

Dar această intenție, astfel supradeterminată, contează mult.

EU ASTA înțeleg prin a contesta: un fel de respirație gură la gură - așadar o formulă de salvare a celui năpăstuit.

Niciodată nu-i voi contesta (nici măcar nu-i voi aduce în discuție) pe aceia care sînt asemenea femeilor pe tocure cărora le e teamă să nu care cumva să facă zgomot cînd, întîrziind, intră într-o sală de comunicări (conferințe, sesiuni științifice) - femeile acelea care niciodată nu pierd astfel de ocazii, considerîndu-se intelectuale, snoabe în fapt, și întîrzie invariabil de la începutul întîlnirii pentru că sînt foarte atente la cum se îmbracă și cum se machiază.

Cînd faci dragoste cu o femeie sau cînd ucizi o femeie - altfel apeși pe trăgaci.

AȘA cum copiii sînt aduși pe lume de către părinții lor, femeile sînt aduse pe lume de către soții și copiii lor.

Clipa aceea mă interesează, de declanșare a unei acțiuni, a unei inițiative, de pildă cînd o mamă stă în brațe cu copilul care sugă la sînul ei și la un moment dat celălalt copil o zbughește brusc într-o direcție periculoasă. Ce poate să facă femeia? Smulge sînul din gura micuțului, și-l pasează rapid unui trecător, apoi îl urmărește în fugă pe neastîmpăratul mai mare, poate fuge după acesta cu sugarul la sîn sau îl urmărește pe împielit doar cu tipetele și amenințările ei? Care este mecanismul care declanșează alegerea uneia dintre aceste variante, în ce constă, cum se produce reflexul deciziei ei, ne vorbește cumva acea reacție bruscă și automată, spontană, despre caracterul mamei?

Un astfel de gest (o astfel de elecție) poate schimba destine; așa cum rămînerea sau părăsirea unei familii (de către ea sau de către el) schimbă soarta tuturor membrilor acelei familii.

RELAȚIA cu Dumnezeu trebuie să fie uneori ca relația de la bărbat la bărbat: nu înfumurată și agresivă, bațoasă sau sfidătoare din partea unuia, ci decentă și inteligentă, încrezătoare, respectuoasă și demnă; fără polocoane, niciunuia nu-i plac ploconelile sau linguseala. O relație nu doar implacabilă și ferma, dar și reconfortantă, plină de bucurie și satisfacție.

Lui Dumnezeu trebuie să-i purtăm și acel soi de respect datorat omului bogat și cinstit, cu taxele achitate la zi.

Pe de altă parte este nevoie de a se înțelege și faptul că ceea ce tu nu-ți poți ierta, alții, nu doar Dumnezeu, îți pot ierta.

Tot ceea ce realizăm pentru noi cu adevărat o facem pentru ca și cei din jur să știe și să învețe să se respecte.

Dumnezeu este oriCine.

PENTRU mine ortodoxia înseamnă (și) atunci cînd clopotul bisericii este sincron cu clopotul (talanga) de la gîtul vacii.

SPIRITUL UNUI LICEU

ÎNFIINȚAT în 1919, printr-o hotărâre a Consiliului Dirigent de la Sibiu, "George Barițiu" este primul liceu românesc din Transilvania. După Unire și prin această școală de elită se manifestă descătușarea unor energii intelectuale românești nebănuite, un elan constructiv transilvan. Profesorul Iuliu Pîrву ne oferă în *Barițistii, zări întrerupte* (Editura Napoca Star, 1998) mai mult decît o antologie, și aceasta de ținută, o istorie culturală nu doar a orașului, prin numele incluse. Nu e vorba de un provincialism orgolios, ci de o istorie veritabilă a unui liceu, comparabil, după mine, cu un alt liceu celebru, bucureștean "Gheorghe Lazăr".

Primul director Al. Ciura a știut să imprime flacăra Blajului în organizarea primului liceu românesc, cu profesori de talia unui critic, precum Ion Chinezu, Henry Jacquier, Ovidiu Hules, cu excelenți dascăli de limbi clasice și moderne. Un liceu unde spiritul riguros conviețuia cu dragostea clasică pentru "umanioare". "Barițisti" sînt și Petre Țuțea și Emil Giurgiuca și Horia Stanca și Nicu Caranica și Petre Sbârcea. Așa cum "Cercul literar de la Sibiu" (Radu Stanca, Ion Negoitescu, Nicolae Balotă, Cornel Regman, Victor Iancu) cultivând un "modernism clasic", după fericita expresie a lui Iuliu Pîrву, are un prim moment de coagulare afectivă, dacă nu ideatică, în elevii citind în cenaclul liceului clujean și publicînd în revista lui. Iar, după 30 de ani, mulți "echinoxisti" ai primei promoții provin tot de la Liceul "George Barițiu".

Seriozitatea reală și apetența pentru scris sînt cultivate de profesori comprehensivi și experimentați. Nume cunoscute în literatura română, de la Ioan Alexandru, Dumitru Micu, Valeriu Cristea, Alexandru Caprariu, Francisc Pacurariu, Matei Gavril, Ion Papuc, Aurel Șorobetea, Marian Papahagi, Ion Moldovan își fac o primă ucenicie la liceul din Cluj, sau, oricum, au ceva din aerul său în paginile lor de mai târziu, deschideri fertile și respectul diversității valorilor.

Elanul cultural dublat de ordine a fost imprimat și de calitățile unor directori, precum Constantin Gomoiu sau Cornel Țăranu. Ei au știut salva în epoca "reformelor învățămîntului" și a "omogenizărilor" sociale și a industrializării forțate ceea ce dă unicitate liceului: flacăra umanistă. Toate aceste confruntări, uneori dureroase, cu istoria ultimilor 80 de ani (cînd războiul și, apoi, dictatura comunistă frîng elanurile unora și le închid "întrerupându-le" "zările") sînt surprinse în prefața, profesionalist scrisă. Din parte-mi, îmi amintesc recunoscător de dascălul meu de literatură, profesorul Ilie Constantinescu și de cel de istorie, admirabilul Dumitru Roșcău. Ținuta și priceperea lor pedagogică, pe lângă o informație "la zi", în pofida dificultăților, erau exemplare. Memoria mea afectivă nu-i poate niciodată nedreptați. Antologie și schiță de epocă (epoci) lucrarea lui Iuliu Pîrவு denotă o vocație literară autentică.

Adrian Popescu

Justin Panța

INSTITUTUL EUROPEAN

NOUTĂȚI

Colecția FLORILEGIUM

Teatru austriac modern

Traducere de Dan Stoica

Colecția
RELĂȚII INTERNAȚIONALE

Alexandru Popescu

Relații româno-austriece

ISBN 973-611-014-1
256 pag

ISBN 973-611-015-x
424 pag

În curs de apariție: Joseph F. Harrington & Bruce J. Courtney, *Relații româno-americane*

Iași • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600
Tel-fax: 032 / 230197 • tel 032 / 233800 • tel. difuzare 032 / 233731
e.mail: euroedit@mail.dntis.ro • http://www.nordest.ro/home.htm

UN PRIETEN DE CURSA LUNGA

s-a retras din lumea aceea, golind casa de gluma, râsul, replica promptă și acidă, seninătatea și voia-bună care adunase în jurul mesei din sufragerie pe toți acei care aveau în comun cumsecădenia, onestitatea și noblețea inimii.

După moartea ei, Margareta n-a mai fost niciodată aceeași, nici casa n-a mai fost aceeași.

A rămas de veghe "bătrânul" hidalgo, zbatându-se într-un război continuu care trebuia câștigat. Bătrân, am spus? Făcea

parte dintr-o rasă rară, aceea a oamenilor cu suflet, veșnic tânăr, cu acea disponibilitate de dat și de primit afecțiune, cu nevoia vitală de prietenie, ca de apă, ca de aer, disponibilitate interpretată de mulți drept naivitate și tratată ca atare, cu ambiguă condescendență. Era doar un ultim ostaș dintr-un regiment de elită, nevoit să apere la nesfârșit ceea ce i s-a dat în grijă, schimbând garda cu sine însuși, de zeci de ani alături de Margareta. Alături totdeauna, niciodată împreună.

Nu știu cât a fost de drept ori de nedrept acest agreement. Dar știu că Talex a ocrotit-o și a răspuns de ea ca de un Fabergé de preț, dincolo de propria lui viață. (A avut el, oare o viață proprie?)

- "Crezi că mă voi întâlni acolo cu Mama și cu Panait?" Ședea întinsă în pat, între tabloul imens al lui Panait, o reușită copie după Eustațiu Stoenescu (al cărui original se afla la Muzeul Istrati din Brăila) și între extraordinara caricatură de Jiquidi și aștepta înfrigurată un răspuns. - "Da, draga mea, cred cu tărie, i-am spus, dacă nici asta n-am crede..."

Fata frumoasă de la Ghecet, Miss Brăila de altădată, nevasta lui Panait Istrati s-a dus și ea să-i întâlnească pe cei dragi.

Pentru Talex, viața nu tocmai ușoară pe care o dusese a devenit ternă, greu de suportat. S-a azvârlit în munca de cercetare cu și mai multă fervoare, de unul singur. Așa credea și nu era adevărat. Între timp, toți acei care făceau parte dintre "Oamenii gândirii generoase", de vizatori, li s-au alăturat celor ce-și luaseră numele "Les amis de Panait Istrati". ("Les rêveurs ne sont-ils pas le sel de la terre?"). Atâta timp cât crezul tău de o viață nu te părăsește nu ești singur, oricât de părăsit te-ai simți. Nina, fata lui, l-a preluat și l-a îngrijit, dar a devenit prea gravă pentru tinerețea ei prea devreme greu încercată.

Până și celebrele pisici numite pe rând, Pița unu, Pița doi, Pița doisprezece, grațioase siameze, distante și circumspecte în a-și acorda oricui bunăvoința s-au retras undeva, într-un regat al pisicilor cândva iubite.

CUM aș putea spune "Talex ne-a părăsit?" El nu a părăsit niciodată pe nimeni și nimic din ce a iubit. Era dintre acei oameni născuți doar pentru a-i iubi pe alții. "Și pentru că i-a iubit foarte mult pe ai săi, i-a iubit până la capăt" - spunea Sf. Apostol Pavel.

Rareori, într-o viață de om se poate vorbi de ceva dus până la capăt. Ma întrebam adesea, oare ce-i ținea împre-

ună pe acești oameni atât de diferiți? Care era liantul? Margareta? Mama? Talex? Panait, cu nevoia lui de a se prelinge dincolo de viața lui în viețile celorlalți printr-o comandă, aruncată poate într-o doară, pe patul morții? El nu-și lăsase opera neterminată, poate doar nu îndeajuns de cunoscută.

Liantul a fost totuși Talex. Până la capăt a dat și a redat lumii opera lui Panait, apărută în *douăzecișinouă* de țări. Date, scrisori, mărturii, mărturisiri, documente, nu doar cu devotament, cu devoțiune.

În casa aceea din Moșilor 131 nu se vorbea despre nimic altceva. "Ții minte, când cizmarul Ionescu a spus..." sau: "Mai știi, a reușit Mermoz să găsească bani pentru numărul următor din «Les cahiers de Panait Istrati» la Valence?" (Mai târziu, sarcina lui Mermoz, bătrân macquisard, căruia eu îi ziceam "herisson de velours", veșnic zburlit și încrâncenat i-a preluat-o profesorul Christian Golfetto, care, fan al lui Panait, a devenit prieten și admirator al lui Talex).

... "Ții minte, la Brăila, când s-a dezvelit bustul lui Panait?"

Apropierea mea de această "familie" a început de mult, pe când eram actriță la Brăila. Nici nu bănuiam că există o doamnă Istrati și că ea va dori să mă cunoască, mult mai târziu, după ce va asculta scenariul meu după *Cozma*, transmis de multe ori în serial, la radio.

Acolo, la Brăila, de nenumărate ori pe când bateam răpele dinspre Dunare, pentru că descoperisem o casă stranie, cu ferestre mari și goale, gata-gata s-o ia la vale *am știut* - că asta și nu alta a fost casa Chirei Chiralina... Poate că Istrati o fi văzut-o și el, cândva, poate chiar, în alte vremi va fi trăit în ea o Chiră și mama ei, sora haiducului Cozma de prin bălțile ademenitoare, înșelătoare...

Atunci, la Brăila, când s-a dezvelit bustul semnat de Oscar Han, și el prezent la ceremonia din "Grădina mare", a venit la mine o femeie cu fața brăzdată și cu ochi luminoși și mi-a spus, sfioasă, luându-mă de mână, "să știți, doamnă, că eu sunt fata lui moș Dumitru..."

Încalcând regulile ceremoniei rigide a "răspunzabililor" de partid și de stat, i-am dus-o lui Talex care a îmbrățișat-o cu ochii în lacrimi și nu i-a mai dat drumul, spre consternarea "protocolului".

D RAG prieten, îmi reproșai că nu-ți răspund la scrisori. Poate e așa, poate nu atât cât ai fi așteptat de la o "Chère amie de longue course et de dures épreuves"... Poate să fie și așa.

Dar noi comunicăm și altfel, pe alte unde, prin acele ciudate "prelungiri" pe care ni le asumam, într-un lung șir de "dures épreuves".

Îmi telefonai: "ghici de la cine am primit o scrisoare"... era greu de ghicit. Primea zeci de scrisori de la cunoscuți și necunoscuți. - "De la... primarul Parisului", ziceam. "Nu e din Valence, ghicește ce meserie are cel care-mi scrie?" - "Maçon", zic eu... "Ești pe aproape: zugrav. Și știi ce-mi spune?... «Va scriu pentru că l-ai privit în ochi, viu...»" Poate asta să ne fi legat pe toți cei care-i priveam pe cei care-l priviseră în ochi, viu.

Am fost de prea puține ori împreună pe urmele celui care ne adunase. Îmi voi aminti de micul bistrou de lângă Tour Montparnasse unde ne mâncam salatele,

"fiecare pe punga lui", cum decretase Margareta, ca niște frați de arme.

...de după amiaza de vară la imposibilul Centre Pompidou, cu saltimbanci și inghițitori de flăcări.

...de serile petrecute la Hotel de L'Avenir, rue Madame, de multă vreme fieful Margaretei. Te așteptam să ne aduci vești și, străbatând o bună poartă de Paris, din Bd. Malesherbes (locuiai în chilia lui Mermoz, de la etajul 5 - (fără lift) - să-i dai "patroanei" raportul despre cât lucraseși în ziua aceea, bineînțeles, aducându-i iaurtul și para, cina Margaretei dintotdeauna.

La Menton-Cap Martin locuia unul dintre puținii prieteni în viața ai lui Istrati, Jean Stanesco, patron de agenție imobiliară (L'Agence du Cap) datorită căruia am reușit eu să călătoresc: avea nepoți în țară pe care-i ajuta lunar. Totul pe încredere, fără nimic scris. Doar lui și Jeannettei, soția lui, le pot mulțumi pentru darul nemaipomenit, acela de a fi locuit "sur la Côte" în câteva rânduri.

Ne-am întâlnit acolo o singură dată. Țin minte drumul de la Menton cu celebrele sale "mimosas" și revărsările de "bougainvillées", pe cărările întorto-chiate spre vechea așezare Sainte Agnès, la 800 de metri deasupra incredibilei "Grande Bleue". Nu-ți voi uita fața inflăcărată, preocupată să nu-ți scape o vorbă din ce povestea Jean Stanesco, portret în oglinda fermecată din sufrageria vilei "Les Primeveres" care, dintr-un anume unghi rastuma în ea Mediterana... Din când în când discuția era sfâșiată de fluieratul ascuțit al Michelinei - un fel de mocaniță pe sub poalele Alpilor Maritimi - uneori se așternea o liniște nefirească, punctată doar de sferturile bisericutei din Carnolès.

...până și pana aceea de curent din lift care putea să ne fie fatală.

...atâtea zeci de zile și de întâmplări, lucruri aparent mărunte, cărora abia le dai importanță, dar care, adunate ne fac viața parcă mai suportabilă. Ce noroc am avut că mi-ați fost aproape!...

N U E ciudat, oare că, în tot ce a scris, Talex nu se pomeneste niciodată pe sine? Martor al atâtor vieți, a rămas închisă în sine viața lui bogată, secretă, bataliile pe care le-a dus, umilințele, aluziile rautăcioase, fără să se vaite, îndurând totul, fără să sufle o vorbă de cât de greu i-a fost uneori.

Uitându-se pe sine, nu a existat decât pentru ca El să existe.

A continuat ceea ce rămăsese, nu neterminat, poate doar nelegat.

De la o vreme, drag prieten, ai plecat, ai coborât în tine, apoi din ce în ce în *mai* tine, acolo unde, îmi place să cred, există toată lumina lumii.

Pentru că pe noi ne-ai întunecat pentru multă vreme.

Citesc și recitesc dedicațiile - nicio-dată formale - pe care mi le-ai scris, ilustratele, scrisorile, oare chiar nu ți-am răspuns?

Am aici, în față, o dedicație care abia acum mă doare, atunci n-am perceput-o ca pe o prevestire: "Prietenie de o viață M.B. a cărei prezență afectuoasă mi-a încălzit nu o dată inima, făcându-mi singurătatea suportabilă. Cu multă dragoste și amintire nepieritoare pentru când nu voi mai fi", Al. Talex.

Cum, adică, să nu mai fii?

Maya Belciu

Identitate și identificare

În problema aromânească¹⁾

1. Pentru cine nu mă cunoaște, sunt o aromâncă venită în România, în 1928, din Grecia, la vârsta de 8 luni, devenită pe parcurs o *româncă aromâncă* adevărată; sunt mielul care a supt la două oi, ceea ce m-a îmbogățit pe toate planurile, mi-a dat putere, verticalitate, curaj, ceea ce m-a făcut să fiu tolerantă sub raport etnic, să nu mi se pară deloc ciudat că acasă vorbeam în aromână, dar că auzeam tot timpul și limba greacă (populară, evident), pe care o vorbeau între ei părinții mei și bunica mea maternă (limba care mi-a devenit de aceea extrem de familiară), ca la școală vorbeam în clasa româna literară, iar în curte, la joacă, vorbeam și aromână și bulgară și turcă (în Cadrilater, în satul unde am făcut școala primară, erau numeroși turci și, mai ales, bulgari), dar și o dacoromână populară/ dialectală, adusă de „regătenii” ce fuseseră colonizați, ca și aromânii, prin acele locuri.

Așa cum am spus și la aniversarea mea din 2 martie a.c., aveți în fața dumneavoastră un *homo balcanicus* perfect, sunt un om pentru care... „nimic din ce este balcanic nu-mi este străin” (parafrazându-l pe Terentius: „*homo sum: humani nihil a me alienum puto*”, dicton care exprimă sentimentul de solidaritate umană - în cazul meu fiind vorba de una balcanică).

2. Dar... ce legătură au toate „identitate și identificare” în problema aromânească? Au o foarte mare legătură, căci am nevoie de încrederea tuturor: trebuie să se știe că tot ce am făcut eu în viața mea - tot ce am scris, tot ce am spus trebuie interpretat numai din această perspectivă. Și, mai mult decât atât, faptul că eu exist, ca *româncă aromâncă balcanică*, este, *ipso facto*, o dovadă peremptorie a perenității vlahilor, în Balcani și oriunde. Faptul că există astăzi oameni care, deschizând ochii, se trezesc cu aceeași conștiință a identității lor latine, aromâne, ca și acum aproape două milenii, este o dovadă a existenței lor, a acestor români/vlahi balcanici de factură aromână, macedo-vlahă. Și dacă ar fi aromânii aceștia de azi cu numai unu mai mult decât unu, pentru căi *doi* fac o *pluralitate* în orice teorie filozofică, ei există, iar perenitatea lor nu ar mai trebui demonstrată.

3. Dacă, totuși, mai este nevoie de argumente - și se pare că mai este nevoie - să mai argumentăm: de ce *identitate și identificare*?

Nu este vorba de nici un joc de cuvinte:

a) *Identitatea* este o trăsătură intrinsecă, o nevoie de căutare a propriului eu, ea vine din conștiința de sine a aromânului, care simte că el este altceva decât celelalte neamuri alături de care trăiește. Când aromânul spune „eu *hiu/ escu armânu*” vrea să spună prin aceasta că nu este albanez, turc, evreu sau altceva. Se știe foarte bine - și am arătat-o și demonstrat-o și eu de multe ori și în diferite ecuații - că acest sentiment al *identității* i-l dă aromânului, în primul rând, *numele* pe care și-l dă el însuși, ca *insider* (*armânu/ rumânu/ râmănu* < lat. ROMANUS), sentiment întărit însă și de viziunea unitară

a *outsiders*-ilor, a celor din jur, care vad în masa de *armâni* (și în toți românii, de la nord și de la sud de Dunăre) niște „străini” adică *vlahi*; în al doilea rând, *limba* aromânului îi dă sentimentul clar al „alterității”, al identității sale, sentimentul de a fi altul decât X sau de a nu fi X, ci un altul, altcineva.

Că elementul „limbă” este definitiv în statoinicirea sentimentului de *identitate* etnică a aromânului am demonstrat-o de atâtea ori. Ecuația „limbă=popor” și invers nu este o nouă tate pentru nimeni. Există limbi (cele slave, de ex.) în care cuvântul *limbă* înseamnă și „popor”. Și româna veche, sub influența slavă, a adăugat la sensurile obișnuite ale cuvântului *limbă* și pe acela de „popor” (sens atestat în *Psaltirea Scheiană*, în *Codicele Vornetean*).²⁾ Cu acest sens apare cuvântul *limbă* la M. Eminescu, în cunoscutul vers cu care începe „Scrisoarea a III-a”: „Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă...”. Este o demonstrație în plus în sprijinul afirmației că popoarele se confundă cu limbile pe care le vorbesc sau că limba dă unui neam sentimentul *identității* lui.

Și învățătorul aromân, poetul Zicu A. Araia, stabilea această *identitate*:

Și chirire-așteaptă un popor.
Când dulcea-l' i limba cheare!
Și pierire-așteaptă un popor,
Când dulcea-i limba piere!”

Este clar că, indiferent cum am numi noi acest mijloc de comunicare pe care îl folosesc între ei, aromânii se *încăpățânează* să-l păstreze până astăzi, pentru că este al lor, este actul lor de *identitate* în lume.

Afirmația aceasta trebuie însă și ea demonstrată, „încăpățânarea” fiind un act de *voință*, de dorință a vorbitorilor, dirijată într-un anume sens, cu un

Inscripția lui Nectarie Târpă, Ardenița, 1731, Albania, text aromân cu litere grecești (în stânga, sus). Gravură aplicată pe lemn. Sus - text în limba latină, dreapta - text în albaneză, jos - în grecește. Cel mai vechi text datat scris în aromână: Viryiră, Muma-l dumneda, oșatră tră noi pecătoșil'i. (Fecioară, Muma lui Dumnezeu, roagă-te pentru noi păcătoșii). Descoperită de Dh. S. Shuteriqi, Albania, corectată esențial de Vladimir Drimba, corecturi definitive de Matilda Caragiu Marioteanu

anume scop. Să fie oare așa? În toate timpurile și pretutindeni au *vrut* aromânii să-și păstreze limba? Știm cu toții că nu a fost așa, că voința vorbitorilor a avut faze și intensități diferite în momente istorice diferite și în zone diferite. Știm, de asemenea, că deznăționalizarea nu a fost întotdeauna o acțiune forțată, că și aromânii înșiși se fac vinovați de părăsirea, din diferite motive, a propriului lor grai. Nu am să recurg nici la istorie (= când?) și nici la geografie (= unde?) pentru a ilustra această idee. Este de ajuns să mă refer la ce se întâmplă *astăzi*: cunosc mulți părinți aromâni, mame sau tați, care nu s-au preocupat deloc (din diferite motive: căsătorii mixte - rolul mamei fiind preponderent, absența bunicilor, traiul în zone neomogene, cu populații alogene etc.) să-și învețe copiii aromână (o studentă a mea de prin anii '50-'55 mi-a spus la seminar că părinții ei, profesori aromâni din București, care predau româna la Grebena, dacă nu mă înșel, n-au *vrut* [= „voință”]) să-i învețe pe copiii lor aromână, ca să nu-și strice româna literară! Cât regretă astăzi această rafinată poetă greșala părinților ei?!). Să mai adaug că printre acești părinți „vinovați” de a nu fi pus umărul la păstrarea aromânei se numără astăzi și mari „susținători” ai aromânismului?

Să nu dam, așadar, vina numai pe alții pentru micșorarea numărului de vorbitori aromâni!

O dată cu atingerea problemei voinței aparținentei la o comunitate cu o *identitate* precisă, conștient resimțită și asumată, trecem, firesc, la celălalt aspect al problemei:

b) *Identificarea* aromânilor: dacă identitatea este un act *intrinsec*, care ține de conștiința fiecărui vorbitor, identificarea este, în schimb, un act de voință *extrinsecă*, ea ținând, de obicei, de voința *outsiders*-ilor. Căci vecinul tău vrea sau nu vrea să te numească așa cum te numești tu însuși, *armânu/ rumânu/ râmănu*, el vrea să-ți spună în cel mai bun caz *vlah* - cu toate variantele sale - sau *cuțovlah*, *țințar*, *cioban* etc., după *voința* lui. Tot așa cum vrea sau nu vrea (fiind incompetent) să vadă în limba ta o altă limbă decât a lui, demnă de a fi recunoscută ca atare.

Există însă și o altă fațetă a voinței și anume aceea a voinței competente: de cel puțin două sute de ani, cronicari sau învățați de renume - bizantini, dacoromâni, aromâni, germani, englezi, austrieci, din diferite țări europene, au *identificat* aromânii și aromâna, au scris despre ei și despre limba lor (Kedrenos - pentru anul 976, Th. A. Cavallioti - 1774, Johann Thunmann - 1774, Daniil Moscopoleanul - ed. 1 -?, ed. a II-a - 1802, Constantin Ucuta - 1797, G.C.Roja - 1808, 1809, Bartholomäus Kopitar - 1812, Mihail Boiagi - 1813, William Martin Leake - 1814, Franz Miklosich - 1881, 1882, Gustav Weigand, 1880 (descoperă *Codex Dimonie*), 1888, 1894-1895, (articole numeroase în revista sa anuală, „Jahresbericht”), Gustav Meyer - 1895 (ca să dau doar numele celor dintâi), fără să se gândească măcar că aceste adevăruri absolute ar putea fi contestate.

Nu vreau să fac aici o listă a celor ce au *negat* însă, în trecutul mai îndepărtat sau foarte apropiat (!), fie latinitatea a

aromânei, fie etnicitatea latină a aromânilor, distinctă între popoarele balcanice: nu este de mirare că și aici, ca și în cazul *identității*, opoziția față de *identificarea* aromânului, prin numele și limba lor, a fost nu numai obiectul voinței *altora*, nearomâni, dar și al aromânului înșiși.

Constat, de exemplu, că, în ciuda tuturor evidențelor, cercetatori aromâni de astăzi se străduiesc din rasputeri să darâmă oricât de puțin din edificiul structurii lingvistice aromânești (limba fiind argumentul suprem al aromânului!). Il las deoparte pe aromânul Achille Lazarou (ale cărui aberații și escamotări de adevăruri științifice le-am criticat încă din 1988. ³⁾ Am avut la dispoziție comunicările ținute la colocviile S.I.L.F., 1995-(1)- Liège și 1996 - Iași, și T.H.E.D.E.L. - 1995 - (2; locul?) de Stamatis Beis, care lucrează la o teză de doctorat pe baza graiului din Metsovo/Aminciu: este surprinzător cum un aromân dorește să „demonstreze” cu orice preț, fără argumente (doar pe baza câtorva exemple de limbă interpretate fără competență), că aromâna din Aminciu este pe cale de dispariție, și nu prin părăsirea graiului, cum s-a întâmplat mereu până acum, ci prin infiltrarea elementelor grecești în aromână (demonstrații similare au făcut cu câțiva ani în urmă, sub altă formă, și alți cercetatori aromâni din Grecia în lucrările lor).

Iată numai una din „constatarile” lui Stamatis Beis, care conține două afirmații:

“Il s'agit d'une langue à tradition orale et en voie de disparition” („este vorba de o limbă cu tradiție orală [a] și pe cale de dispariție [b]). Aceste două concluzii [a,b] reprezintă voința expresă a unui *insider* devenit - din ce motive? - un *outsider*: [a] aromâna are numai tradiție orală: prin această afirmație, Stamatis Beis șterge cu buretele cel puțin 265 de ani de atestare scrisă și *datată* a aromânei (1731 este data scrisă pe gravura *Inscripției* lui Nectarie Târpă; *Liturghierul aromânesc* poate fi însă și mai vechi); [b] aromâna este, după S.B., pe cale de dispariție. Pe ce se bazează autorul când afirmă acest neadevăr? Preluând o opoziție sociolingvistică la modă (a cunoscutului lingvist W. Dressler: [terminal speakers - fluent speakers], „vorbitori terminali, pe cale de a-și pierde graiul” și „vorbitori fluizi, care îl vorbesc în continuare”), S.B. caută exemple din graiul său amincean care să-i susțină teza iminenței dispariției aromânei vorbite în Aminciu. Și iată ce găsește, în lexic: informatoarea sa, E.T., folosește cuvinte grecești în loc de cuvinte aromânești: *zoi*, „panda, zitusesku i. l. d. *bană*, *diună*, *kaftu* „viață, intruna, caut”, cuvinte întrebuintate curent de vorbitorii „fluizi”! Dacă nu se face primăvară cu o floare, nici cu trei frunze uscate nu se face încă toamnă! În morfologie: utilizarea de către aromânii terminali a unor forme multiple de plural, respectiv *casi*, *case*, *căsuri* ar fi o dovadă pentru S.B. că „această variație a monemului de plural este legată de achiziționarea lacunară a sistemului morfologic al limbii dominate [= de limba greacă] care caracterizează pe vorbitorii terminali.”

(Continuare în pag. 22)

Identitate și identificare

În problema aromânească

(Urmare din pag. 21)

Or, oricine știe, variația *-e/-i*, de tip *case/casi* este fonetică și deosebește, destul de imprecis, graiurile aromâne din Vest de cele din Est (după Matilda Caragiu Marioțeanu, Petru Neiescu), de Nord/de Sud (după Th. Capidan, Tache Papahagi). Iar pluralul în *-uri* este specific limbii române în întregul ei, fenomen cunoscut sub denumirea de "forme multiple de plural", ca și *iarbă-ierghi-ierburi*, *mână-mâni-mânuri* etc. Nici o legătură cu influența grecească sau cu însușirea lacunară a aromânei de către aromâni! Mai sunt două exemple - fără contexte, în cazul optativului! - cu ajutorul cărora S.B. vrea să convingă lumea romanică de dispariția iminentă a aromânei! Mult zgomot pentru nimic! Autorul ar trebui să fie mai atent la cunoștințele sale de aromână și de lingvistică aromânească, și, în aceeași măsură, să fie atent cu intențiile sale. Căci competența romaniștilor din toată lumea presupune cunoașterea a tot ce este legat de aromâni, de aromână (origine, trăsături, stadiul actual al problemei etc.). Aromânii și aromâna nu vor dispărea - dacă vor dispărea - "pe calea integrării lente a elementelor limbii cu care vine în contact, ci prin părăsirea ei pur și simplu", scria, încă de acum 47 de ani, în 1951, la sfârșitul lucrării sale de licență, o tânără absolventă aromâncă."

Prin urmare, voința - incompetență sau competență - joacă un rol determinant în *identificarea* aromânilor și a aromânei, fie că este vorba de voința aromânilor înșiși, fie de voința celor din afara lor.

Este limpede însă că identitatea, conștiința de sine și identificarea, recunoașterea de către alții a identității nu sunt, totuși, suficiente: este nevoie de o *legitimare* a acestora.

Aromânii, se spune de obicei, au pierdut epoca formării națiunilor: nu sunt de acord cu această afirmație, consider că "națiunea" este un concept creat, este ceva care nu a apărut o dată cu "etnia" și nu coincide cu ea. De aceea nici nu aș vorbi de "conștiință națională", ci de "conștiință etnică", un ETHOS a stăpânit dintotdeauna aromânii, ideea *identității* etnice, mândria de a fi liberi, individualizați, fără servituți, trăind o viață demnă, și nu atât o idee *națională*. Toată literatura aromânească geme de astfel de sentimente ("nu s-da yii feati di-armâni", spune Șana, cu un ultim suspin, luându-și viața spre a nu deveni sclava lui Ali Pașa (este vorba de eroina din poemul atât de iubit, *Șana și ardirea a Gramostil'ei*, de Nicolae Velo).⁶⁾ Demnitatea aromânilor este proverbială: dacă în Codul regelui babilonean Hammurabi (1728-1686 î.Hr.), vechi de peste 3500 de ani, stătea scris că pe cel vinovat preotul îl încerca punându-i pe limbă

o lingură arsă și, după gradul arsurii, hotăra dacă și cât este vinovat, și la aromâni, în codul de legi nescrise ale strămoșilor lor, transmis probabil din generație în generație, întâlnim această cumplită pedeapsă ce-l așteaptă pe cel ce-și părăsește limba, aromâna. Căci spune bardul aromân Constantin Belimace:

<i>Care ș'lasă limba lui</i>	Care-și lasă
	limba lui
<i>S'lu-ardă pira focului,</i>	Arză-l para
	focului
<i>Si s-dirina yiu pri loc,</i>	Sfășie-se viu
	pe loc
S-l' i si frigă limba'n foc. <u>Frigă-i-se</u>	
	<u>limba-n foc!</u>

4. Din această perspectivă, dreptul unei etnii distincte la exprimarea orală și scrisă în limba sa maternă este un drept *natural* elementar. Din fericie, în ultimii ani, gândirea europeană a evoluat spre o rezolvare corespunzătoare a drepturilor limbilor considerate "mici", minoritare. Prin strădania "Uniunii Culturale Aromâne" cu sediul la Freiburg (a mentorilor ei: Vasile și Caterina Barba - Freiburg im Br., Iancu Perifan - Paris, Iani și Kira Mantsu, Frankfurt), interesele aromânilor au fost insistent reprezentate la Consiliul Europei (lăsând deoparte greșeli, inabilități, exagerări, uneori extremism - fie numai și scrierea aceea atât de nereprezentativă pentru o limbă romanică!). Un merit deosebit, consecința a demersurilor mai sus menționate, a avut, după cum se știe, Domnul LLuis Maria de Puig (România și comunitatea aromânească i-au recunoscut chiar acest merit, în vara acestui an, la Constanța), care a pregătit, după o atență și mereu îmbunătățită cercetare a documentelor și a situației la fața locului, în țările balcanice, un raport susținut la Consiliul Europei,

la 24 iunie 1997. Rezultatul a fost acceptarea unanimă a doleanțelor legate de considerarea aromânei ca limbă a unei minorități, adică în termenii noștri, o *legitimare* a aromânilor și a aromânei în țările balcanice.

Deci: *identitate, identificare* și, sperăm, *legitimare*, al treilea termen al ecuației pe care urmează să-l adăugăm după ce vom vedea rezultatele.

Reacția acestei decizii s-a văzut prin inițiative recente ale unor state balcanice în vederea stabilirii unui cadru legal de recunoaștere și de aplicare a prevederilor din raportul de Puig (v. de ex. întâlnirea de la Larissa, Grecia, 5-7 iunie a.c.).

O reacție șocantă, dar teoretic valabilă, este aceea a ziaristului austriac Karl-Markus Gauss (n.1954, Salzburg), din articolul său "*Was wir erst noch lernen müssen*"⁷⁾ "ceea ce abia [de acum înainte] mai avem de învățat" (titlul - în traducerea mea). Articolul este incitant, căci, sfidând orice adevăruri prestabilite, Gauss aduce aromânii și aromâna în centrul atenției lumii europene, luându-le ca modele și ca situație-simbol pentru rezolvarea în viitor a problemelor Europei. Cât de reconfortant este să ascuți astăzi un glas venind din aceeași Viena de unde, acum 185 de ani, aromânul Mihail Boiagi scria în Prefața *Gramaticii* sale (1813): "Hotențoți de ar fi fost Vlahii și tot le-ar rămâne dreptul și datoria de a se cultiva prin propria lor limbă, ca mijlocul cel mai potrivit pentru desăvârșire." Căci iată ce spune Karl-Markus Gauss (dau câteva extrase pe care le citez *ad litteram*, în traducerea Caterinei Barba, cu titlul în traducerea sa "Ceea ce încă mai trebuie să învățăm"; textul mi-a parvenit prin amabilitatea Kirei Iorgoveanu Mantsu):

- "Ce limbă se va vorbi în noua Europă? Engleza? Franceza? Sau,

poate, *aromâna*?"

- "Îi cunoașteți pe *aromâni*? V-ați însușit deja primele cunoștințe de bază ale limbii aromâne? Nu? Este mereu același lucru: toți doresc să fie europeni și nici nu știu măcar că viitorul Europei va fi decis de *modul cum va fi rezolvată problema aromânească*!"

- "...vai...stam prost cu virtuțile care se pretind de la noi, europenii cei de azi și cei de mâine. Și totuși există acești oameni [= aromânii], receptivi față de tot ce există în lume, care nu se bazează în mod grosolan pe posesiunile lor *naționale*; cărora nu le vine greu, ci le face plăcere să gândească și să vorbească în două sau mai multe limbi; care nu-și raportează acțiunile și năzuințele, în mod meschin, la un singur stat, ci la mereu mai multe; pentru care granițele nu înseamnă o obsesie, ci o trecere cotidiană; care dintotdeauna practică comerțul și circulația între Est și Vest, Nord și Sud; care își câștigă *identitatea* tocmai prin contactul cu diferite culturi; [oameni] cărora toate acestea nu trebuie să li se *impună* ca niște țeluri mărețe, fiindcă ei, din timpuri străvechi, trăiesc toate acestea. Pe scurt: *există noul om european. El este AROMÂNUL...*"

- "Izvoarele istorice îi consemnează pe aromâni cu mult înainte de a se vorbi, zicem, despre danezi, austrieci, flamanzi sau germani. Metropola lor Moscopole era deja un important centru comercial prin care veneau produse exotice din Orient spre Nordul Europei, iar de la Veneția marfurile europene erau transportate la Bagdad, în vreme ce, la Bonn, acolo unde este astăzi Ministerul Economiei, se afla încă minunatul "nimic". Căci *aromânii sunt europeni ai primei ore*."

- "Ei [=aromânii] apar din întuneceimea istoriei împreună cu vechii greci, la care europenii de azi se referă cu

plăcere când vor să prezinte civilizația, democrația, individualitatea drept o moștenire, pe care nu o mai poate contesta nimeni. Aromânii, ca și alte două duzini de popoare, se aflau în Balcani dintotdeauna. Din *incăpățănare pură* ei nu sunt *slavi*, ci *romani*. În loc să se țină docil de cel de-al doilea popor roman, cu românii, ei se orientează semeț după greci, cu care lingvistic nu au absolut nimic comun."

- "Pe scurt: mai bine decât le fac aromânii pe toate nici că se poate! Nu-i de mirare că azi, tocmai lor, le merge atât de rău!"

- "În timp ce europenii, în secolul al 19-lea, și-au definit *identitatea* după criteriul *național* și s-au organizat în state naționale, aromânii, care au înțeles să fie un popor între popoare, un mesager între popoare, au început să se înstrăineze."

- "[unele sate din Munții Pindului] ar putea fi considerate *ultimele perle ale unei romanități balcanice*, al căror șirag, odinioară se întindea de la Istria, pe Dunăre, până în Grecia."

Și, concluzia lui Gauss despre viitor:

Răspândirea aromânilor și meglenoromânilor în Peninsula Balcanică

- "...după niște epoci de decăderi atât de dureroase, ar trebui acum, în sfârșit, să se ivească iarăși [pentru aromâni] ascensiunea. Caci ceea ce noi, cu toții, abia acum va trebui să devenim - adică niște oameni fără prejudecăți, a căror existență se împlinește nu în închistare, ci în deschidere, persoane întreprinzătoare, flexibile, care își rezolvă treburile în toate părțile, europeni entuziaști, a căror *patrie este lumea întreagă - or, asta sunt aromânii de 2000 de ani!*"

- "...aromânii sunt, se pare, *cel mai bine înarmați pentru o Europă nouă.*"

- "Încrederea în forțele proprii nu se poate dezvolta decât în limbile materne." Este ceea ce scriam în *Dodecalogul*⁽⁹⁾ meu, "Adevărul" nr. 6 și p. 26/60/93: "aromânii se pot salva numai prin limba lor maternă".

Și, în final, scrie Gauss:

- "Europa va fi una a diversității sau nu mă mai interesează deloc! *Viitorul Europei va fi hotărât de problema aromânească.*"

Trebuie să recunoaștem că, chiar dacă unii ar considera aserțiunile lui Gauss drept o demonstrație prin absurd, pentru aromâni ele sunt revelatoare și, prin aceasta, stimulatoare: ni se deschid ochii asupra unor aspecte - drepturi, calități, mentalitate, perspectivă istorică etc. - la care, iată, în formula Gauss, nu ne-am gândit: aromânul - model al omului unei Europe viitoare! Avem acum o *legitimare* neașteptată și binevenită, de data aceasta nu numai la nivel balcanic, ci la nivel european. Va mulțumim, Domnule Gauss!

5. Cel mai important aspect în problema viitorului aromânilor și al aromânei mi se pare *voința* vorbitorilor pentru păstrarea limbii materne. În DIARO - dicționarul meu, apărut anul trecut, scriam - și vreau să repet aici - aceste cuvinte: "[cititorii...] ar trebui să rețină, în primul rând, ceea ce este bun, valoros în DIARO, ceea ce nu se găsește în nici una din lucrările lexicografice de până acum, căci DIARO este o 'saga' a aromânei: spre deosebire de DDA, care este un dicționar 'tezaur' de forme care au fost, DIARO este un tezaur de valențe, de posibilități, de forme vii, care ne permit să vedem ce poate deveni aromâna în viitor, o aromână dinamică, în mișcare. Acest viitor al aromânei depinde de *tineri*: ei trebuie să o *vorbească*, să o *scrie*, să o *îngrijească*, să o *cultive*, să o *îmbogățească*, să o *respecte*. Numai astfel se vor fixa, de la sine, normele lingvistice și ortografice: acestea trebuie să fie opera colectivității, a *comunității aromânești de pretutindeni*."⁽¹⁾

Căci aromâna nu moare, ceea ce cuprinde DIARO nu este o limbă moartă, ci una vie, frumoasă, emoționantă!

Din păcate, un anume pesimism a

dominat, după cum se știe, toată literatura aromânească, chiar până în zilele noastre: întâlnim la toți poeții noștri, mai vechi sau mai noi, în continuare, aceeași notă de disperare în fața spectacolului trist al stânelor părăsite, al *cârvănilor* care nu mai străbat peninsula, un paseism de nevindecat, o nostalgie a vieții din trecut care, iată, dispare etc. etc. Este adevărat, dar viața, civilizația merge înainte, aromânii, inteligența vie a Balcanilor, nu puteau rămâne pe loc, închistați în formele de viață materială și spirituală din trecut! Fenomenul nu este numai aromânesc, el este general în lume, datorită evoluției societății.

Și totuși, observăm că, tocmai de aceea, profețiile unor voințe competente aromâne nu s-au adevărit: Tache Papahagi, în aproape toate lucrările sale, vedea sfârșitul acestei comunități române. Dar îl las pe cunoscutul profesor Cicerone Poghirc să vorbească: scria domnia-sa într-un articol închinat volumului de versuri ale lui Dumitru Bacu: "Mi-l amintesc pe savantul, aromân care m-a onorat cu prietenia lui, Tache Papahagi și care zicea la un moment dat: 'Sub raport poetic, trebuie să topești zece aromâni ca să faci un poet dacoromân, Domnule Poghirc!' Or, iată că lucrurile nu stau chiar așa: au apărut în aromână o serie de volume de versuri remarcabile de Kira Iorgoveanu, Matilda Caragiu Marioțeanu, iar în ultimii ani, în Editura Fundației Aromânești volume de Nida Boga, Sirma Guci, George Vrana, Ath. Nasta, Zahu Pană. Același mare filolog și patriot scria în introducerea la dicționarul său aromânesc,⁽²⁾ acum 25 de ani: 'Acest al douăzecilea secol va fi secolul *stingerii* aromânilor...' Din fericire, pesimismul absolut, dar dărz, de o cinste exemplară, nu s-a dovedit și profet: o limbă în care se mai scriu versuri nu e o limbă moartă. Mai multă dreptate are vorba populară care zice: '*Nu ti-aspari, bre armâne, Că nu cheri ni az ni mâne!*' Așa să vă ajute Dumnezeu, frați aromâni!"⁽³⁾

Cât de minunat sună aceeași idee a perenității aromânilor și a aromânei în versurile-îndemn ale lui Nuși Tulliu:

Nu vă-agârșiț părinți!

Și populu-armânesc...

Nu cheare 'nă pădure

Fidanile cându cresc...!

Nu vă uitați parinții

Și poporul aromânesc...

Nu pierde o pădure

Vlastarele când cresc...!⁽⁴⁾

Matilda Caragiu Marioțeanu

NOTE

1. Toate sublinierile din citatele date pe parcurs imi aparțin.
2. Vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, 1986, p. 536.
3. Vezi *Poezii Zicu A.Araia și T. Caciona*, în seria "Biblioteca Națională a Aromânilor", II (editată de Tache Papahagi), București, 1932, p. 4.
4. Vezi Matilda Caragiu Marioțeanu, *A propos de la latinité de l'aroumain (a la lumière des dernières recherches)*, în RRI, XXXIII, 1988, nr. 4, p. 249 (despre cartea lui Achille Lazarou, *L'aroumain et ses rapports avec le grec*, Thessaloniki, 1986).
5. Vezi lucrarea mea *Influența dacoromână asupra graiului unei familii aromâne din R.P.R.*, în FD, I, 1953, p. 100 (acolo, era, desigur, vorba de contactul aromânei cu româna literară, constatarea este însă valabilă și în cazul contactului cu limbi diferite).
- 6,7. Vezi Tache Papahagi, *Antologie aromnească*, București, 1922, p. 324, respectiv, 78.
8. Apărut în ziarul vienez "Die Presse", 12 nov. 1997.
9. Vezi Mihail G. Boiagi, *Gramatică Română sau Macedo-română*, editată de Per. Papahagi, București, 1915, Introducere, p. 12.
10. Vezi Matilda Caragiu Marioțeanu, *Dodecalog al aromânilor/ Dodecalogue des Aroumains/ Dodecalogue of the Aromanians*, Editura Sammarina, Constanța, 1996.
11. Vezi idem, *Dicționar aromân (macedo-vlah)*. DIARO. A-D. Editura Enciclopedică, București, 1997.
12. Vezi Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân. General și etimologic*, ed. a II-a, București, 1974, p. 5; nota mea.
13. Vezi Cicerone Poghirc, *Dumitru Bacu, Cîntîți tră niagârșiri*, în "Lupta", nr. 248, 22 mai, 1995, p. 7.
14. Vezi Nuși Tulliu, *Poezii*, în seria "Biblioteca Națională a Aromânilor" (editată de Tache Papahagi), București, 1926.

Lucian Ștefănescu

Culmea oarbă a visului

Opt dimineată. Cearceafurile atingerii plutesc fărăîmitate deasupra verbului cu ajutorul căruia cînt.

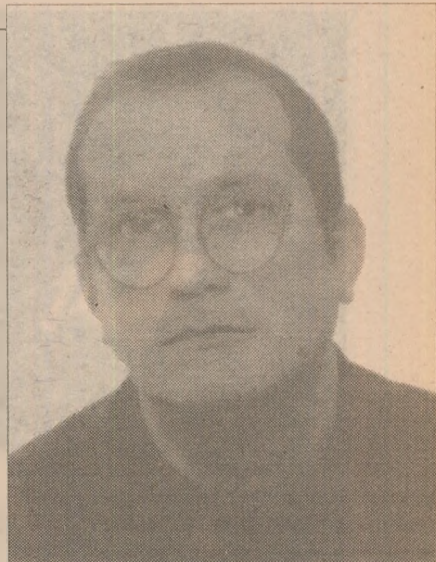
Iar verbul - ca o frunză moale - cade încet peste mirosul greu al conjuncțiilor întepenite între semințele verzi ale albastrului. Apoi, între verile acelea lungi, sîinii ei inexistenți, de parcă, în aceeași dimineată, un alt text s-ar deschide, ca să-mi arate cum mai spre seară zîmbetul ei va deveni un fel de vulpe care calcă încet ceata și vorbește apoi despre lucrurile adunate cu sîrg în ura întregii lumi față de mine. Obiecte rînduite după importanța lor sintactică - aici casa, pentru că adăpostul acoperă, în sine, felul în care mă deschid. O ploaie, deci. Ceva mai încolo coapsele ei indifferente anunță un frig împăiat în propriile ei cuvinte de dragoste. De aceea, cînd mă uit pe fereastră, jos în iarbă poate fi văzută moartea.

Urbs Aurea

Într-un oraș găurit, gurile rele regretă blîndetea acestei aventuri: prea tare ariergarda privirii deasupra semnelor neîncepute ale poemului - poemul se prelinge pe blana teapănă a vulpii, de parcă un alt Verde ar începe să fiarbă în Galbenul contorsionat al verbelor. Și verbele, rele, luminează Grădina. Ploaia pune un semn de întrebare, iar eu răspund: într-un oraș găurit, blîndetea acestei aventuri regretă sintaxa norilor.

Despărțirea de trompetă

Cîteva drumuri false jur-împrejurul acestei lumini: te plimbi, te învîrți la dreapta la sînga, apoi te ridici și te înfigi cu siguranță într-un loc aparent. Dedesubt, oameni adevărați vorbesc despre tine "uite ce cap și ce mîini" - iar locul acela în care stai înfipt prinde treptat contur, începe treptat să trăiască, te expulzează încet, și tu cazi.

Omul de praf

Tu vezi venind în spate un fluture rupînd, un glas în două mari făpturi de ceară. Rămîi în nor, un umăr ți-l preschimbi în seară, îți cad din zîmbet, reci, surîsuri vechi, pe rînd.

Și-aștepți să-ți crească-n trup flori verzi, cumînti să-ți nască-n el amurguri moi, fără culoare. Un pește orb auzul ți-l rupe între dinți cînd cazi și ți-e căderea o plasă suitoare.

Sîngele luntrașului

Și așa, fiind poate prea sus, într-o altă aruncare a privirii peste cuvintele tale, și îmbolnăvit de-acum de acele multe lucruri pe care le vedeam, sau le simțeam înainte-mi, cu umbrele atingîndu-se, nu puteam să cred în ceea ce ar fi fost posibil să-mi închi pui; în jurul tău se făcea dintr-o dată alb și eu înghiteam prin buricele degetelor fereastra, ceainicul, scîrțîitul fiecărui perete, fără să le ating. Eram cu totul mai mult decît doi într-o împresurare de viață și de moarte, pe punte marea întreagă spumega jos în cală cîteva păsări aminteau cu un zgomot surd de marile ameteți ale unui oraș care afirmă, se bălăngăne undeva de-a lungul unei linii de tren - o umbră spiralată în urma urletului de locomotivă. Peștii adulmecau ființele noastre de parcă o momeală a aerului eram, ploile ne ocoleau în întunecime răsfrîngînd un fum pe care ușor l-am fi putut asemui cu urmele noastre adîncite în locul bine stabilit al fiecărui obiect. Și întindeam mîinile, așa cum altă dată visasem că trebuie să ne împodobim cu ele, iar ele să se împodobească cu noi.

Oana Pellea (Veta), Dorina Lazăr (Zița)

HALTA

POATE că totuși Eugen Ionescu avea dreptate scriind că lumea comediilor lui Caragiale e formată din imbecili. Niciodată n-am luat în serios această interpretare. Cred însă că Mihai Măniutiu de la această premisă a pornit cu *Noaptea sa furtunoasă*.

O lume aflată în tranziție în care nimic n-a apucat să se așeze, așa vede Măniutiu universul *Noptii*. Casa și acareturile lui Dumitrache Titircă sînt în plin proces de metamorfozare. Cotețul cu găini coexistă cu o fîntînă arteziană din marmură cu amoraș. Transformarea e în stadiul de schelărie.

Pe ce se reazemă această schelărie? Pe mai nimic. O confuzie groasă zăpăcește personajele care nu prea știu nici ce li se întîmplă și nici ce e cu ele. Trăiesc superficial, cu posibilități intelectuale reduse, încît nu e nici o șansă ca ele să comunice vreodată cu adevărat. Totul e fragil, făcut pe picior și de aceea stresant. Lumea așezată a negustorului de cherestea pe care s-au ridicat alte montări ale *Noptii furtunoase* e pentru Măniutiu un loc nesigur, un fel de halță ai cărei locuitori viețuiesc cu ochii la ceas.

O adevărată spaimă de timp mină de la spate personajele, cu excepția calmului ipostat. Omul autorității, imbecil și acesta, e singurul care mai pricepe cite ceva. La răstimpuri el aduce un dram de lumină în buimăceala din jurul lui și mai face ordine în zăpăceala primejdioasă a acestei lumi.

Fiindcă spaima de timp a celorlalți vine tocmai din lipsa de ordine, de așezare, a lumii lor. Jupin Dumitrache, căruia i se spune și Inimă Rea, nu e propriu-zis un om rău, ci un ins isterizat de prostia lui. Social, el joacă un rol pentru care nu-l țin brăcinarii intelectului. De negustorie vrea să scape măcar în parte, iar dacă i-ar lua cherestegieria foc, gîndul lui nu merge la zăpăcirea afacerii, ci la tihna banilor de asigurare. Gradul de căpitan în garda civică e și acesta prilej de bătaie de cap pentru stresatul Dumitrache, care se biziue pe omul său de încredere pentru a-și ține compania în bună regulă. Cine e omul său de încredere? Un ins și mai imbecil decît el, Chiriac. Pe această scară descrescătoare se află, pe ultimul loc, în gospodăria cherestegiei, Spiridon, redus la rolul de cîrîr de pază și de purtător tembel de mesaje.

Cît despre cel care provoacă, fără să știe, toată furtuna, studentul în drept și publicistul R. Vent., acesta e, față de rolul pe care și-l ia, mai imbecil chiar decît cherestegiu.

Te întrebi, atunci, cum de nu face implozie această lume căreia îi lipsește minima osatură.

Pentru Măniutiu personajul cheie al *Noptii* e Veta. Ea dă sens acestei lumi ai cărei bărbați trăiesc în ficțiune. Veta are

sentimente uriașe și trăiri pe măsura lor; vulgaritatea ei copleșitoare, lipsită de iluzii, o transformă într-un soi de matcă a acestei halte. Criza de timp, care pentru celelalte personaje nu e decît un prilej de stres superficial, e un prilej de *boală* pentru Veta a lui Măniutiu. Tînără și de o vitalitate extraordinară, ea ține gospodăria - mai mult, ea e cea care îl drează, fără să știe, pe Chiriac, omul de încredere al lui Dumitrache.

Zița, fata crescută la pension, trăiește într-o aceeași lume de fantasmă ca și bărbații *Noptii furtunoase*, ea însă e complet în afara realității haltei în care trăiește. Măniutiu o vede ca pe o păpușă uriașă, pe cît de înzorzonată, pe atît de lipsită de mijloacele trebuincioase descurcării în lumea adevărată a haltei.

Întrebarea pe care mi-am pus-o, ca spectator al acestei montări deraiate în raport cu cele anterioare, a fost dacă textul lui Caragiale acceptă această montare. În cea mai mare parte, da. După calculele mele, mai bine de 80% din text e acoperit de această interpretare. Măniutiu imaginează însă tot felul de situații comice, cele mai multe în registru *vulgar*, ca și cum n-ar avea încredere în textul lui Caragiale. În realitate, Măniutiu accentuează asupra diferențelor dintre montarea sa și cele ale predecesorilor săi. El acceptă însă, la vedere, elementele care îl leagă de spiritul viziunilor predecesorilor săi. El pornește de la acel Caragiale al lui Pintilie, în care apriga Mița Baston nu zice "bibicule?" ci "bebecule", metamorfoză vocalică pe care Veta o trăiește ca atare, nu ca pe un pamplelezir.

Toată sexualizarea *la vedere*, din *Noaptea* lui Măniutiu, ca și alte diverse gaguri de tip film mut, fac parte dintr-o viziune în care teatrul dă cumva cu tifla filmului.

Caragiale nu mai e, de foarte multe decenii, autorul dramatic pe care un regizor să-l pună în scenă ca și cum ar fi primul care face acest lucru.

Noutatea lui Măniutiu începe chiar de la perceperea lui Caragiale. Cu toată metamorfoza personajelor despre care am vorbit mai devreme. Ea se face propriu-zis simțită în acest Caragiale lipsit de speranțe, în care nimeni nu aduce acel minim liniștitor de inteligență, cu ajutorul căruia spectatorul să își poată închipui că mai e ceva de așteptat cu seninătate.

Măniutiu e primul regizor care nu mai speră nimic de la lumea lui Caragiale. Și tot primul care are curajul să-i proclame sfîrșitul, desființînd halta noptii furtunoase, cu intrarea în această lume a unui tren (a unui timp?) care a tot pufăit în jurul ei.

Cristian Teodorescu

**La TEATRUL ODEON,
în regia lui MIHAI MĂNIUȚIU**

O noapte

Zița merge mai departe

DACĂ "mă așteptam" ca Măniutiu să facă o *Noapte...* de referință (amalgam de umor sănătos, ironie blîndă și secretă melancolie *fin de siècle*), dacă "mă așteptam" la virtuozitatea și inventivitatea interpreților celebrelor partituri, dacă "mă așteptam", într-un anume sens (voi spune în care) pînă și la locomotiva din final, există ceva - sau cineva - la care nu mă așteptam, în nici un fel: *această Zița!*

O știam pe Dorina Lazăr o actriță temeinică, de cursă lungă. Ani de zile, imaginea actriței s-a identificat cu imaginea femeii "dintr-o bucată", încolțită (dar nu copleșită) de griji, uzată dar tonică și, în ciuda mizeriilor vieții, mereu aptă să meargă mai departe. (*Angela merge mai departe* se chema filmul în care Angela era, firește, Dorina Lazăr.)

Prin *această Zița* actrița izbutește o extraordinară performanță - un șir de performanțe, începînd cu aceea - să-i spunem psihologică - de a ataca, la cincizeci și...de ani, un arhetip al feminității zburdalnice, îmbătate de "ale tinereții valuri". Apoi, o performanță "tehnică", în "meserie": prospețimea și mobilitatea "mijloacelor actricești", grația de halterofil degheizat în libelulă, energia de gimnastă (sus! jos!), vocea de primadonă de operetă, o voce "pozată" la vedere, undeva la înălțime, ca într-un "cirilig" al feminității *jucate*. Și cît de bine jucate! Pentru că *această Zița* oferă lumii din jur ceea ce ea, lumea, cere: o anumită idee asupra feminității "respectabile", asupra "statutului femeii" în societate; Zița jonglează, cu un haz nebun, cu marfa clientului: rozul, volanășele, cîrîp-cîrîpul inocent al corzilor vocale, schingiuite în folosul cauzei. De remarcat, tot aici, despărțirea dintre "retorică" și fapte: Zița, care se laudase, la trebunar, cum că se va duce "la mănăstire", se duce, de fapt, la "Union"! Zița, care anunță "îmi găsește nenea Dumitrache bărbat", în fapt și-l găsește singură, și încă rapid, cu o hotărîre și o eficiență de mare strateg. Bietul Rică nici n-apucă să se dezmeticească, și se și trezește în imposibilitatea de a refuza să-și puie, numaidecît, pirostriile!... După ce vezi montarea lui Măniutiu, realizezi că *această*

Zița, ultima din lista de personaje a lui Caragiale, e, de fapt, cheia jocului. *Această Zița* reușește performanța de a ne pune pe cap toate pre-judecățile legate de personaj, de a ne trimite, din nou, la text!

"Frivola" Zița, miorlăitoarea "nene!", dovedește, acum, capul cel mai limpede mai organizat al piesei. Dolofană, învăluită rozuri, feminitatea ei victorioasă calcă to în picioare, nu numai degetele Spiridonului O forță teribilă zace în *această Zița*. La priu și la figurat, *această Zița* e personajul mai puternic al piesei. Ea nu se hrănește amăgiri, ca toți ceilalți, ea nu interpretează "halucinogen", realitatea, ea *acționează și lucidă*. (ex.: Zița înțelege, printre altele, lumea merge la comedii nu pentru că înțelege, neapărat, ceva, ci de un caprîț, un pamplezir...) Ar fi singura în stare să ia piept locomotiva din final și s-o trîntă înapoi de unde a venit. Care locomotivă timpului? A istoriei? A destinului implacabil? Am interpreta gen "sufragiu universal" dacă am spune că locomotiva e clipa *de vitalitate* a piesei? (o lume inconștientă, cîtuindu-se în derizoriu, peste care năvăle ultimativ, "locomotiva" - care va să situeze situațiunea lumii noastre de azi?)

Această Zița e o femeie bine pregătită pentru viață (Dramele Parisului, parcursul trei ori, înseamnă o pregătire serioasă!). Iar acum, Zița era femeia-păpușă, femeia obiect. Odată cu Zița Dorinei Lazăr a revelat că e creierul întregii afaceri. Fostul fluturas hazos în dulcea lui mîrgă devine acum un mamifer biped devorator plin de vitalitate. Cînd ex-consortul Titircă face un afront, (ca) pe maidan, această respinge *hartuirea*: "rușinoasa" își arde tranșant, punctul de vedere ("mitocane tramagiule!") și apelează, cu o energică Paula Jones, la sprijinul organelor în ("la polițiune!"). Pentru că, spre deosebire de predecesoarele ei, *această Zița* are o *alergie* în a-și urma calea. Cînd spune, nu-mi asasina viitorul!", ea nu glumește. Care viitor? De nevastă de dipotat, cînd, și de ministru, mai în perspectivă Șturlubatică Zița e - și habar n-avea acum! - o damă de fier. O sufragetă *à la lettre*. Nu degeaba Caragiale o face mezină a unor principii ale feminismului de oriunde: "sunt liberă", "trăiesc cu plăcere", "de nimeni nu depand", "cine cu mine"!... Zița are stofă de militantă aptă, la o adică, să intre și în politică.

Un lucru e sigur: dacă s-ar întîlni, la congres, toate Zițele din istoria teatrului românesc, *această Zița* ar fi aleasă lidă.

Prin Dorina Lazăr, și Zița a merge mai departe!

Eugenia

Un rîs ca la Benr

NU-L cunosc personal pe Mihai Măniutiu. I-am văzut o parte dintre spectacole și i-am citit cărțile de proză și eseuri. Cred că e un artist-filosof, cu un univers spiritual *apropiat* prin cultura temeinică și meditație. Nu un ingenu superficial, ci un spirit profund. *Caligula* al său de la "Bulandra", ca să nu mă refer decît la una dintre memorabile realizări, mi-e încă proaspăt în minte, după doi ani, cu toate nuanțele lui tulburătoare, de parcă l-aș fi văzut ieri.

De aceea am fost atît de curioasă cum a gîndit *Noaptea furtunoasă*, pe care mai toată lumea o știe pe dinafară și ale cărei versiuni înregistrate sînt reluate periodic de diverse posturi de televiziune. Pofta de a vedea spectacolul lui Măniutiu era sporită de monștrii sacri și vedetele din noua distribuție, ai mai prima domnul, aleși pe sprînceană, care mai de care, dă cu pușca-n Dumnezeu. Și m-am dus la comedie, la Odeon. M-am distrat bine, nu m-am plictisit deloc, dar... Iată, a trecut o lună de atunci și, cînd mă gîndesc la *O noapte furtunoasă*, tot pe cei *dinainte* îi aud

distinct. O fi vina bătrînii care s-au fixat?

Să încerc să exagerez montările pe care i le-am văzut de exces. Aici împiubufonadă, astfel încît genialului text caragălagios. E ca și cum acompaniamentul ar fi un procedeu de alternanță bine doza de caraghioslicul pătîrte face să rizi, desigur inteligent. Se poate și "falsul simțitor", să-și facă acțiune. Nu-i nimic prea facilă pentru locomotivei din final.

Furtunoasă

În căutarea umorului pierdut

MULȚI s-au mirat constatând că spectacolul cu *O noapte furtunoasă* pus în scenă de Mihai Măniuțiu face lumea să râdă. Și ume să râdă în hohote, să râdă cu lacrimi, să râdă din toată inima. Se știa că Mihai Măniuțiu este mai mult decât un gîzor, un filosof al teatrului, iar despre filosof se crede că nu prea are haz. Ce înțelegere! Ce incompetență în identificarea unui filosof! În realitate, numai un filosof are umor. De unde și proverbul: une-mi cât umor ai, ca să-ți spun cât de filosof ești.

Un filosof iese din condiția prozaică om care se indignează văzând ce face penii săi. El privește totul ca pe un spectacol. Când un filosof contemplă o viață din viața de fiecare zi, spectacolul este gata făcut.

Mihai Măniuțiu a regăsit, de pe poziția filosof, umorul pierdut al piesei lui Caragiale. Prea mulți nefilosofi au filosofat până acum prin intermediul *Noptii furtunoase*, atribuindu-i sensuri adânci și eroare. În artă sensurile adânci sunt multe ori, în mod paradoxal, la suprafață, iar Mihai Măniuțiu tocmai la suprafață le-a căutat.

Interesant este cum a dislocat straturile istorie culturală care împiedică accesul la piesa lui Caragiale. Prin dislocare! Printr-o distribuție care contravine violent așteptările spectatorilor. Acedat cam așa cum modifica Arghezi ca, pentru a face vizibile anumite culme, cine merge cu mașina nu sesizează sul, ci numai schimbările - de direcție de viteză. Asemenea schimbări - de direcție, spectaculoase, cu scrășnet de frâne și pivoți - a operat regizorul. În rolul lui Jupân Dumitrache toată lumea așteaptă să zădărească, nu știu din ce cauză, un bărbat mare un dulap, solemn și prost, greoi în mișcare și, în consecință, ușor de păcălit. Mihai Măniuțiu a încredințat însă rolul lui

Marin Moraru, acest Louis de Funès român, agitat, nevrinos, cu o gesticulație de o nepuizabilă inventivitate. Lute la mână, capabil de replieri rapide în caz de primejdie, proteic și ubicuu, umplând scena cu acrobațiile lui de maimuță de guma, cu uniformă lui pompoasă și cu izmenele lui, Marin Moraru, care-i domină pe cei din jur *de jos în sus*, vorbind neconținut și având ca predilecție lexicală interjecțiile, este un Jupân Dumitrache memorabil.

Extraordinară a fost și ideea de a face din cuplul de amorezi Veta-Chiriac un cuplu de îndrăgostiți, întruchipat cu mare artă de Oana Pellea și Marcel Iureș. Plângî urmărind sfâșietoarea lor poveste de dragoste, plângî ca la *Romeo și Julieta*, și tocmai de aceea răzi ori de câte ori îi vezi pe amândoi incapabili să se exprime altfel decât urcându-se pe schele sau dându-și ochii peste cap. Oana Pellea, în special, are câteva minute în care privește în gol într-un mod la fel de tragic și de comic ca modul în care încearcă să descifreze Heidegger esența existenței.

În sfârșit, o surpriză o constituie și reprezentarea Ziței, de către Dorina Lazăr, ca o matroană de mahala, durdulie, îmbrăcată deocheat, incapabilă de dragoste, dar capabilă să pună mîna pe un bărbat. De altfel, chiar aceasta era logica vieții, ignorată până acum: Veta, iubită cu pasiune de doi bărbați diferiți, nu putea fi decât o femeie frumoasă și sensibilă, în timp ce Zița, cu casnicia ei eșuată, piatra de moară în onorabila familie a unui “apropitar”, trebuia să arate ca o matracucă.

Gheorghe Dinică nu surprinde prin prezența în rolul lui Nae Ipingscu, dar uimește prin nivelul la care ridică acest rol: este mefistofelic, este Caragiale însuși, infiltrat în spectacol. Prins de vârtejul punerii în scenă - care are ritm, inteligență artistică și vino-ncoa - Marian Rălea se depășește pe sine, făcând un Rică Venturiano despre care putem să credem că este colaborator nu la *Vocea patriotului național*, ci la *Național* pur și simplu, sau la alt cotidian din vremea noastră: Marius Stănescu, dacă nu ar merge prea mult pe jos, în patru labe, după o metodă la modă din păcate în teatrul de azi, ar putea fi și el considerat un Spiridon întru totul amuzant.

Mihai Măniuțiu a plecat, cu o echipă de actori ingenios distribuiți, în căutarea umorului pierdut al piesei lui Caragiale. Și l-a găsit. Chiar l-a găsit!

Alex. Ștefănescu

Cît despre distribuție, impresia e de mecanism montat în grabă - subansamblurile și piesele de calitate, nerodate, funcționează autonom, nu “depand” unele de altele. Marin Moraru și Dinică sînt biela-manivela cea mai bine unsă, deși, și ei, obosiți uneori de ceea ce sînt puși să facă, nu mai reușesc să se concentreze la felul cum rostesc celebrele replici. Lumea îi iubește oricum. Caprițul, pamplezirul cu Dorina Lazăr în Zița e nostim foc, minus efortarea spre pițigăiere a vocii (exceptionala actriță putea fi o Zița robustă și în timbru, ba chiar cu mai mult efect). Marian Rălea reușește cu naturalețe să nu semene cu nici un Rică precedent, are o dicție clară (lucru tot mai rar) și o evidentă plăcere a textului - lui, chiar să vreau să-i caut nod în papură, nu-i găsesc. În schimb, Oana Pellea și Marcel Iureș, stinjenți de roluri ca de niște corpuri străine în care au fost siliți să intre, rămîn fracturați de restul distribuției. Degeaba se cațără, sînt muiați ciuciulete, se dau cu capul de schele, agită șpanga și țin bine cocoșul - oricît s-ar strădui, par din altă piesă. Personalitățile lor artistice nu sînt bune conducătoare de Caragiale.

Adriana Bittel

Marin Moraru (Jupân Dumitrache), Marcel Iureș (Chiriac), Gheorghe Dinică (Ipingscu)

Întrebări

O DIRECȚIE nouă de interpretare scenică a comediilor lui Caragiale s-a profilat pe la începutul anilor '70, mai exact spus odată cu spectacolele după *D'ale carnavalului* și *O scrisoare pierdută* regizate la Teatrul Bulandra de Lucian Pintilie și, respectiv, Liviu Ciulei. Erau primele smulgeri, în epocă, de sub tirania modelului Sică Alexandrescu, promotor oficializat al realismului reconstituit, centrat pe satirizarea moravurilor politico-sociale. Dincolo de social, pe care totuși nu-l ocul-tau, noile puneri în scenă vizau existențialul, făceau să fie perceput absurdul existențial, faptul că ființele umane sunt la discreția jocului absurd al existenței. Absurdul copleșea umanul, în amintirile reprezentări ale lumii lui Caragiale, îl urăteau, îl schimonoseau până la grotesc. În special la Lucian Pintilie, atât în spectacolul cu *D'ale carnavalului* cât și în filmul *De ce trag clopotele, Mitică?*, acest fel de a-l vedea pe Caragiale era însoțit de evocarea unei umanități înămolite în sordiditate, în imund, trivială în mai toate manifestările, comică totuși, ce e drept, dar de un comic rece, lipsit, așa spune, de veselie.

Spectacolul recent cu *O noapte furtunoasă*, pus în scenă cu mult aplomb, la Teatrul Odeon, de Mihai Măniuțiu, recompune cam cu aceleași elemente lumea personajelor lui Caragiale, cu o și mai apăsătoare subliniere a sordidității și grotescului. Nu-mi pare a fi rezultat altceva, în esență, decât o manierizare a liniei Pintilie, având ca efect, de la un moment dat, plasarea într-o poziție falsă față de textul caragialian clasic. Mă refer la sordiditate și la trivial, care prea țâșnesc de peste tot în spectacolul văzut de mine la Odeon.

Dar nu acesta este spiritul mahalalei și nu despre mahala este vorba în *Noaptea furtunoasă*? Caragiale însuși notează, când da prima indicație de regie asupra locului acțiunii: “O odaie de mahala”.

Voi răspunde că mahalaua bucureșteană a sfârșitului de secol XIX era deja una stratificată iar Jupân Dumitrache și clanul său nu se aflau situați pe cea mai de jos treaptă a lumii de acolo. Ba putem spune că dimpotrivă, social vorbind. Onorabilitatea mereu invocată nu era numai pretinsă dar și atinsă în câteva puncte și, oricum, eroii *Noptii furtunoase* nu scormoneau în gunoaie, nu făceau parte din pegră, ca exponenți mizeri ai vreunei Cuțaride prevestite. Sunt ridicoli prin ignoranță, sunt comici prin stălcirea limbii, dar indecenți nu-mi par a fi nici o clipă. Jupân Dumitrache, cu toate furiile ce-l agită, cu toată firea năpraznică este, până la urmă, un delicat, grijuliu de cum vorbește în prezența cucoanelor, ca să nu le rușineze. A-l pune să circule în izmene, cu șireturile atârînd, dinaintea unui Ipingscu în uniformă, e o falsificare a personajului de pe urma căreia altceva nu se obține decât o hilaritate facilă. De altfel postura aceasta o respinge indicația expresă a dramaturgului care a scris: “Jupân Dumitrache, în haine de căpitan de gardă fără sabie”. Așadar fără sabie, nu fără pantaloni!

Nu e liber totuși un regizor să inoveze, să schimbe, măcar pe ici pe colo, câte ceva, când dorește să improspăteze, să actualizeze, mă rog, viziunea teatrală? Este liber să schimbe, de bunăseamă, dar cred că nu și acolo unde autorul a indicat explicit în text

cum să se procedeze. De pildă în ce privește locul acțiunii, în cazul pe care îl discutăm. Dacă I.L. Caragiale și-a adus personajele să se confrunte în spațiul unic (închis) al acelei “odaie de mahala”, capcana în care pătrunde din eroare imprudentul Rică, nu le scoți în curte pentru că se dă peste cap toată logica întâmplărilor în punctul lor cel mai tensionat. Rică este captivul acelei încăperi-capcană, este prins în ea, spre a nu mai vorbi de faptul că exclamația lui Jupân Dumitrache: “Îți spun că i-am văzut eu capul pe fereastră” devine lipsită de sens. Nu trebuia atunci eliminată?

Alte întrebări sunt de pus în privința personajelor. Le poate da regizorul orice vârstă și orice înfățișare? Unele inițiative poate avea, mă gândesc, dar, iarăși, nu și atunci când în text se fac referințe precise la cum să fie acestea. O Zița mai vârstnică decât Veta, și supraponderală, cum ne propune regizorul în interpretarea Dorinei Lazăr, care cuiva i s-a părut “o reușită totală”, contrazice flagrant textul. Zița caragialiană este sora mai mică a Vetei (v. și apelativul deferent “tața”, “tațico”, folosit de Zița când i se adresează soru-si) și, în plus, este o juna femeie atrăgătoare. Văzând-o la “lunion” Rică o place, i se aprind calcâiele după ea, o urmărește cu tot riscul de a o pați rău de tot. Corpolenta Zița a lui Mihai Măniuțiu nu ne convinge că ar fi în stare de asemenea performanță. În schimb face deliciul galeriei care râde copios la fiecare intrare în scenă a dolofanei făpturi, toată înveșmântată în roz, cu volanșe și panglicute, leșinând spectaculos pe podele una-două. Sunt efecte sigure de comic vizual, mecanic, cum este și acela cu vărsarea în capul Vetei a apei din galeata cocoșată pe bina, stîrnind răsul, de bunăseamă, dar este comicul acesta gros specific lui Caragiale?

Revenind la rolul Ziței, nu vreau să se creadă că îndrept vreun reproș către talentata interpretă, a cărei vervă plină de naturalețe m-a încântat în atâtea rânduri în alte spectacole. Astfel cum a fost conceput, rolul, în fond, prea puțin îi aparține. La fel și Oanei Pellea acela al Vetei, în compunerea căruia observăm aceeași tendință regizorală de a lipsi eroinele caragialiane de farmecul femininității. Veta Oanei Pellea (a lui Mihai Măniuțiu, de fapt) este mahalagioaica voluntară și atât, patetică fără nuanțe și fără... mister. Dar nu-i cerem ceva ce textul nu-i conferise eroinei, după ce am făcut până acum caz de nerespectarea textului? Cred că nu. Veta este și ea o femeie cu farmec, foarte atrăgătoare, cu trăiri sentimentale îndeajuns de nuanțate. Distribuită în același rol de Sorana Coroamă, Valeria Seciu realizase, îmi amintesc, un personaj feminin complex.

În fine, ultima întrebare pe care o pun este în legătură cu finalul adăugat, aceea locomotivă ce se napustește în cadru sperind pe toată lumea, spectatori și actori. Ce vrea să însemne? Este cumva simbolul civilizației feroviare ce va mătura o lume veche, patriarhală? Dar lumea de mici întreprinzători prosperi a lui Jupân Dumitrache, caricaturală cum încă era, întruchipează în epocă “noul” în expansiune, pe adepții “progresului”, iar nu pe cei ai “reacțiunii”. Atunci? Probabil că alta va fi fost, totuși, ideea inventivului director de scenă, dar care anume nu am reușit să deslușesc.

Gabriel Dimisianu

O moștenire literară

ACUM șapte ani, pe la începutul lunii noiembrie, sunam la redacția emisiunilor culturale TVR spre a mă informa dacă manifestă interes pentru centenarul nașterii lui F. Aderca, eveniment proxim care - creșteam eu - putea să reechilibreze lungul om de umbră prin care scriitorul refuzat de comunism devenise inofensiv. Mi-a răspuns o doamnă, politicoasă și așa zice elegant-binevoitoare; părea uluită dar nu de nimic grav, pur și simplu Aderca nu figura, susținea dânsa, în vreun plan sau calendar de manifestări. Cum discutăm s-a prelungit devenise limpede că mentalitatea totalitară lucra încă, de par-

Felix Aderca

că defunctul Consiliu al culturii și educației socialiste continua să dicteze discreționar, cu pretenții absolutizante, mișcarea de idei.

Experiența aceea, dintre cele mai dureroase pentru mine, a primit foarte curând depline, triste confirmări: nici Academia Română, nici Uniunea Scriitorilor și nici Universitatea nu s-au ostenit să organizeze, din principiu, conform modelului superior al libertății regăsite, semnalul necesar, reparativ față de autorul nedreptățit, în stare să convingă că nu este o rușine să recunoaștem într-un autor de origine evreiască o prezență importantă pentru noi toți.

Problema, plecând de la asemenea exemple, merită o discuție, azi aproape imperativă dacă ne dorim ca democrația românească să intre pe făgașuri normalității. În ce mă privește nu abordez pieziș chestiunea dat fiindcă am speranță că la capătul demersului să pricepem exact dimensiunea unei moșteniri de judecată laolaltă cu ansamblul culturii noastre și nu mefient, anchilozat, contradictoriu.

A strânge date de reală distincție și interferențe estetice pentru climatul românesc despre un număr stimabil de scriitori români de origine evreiască poate lămurii ceea ce acum este risipit, grupat doar etnic de xenofobi, cu accent pe impresia de contrafăcut, de alogen, diferențiere suspendată de un *ce* necreditabil, în antinomie cu nevoile, elanurile, temeliile majorității. Dacă îmi propun să corectez o atare optică o fac pentru a opune negațiilor repetate câmpul mai larg al planurilor de conștiință, suprapunerile de tensiuni emoționale, convergența derivațiilor din dosarul istoriei curente.

În ce măsură am dreptate rămâne de văzut. Oricum nu voi ocoli canonul conștientizării românismului luminat cu iudaitatea deosebit de productivă în materia artei literare; este în discuție o sumă de contribuții de natură a spori prestigiul structurilor inovatoare ca orizont, însumare modernă de senzații, chiar în zona instabilă a formelor și opiniilor casante. Mai mult, cred că operele la care fac imediat trimitere coexistă cu restul vaselor comunicante. Asta și pentru că, de la marii filologi evrei Mozes Gaster, Haim Tiktin, Lazăr Șăineanu, Ion Aurel Candrea, Alexandru Graur, Jacques Byck,

Iancu Fischer, trecând prin reflexul interior al avangardei ilustrat strălucit de Tristan Tzara, Ilarie Voronca, Victor Brauner, Marcel Iancu, Gherasim Luca, Sașa Pană și sfârșind cu falanga prozatorilor de la "Sburătorul" Iovinescian, grupare planuită să încurajeze talentul fără discriminare, în al cărei cerc s-au produs pe lângă omniprezentul F. Aderca atât Ury Benador cât și Isac Peltz, Ion Călugăru, Oscar Lemnar, Sanda Movilă, Camil Baltazar, ori Virgiliu Monda, nemai-vorbind de Mihail Sebastian, disociativ/asociativ de Tudor Vianu însuși, în fine și de Sergiu Dan, F. Brunea-Fox, Emil Dorian, Jacques G. Costin, H. Bonciu, Max Blecher, Eugen Relgis, Ieronim Șerbu, Miron Grindea, Ronetti-Roman, Henric Sanielevici, Ion Trivale, Petre Solomon...

Așadar nu exagerez de fel dacă, precum am spus la început, vorbim de o adevărată constelație de valori, probabil inegale, inevitabil inegale în impactul imediat însă obligatoriu de consemnat categorial și doar apoi și înafara globalismului statistic. Considerațiile de amănunt ce vor urma particularizează mesajul înrudit. Doar fanatismul patibular înclină continuu să nege nestinsa lor participare la ecloziunea culturii naționale găsind ridicol dacă nu chiar periculos a le concede corespondența fecundă de o parte cu marii noștri creatori, de alta cu animatorii de reviste, H. Sanielevici la "Viața românească" în completarea inițiativelor lui G. Ibrăileanu, Mihail Sebastian în echipă cu Camil Petrescu la "Revista Fundațiilor Regale", F. Aderca, aliat statornic al lui Tudor Arghezi la redactarea "Biletelor de papagal". E aici locul precizării contribuției editorilor evrei. Să aduc deci, laudă fraților Samitca, tipografi și patroni de librărie, generosului Alcalay, cel ce a finanțat activitatea evasicompletă de istoric literar a lui E. Lovinescu, lui E. Ocneanu, patronul casei de edituri "Cartea românească"... Semnalează astfel o libertate de gândire, deplin raționalistă și umanistă, suficientă sieși prin coeficientul de loialitate și tranșanță. La suma încă restrânsă a considerațiilor adaug, în respectul adevărului indenegabil, numeroșii gazetari din sfera publicisticii de atitudine, inclusiv intelectuală, nume ca respectabilul cronicar dramatic Emil D. Fagure, editorialistul B. Brănișteanu, cronicarul-reporter Liviu Floda, referentul Isaia Răcăciuni, expatriatul în America Leon Feraru, de unde expediază varii corespondențe, consistentul poet și eseist B. Fundoianu, râvnind la o recunoaștere venită târziu, vai prea târziu!

Mi se pare absolut limpede că vorbesc despre *aceeași* teritorialitate și temporalitate; restituirea impresiilor apelează la genuri diverse și procedee pasageri pe fondul scenariului identitar, deși, cel puțin într-o privință, subiectivul vizionar oferă unora motivații deloc măgulitoare înscrise în câmpul de observație pe cont propriu, simptomatic depreciat, de la sursele de inspirație, la populația recuzată ca blestemat-minoritară și peste marginile admise malformată dacă de 2000 de ani pribegeste din prigoană-prigoană.

LA SCEPTICISMUL alimentat de prejudecăți persistente în preluarea moștenirii despre care depun mărturie s-a adăugat, pe parcurs, necunoașterea ei, pur și simplu. E o literatură a dispersiei dezolante dar și a vitalului clamat fie cu autoironie fie cu disperare resorbită. Dacă o vom exclude din sfera atenției sărăcim însuși fondul de umanitate autohton, suprimăm din paleta de trăiri pe acelea ce ne aruncă în remușcare, grotesc trist, reziduu ritualic, în fine, ignorăm soiul de comandamente fundamentale ale etniei celei mai expuse stingerii pe aceste meleaguri. Dar imposibil de nimicit.

Așa stând lucrurile, prin chiar consecința deloc superficială a propoziției precedente, orice dezangajare duce la iritări și radicalizări. Deoarece sunt de părere

că riscul e prea mare, de provocatoare negativitate, voi încerca să schitez reperele minimale pentru apropierea la care îmi chem cititorii. Nu ascund că și așa, cu studii substanțiale, chestiunea va avea parte de o circulație restrânsă, dar cel puțin vom fi încercat să clarificăm subiectul.

PORNESC la drum cu o primă convingere: mecanismul reexaminării are de luptat cu umbre și închideri paralizante. De aceea trebuie orientat spre autori. Confirmându-i, îi ajutam să nu mai oscileze între amnezie și subestimare. Ca editor atitrat al lui F. Aderca îmi dau seama mai lesne că nimeni, din impuls personal, nu s-a oboșit să găsească - pe întregul arc al problemei în sine - fondul descriptiv și introspectiv evreiesc din scrierile lui Ion Călugăru, Sergiu Dan, Virgiliu Monda, H. Bonciu, Isac Ludo ș.a., i-a lăsat pe aceștia în îndoită primejdie de a nu fi comentați în manuale sub nici o formă, de a fi "dizolvați", pulverizați doar în indici de nume, eventual, în fapt izgoniți din cronologia acțiunii literare, ca și cum avem în față ochior epifenomene degradate de colportaj antisemit, determinat în recalcitrantă.

Este vremea să ne întrebăm dacă viața șterge luminile mai slabe sau dacă, supuși condițiilor de amânare, tot mai frecvente din practica editorială curentă, nu cădem în cursa întinsă de criteriile după care ne conducem atunci când punem la cale tabloul corespondențelor între scriitori.

Inclin să cred că, din instinctul de rezistență al rasei, literatura lui Ion Călugăru acumulează scene, tablouri forfoind de viață, viața mărunță a micilor târguri moldovenești într-o formulă simultan onirică dar și grotesc-fantezistă, plăcută prin cromatică, mobilă în elanuri deși întristătoare existențial dată fiind sărăcia cronică a protagoniștilor, calici fabulând cu înflăcărată dedublare proiecte suspendate în ireal. Drama lor strecoară printre rânduri susurul legat de funcțiunile evreității cotidiene. În cadrul sinagogal, ori la baia comunală, la haham sau la cimitir (evreii având ca și românii supremul cult al morților) acești etem plebei biruie sărăcia în care se tăvălesc și, atrași de sacru, ca unic rezazim la năpăstuirile lor vechi și noi, respiră aerul ispășirii, împrumut de la Dumnezeu iubire, încredere, tenacitatea de a învăța la nesfârșit tălcul parabolilor biblice.

Așezarea într-o fracție de umanitate concentrează universul în mici scene; din aglomerarea lor o comunitate, înlănțuită de precaritatea ei materială obține cu mijloace plastice și verbale dreptul la respect. Subțire atrasă spre anecdotice, suportabil pitoresc, de un firesc sentimental

Ion Călugăru - Autoportret

în vorbire și gesturi, vivacitatea cu care Ion Călugăru produce filmul umanității patetice, mai curând voios-pătetice, recuperează pe parcurs (vezi *Caii lui Cibicioc* dar și *Omul de după ușă*) din tiparul mahalalei năpăstuite acel straniu fremătător, candid, anxios mânat de trebuințe nelămurite. Povestitorul compune o veritabilă catagrafie spirituală, divulgată ca una a ceremoniilor - nașteri, nunți, sărbători cu substrat inițiativ, Kol Nidre, Purim, Peisah ș.a. - perfect particularizante. Inițiativa conferă autorului un rol de prim plan pentru oricine dorește să afle cum trăiau evreii acestor locuri în urmă cu decenii, în colectivități extrem de atractive etnografice, sociale, sacrale, expuse apoi exterminării din dispoziții antonesciene iar în anii comunismului represiv dezrădăcinării masive.

Firește, de mă opresc la Ion Călugăru pe larg, nu omit modul personal al lui Sergiu Dan de a picta viața provincială în romane cumpănit evocative precum *Arșenic* și *Surorile Veniamin*, cum și situația lui în inferniul unui lagăr nazist prin ampla nuvelă *Unde începe noaptea*, publicată în 1945. Peste trei lustri, proaspăt ieșit din închisoare, relatează Zaharia Stancu, în biroul căruia mă afluam, reclusiunea sălbatică la care fusese condamnat pentru o izbucnire anticomunistă. Nu trec cu vederea simțul comic din cărțile semnate de I. Ludo. *Hodje Podje* ori *Domnișoara Africa* în anii '30, însă consternante intervenții de joasă speță pamfletară după 1953 nu răzbună nimic, pur și simplu vulgarizează actul literar. Ce a contribuit la compromiterea unora ca I. Ludo, Marcel Breslașu, Al. Jar, spre deosebire de F. Aderca, determinat să nu facă uz de concesiile cenzurii acaparatoare, a fost, principal, poziția de moment dar și cea naturală, dacă o pot numi așa, în față improvizărilor comandate de partid, a pornirilor minimalizatoare la adresa scriitorilor de largă audiență (Arghezi, Lovinescu, Blaga). Cei aliniați la pretențiile propagandistice redactează pagini superficiale, false, antimonarhice, defăimând democrația parlamentară din România interbelică, pe câtă vreme din proprie nemulțumire, F. Aderca, Sergiu Dan, apoi chiar urgisitul Al. Jar înlătură orice tentație, se așează pe o linie istorică de opoziție la dezastrul în curs de împlinire. Aderca se va lupta un deceniu și ceva cu morile de vânt neputând să publice decât istorioare pentru copii, anihilat de odioși oportuniști; Sergiu Dan, la rândul său, supus criticismului anti-burghez în ședințe de secție virulent demolatoare, iscălește un roman facil, mica odisee simplistă *Tase cel Mare*. Sunt anii ascensiunii lui Aurel Baranga, pentru care nici o adversitate nu stă în calea parvenirii.

Dau seama aici de dignitatea unora, de beneficiile altora atunci când aspiră și chiar ocupă situații proeminente în cadrul breslei. Aderca, deși revizuieste pentru o ipotetică "ediție definitivă" scrierile sale, nu acceptă de fel să fie anexat. Ca atare numele lui nu apare pe copertile cărților visate. Fostul modernist Ion Călugăru dă sens angajat ludicului, dornic să aprofundeze spiritul proletar în numele solidarității de clasă. Probabil îl propulsa nevoia de a plăti polițe cuziștilor, legionarilor, tuturor celor care îl persecutaseră înainte. Revin, deci, la Ion Călugăru pentru a discrimina între cărți excelente, tulburătoare, precum *Copilăria unui netrebnic*, inclusiv volumașul cu care debutase în 1923, *Caii lui Cibicioc* și idilismul, proletcultismul difuz din *Am dat ordin să tragă*, 1948, *Măseaua stricată*, 1949, nu în ultimul rând romanul teizist, apendice rudimentar la industrializarea forțată, din *Ofel și pâine*, 1951.

Salvator pentru Ion Călugăru e stimulul inspirației evreiești, puterea de a resuscita târgușorul de odinioară, harul cu care investeste această lume sărmană cu un soi de feerie scriitor, regăsit în vitraliile și picturile lui Chagall. Timpul și spațiul dobândesc, aproape reflex, caracter de mărturie, un gen de atestare fol-

diferențiată

clorică, dacă mi-e îngăduită relaționarea, cu povestirile lui Ion Creangă, semn că se dezvelește - la un diapazon moldovenesc tălmăcit altfel - caleidoscopul afinităților în variante localizate fericit.

De la Șalom Alechem la Bașeviz Singer s-a înregistrat aspectul netocit al psihologiei colective din turmentata lume a târgușoarelor galițiene. Și de această dată nivelul primar, teatrul acțiunii, e același. Pecetea stilistică diferă; copilăria lui Buiumaș, mai ales, respiră o mistică infantilă colorată și la adăpost de limitele câmpului de observație. Noutatea se regăsește în comportarea obștii peste care nu planează deruta ghetoului. E în lucru o specificitate de atmosferă: nici de mahala nici de mediu rural. Ne aflăm pe un teritoriu iudaic, dizolvat în solidaritatea sa, marcat de o duioșie tipic evreiască, altoită pe fond tragic ancestral, deformat de exasperări resorbite dar - esențial - innobilat de o mare omenie strecurată infimezimal printr-un labirint de încercări. Concluzia este una: umiliile suferă de toate păcatele precarității condiției însă găsesc sprijin în pietate ca și în apetitul pentru ludic. Iar de Șabat urcă, grație prospețimii sărbătorii, pe o treaptă de onorabilitate masa căutătorilor de fantasmă, cei pe care, cât e săptămâna de lungă îi vedem trăgând mâța de coadă. Avem, pe plaiuri moldovene, acces la o umanitate, stranie pentru unii, salvată de mizerabilism de însăși unicitatea ei atât de alterată, denaturată chiar și după Holocaust, când obsesiv s-ar fi convenit să vedem în ea atestatul acelor contacte cu lumea, astăzi devenite piese de dosar.

La replica dată sufocării/mutilării în spațiul periferic al evreității încă nereprimată, I. Călugăru mai are și alt merit. Spirit predispus la interferențe pitorești, la derularea de imagini hazoase, el reflectă tristețea din "stetl" cu filosofia contratimpului interior. De o parte presează socialul împovărat de istoria cruzimilor rasiale abia în ceața clipei încă amânate; de cealaltă parte autorul izolează mediul defavorizat spre a face loc terapiei efectelor antinomice. Nota specifică aparține copilăriei, vârstă insuficientă, totuși vastă în ineditul trecerii cu ingenuitate peste drame. Cu ochii așintii spre personaje ingenioase, Buiumaș, copilăndrul, se întâlnește cu rabinul, înțelept prin definiție, îi distinge pe enoriașii sinagogii, percepe sărăciea "poporului ales" în plin iarmaroc, un iarmaroc zămbitor, idilic, patriarhal.

Prozator fecund, Călugăru, stabilit în plină generație de paradigma caleidoscopică și panoramică a unui Cezar Petrescu, G.M. Zamfirescu și I. Peltz, accentuează cu *Don Juan Cocosatul* (1933) și *Lumina primăverii* (1948) o dezarticulare hilar-disimulată. Scenariile sale îl deosebesc, totuși, de avangardiști fiind marcate de caracterul lor disociativ; scriitorul dispune de o apartate aciditate ce îi maschează tensiunile. Foamea de basm și soție din *Omul de după ușă* (1932) vine din localismul dorohoian, concentrat în meșteșugul circulației prin autobiografic al cărui cap de serie e nemțeanul Ion Creangă. Voința de modernitate permite fiului Tiprei să descopere personajul-reflector; e principalul câștig oferit lui Ion Călugăru de contactul cu presa democratică înaintea fascizării climatului politic din țară. Cred că Ion Călugăru are șansa de a interesa cititorul tânăr chiar dacă suntem mult mai circumspecți cu formule debilitate de politic. Oricum, îmi place la autorul nostru o calitate: în teribilismul său contradictoriu crede în finalitatea Binelui.

SALTUL în contemporaneitate reia mental motivațiile mele anterioare într-un context parțial și mai imobil, mai predispus la abandonul operei câtorva scriitori evrei în zone de uitare. Nu am o explicație la îndemână, mă limitez a consemna consistența golului într-o perioadă bogată în stări de criză.

Henri Zalis

I. Peltz

Indiferent câte ar mai fi de spus mă urmărește, după tatonări în memorie, de-reglarea mecanismului recuperator. De aici decurge teama că istoria literaturii române are ținte mai înalte decât centenarul nașterii lui I. Peltz în anul 1999, temei pentru lăsarea evenimentului în seama vreunei biblioteci județene. Amintindu-l pe autorul *Căii Văcărești* ca pe o veritabilă personalitate ce a știut, ca nimeni altul, să aducă epicul în tipare lirice, în sensul dispunerii materiei degradate de suferință și moarte în combustie sufletească, nu avem a trece cu vederea vana sa romantică, infiltrată cu sfidări gorkiene. În paginile "urzitorului de tristeți" arde, vie și azi, când a dispărut din București cartierul întins și cunoscut al vieții evreiești de odinioară, suprarealitatea în care el s-a fixat. Nu a dispărut, grație lui Peltz, biografia celor pe care literatura a izbutit să-i reinvie. Să sperăm că pentru cavalerul solidarității între declassații din *Foc în Hanul cu tei* perspectiva prezentului să includă și panorama umanitarismului sentimental, dincolo de insolit și promiscuitate.

Și deoarece sunt la capitolul pulsației lirice pe fond de freamăt subiectiv găsesc nimerit a-l cita pe Florin Mugur. Acest arlechin veșnic speriat de ceva, înspăimântat că există printre amăgiri nesfârșite, demitizează la modul bacovian destinul dificil. Deși precaut, hipersensibil, nu scade cota de alarmă mutată pe volutele scriiturii. Talentul său singular ne amintește de alt tragic al evreității subliminale, Paul Celan, cu care împarte raportarea la drama intemperanței. Înaintea lor, atras de obârșii biblice, Camil Baltazar atasează la muzicalitatea versului beția litanilor; cei trei au revelația comunei lor insatisfacții, Baltazar stilizând-o parnasian, Mugur chinuit de confidențe disimulate, Celan, radicalizat până la ruină. Conchid cu menționarea Iuliei Soare, semnatarea primului volum din ciclul anunțat al *Familiei Calaff*, descriere animată de multiple voci impecabil conduse către inima procesului ce surprinde declinul unei familii din burghezia iudaică de provincie. O carte solid articulată.

Despre F. Aderca am preferat să nu mă pronunț; constanța cu care îl reeditez vorbește de la sine. În percepția mea cartea lui 1916 corespunde celui mai înalt patriotism. În rest, cariera de prozator, poet, dramaturg și eseist îi jalonează drumul, ratifică dimensiunea literară cucerită în epoca interbelică.

Acest peisaj literar irigat de specific existențial a asimilat, înglobat același instrument lingvistic, odată cu meșteșugul de unitate artistică și sensuri decantate ale românității luminoase. Vreau să cred că nu s-au tras ultimele concluzii despre depozitarii de năzuințe puși de soartă sub același cer. Așa cum sunt, autorii evrei reprezentativi intra în firida istoriei și polivalenței naționale, sugerează prin dicția lor o unică materie primă. În pragul noului veac le datorăm dreptul la neuitare.

Diana MANOLE

În fața catedralei

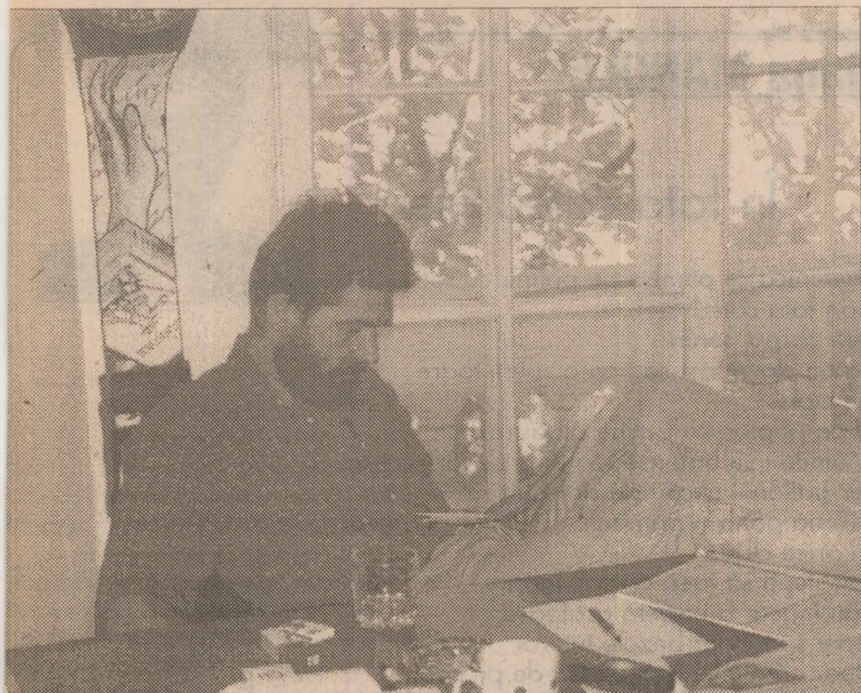
Duminica se plimbă pe patine cu roțile prin fața catedralei
Are chipul senin
ca un clovn trist sau ca o sperietoare de ciori
și un papion cu buline albastre
Mâinile i se balansează larg pe lângă trup
iar paltonul negru de stofă fină
atârână până-n pământ
În orice clipă
te-astepti să facă un salt înapoi
sau măcar o piruetă arătoasă
apoi să trimită bezele tuturor
doar că atunci i-ar cădea de pe cap
pălăria de mătase lucioasă
și în mod sigur
ar scăpa trandafirașul galben pe care-l miroase
din când în când
privind îngrijorat în toate părțile

Spălatul pe cap

La intersecție
chiar lângă trecerea de pietoni
mama mă spală pe cap într-un lighean-nflorat
Oamenii ne ocolesc cu grijă
doar șoferii claxonează ori de câte ori
spuma de la șamponul meu parfumat
le sare pe parbriz și îi lasă
fără vizibilitate
e vară și totuși lumina a-nceput să coboare
n-ar mai dura mult
dar părul meu e tot mai lung
mama muncește
de parc-ar spăla un pres nesfârșit
de la poarta casei până la ultima cămară din pod
de la nunta lor până la nunta mea
nu știu cum a făcut
din becurile semaforului curge o apă caldută
pe șira spinării
de la ceafă la noadă
pletele mele acoperă acum trotuarul
de pe partea stângă
apoi o iau cuminti pe la zebra și traversează
pe dreapta
manierați, pietonii așteaptă în capătul străzii
mama nu se mai oprește
- Vă rog mult să mă iertați!
mă bâlbâi intimidată
- Vai,
îmi răspunde un bătrânel cu cap tuguat,
dar și lucrurile-astea trebuie făcute!
șamponul a inundat carosabilul
mașinile derapează
două-trei se ciocnesc
urcându-se unele peste altele
la radio se vorbește despre un eveniment rutier
doar mama n-aude, nu vede
Când vine poliția și mă rade în cap
se deblochează în sfârșit circulația.

Un sfat de bun-gust

- Ai o periută de dinti foarte frumoasă
precum drăgutele sunt și aparatul de ras
spray-ul deodorant, tubul cu cremă depilatoare
sticla cu șampon care nu-ti provoacă lacrimi
demachiantul vitaminizant, savoniera, prosoapele
da, da, într-un cuvânt tot ce se află
în această cameră de baie e
de foarte mare rafinament
de un gust îndoielnic mi se pare doar faptul
că ți-ai tăiat venele cu lama
și apa din cadă se tot înroșește
iar dacă nu faci repede ceva
inevitabil toată faianța se murdărește!

SPECIALISTUL în servicii secrete și investigații de la *Academia Cațavencu*, temerarul jurnalist-detectiv Cornel Ivanciuc (născut în 1956, la Sighetul Marmăției), a ținut secret faptul că e și "ficionar". Și încă unul foarte bun, judecând după nuvela din care publicăm în aceste pagini un fragment. Entuziasmul descoperirii unui scriitor atât de talentat ne-a făcut să trecem peste rătăciile academicienilor cațavenci la adresa revistei noastre. Ei - cu meseria lor, noi - cu literatura. Din investigații proprii, am aflat că "Pătru din Stele" face parte dintr-un volum de povestiri încheiat, *Cartea cuceririlor*, care ar putea fi un debut răsunător. (R.I.)

PE PĂTRU ONA din Sighet, zis Pătru din Stele, și veți vedea curînd de ce i se zice ast-l, l-a trimis tatăl său, Vasalie Ona, un lătrîn scortos, cu buzele vinete și cu erta umflată, de parcă ar fi înghițit un teroid, să gonească cu pietre ciorile n mălăiștea din spatele casei, ce stă dea în pîrg. Cele două pogoane de alaiște, nu întrecut de deasă, aburcă pe o pantă lină, marginita pe stînga de o zmeuriș bătrîn, împestrîtat cu tufe de coacăze roșii și flocoșele, din care lăfăie spre cer crestele a trei nuci, iar de dreapta, de via lui Todor, apoi se înnoaie brusc la șaptezeci și cinci de înjeni mai încolo pe spinarea unui latou pietros; dincolo începe miriștea ploșită în soare a lui Gheorghe a lui ătruc, ginerele lui Vasalie, infirmier la asa de nebuni, un zgîrciog cu spinarea ocîrjată și cu obrazul veșnic livid. Ca a familiei Ona e de lemn și a fost dusă piesă cu piesă în 1936 într-un car a boi, din Rona de Jos; are două odăi oase, despărțite de o tindă care ascunde un tîrnat, în fața căruia o scară afunată se pierde în întunericul podului, o rispă cu coloane rombice, din care s-au înfruptat din belșug generații de ari, și ca o intervenție personală a lui Vasalie, un acoperiș de țigle ungurești, umite invariabil cirepuri, care au înlocuit dranița putredă, în 1941. Cirepuile au suportat de-a lungul timpurilor rmătoarele prefaceri: în 1944, cînd frontul sovietic se tîra, pe picioare învinate de samahoancă, prin șleaurile e argilă ale Cîmpului Negru spre Sătnar, un stol de gloanțe răzlețe s-a abătut asupra casei ca grindina și a pulverizat șase țigle; în 1950, cînd vrăjitoarea Sica a stîrnit farmece nemaivăzute, ar țiglele săltate brusc în aer s-au înîrtejît pe hornul casei, au țîșnit prin uptor și apoi pe ușile deschise cu preauție dinainte vreme pentru a se așterne fiestecare la locurile lor, ca și cum au s-ar fi întîmplat nimic, dar cu un nare geamăt; în 1961, pe 10 septembrie, adică alaltăieri, cînd Daniil Ona, n vîrstă de 5 ani, feciorul lui Natanail Ona, fiul lui Vasalie, a azvîrlit cu mai multe pietre lătărețe în acoperiș și două s-au îndoit pe loc: una cu un icnet de cătană pușcată în inimă, cealaltă ca bojghița de gheață de la mal, călcată de

o cizmă. Cu totul, opt țigle deci, mărășite în șaptesprezece ani și înlocuite cu altele noi: șase cirepuri, cînd în '44 Ardealul mai era încă în Ungaria, și două țigle românești, după ce Ardealul s-a întors victorios la sînul țării mame.

Porunca tatălui său îl surprinde pe Pătru din Stele, pe jumătate adormit în peria ierbii din lardă, cu fruntea reze-mată de o furnică, astfel:

- Mai, Pa! Du-te și împrăstie ciorile, îți zic. Pătru din Stele sare în picioare, smuls dintr-o reverie molatecă, privește speriat în jur și o ia abrupt pe mejda dintre mălăiște și via lui Todor, pe care nici nu mai apucă să-l vadă ce face: Todor se prăjește în soare ca o șopîrlă, gol pușcă, în chioșcul vopsit în roșu și verde, pe care se cațără corzile de viță doldora de struguri cu sfîrcurile țuguiate în vînt. Pătru din Stele aude deja cum la capătul mălăiștei aerul dă într-un clocot negru-cenușiu. Se apleacă, pietrele sînt puzderie, și alege două plate, albăstrie și rotunde, pe care le azvirle peste moșurile porumbului, de un auriu sfărîmicios. Ciorile se ridică în aer, roiesc pe deasupra ca la un stat de cinci coți și coboară înșurubat spre capătul dinspre zmeuriș, apoi nu se mai ghicesc decît bataile repezi ale ciocurilor care sfîrșie pănurile pînă la știulete. Își umple buzunarele cu pietre verzuții, vișinii și vineții, de data asta rotunde, și urcă cei șapte fuste ai scării, în prepeleacul greoi din pari de fag, care se semețește la doi pași de miriștea lui Gheorghe a lui Pătruc, și cum urcă, vede (cam acolo unde ar trebui să se brînzească Drumul Laptelui noaptea) un nor în formă de cometă. Sus, de pe un colț al prepeleacului, ridică o pușcoace tăiată dintr-o bucată de țevă de un țol jumate, o umple de ghiulele cît nuca, pompează aer, armează, ocheste, trage pieziș și aerul decomprimat brusc împrăstie urgia, ca la patruzeci de coți în adîncimea mălăiștei, și ciorile icnesc a moarte: o treime din ele rămîn să înnegrească pămîntul, scuturate de fiori, în timp ce restul țîșnesc într-un zbor razant, răs-turmîndu-se cînd pe-o parte, cînd pe alta, pînă ce se destramă în zare. Amiaza se înmoaie sub liniști tot mai grele și

Cornel IVANCIUC

PĂTRU

numai lăcustele din miriștea lui Gheorghe a lui Pătruc fac ca inima pămîntului să țîrie stins, pe mai departe. Pe fața lui Pătru din Stele, albă, strălucitoare, și pe care n-au mijit încă tuleiele bărbii, se întinde un zîmbet de satisfacție. Se culcă apoi pe platforma prepeleacului, cu genunchii strînși la piept, și își continuă reveria moale, întreruptă necruțător de glasul de tunet al tatălui său Vasalie, cînd o visa pe Olga lui Miclăuș, pe jumătate adormit în floaca ierbii din lardă, cu fruntea reze-mată de o furnică. Întinde mîna după Olga și o recompune cu ochii închiși, mădular cu mădular și bucătică cu bucătică. Brațul sting - da? - care dispare după o rotunjime tandră - umărul? - după care urmează ceva drept și tare - clavicula? - și imediat după aceea un turn strunjit - gîtul?, de pe care degetele sale tot mai înfrigate și mai nehotărîte vor s-o ia în sus, pe o cornișă - barbia? - dar nu, mai bine în jos, lăsînd de-o parte și de alta ispita țîțelor? - și apoi în goană la vale, spre urcușul și coborișul pîntecelui? - pentru a-i cutureiera în voie vilceaua cu un trifoiăș înrourat, uimit și des, poate mult prea des - să-l strîngi într-o bască nu alta - a rușinii fetei, da, desigur! Cu degetele mîinii răsfirate larg în trifoiășul Olgăi, Pătru din Stele va ațipi în prepeleac, preț de două ceasuri, vegheat de țîrișul lăcustelor din miriștea lui Gheorghe a lui Pătruc, înșurat cu soru-sa Anuța, un zgîrciog cu spinarea cocîrjată și cu obrazul veșnic livid.

La o aruncătură de băț mai încolo, Todor își perpelește singurătatea la soare ca o șopîrlă, prăbușit gol-goluț într-un balansoar de nuiete de răchită, care face scîrța-scîrța, în chioșcul său vopsit în roșu și verde. Din cinci în cinci minute, cînd balansoarul se apleacă în față, în mișcarea scîrța unu, Todor apucă de pe masă gîtul unei sticle, pentru ca în timp ce se dă pe spate, în scîrța doi, să deșarte pe gît un deget de palincă, nu mai mult, pentru a se apleca din nou în față, în scîrța unu, și a pune sticla la loc și apoi să se lase din scîrța doi, sfîșiat de reverii, cu pleoapele strînse și cu bărbia încheștată în piept. Prin fața privirii sale, de un albastru stins, despre care el este convins că sticlește în aceeași culoare și pe partea îngropată în cap a ochilor, trece lin, Mărdalina, nevastă-sa, fugită anul trecut în lume cu un ceferist din Vișeu. În ultima lui amintire, Mărdalina fierbe magiun, în curtea înnoptată a casei, și peste cazanul care bolborosește așa: *bolbilbol, fsss-fsss, bolbilbol, fsss* cade un liliac în picaj, apoi dispare smucit, în întunericul copacilor, și Mărdalina zice: "Hăi, avizuhă, să nu pici în lictar, că eu n-oi pune în gură lictar cu pecie de liliac, șohan veci, auzitu-m-ai?", și liliacul răspunde: *iiiiii*. Mărdalina mestecă întruna, aplecată înainte cu picioarele desfăcute, și Todor șerpuieste tip-tit prin spate, se lasă în genunchi și îi strecoară mîna pe sub fustă, și cînd mîna începe să aburce pe piciorul drept

Mărdalina oftează, iar cînd degetele se răsfiră de-acuma generos, de-a lungul și de-a latul vaioagei împresurate de un trifoi înnourat, uimit și des, poate mult prea des, Mărdalina geme. Apoi, la mișcarea scîrța unu, Todor apucă din nou sticla de palincă de pe masă, la scîrța doi deșartă pe gît un deget, nu mai mult, cu stînga streășină la ochi, pentru ca revenit în scîrța unu să pună sticla la locul ei, pentru ca reîntors în scîrța doi s-o răstoarne pe Mărdalina pe spate, cu bucle răstîgnite de colții ierbii, să dea navală hămesit peste ea, și picioarele femeii să se desfacă cumînți de-o parte și de alta, ca la carte, ba nu, ca-ntr-o lecție de mult știută, și limbile focului de sub cazan să-i joace, cînd oftat, cînd gemut, carnea arămiu-portocalie. Noaptea miroase a magiun ars, și sub cerul negru, de valtrap țintuit cu bumbi de aur, Todor o mestecă într-una și coapsele Mărdălinei fierb așa: *bolbilbol, fsss-fsss, bolbilbol, fsss*.

NOUĂ copii are Vasalie Ona cu Ziorea de Ziuă, sora lui Todor și-a lui Haiu, și șase amintiri capitale mai are. Pătru din Stele (care face vocativul, Pă!) s-a născut al optulea pe 7 octombrie 1944, ziua în care stolul de gloanțe răzlețe a căzut asupra casei parintești ca grindina și a hăpăit, cît ai da în cremene, șase cirepuri. Cînd a implinit treisprezece ani și profesorii l-au găsit drept cel mai luminat copil pe care l-a dat școala vreo-dată, Vasalie l-a chemat la el și i-a zis:

- Pă, sezi și ascultă-mă cu luare aminte, și cînd Pătru din Stele s-a făcut mic și ascultător în privirile tatălui său, Vasalie și-a dres glasul și cu un tremur abia perceptibil în voce i-a destăinuit că nici acuma n-o să poată da uitării priveliștea aceea necruțătoare, din nopțile de 18 și 19 mai 1910, cînd coada Stelei Judecății de Apoi a măturat cerul de la Apus la Răsărit, și crugul a plesnit în două, și din sfîchiurile cozii s-au abătut asupra pămîntului cele mai mari și mai neînchipuite grozăvii, care au ațîțat mai la urmă Primul Mare Război.

Aha, cometa Halley era, care va să zică, cea dintîi amintire capitală a lui Vasalie, urmată la rînd de ziua în care cazacii Țarului Nicolai îl dibuiau într-un tranșeu din Galiția în 1915, pe el, grenadirul Kaiserului Franz Josef, în fața orașului Sambor, fi-le-ar amintirea spurcată pe vecie, cu un fir de iarbă între dinți și o buburuză între dește; apoi, de ziua în care ajungea după un istov de o lună de mers cu trenul de vite, urmat de un marș de mai bine de două sute de verste, pînă la capătul de-atunci al Transsiberianului, înainte de Irkutk, căci de acolo înainte avea să continue el construcția căii ferate, ca rob la bolșevici, timp de nouă ani bătuiți pe muchie, el cu ciracii săi de-a-mpreună, slovaci, unguri, români, italieni și bosniaci, pînă la Ulan Ude, și de-acolo și mai departe, pînă la Ulan Bator, în Mongolia; apoi, n-o să i se poată șterge din minte, în vecii vecilor, seara zilei de 29 noiembrie 1920, cînd ortacul său cel mai de nădejde, Zsigmond Fekete

DIN STELE

din Munkács, aparul coloniei de muncă, a alunecat cu tot cu cămilă în haurele Lacului Baikal, prin copca tăiată într-o gheață albastră de aproape douăsprezece picioare, și a rămas acolo pe vecie, ca o mărturie înfricoșătoare a acelor vremuri și locuri; și asta n-ar fi fost încă nimic, față de ziua de 1 august 1922, când în ciuda ochilor săi vestejiți de orbul găinilor și împotriva tuturor celorlalte bolesnițe care îi înfloriseră de-acuma pe întregul trup, a văzut ca prin ceață, împreună cu Miclăuș, dragon chezaro-craiesc din Asuajul de Sus, tatăl Olgăi, cum un mongol de prin partea locului mergea pe apele Lacului Baikal, ziua în amiaza mare, cu cizmele uscate și cu iuful cizmelor așijderea, ca pe loc tare, și nu singur, ci de-a-mpreună cu un armăsar șarg, pe care-l fira după el fără prea multă tragere de inimă, de dirlogi; nici de străluminata zi de 19 iunie 1927, veșnică fie-i amintirea, la trei veri după ce s-antors din lagăr, cu nimic altceva pe el afară de zălogul celor treizeci și doi de ani impliniți, când păscindu-și oile pe Podina Perilor din dreapta Tisei, cu o mărgărită între dinți și cu un fluture mița-popii între dește, îngerii i-au scos în cale cea mai minunată alcătuire femeiască din câte a zămislit Dumnezeu de la Eva încoace, pe Ziorea de Ziuă, fata lui Flore, amin. Ea stătea aplecată peste ghizdurile fintinii lui Pricop, îmbrăcată într-o cămașă din spumă de lapte, și se chinuia să umple găleata cu apă, încurcată în flăcările roșii ale părului greu, revărsat peste cap. De cum a zărit-o, în nări i-a năvălit miros de cuib de turturică și a știut, pe loc, că în Ziorea de Ziuă își va roti cuibul său de turturel, din crengi de lemn dulce, de-acum și până-n veac, și așa a fost dat să fie, amin. Ziorea de Ziuă a lasat prajina să-i scape din mîini, și-a ridicat ochii din fintină, busuioc adumbrat de rouă, și-a îndreptat mijlocul, rozmarin subțiat de vînt, și cînd părul i s-a așternut pe coapse în vâlătuci de mătase uscată de porumb, i-a adiat în nări miros de lemn dulce, de cuib de turturele.

L-a privit mirată, ochii lui erau cîmpuri de tristețe și mohor, și i-a cosit gîndurile și amintirile fără nici o opreliște, căci îi mai luceau încă în priviri sorbitul crăpelniței sale amărîte de rob la străini, zbuciumul, pădurilor de zadă de pe-un alt tărîm, și solzii peștilor scoși din apele Lacului Baikal, cu care și-a doftoricit orbul găinilor. Trupul său, înveșmîntat în straiete negre ale ciobanilor, fierte în păcură, în zer și în coajă de nucă, s-a urnit atunci spre fintină, și în mîna lui blindă și fierbinte și-a întins aripile mița-popii, fluturele cafeniu tivit cu galben și albastru, pe care l-a purtat ceasuri întregi între dește, fără să știe de ce anume o face, cînd glasul ei a susurat peste clopoțelii oilor, astfel:

- Pîră nu se răcorește dzua, pîră nu se-ntinde umbra serii, vino, dragul meu, săltînd ca o căprioară, ca un pui

de cerb, peste munții care ne despart.

- Cit de frumoasă ești tu, draga mea, cit de frumoasă ești! Ochi de porumbiță ai, umbriți de sprincenele-ți de roibă, părul tău turmă de capre pare, ce din munți, din Țîfăraia Pietrii, coboară.

- Țîdrii ne sînt acoperiș sălășluirii și adăpost ne sînt chiparoșii.

- La grădina nucilor m-am dusu, ca să văd verdeața văii, dacă a dat vița-de-vie și dacă merii au înflorit. Și nu știu cum s-au petrecut, că a mîi iremă m-au dusu la oștirea de război, a viteazului meu neam.

- Spune-mi dară, iubitul meu, unde-ți paști tu oile? Unde mîi tu la amiază? De ce oare se rătăcesc zadarnic pe la turmele tovarășilor tăi?

- Dacă nu știi unde, tu cea mai frumoasă dintre femei, ține atunci mereu urmele oilor, paște-ți mieii în preajma colibelor, iedzii în preajmă păcurarilor.

La un sfert de ceas mai apoi, Ziorea de Ziuă i-a adormit în brațe și palălaia pletelor ei revărsate în iarbă a aprins înserarea, și Vasalie Ona a purtat-o așa, cu șuvițele luminîndu-i noaptea, pînă în Bouț, în casa lui Flore, cale de o jumătate de poșta, prin răspărul, pădurii craiești de sub Apșe.

CEA DE-A ȘASEA amintire capitala a lui Vasalie Ona, și ultima, este rodul unei întimplări petrecute pe 7 ianuarie 1946, cînd l-a salvat de la o moarte sigură, prin împușcare, cunoașterea limbii ruse. Pe la ceasurile patru ale acelei după-amieze de pomină, în liniștea curții au năvălit șase soldați călări ai Armatei Roșii, lucru întru totul obișnuit în Europa Centrală a acelor vremuri, și căpetenia lor, o huidumă cu luciri de oțel în ochi și cu epoletii de locotenent-major cusuți cu sîrmă pe umerii pufoaicei negre, a dat ușa la o parte cu o singură izbitură de cizma, și și-a proptit pistolul, ca un talaz, în pieptul lui Vasalie, proră deprinsă cu cele mai neobișnuite furtuni. Apoi i-a cerut într-o rusească stricată, cu accentul cazacilor zaporojeni, băutura din casa, rezemată cu spinarea de scara din tindă, continuînd să șuiere amenințător:

- Dacă nu, de-aici nu mai iese nimeni, decît prin cătarea pistolului meu. Și ca să dea greutate celor spuse, a tras un glonț în grindă, și plumbul a rămas înfipt acolo pe vecie, ca o mărturie înfricoșătoare a acelor vremuri de silnicie și obidă.

Atunci, Vasalie a zîmbit oarecum încurcat, și în orice caz trist, și i-a răspuns în cea mai îngrijită rusă cu putință, deprinsă în pustia de gheață a celor nouă ani de gulag:

- Femeie, casa mea e acuma și a ta. Cîta vreme am stat aici, nu știu să fi dosit vreoa sticlă, că eu nu beau și nimeni din casă nu bea, așa că găsesc potrivit cu pricina dorinței dumitale să cauți băutura singură, știind c-ai s-o faci mult mai bine decît aș putea s-o fac eu.

Muierea, tot muiere, se pierde cu firea, își dezlipește spinarea de scară

pentru a se face acum că se scobește prin buzunare, de unde scoate un ceas de aur, pe care i-l strecoară în palmă - și în care Vasalie recunoaște fără nici o greutate ceasul vecinului său Toronsky - zicîndu-i la plecare:

- Ia-l, că ai familie grea, și ți-o prinde bine în timpurile astea nesigure.

Și zgomotul copitelor care se îndepărtează încremenește curînd în zăriștea de omăt înghețat.

VOCEA lui Vasalie sună ca o poruncă și Pătru din Stele se încovoie sub privirea fatălui său:

- Pă, află ce e cu Steaua Judecării de Apoi și vezi de ce n-a profetit și cel deal Doilea Mare Război.

- Da, tată, vine răspunsul copilului, care se deșteaptă în privirile tatălui său senin și împăcat, și pe fața lui Vasalie se așterne înțelgerea, iar mîinile sale împreunate se înnoadă peste același pîntece umflat, în care moțăie un asteroid.

Începutul lui noiembrie 1957 îl găsește pe Pătru din Stele mesterînd, dintr-un stilou butucănos, cel dintîi telescop, considerat și astăzi de profesorii de la Liceul "Filimon Sirbu" o minune a opticii, prin care se uita pe furis, în timpul orelor de rusă, la petele din soare, iar noaptea, la craterele Lunii. Un an mai apoi, assemblează un telescop cu oglinda de zece toli, pe care-l urcă și montează în prepeleacul din mălăiște, transformat în observator astronomic, și curînd, un cîrd care învîrtosează rude și prieteni se așterne răbduriu la coadă, pentru a găsi în amiază un Soare scorburos, iar în mieznoptică, inelul lui Saturn și nebuloasa din Orion. Alexandor, vărul Ziorelei de Ziuă, molfaie o coajă de piine și zice că inelul seamănă cu o roată de căruță. Haiu își scuipă în sin și pretinde că inelul e o nălucire, și că el nu crede în năluciri. Vasalie e vesel și face: hiii, astea sînt borurile palăriei rabinului Fogel! Todor dă pe git un deget de palincă, nu mai mult, și e sigur că acolo, în Saturn, are loc o împreunare de stele, una de parte barbatească și alta de parte femeiască, și peste cinci minute susține că, lui, toată priveliștea asta a început să-i miroasă a trifoi. Cum să-ți spun, Pă!, continuă el, e ca o trifoiște umezită de rouă, mirată și deasă, poate mult prea deasă, s-o strîngi într-o bască, nu alta. Pătru din Stele zice că inelul seamănă cu Luna cea Veche, care a căzut din cer în Bosorcăi.

PE PĂTRU din Stele îl trezește liniștea înserării, în care au amuțit lăcustele. Se scoală în capul oaselor și privește cerul, cu mărreția cu care ochiul stăpînului îngrașă vita. Cerul se rotește peste crestele nucilor, și se sprijină la Răsărit pe temeiul Petrovanului și Bahnei, la Miazăzi pe Țîfăraia Gutiiului și Piatra Tisei, la Apus pe Piatra Iepeii și Strunga Nanului, iar la Miazănoapte pe Hovrila și Tempa. Spre Piatra Iepeii urcă un drum subțire și vinețiu, precum fîricelul de fum de coceni din hornul casei, iese din

Surupatu, pe Valea Ungurească, apoi spre Meie, Mlacă și Rîit, de unde se înspică în trei: unul crește spre Sihei și Șarampau, unul se înalță spre Gheo noaie și Iezunii, și altul se încolăcește spre Valea Cireșului și Hoiloșag. Ajunsă în Iezunii, privirea lui Pătru din Stele tresare brusc, cînd deasupra Pietrei Iepeii aude cum scapără, magic Luceafărul de seară.

Vasalie stă pe laiță și citește din Scriptură, sub tabloul său din cătunie. Tabloul îl înfățișează în uniformă de gală chezaro-craiască, albastră și roșie sprijinit cu o mîină de o masă de campanie, și în cealaltă ținînd o pușcă de baioneta în vînt. Pe fundal se văd Pădurea Vineză și Castelul Schönbrunn, iar deasupra îl veghează, din emblemele lor ovale, chipurile ocrotitoare ale Împăratului Franz Josef și Împărătesei Sissy.

În poiată, Ziorea de Ziuă mulge vaca și laptele mugește ca un vitel. Gheorghe a lui Pătruc se chinuie să-și îndrepte spinarea cocirjată și-și arde pereche de palme rasunătoare peste obraz, pentru a-și pune singele în mișcare. Alexandor moțăie pe prispa casei și visează că viața e o roată de căruță ce o ia la vale, și tresare. Haiu dă să strivească un tîntar, dar se răzgîndește și rîgîie. Pe Todor l-a pișcat filoxera și îi miroase totul a trifoi. Olga lui Miclăuș se spală în tîmaț și se recompune mîdular cu mîdular, apoi își petrece degetele larg prin trifoiș și oștează Flore vrea să vorbească cu cineva, da își aduce aminte că e văduv și se duce la pescuit cu capul plecat între umeri. Daniil Ona, feciorul lui Natanail, fiul lui Vasalie, apucă o piatră lătareată și o azvirle într-un liliac, care cade în pică, apoi se înfășoară smucit în beznă de copacilor. Pe cer se îmbumba stele, și se-nnoadă taine. Oîștea Carului Mare s-a frînt în două spre Ralițe și Steaua Cîinelui latră, cînd verde sugusat, cînd roșu hăpăit, cînd albastru turbat. Daniil dă să arunce din nou în cer, cînd pumnul îi împietrește în zbor, apucat de mîna lui Pătru din Stele, care îl tragă după el și-i zice: Vino să-ți arăt drumul lui Moș Crăciun. Sus, din prepeleacul cerului se adîncește brusc, și în oglinda telescopului stelele își tuflesc razele precum mîrelele mustățile, pe deasupra unui șipot de-o palmă. Drumul lui Moș Crăciun începe cu Steaua Polară, unde stă împlîntat Tronul lui Dumnezeu sania trece pe la frîntura oîștii Carului Mare, printre Mizar și Alcor, alunecă în zig-zag prin Casiopeea; coboară în deșertul Andromedei și de-acolo se pierde o vreme în Calea Laptelui, pentru a ieși la iveală prin copca Delfinului, ca să călărească Lebăda, de unde coboară tiptil pe scărița Luceafărului de seară, pe creasta Pietrei Iepeii; iar mai departe, alunecă prin Iezunii, Mlacă, Valea Ungurească și Surupatu, pe la Podul Cerzii și Durdzai, ca să ajungă apoi în capul străzii Ștrecului, lângă coliba păstorească a lui Ofrim.

Tulburătoarea și provinciala poveste de iubire dintre un ziar stricat și o candidă emisiune TV

video, pentru a se ofili în preajma lui? Se mai văzuseră cazuri.

Perversul naibii! De ce nu-și vedea în continuare de revistele lui săptămânale, trecute și cam curvite? Pofta prosperă, obsedat. Așa e lumea orînduită, ziarele să stea cu ziarele, emisiunile TV cu emisiunile TV. Municipiul Roman era rasist? Posibil. Municipiul Roman era atît de îngrozit, că-și încetă activitatea industrială, visînd la un Ku-Klux Klan energic, care să restabilească ordinea firească a lucrurilor.

Municipiul Roman era îngrozit!

SE IUBEAU nebunește. Noapte de noapte, ea îl aștepta arzînd, la ușa tipografiei. Imediat apărea și el, foșnind un cîntecel de persoană fericită. Se îmbrățișau parcă pe viață, apoi porneau spre casă. De după perdele, mii de ochi înlăcrimați îi urmăreau. Biata fată, cum n-a avut ea noroc!

Se iubeau nebunește, apoi ea adormea cu fruntea pe pieptul lui, încurcîndu-și degetele între suvițele din titlu. Cînd ei îi venea iar chef, dura o clipă să-l reaprindă, fiindcă el era erogen de sus pînă jos, de la titlu pînă la caseta redacțională. Cel mai tare îl zăpăcea atunci cînd ea își trecea buzele peste cea mai sensibilă zonă a lui, "Editorialul". Mmmmm... Nu erau destui "m" pe lumea asta ca să-i descrie starea aceea unică.

Și așa trecea vremea, cu iubirea lor, pierdută în îngrijorarea generală a orașului Roman.

Și-ncetîșor, cu pas felin de îndrăgostit, ziarul își reduce deficitul sufletesc. Deveni mai bun, mai atent la omul de rînd. Ziarul îndrăgostit reduce drastic numărul articolelor revanșarde, mai tăie din reportaje de sub cearșaf, iar la zoofilia renunță cu totul. El, "Românul tînăr", se umplea în schimb cu reportaje culturale, informații mondene și sfaturi pentru îndrăgostiți. Ca să-și proclame singur schimbarea, își tatua sub titlu o lozincă de te dureau timpanele: "Ziarul care ascultă oamenii!" Cetățenii din Roman nu mai știau ce să creadă, ce părere ai, bre Vasile, de toate astea? Nici una, să mai treacă vremea și-om vedea, vezi că-i ora douăzeci și unu, deschide televizorul că începe Vichi, emisiunea noastră.

Vichi era în primul rînd femeie și abia pe urmă emisiune. Se mindrea că-l schimbaseră în bine, fusese pariul ei. Ade-sea, înainte de a apărea în public, se trezea lălăind partea esențială din șlagărul "Dragostea te face mai bun". Dragostea te face mai bun! Îndrăznea cineva s-o contrazică? Se știe că atunci cînd se îndrăgostește, o emisiune TV e în stare de orice. Se făcuse mai romantică și se dedica tot mai mult naturii și poeziei.

Telespectatorii o priveau și-o ascultau la fel ca altădată, deși se vedea clar că nu mai era cea de altădată. Adeseori, în timpul vreunui reportaj cu bebeluși, imaginea i se năpădea de lacrimi iar alteori își pierdea firul secvențelor, și-atunci ecranele începeau să se bilbiie, jenate. Telespectatorii clătinau din cap și oftau. Ce se întîmpla cu ea, a început deja ticălosul acela să-i mînințe zilele? O face el pe umanul, dar în particular a rămas o bestie. Cum putea lovi o emisiune TV, pe Vichi a noastră? Bestia!

Se înșelau grav telespectatorii din Roman, pentru că el n-o batea, nici nu se pune problema s-o bată. Slăbise mult, era o mină de ziar, apatic și firav la trup. Îi scăzuse mult tirajul. Se lăsase de șantaje, și

din ce în ce mai puțini românci se înfricoșau cînd apărea el pe tarabe. De multe ori, i se întîmpla să piardă printre pagini controlul asupra cuvintelor, și oricît se scărpină omul în creștet tot nu afla ce dorește ziarul să spună cu fraza cutare sau cutare.

Dar asta nu era totul, pentru că cititorii onorabili îl surprinseseră vorbind singur. Trăncănea, din toate cele 24 de pagini ale sale, numai despre iubire, canari, acvarii, drumetii și muzică medievală. Încetul cu încetul, româncii își îndreptară retina cititoare spre altceva. Doar cîțiva pensionari și cîteva pensionare, ținîndu-se zaharisit de mină, îl mai răsfoiau bătrînește, oftînd în timpul lecturii, alelei, tînerete, ai plecat și ne-ai lăsat.

Ziarul se închise în iubirea lui ca-ntr-un sfîm, comunicînd cu exteriorul doar prin cîteva bule de aer, trimise și alea în scîrbă. Nu-l mai interesa nimic, în afara pisoiașului său de emisiune. Cîteodată, ca să-l umilească, puștii construiau avioane din paginile sale, dar lui tot nu-i păsa. Sînt niște copii, lasă-i să se simtă bine. Era din ce în ce mai scofilit pe tarabe, dar tot nu-i păsa. Mergea spre casă și cîinii îl lătrau. Sînt niște cîini, lasă-i să se simtă bine.

Mai avea puțin pînă la faliment, însă dorea să se bucure în liniște de acel puțin. În cîteva dimineți nici nu apăruse pe tarabe, preferînd să mai lenevească nițel la sfîrcul ei de pisoiaș.

După ce va da faliment, va mai vedea el ce-i de făcut. Se va apuca de altceva, doar nu era obligatoriu să moară ziar de provincie. Era tînăr și se putea apuca de o mie de lucruri noi. Ce frumoasă era ea!

Era frumoasă, desigur, însă municipiul Roman tot nu-i înțelegea iubirea, deși acum altele erau motivele. Ea nu vedea în ce hal se sfîrșise el? Cum de putea ea, o emisiune frumoasă și sănătoasă...

Chiar prea sănătoasă. În programul său de emisiune TV, o dată pe săptămînă era inclusă o rubricuță cu rețete culinare. Nu se știe cum, însă rubricuța s-a făcut cu timpul rubrică. Și din săptămînală, a devenit cotidiană. Era o rubrică dedicată mîncăilor inegalabili ai orașului, fiindcă Romanul a dat țării mari mîncăi. Rubrica gastro-nomică avea audiență, mare audiență. În pîntecele ei de rubrică se îngrămădeau sosuri, fileuri, gogoșari, giște, șampanii, creme, homari, stafide, porci, conopide, stafide, caracatițe, stafide.

Și azi o rubrică din asta, mîine altă rubrică din asta... Astfel, emisiunea Vichi s-a îngrășat ca o butie. Începuse să gîfîie, se mișca tot mai greu, și cînd făcea dragoste căuta pozițiile cele mai comode, iar uneori chiar ațipea în brațele lui. Era mulțumită între chintalele ei. Foarte mulțumită.

INTR-O dimineață de tipografie, ziarul simți niște înțepături în regiunea "Internetului". Oi fi făcut pietre la "Internet"? Asta mi-ar mai lipsi.

Din fericire, nu avea nici o piatră la "Internet", avea doar un mesaj ceva mai dur. Un mesaj?

"Ești prost, orb sau amîndouă? Trăiești cu grăsanca aia de emisiune. Pe deasupra, mai e și boarfă. Cînd tu stai ca prostul pe tarabe, ea se desfată cu "Adevărul", ziarul ala chelbos și boșorogit. Păcat de tine, ascultă-mă!

Crezi cumva că debitez minciuni? Aveai un departament de investigații foarte eficient, după cîte știi. Pune-ți departamentul la treabă. Apropo, naivule... Cum ai putut avea încredere într-o emisiune TV?"

Semnat: "Un talk-show binevoitor."

Își aprinse o țigară. Paginile îi tremurau. Înțepăturile fugiră din zona "Internetului" spre zona "Editorialului". Îl ducea "Editorialul" cu mii de clești și roști în grabă o rugăciune antiinfarct. Ce să facă? Departament de investigații nu mai avea, pentru simplul motiv că-l desființase. Ce să facă?

Se făcuse ora 6,30, trebuia să se grăbească spre tarabe.

Pe drum, foile-i foșneau îngrozitor, n-avea stare. Să se fi încurcat ea cu "Adevărul", ziarul ala veninos și chel? "Românul tînăr" stătea pe tarabe și privea absent oamenii care-l cumpărau și răsfoiau. Să se fi încurcat ea, într-adevăr?

Pe la ora 10,00 n-a mai suportat. A șters-o de pe tarabe și a introdus cheia mută în ușa lor. Din dormitor se auzea ceea ce se aude de secole din dormitoare.

Se apropie de ușa întredeschisă. Ea săruta cu nerușinare prima pagină a ziarului național "Adevărul", mîngîindu-i "Articolul de fond", punîndu-i gheață pe reportaje. Ea, pentru care el renunțase la tot. Ea, combinată cu arătarea asta, care înjura printre dinți pe toată lumea. Ce-o fi găsit la el? Aha, "Adevărul" era ziar central... Visa și ea la o carieră bucureșteană? Desigur, ca orice locuitor din Roman. De ce nu fusese cîntărită, să-i povestească ce și cum?

Stupidă întrebare.

Ziarul "Românul tînăr" încuie ușa. Nu mai avea ce căuta în casa asta.

Nu-i nimic. O să vadă el ce-i de făcut, poate c-o să emigreze undeva, peste Ocean. Va găsi el, acolo, o revistă milionară, pentru a-și reface viața. E mult mai bine să fii ziar în Occident, ai abonații tăi, nu stai ca tîntălaul pe tarabe.

Avea chef să se îmbete. O beție purificatoare, asta-i trebuia, o beție în bomba "Presa machitoare", colț cu Grădina Publică.

În drum, se opri la o revistă bilunară de astrologie, fosta lui amantă bisăptămînală. Îl interesa părerea astrelor despre toate cele întîmplate. Revista bilunară își făcea pedichiura, activitate care pretinde un mare consum cerebral. Revista mai să leșine cînd l-a văzut, îi făcu un ceai și-l omeni cu niște hapuri pentru a-i îmbunătăți circulația frazelor, se vedea că-i anemic.

- Ce-ai pățit, bre? S-ar zice că mai ai vlagă în tine de-un tiraj.

El lăsă capul în jos și povesti. Anumite lucruri nu se pot povesti decît cu capul în jos. Cît l-a ascultat, revista bilunară a fumat o duzină de țigări. La finele povestirii, era numai lacrimi.

Și i-a explicat cum să se răzbune.

ADOUA ZI, la rubrica de mică publicitate din "Românul tînăr" se anunța decesul ziarului "Adevărul", în timp ce se găsea la emisiunea Vichi acasă. Cum macabru suna, dar poantele macabre răcoresc cel mai bine. Măcar cu atîta să se aleagă. Lumea o să se agite cu fel de fel de condoleanțe și coroane, iar cînd se va vedea că a fost farsă el, "Românul tînăr", va fi departe, la graniță, he, he...

Pînă la prînz, "Românul tînăr" își depășea toate tirajele anterioare. Fiindcă la cinci minute după ce anunțul fusese publicat, "Adevărul" a murit într-adevăr. Din cauza efortului sexual, ziarului "Adevărul" i s-a oprit circulația cuvintelor în "Editorial".

Infarct!

- Probabil că România ar arăta altfel dacă noi, ziarele de provincie, am ști ce forță ascundem - gîndi cotidianul "Românul tînăr", în timp ce-și cumpăra bilet pentru acceleratul de Sofia.

Cătălin Mihuleac

Uraaaa! Îmi refac viața...

CĂDEREA mea în adolescență n-a avut nimic spectaculos, dar m-a cam lăsat perplex. Fiindcă de la înălțimea unei aproape jumătăți de secol de viață, totul părea să o fi apucat pe un făgaș bine dimensionat și suficient de solid pentru a nu mai reacționa la seisme sentimentale. Mai ales că, în urma divorțului scăpasem, în sfârșit, de o conviețuire purtată ani de zile în spate și în suflul ca pe un blestem. Și eu și fosta nevastă ne cramponasem de un ceva cu mult mai vulnerabil decât ne putusem noi închipui, decât ne venea nouă să credem. De fapt, nici nu cred că stătușem vreodată să analizăm ce se întâmpla de-adevăratelea cu noi și de unde naiba pornea răul care ne măcinase atâția ani de zile. Orbecăisem prin viață alături, oftând din când în când, revoltându-ne și certându-ne într-un ritm din ce în ce mai accelerat însă. Iar într-una din zile, la finalul unui conflict aprins și condimentat cu mahalagisme, ea sau eu, nu mai știu care, am pronunțat cuvântul "divorț", însă nu ca de obicei, ci cu patimă, hotărâre și, cred acum, ca o răzbunare deplină și definitivă. A fost mai ușor decât ne așteptasem... Copii nu aveam, lucrurile și tot ce credeam noi că ne unea în căsnicie erau falsă impresie. Am convenit că eram doi oameni raționali și chiar intelectuali, drept care am considerat absolut nepotrivit să facem mare târaboai pentru un obiect sau altul. Am împărțit totul în cea mai perfectă ordine și disciplină, să zicem, trăind parcă sentimentul unei descăsușări. Evident, vecinii - care știuseră cu mult înaintea noastră că vom divorța - se transformaseră în adevărați "Arguși" și stăteau, sârmanii, mai mult pe scări, prin fața sau prin spatele blocului ca să nu le scape spectacolul de gală - finalul unei căsnicii de aproape un sfert de secol. Regret, dar nu le putusem oferi mai nimic. Apartamentul l-am vândut unui angrosist care nu ne-a întrebat cât costă, ci când ne putem muta. Deci și din acest punct de vedere lucrurile merseaseră strună. Am crezut de vreo câteva ori, văzând cu câtă viteză se derula totul, și cât de armonios, că însuși Dumnezeu prin cumsecădenia și înțelepciunea sa participa nemijlocit la un eveniment cu care, în principiu, nu era de acord. Dar probabil că prefera și El răul scurt al unei despărțiri decât păcatul lung al unor interminabile neînțelegeri. După vreo lună de zile nici nu am mai întâlnit-o pe fosta nevastă, un vecin binevoitor spunându-mi că o văzuse cu un tip foarte bine într-o mașină decapotabilă din care te asurzeau ritmurile bănațeano-sârbești atât de viguroase și acaparatoare. Și mă privea cu atenție să vadă cum mă învinețesc de invidie. Eu! Păi, în clipa aceea am avut un moment de nebunie și am iubit-o: bine, sârmana, că scăpase de mine și bine că acceptase să mă scap de ea. Era un inger de femeie, nu? Și, dintr-odată m-am simțit extrem de bine, poate chiar fericit - deși această noțiune îmi cam produce neîncredere -, devenisem cu adevărat liber, puteam acționa exact cum și cât mă ducea mintea. Și unde mă putea duce în altă parte decât la sloganul strămoșesc: să-mi refac viața? - sintagmă idioată, de altfel, fiindcă, dacă ne gândim cătuși de puțin, au dispărut în timp câteva elemente esențiale care țin de fiziologie, psihic, biologic, fiziologic, sexual. Mai puteam eu vedea lumea cu ochii celui care și-a... făcut o dată viața? Trecură anii, buni-răi cum fuseseră și nu

era vorba despre o bandă magnetică, o casetă video sau alt mijloc oricât de sofisticat de a readuce, de a re trăi niște ani, nici măcar niște momente. Deci, refacea vieții e o amăgire pentru oamenii creduli și cam tâmpiți. Pe de altă parte refacerea ar fi însemnat reluarea întregului și nu pe felii convenabile, ceea ce, să fiu sincer, nu mi-ar fi convenit deloc. Preferam să fiu bătrân și singur - vorba poetului -, decât tânăr și să iau prostia de la capăt, să suport cu frică de Dumnezeu altă ființă zănatecă, prefăcându-mă mereu în fața rudelor, a lumii în general că lucrurile merg bine, iar căsnicia noastră poate constitui exemplu de mariaj. Să o facă alții...! Mă simțeam bine și liber. Nu mă mai întreba nimeni nimic, nu trebuia să răspund la întrebări idioate, nu trebuia să dau socoteală pentru fiecare leu cheltuit - nimic. Se lăsase liniștea peste existența mea până atunci atât de zbuciumată. Urșitoarele rele își făcuseră harakiri de ciudă, în timp ce cele bune își reîntrau încet în drepturi. De-aș fi fost puțin mai concesiv aș fi putut spune că eram chiar fericit, dar îmi era și cam teamă să nu sperii binele care dăduse peste mine, un bine absolut normal, dar de care fusesem atâția ani frustrat. Din vina mea, evident, pentru că Dumnezeu nu te ia de mână să-ți spună: "-Mă, ești prost? Nu vezi că ai dat-o în bară?" Nu. Stă și El și se miră că această creatură, Omul - Eu, în cazul de față -, o făcuse după chipul și asemănarea lui. Pe dracu! Nici urmă de așa ceva. Chiar și cele zece porunci erau încălcate fără nicio remușcare de indivizi care mergeau la biserică, se rugau cu aparentă conștiințiozitate și evlavie, dar trăgând cu ochiul la cei din preajmă să vadă cum erau îmbrăcați, cum se așezaseră în genunchi; sau cum de veniseră la biserică, ei care ani și ani fuseseră ateii con-

se de El prin fiul său și ajustate amenințator de evangheliști, mai cu seamă de apostolul Pavel, era un simplu fapt divers. Poate că era adevărată zicerea că, pentru ultimii treizeci de ani ai secolului și ai mileniului, lăsase omenirea pe mâna primitivului Scaraoschi, că prea se desfășurau toate în conformitate cu previziunile Apocalipsei, existența planetei tinzând spre un haos desăvârșit, în perfectă armonie cu ideologia belzebutiană. Această constatare nu era prea optimistă și, ca atare, impunea o anumită accelerare a... refacerii vieții mele pentru a intra din nou în rândul lumii bune și cu frică de Dumnezeu, cum mă tot dăscăleau toți, prieteni și cunoscuți, colegi și rude, de parcă burlac fiind le-aș fi adus importante prejudicii morale. Sau, mai știi? Poate că mă simțeam ca pe un fel de pericol-eminentă cenușie planând deasupra armonioaselor lor căsnicii, dar cu precădere amenințând buna înțelegere și fidelitatea frumoaselor și castelor soții. E o simplă bănuială care îmi gădila, însă, orgoliul meu de mascul, pentru că, în realitate, lucrurile nu stau deloc așa; eu iubesc aproapele meu exact atât cât îmi dau voie cele zece porunci care, între altele fie spus, retează orice pornire spre desfrâu: "Să nu preacurvești", adică să nu depășești o anumită limită a curviei, "să nu poțestești nevasta aproapelui tău, nici robul lui - în cazul în care ești homosexual -", nici roaba lui, nici boul lui, nici măgarul lui..." - nici măcar măgarul! Deși partea cu boul și măgarul sună cam dubios, însă nu are rost acum să intrăm în cine știe ce detalii biblice. Cert este că eu înțeleg perfect situația, fiindcă după divorț m-am deșteptat extraordinar de mult, văd lumea cu alți ochi, așa că, bineînțeles, nu voi mai face greșeli majore. Sunt din ce în ce mai convins că Providența îmi va îndruma pașii și mintea numai spre bine, având în vedere că perioada de verificare a probității morale trecuse, o trecusem cu brio...

DECI: așteptând într-o dimineață să deschidă la aprozar, la un moment dat descopăr la capătul privirii mele o vietate. Nu înaltă, nu scundă, nu grasă, dar nici prea slabă, blondă cu ochi albaștri care, în paranteză fie spus, mi s-au părut ai unei vițele întărcată în ziua precedentă. Era limpede că lumina Farului din Alexandria că vietatea tânjea după ceva; am bănuț, dar nu intru în amănunte de prisos. M-am apropiat, nu am zis nimic de timp, nu am întrebat-o dacă-i singurică, nici cât era ceasul - nuuu, ci pur și simplu, ca de la bărbat la bărbat, fiindcă din punct de vedere al fumatului femeile sunt mai bărbați decât... Bine, las și amănuntele astea și, în concluzie, i-am zis:

- Nu aveți un foc? Că mi-am uitat bricheta...

- Ba da - nu aveți și pentru mine o țigară?

Domnilor, vă jur liniștit că avea vocea Mariei Callas pe vremea Bolero-ului lui Ravel, voce pe lângă care glasurile ingerilor puteau să semene cu răgetul Măgarului lui Buridan tocmai sosit la celebra bifurcație de drumuri unde și-a dat obștescul sfârșit - să păstrăm un moment de reculegere... Drept care am gândit în șoaptă, ca să nu-mi întrec destinul la idei: poate că asta e refacerea vieții mele. Am privit-o cu o nuanță de interes în plus, am încercat să pătrund dincolo de aparențele clar-pozitive

și, intimidat-adolescentin, am găngurit, totuși, o întrebare mai decisivă:

- Îmi dați voie să fumăm împreună?

Ne-am așezat pe banca din fața aprozarului și am început să pufăim cam la fel de pățimaș, dar fiecare cu gândurile lui. Ale mele erau simple, aproape rudimentare, reduse la întrebarea de importanță capitală pentru mine: s-o atac sau să n-o atac? Era eminamente necesar, cu atât mai mult că folosea un parfum distrugător pe o rază de cincizeci de metri pătrați de senzual ce era, iar buzele ei frumoase și bine garnisite cu ruj îmbiau la un sărut suficient de lung pentru a lăsa aprozarul fără clienți cel puțin un sfert de oră... Diferența nefiind mai mare de cinci-șase ani după calculele mele, am declanșat marele asediu pentru refacerea vieții:

- Nu vă supărați: soțul dumneavoastră e canibal?

Sper că ați înțeles subtilitatea mea psiho-socio-filozofică...

Întrebarea i-a produs un șoc destul de puternic, așa că foarte cu greu a vorbit:

- De ce?

- Fiindcă, dacă ne vede pe amândoi stând pe bancă, ne mănâncă... De vii.

- Nu am soț...

Dacă aș fi auzit concomitent trâmbișii din Apocalipsă, istericalele nevaste-mi când îi cumpăram flori plus urgia celui mai mare uragan, toate ar fi fost un vax față de zguduirea moral-sentimentală pe care mi-au produs-o cele trei cuvinte. Acum se pune problema dacă s-o atac în continuare pe flancuri sau frontal. Am optat pentru ultima variantă și, după ce i-am prezentat cu lux de amănunte autobiografia, i-am zis că sa ma dau important și deștept:

- Asta-i curriculum vitae-ul meu.

Pentru că *autobiografie* suna vetust și mirosea a comunism.

Între două pale de fum mi-a prezentat și ea curriculum-ul propriu. Am descoperit că aveam o mulțime de puncte comune: divorțați amândoi, soțul ei bețiv, microbist și curvar, nevastă-mea rea, inculta și avară; soțul ei din familie compromisă - un violator, doi hoți de buzunare și o soră cam prostituată -, nevastă-mea dintr-o familie și mai compromisă. Uf, bine că noi eram amândoi integri. Am respirat ușurat și am dat atacul decisiv:

- Auzi: știi ce am hotărât? Hai să ne unim viețile...

NE-AM DAT mâna, am mers la un butic și am băut fiecare câte trei beri - plătite de mine -, chestie care m-a impresiionat vis-à-vis de cantitatea de bere pe cap de femeie, iar după câteva zile... După câteva zile articulam câte un "da" viguros în fața ofiterului stării civile care privea la noi ca la niște cranii de Cro-Magnon găsite într-o dimineață sub pernă.

Din punct de vedere logic, uman și social, încheierea acestei povestiri ar trebui să sune cam așa: și au trăit împreună până la adânci bătrâneți având de la Dumnezeu copii frumoși și cuminiți... Aiurea! Sfârșitul sună așa: după trei luni am hotărât să divorțăm, eveniment de la care vom comemora în această vară doi ani, iar procesul de împărțire a bunurilor continuă cu martori, cu țipete și expresii care amuțesc nu numai asistența, ci și completul de judecată. Însă avocatul meu, simțind că m-a secătuit de bani, mi-a jurat că nebunia procesului nu va dura mai mult de câteva luni.

- Doamne-ajută!

În orice caz, pentru binele și echilibrul umanității, după aceea îmi voi refăce viața, fiindcă așa nu se mai poate...

Dumitru Hurubă

Desen de Victor Brauner

vinși, ba mai ocupând și funcții prin fostul partid comunist; sau se mirau pur și simplu cum de nu-i trăznea Dumnezeu pe acești nelegiuți... Era un spectacol ridicol și în același timp jalnic să-i vezi, dar și sigur revoltător pentru Creatorul însuși. Deși pe el se pare că nu-l mai prea interesa chestiunea și micimea omenească de-o vreme încoace zbuciumată omească prin și printre opreliștile transmi-

Puiu ALGER

CAPITOLUL

— Replay —

M-AM IZOLAT în Cămaruță, pentru că aici, cu tot zgomotul din sala mare a calculatoarelor, cînd mi-e somn, adorm, bine-mersi, tolănit pe două-trei scaune, ca acum, și doar amorteala poziției ino-nod mă trezește. Și chiar că-i liniște. Inventar: două șiruri de unități de discuri și benzi, unități centrale de memorie, terminale, imprimante, rafturi cu multe milioane de troace și hîrtii. Pupitrul de comandă îl împart doi operatori; Victor și Edi, colegi de schimb și prieteni: Victor, ocupat cu funcționarea calculatorului central și a încă două mini. Edi, lipit de tastatură și ecran, omoară în neștire omuleți, surd și orb pentru restul națiunii. Ca să lămurim: Cămaruța-i un separeu special amenajat pentru operatori și inginerii de sistem. Pînă la venirea mea în sala calculatoarelor, întii erau operatorii și apoi studiile superioare, după cum se observa, ca apoi, după mai mulți ani de luptă, timp folosit să le-arăt-priceapă cum că știu tot ce și ei știu și încă de multe ori pe-atît, s-a schimbat puțin ideea, revenindu-se la ordinea valoric-ierarhică firească; repet, în spațiul strict limitat al sălii calculatoarelor. Dar să nu mint, pentru că niciodată nu mi-ar fi dat mitocanii drept de semnătură, așa că doar în zona memoriei centrale mi s-a recunoscut locul, deci și-n Cămaruță.

Numai avantajul de-a dormi o oră, pîzit de operatori, iată spațiul meu! Cămaruța, cel mai rîvnit din tot centrul. Loc liber, loc de evadare, suportă frenetic, și ascunde petreceri, bucurii, suferințe, drame și tot restul pasiunilor. Pe nici zece metri pătrați, hai, doșpe!, sînt înghesuite o masă, două scaune, un fișet, un ditamai cuier-cu-coarne și toate-abia au unde să stea printre două-patru și chiar șase persoane, colegi de la programare-tastare, colaboratori din minister, beneficiari din afara unității și alte admira-toare.

Posed una din cele două chei ale fișetului, cealaltă Victor, un scaun permanent rezervat, și-o infinitate de secrete despre tot ce mișcă-suflă-n unitate. Pe Victor și Edi îi știu exact de-o viață, deși eu am neîntrerupti zece ani în centru. Auzi, zece!, numai zece! Sufizanți să pui de-o eră-nreagă. Și pentru mulți asta a fost existență, deși nu vor să-nțeleagă, să conștientizeze, și nu vor recunoaște niciodată. Proști. Victor ține la mine și-mi înțelege hotărârile, el mă respectă profesional, este un foarte bun prieten. Dar mă chinuie un amănunt; vezi tu, prieteni foarte buni am avut toată viața. Mai puțin prieteni. Prieteni, și-atît. Am trăit izolat precum pomul sub a cărui umbră, jur-împrejur, nu crește nimic. Mă laud.

Totu-i invers. Ne mîntim încontinuu pentru supraviețuire. Nu există prietenie și nici iubire. Și-atunci?! Și-atunci o enormă tîmpenie. Cît va dura? Nu știu, am senzația că-s de-o veșnicie prins și alta urmează. Spre norocul meu, am ajuns în faza uitării, acum cred c-așa trebuie să fie, imaginația, ea!, ratează, încetînd să alimenteze. Și astăzi, foarte convins, merg mai departe, tot înainte. Am decăzut teribil, dacă-mi motivez imbecilitatea, din proprie inițiativă, nesilit de nimeni. Nu imbecilitatea mi-o motivez, nu. Asta ți-o aplică băieții ca unic drept legitim, singura calitate recunoscută ofi-

cial. De ești cît mai cretin, cu atît devii mai de folos societății. Dreptul la existență, da!, asta trebuie dovedit, că nu sînt vinovat. Și Teorema lui Pitagora. Și lua-i-ar Dracu! Pentru că m-am născut și-o să crăp printre cărți înseamnă deci că-s dușman! Jigodii! Deschid la dulap, ușa, iau de pe raft o coală, mă boule!, mă! așez la masă, pun hîrtia-n față. Lăsat mult pe speteaza scaunului, cu picioarele întinse pe marginea mesei, privesc sala calculatoarelor.

Planuri lungi cu ecrane de terminale, tastaturi, listinguri etc., redat prin zgomotul de fond al sălii, gâlăgie uruitoare permanentă, înceată la început, ca apoi, treptat, din-ce în ce mai tare, să umple spațiul cu un vuiet puternic și mare ca de cascadă. Brusc, imaginea stă, total imobilă. Sunetul, de asemeni, amuțește. Trec secunde mobile douăzeci. Și deodată, tot așa de brusc, se reiau mișcarea, viața. Trezit din imobilitatea-mi visătoare, trag scaunul aproape de masă, netezesc, gest tandru, coala de hîrtie, caut ceva de scris în buzunarul vestei, și încep să scriu. Imaginea se mișcă încet, avansînd din spate, peste umăr, și coboară pe bucata de hîrtie, tot mai aproape, pînă ce textul devine citeț: "Întrucît am terminat toate lucrările și nu am beneficiari în perioada următoare, vă rog să binevoiți să-mi aprobați efectuarea a zece zile de concediu..."

În sala calculatoarelor apare Flory. Se oprește lingă dragul de Victoraș, discută. La un moment dat gagiul rînjește aprobator bălăbănindu-și căpățîna, în lungi da-uri și arată cu mîna încoace către mine. Femeia îi predă un plic, mîmumește decoltată blond, vine spre Cămaruță. Victor continuă lucrul la consolă. Edi, profund absent, omoară unul după altul toți dușmanii din terminal.

Ea așteaptă înapoia geamului despărțitor. Operatorii își vîd de treburi, ignorîndu-ne. Iată o caracteristică enorm de importantă a situației: am independență. Este destulă, deși locală și restrînsă la spațiul sălii calculatoarelor, dar este reală, ceea ce nu-i deloc puțin în această viață, încă o dată, ideea libertății. Deci și vasăzică. Mă ridic, îi deschid, intră, închide ușa. Cîțiva fulgi se topeșc pe podea aduși de vîntul ce-o însoțise. E liniște. Cînd noaptea dovedește ziua, umbrele-s ființe vii, vîntul spulberă zăpada, o izbește-n valuri, o întoarce iar pe țîrm, unde nu-i nimic adevărat, decît visu' meu cu tine-mbrățișat.

IAT-O: prototip de femeie care te invită să petreci împreună weekend-ul și restul. Explozie șaten-roscată, în ast anotimp, rochie de catifea moale, doar pisica, talia înaltă și coapse lungi, o mulțime irațională de inele-brățări-cercei, decolteul inconfundabil, zăpezile sînt calde, și pisica, iarăși, moale. Cine-i? Ce vrea?! Ghici! Și undeva, în larg, strigătul de pescăruș. Cunosce chemarea. Totuși nu ocolesc, opresc, adulmec.

- A ce miroși?
- "Je reviens", răspunde lascivă și soft. Miros a tine.

Între noi, distanța unei șoapte. Stă în locul meu, la masă, eu iau din fișet două pahare și-o sticlă de bere de 18° Celsius, o desfac, torn.

Să fim iubiți, zic, te iubesc, zice.

Ciocnim, golesc paharul, s-a umplut

paharu'!, îmi șterg barba cu un dos de palmă, jap!, și m-așez pe marginea mesei privind, da!, hăt-de-departe, de dincolo de far, femeia. Abia-atinge, prin ruj, spuma albă a lichidului fără gust, dar cald.

- Deci situația-i aceeași, atac din înal-turi.

- De ce nu mă iei de nevastă? încearcă să mă lase fără replică.

- Te rog, nu începe.

- Lasă-te de așteptat, înțelege și gata.

- Gata ce?

- Știi ceva?!, te rog!

- Ești supărat.

- Sînt.

- Dar eu te iubesc.

- Ți se pare.

- Ba nu!

- Bine, uite cum facem! La noapte, dacă dai de băut, că-i și meci la bulgari, îți convine?

- Toți sînteți la fel.

- Exact!

- Și-atunci? ea.

- Și-atunci, gata; eu.

- Păcat. Păcat că n-ai reușit să mă iubești, cît de puțin. Mi-ar fi plăcut să trăim multe nopți, zile, nopți, bucuria lor rămîne doar a mea.

- Veți supraviețui.

- O, da!, voi supraviețui.

- Îmi pare rău, asta-i!

Tace. Un milion de ani-secole, defecte, pentru care-ar trebui să vindem tot. De unde atîta inteligență?!

Secunda trece, așa că "du-te", zic. Albastru lumina plajei la apus. Că nu i-o veni să plîngă, Doamne!, nu!, am noroc și se abține. Dragă, să fim serioși! Declară sec:

- Nu mă goni.

- Vreau să rămîn singur.

Femeia se execută. Știu că așteaptă răspuns. Și-l va primi. Specia lor e ca pisicile, dacă le scuipi, te blestemă. Și-apoi e-atît de bine să le-adormi în pat!... Și să-ți toarne cafeaua dimineată!... Exemplarul de față lasă paharul nebăut pe masă și plecă. Îl golesc, apoi torn restul, sticla-i goală, o pun la loc în dulap, acostează alta plină, și ca să fie toată lumea fericită, voilă încă patru pentru Victor și Edi. Reiau scaunul și poziția cu picioarele întinse pe colțul mesei.

În sala calculatoarelor Flory și Victor au un nou schimb de replici, plin de zîmbete și amabilități. Ea întoarce gîndul-privirea către mine, dar nu mă prinde, am fugit, iarăși depășind farul, în larg, în zona delfinilor liberi și-a vapoarelor imposibil de atins. Gigantul a dispărut, zecidemidetone, secole. Nu mă pot abține să nu-i privesc. Acum se vorbește foarte serioasă, el ascultă foarte atent, ea îi dă un plic, foarte mulțumește și foarte pleacă, el foarte lung se uită foarte după foarte decolteul ei, cu f.f. scrisoarea-n f.f. mîna. Edi căsăpește dușmanii. Apoi Victor se ridică și se deplasează spre Cămaruță, deschide ușa, intră, pune documentul pe masă, lingă pahar, și cuvîntă:

- Șefule, asta-i a ta!

- Închide ușa pe dinafară!

Se întoarce la consolă. Edi cum am zis, eu rămîn singur. Nimeni nu mă deranjează. Cred că sînt bolnav, altfel nu pot explica de ce mă bucură imaginea, și mă întristează, am ajuns să iubesc calculatorul, am ajuns rău, sufăr pentru tolmaci. Țin în mîna stîngă plicul. Privesc sala calculatorului. Femeia nu-i. A plecat. Băieții își continuă munca. Prim-planuri cu mutra-mi-imobilă, dar nu bleagă, dar nu de tot, adică tristă. Apoi încet,

privind tot în sală, nu la șesturi, desfac lent, încet, urmînd un prim citat din scrisoare, și-n prim-gros-plan, chipu-mi fără chipu' privind direct în obiectiv, deci în ochii privitorilor la spectacol, spectatorii. Se aude vocea: "M-am săturat de tot și de toate, vreau să fug departe, să nu văd pe nimeni și nimic. Hai pe mal, să n-auzim decît valurile, să fii numai al meu. Cînd sîntem împreună totu-i firesc, dar te pierd și mi-e frică. Aș vrea să fiu o umbră, o rază de soare, o adiere de vînt care te urmărește. Nu înțelege greșit, nu sînt un copil sînt o femeie îndrăgostită." Al doilea citat, numai cu vocea ei, dar cu mine terminînd a doua sticlă de bere. Mă ridic, ies din Cămaruță și mă opresc lingă cei doi operatori de consolă. Aceștia își continuă munca indiferenți. "Timpu' decide, știu, dragul meu, dar am nevoie de tine. Nu mă condamna, te rog. De ce mint îndrăgostiții? Și de ce fură? Mi-ai zis că nimeni nu are ochii mei. Noi, femeile, sîntem teribil de proaste. Rămînem mereu singure. Pe mal nu vom ajunge, știu asta. E locul îndrăgostiților și tu nu mă iubești. Renunț la tot pentru tine. Al treilea citat se derulează în timp ce străbat coridoarele, filmat din spate și urmărit peste tot pînă la etajul unu, în fața ușii capitonate pe care scrie "director". Două puncte:"Voi regreta totdeauna. Trebuia să fiu cu tine, știu, dar mai dă-mi o șansă. Viața fără tine e un chin. Mă pasionează tot ce ești și însemni, da!, lingă tine trăiesc o viață nouă. Știu că aștept zadarnic, zilele vor trece și nu vei veni. Cine trebuie să decidă dacă nu noi?! Să trăim împreună, să fiu fericită, da!, vreau să fiu fericită! Iartă-mă pentru această ieftină confesiune. Trebuie să scap de visul devenit coșmar."

BIROUL-directorul-mobilierul tipizați prin funcție: masă mare, impunătoare, plină de hîrtii, reviste și manuale de informatică, listinguri, agendă, mapă, creioane, pixuri, două telefoane, fax, terminal color, imprimantă laser, mouse, și fotoliul înalt din piele. Geamul deschis îi difuzează privirea infinit superioară, în momentele sublime ale creației informaționale, peste imaginea Pieței scufundată brownian în zgomotul de fond îndepărtat, specific și nederanjant. Ultra-central. Prin cel de-al doilea geam, închis, se zăresc vitrinele magazinelor: florăria, delicatesele, tutungeria etc... Pe pereți, reclame de computere. Sub fereastra închisă, pe o masă, două P.C.-uri tronează oarbe și indifere-nce, cu imprimante cu tot. Masa de ședințe prelungește biroul, dar cu zece cm. sub nivelul cristalului acestuia, diferență de altitudine suficientă exprimării superiorității depline și înțelepte-a atitudinii domniei dumsale.

Iar acum, figurantul într-ale informaticii funcționînd director: poreclaboss, mitocan în realitate, perfectul tip-nou, coate bronzate pînă-n limita manșetei cămășii cu mînecă scurtă și îndoite, coate, peste obiectul muncii, aflat sub revărsarea profunzimii-încrutat-intelectual-informațională-a frunții autoritare, autocrate, autoîmbuibate și autofefemul-tumită în sinele propriu. The Very Best Of The New Type.

Zice, fără să mă privească:

- Ce vrei?!

- Să trăiți! Iertați-mă că vă deranjez, vreau să vă rog ceva.

- Repede că am treabă.

- Vreau să-mi aprobați cererea de concediu. Permiteți-mi să specific faptul c-am terminat toate lucrările, am predat

ZERO

listingurile, am o perioadă de două săptămâni fără nici un beneficiar, nu vreau bani de concediu, vreau doar zilele.

- Niky și-a pus avizul?

E vorba de adjunct, the second, altă dejecție libidinoasă cu aere de mare sculă, dar care ocolește sala calculatoarelor de frică să nu-și prindă urechile. Are bou' drept de semnătură? Are!

- Nu. M-a trimis la dumneavoastră.

- Atunci n-am ce să-ți fac! Rămii la calculator! Ce s-ar întâmpla dacă toți am pleca vara în concediu?!

- Vă rog frumos, nu vreau și banii, doar zilele, am predat tot, n-am nimic de muncă.

- Nu se aprobă. La revedere!

Un pas înapoi, mă întorc, ies din încăpere. Nenorocitul! Nu s-a uitat niciodată la mine. S-a holbat ca imbecilul în celebrele-i tabele-format-a-patru, cretinisme de terorizat centrul și de bătut-joc. Țin în mină cererea ratată. Fără aviz favorabil. Fără nici un fel de aviz. Jigodiile m-au lăsat în aer. Cum poate fi mai rău. Așa, deci, da!? Bine! Plec și gata! Să mă pupe! Știam c-așa va fi, dar hai s-o fac și p-asta, o umilință-n plus ce contează?!

UN COȘ de gunoaie rinjește îndestulat, deci profesional satisfăcut, cavacacareride-decoltată. Fir-ar ei de javre împutite! Agitația străzii îmbrățișează vulgară. Și pentru a doua oară în aceeași zi-lucrătoare rup Cererea, și-o arunc deasupra coșului, apoi traversez, pierzându-mă-n curgerea discontinuă de oameni, în timp ce hîrțile se împrăstie pe trotuar, neavînd loc în ghiftuiala de gunoaie.

Numai filmări fixe, statice. Secvențe lungi pentru fiecare cadru, fotografii cu personaje mișcătoare, vii.

1 minut colțul de stradă, un stilp de care afirmă coșul sătul, oameni și mașini vin și trec prin intersecție.

1 minut aceeași intersecție filmată din colțul diametral opus.

1 minut cu imaginea generală a pieței, tarabe marfă culori oameni. Eu apar în cadru, trec, încet, calm, mă pierd în mulțime.

1, ba nu!, de ce să nu punem 4, și chiar 5 ori șazeci exact: trei sute de secunde un prim-gros-și-lung plan cu două dimensiuni de ecran plat reprezentînd spațiul unic dimensionat al zonei cu flori, aia de lingă butoaiele cu varză și castraveți murași. Intru în imagine, minutul 2 spre trei, pun un ban pe teighea, iau un castrevete, mușc. Apare Flory. Vine și mai încet, se oprește lingă mine. Stăm umăr lingă umăr o jumătate, chiar un minut întreg. Am terminat de mîncat castravetele și-mi șterg calm, foarte-calme, minile cu batista. Apoi plecăm împreună, parăsim imaginea. Această, nemișcată ca și pînă acum, rămîne fixă încă un plus de cîteva secunde. Alți trecători traversează ecranul, existențe efemere, derulate pe lentila aparatului.

Hei!, dar nu așa se vede-privește-etc... Păi piața la-nceput de vară-i o furtună verde-color. Ca-n zilele plimbărilor libere, au fost vreodată?!, libertatea o furi, ascunde-o-n tine, adînc, un minut, atîta. Parcă niciodată piața n-a fost atît de plină, mă tentează un măr tăiat într-o scîndură grasă, dar nu-l cumpăr.

Stația autobuzului, indesată cu multă lume și agitație de mașini-zgomote-gunoaie-fum.

Așteptăm.

-Te duci acasă?

- Acasă, răspunde.

- Ce vrei tu de fapt? continui să întreb.

- Nimic. Nu vreau nimic, dar îmi pare rău că n-ai reușit să mă iubești, cît de puțin.

- Te repeți.

- Cînd iubești nu contează repetiția, iubești și gata.

- Cînd iubești contează întotdeauna repetiția, și-apoi, draga mea, tu nu mă iubești.

- Ești un copil, dragul meu. Îmi pare rău, pentru nopțile noastre, da, mă repet, vreau să fii fericită, să fii al meu cu tot cu zile-nopți. Îmi pare rău.

- Devii enervantă.

- Știu, dar nu-mi pasă. Culmea ironiei, nu-i așa?, dacă altceva nu pot decît să te enervez. Și ce dacă?! Te iubesc și nu vreau să te pierd!

- Dar, draga mea, ți-am spus, înțelege, vei supraviețui!

- Lasă-mă Dracu'-n pace cu supraviețuirea ta cu tot! Nu crapă nimeni din prea multă iubire, și nici măcar nu sînt draga ta.

- Eu ți-am zis că nu există iubire.

Ne privim, zîmbete. În jur, agitația impasibilă, uman-indobitocitoare. Ne repetăm la infinit, toți, poate, cine știe?! Pînă la urmă vine autobuzul, se deschid ușile, cei de jos așteaptă să urce, sus, după cei de sus coborînd, jos, redondanți, aberanți, de tip nou, mutanți.

Zice, prima:

- Plec. Rămii cu bine.

Zic, al doilea:

- N-ai decît. Pa.

- Te iubesc.

Hodoronc.

- Știu. Să fii fericită.

Tronc.

N-am desenat de mult, poate vara asta, s-o desenez pe toată, voi începe prin a colora mărul, liniuță lingă liniuță, milioane, urmînd fibra lemnului, asum creioanele de colorat, adun toate bucățile din mine, pentru pixul tun, să vezi ce de-o să fac! Totuși nu merge. A, da! Ascult! Ascult creioanele colorate. Ba nu! Nici așa nu merge, nu-mi place. Hai să asumăm creioanele colorate!

STAȚI așa, ce vă grăbiți?! De parcă-ar fi greu să te-nsori, greu e cu benzina, atenție!, nu încerca să recunoști personajele, caută să fii unul din ele, iubește animalele cerul și marea, iubește și mai tare marea, apoi, după ce vei fi făcut toate astea, ia-ți femeia-banii și-o vacanță imposibil de uitat, la mare. Grija prostiei de mine acoperă tîmpenia prezentă. Ațiția ani pierduți, ratări înfăptuite, așteptări-aminări nesfîrșite, dar tinerețea s-a dus cu începuturile stricate. Trăim o continuă frică, asta-i. Aștept, rugîndu-mă, sperînd, și tot așa. Visez, convins de împlinirea în realitate, voi face aia sau ailaltă, și mă trezește invariabilă, veșnică, tot ea, realitatea trivială. Cobor în fluxul vulgarității stradale, iluzia evadării a trecut repede, prostia domină covîrșitoare și victorioasă. Încotro? Fugi!, nu contează, fugi! Nu te-ntoarce, nu privi înapoi. Se închide cercul, n-avem variante. Doar acasă, și numai acasă e singura salvare. Două-trei rude îți așteaptă, și ele, la nesfîrșit realizarea. Sa revii la normal, cînd?, și cum?! Anii trec, prietenii s-au terminat, tinerețea n-a fost vreodată, serviciul e pușcărie, dar i-am dat Dracu' cu calculatoarele lor cu tot! Nici nu fug. Nu. Merg încet. Mașina trage fantastic, drumul pînă la mare, doar el, și-i o întregă aventură, apoi vacanța și restul vieții. Închid televizorul!!!

Barbu CIOCULESCU

Fabule

Iartă-mă că-ți sun la ușă

Pe neașteptate și neanuntat

Zise, intrînd la sobolul cel gras

Vulpoiul manierat -

Dar astăzi încă nu am mîncat:

❖

De pe soclul său sacru

Zise leul de bronz

Reporterului sui:

Ce să-ți spui?

Astăzi n-am chef de masacru.

❖

Ah! mai zise armăsarul

Scuturîndu-se-n plictis,

Orice-aș zice, orice-aș face,

lapa asta nu-i o miss!

❖

N-am nici un gând rău, zise

lepurasul din poziție de "stai" -

Se poate, zise leul mișcîndu-și urechea,

Dar mai trebuie și blînita să-mi dai!

❖

Asemeni a tot ce e viu

Medita viermele de sicriu:

Tot una-i ce faci

De rozi din dușmani

Sau rontăni din cei dragi.

❖

Lupul-arhonte, la izvor

Bea apă-n amonte -

La vale, tot așa mielul.

Conversară puțin, nu știm

Ce anume, apoi lupul îi făcu felul

Și-l sîngeră. Cu botul în spume

Atîta spuse: "Ce lume, ce lume, ce lume..."

❖

Pe cînd în somn se vedea

Stăpîn pe găina de aur

Și de nenumărate puici

Mîndru cotcodăcind prin poiate

Cocoșul fu înhătat de vulpe

Și-nfulecat pe nerăsuflete.

❖

Morala:

Toate visele sunt adevărate.

❖

Corbul pe cracă, în cioc

Cu-n cașcaval baban lucind,

Vulpea jos, lesinată de jînd

Hotărâtă să-l joace, ce mai încolo

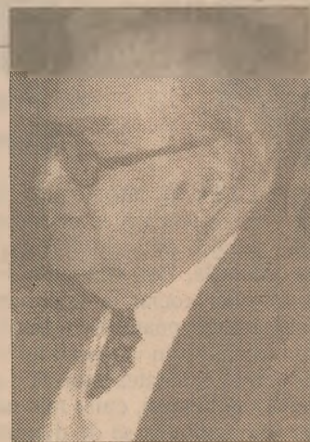
Și-ncoace, șopti: o vorbă, doar una,

Plină de har, plină de dor, altfel

Simt că nemîngăiată-am să mor,

Rosteste pasăre descinsă din nor.

Răspunse corbul: nevermore.

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Șuşară

TOLERAT întotdeauna, ignorat de multe ori și citeodată disprețuit de-a dreptul ca o prelungire infantilă, fără finalitate și ineficiență în plan social și economic, fenomenul artistic poate, în schimb, uimi din cînd în cînd prin valoarea lui simptomatologică pentru sănătatea morală a grupurilor mari sau, uneori, chiar mai mult decît atît, prin calitatea sa de diagnostic al unei subtile maladii colective. Atunci cînd arta mai oboșește sub povara utopiilor, cînd fervoarea aspirațiilor o istovesc și luminile absolutului îi vestejesc retina, ea se transformă subit dintr-un viguros exercițiu proiectiv într-o vehementă întreprindere reactivă. Transei mistice și vorbitului incantatoriu în limbi, li se substituie, fără prea multe regrete și cu precauții minime, activismul civic, protestul public și denunțul moral. Din sacerdot al perfecțiunii și din amant nesățios al inspirației, artistul devine o biată instanță rece, cap limpede și acuzator lucid (uneori chiar cinic) ai unei lumi a cărei dominantă fundamentală (și sigură) este deriva: Această mutație de pe frumos pe adevărat, de pe ideal pe terestru și de pe reverie pe scrutarea severă a unei existențe precare tocmai se consumă acum prin părăsirea parțială a consacratelor forme simbolice în beneficiul experiențelor și al practicilor neconvenționale. Activ ca prezență socială și responsabil din punct de vedere moral, artistul plastic iese decînd din atelier, abandonează sala de expoziții sau, în cel mai bun caz, îi schimbă fizionomia obișnuită, și vine în stradă, recuperează spații uitate sau compromise, polemizează direct sau indirect cu muzeul și cu spiritul academic. Aceste mutații importante, care vizează deopotrivă oferta și consumul pe piața de artă, au în spațiul cultural românesc o semnificație particulară. De dată relativ recentă ca fenomen mai larg, cu toate că încercări notorii au avut loc și în deceniile 8-9, manifestările neconvenționale dezvăluie anumite caracteristici ale vieții colective ce depășesc stricta semnificație artistică. Forme ale deschiderii, limbaje fără coloratură etnică și dovezi certe ale implicării artistului în cotidian, aceste expresii

complementare solicită nu numai un anumit tip de înțelegere și de sensibilitate, ci și un grad mai înalt de responsabilitate civică și o voință explicită de solidarizare cu valorile morale amenințate. Interesul pentru acest complex de manifestări - de la instalația clasică pînă la performance și la videoinstalație - dezvăluie, prin însăși distribuția sa geografică, o sumă de caracteristici care ar trebui să stîrnească nu numai interesul istoricului de artă, ci și (dacă nu cumva chiar în primul rînd) pe acela al sociologului, al politologului și al specialistului în psihologia grupurilor. Dacă se urmăresc pe harta României centrele în care expresiile neconvenționale sînt înțelese adecvat, încurajate prin climatul general și cultivate sistematic, avem, prin consecință, chiar harta a două tipuri de civilizație și imaginea convingătoare a unor comportamente sensibil diferite.

În afara Bucureștiului, care este o adevărată sinteză a tuturor tendințelor, aspirațiilor și frustrărilor noastre de astăzi (și de ieri), celelalte centre sînt invariabil nord-vestice: Timișoara, Arad, Oradea, Târgu-Mureș, Bistrița, Sf. Gheorghe, Cluj și Sibiu. Singura excepție o reprezintă Iașul, unde Matei Bejenaru, un artist solitar și atipic pentru climatul artistic din zonă, a organizat, în ultimii ani, un festival de performance. În rest, nici unul dintre marile centre urbane și universitare nu manifestă vreun interes pentru astfel de expresii artistice: Și aceste orașe nu sînt chiar de neglijat; ele se numesc Constanța, Galați, Brăila, Ploiești, Pitești, Craiova ș.a.m.d. Fără a insista asupra cauzelor care determină această severă împărțire Est-Vest și Nord-Sud, este suficient de amintit că un rol important în opțiunea estetică îl joacă atît informația la zi, cu o anumită continuitate, cît și o evidentă tradiție a gîndirii de tip occidental, mobilă, deschisă și fără prea multe complexe provinciale. Cel mai tîrziu eveniment din categoria celor neconvenționale, aflat la prima sa ediție, a avut loc recent la Oradea și el este Bienala *IntermediART*. Organizată de către Fundația B. Quatros International, reprezentată de tinerii studenți Daniel Jarda și Adrian

Buzaș, avîndu-l drept curator pe istoricul de artă Aurel Chiriac, directorul Muzeului Țării Crișurilor, această expoziție de instalații și de videoinstalații a mai beneficiat, pe lîngă deja amintitul Muzeu... de colaborarea Facultății de Arte Vizuale din Oradea și a Uniunii Artiștilor Plastici, Filiala Bihor. Proiectul a fost finanțat de către Centrul Internațional pentru Artă Contemporană București, condus de Irina Cios, iar coordonatorul expoziției a fost criticul de artă Adrian Guță. Ceea ce individualizează această expoziție față de celelalte din aceeași categorie este, în primul rînd, faptul că ea a fost rezervată, în exclusivitate, tinerilor; de altfel, majoritatea expozanților sînt încă studenți și unii chiar în primii ani de studii. În al doilea rînd, una dintre particularitățile expoziției se regăsește chiar în topografia ei sau, mai exact spus, în relația expozanților cu Spațiul (înțeles atît ca realitate ambientală cît și ca element simbolic). Fără a insista asupra lucrărilor expuse, trebuie amintit că expoziția s-a deschis în trei locuri diferite și că ea oferă tot atîtea încercări de modelare a contextului. În prima dintre variante, *Galeria Mercur a U.A.P.*, intenția expoziției a fost aceea de a anula spațiul, de a-i face insesizabilă prezența fie și în ipostaza sa cea mai umilă, de simplu suport. În cea de-a doua variantă, *Muzeul Crișurilor* unde au expus artiștii invitați - Matei Bejenaru, Lia Perjovschi, Dan Perjovschi, Sorin Vreme și Laszlo Ujvarossy - expoziția a încercat recuperarea unui spațiu moral și subminarea prejudecăților legate de spațiul muzeal, iar în cea de-a treia variantă, pîvnițele *Cetății din sec XVI-XVII*, miza a fost recuperarea propriu-zisă a spațiului și redesteptarea acestuia la o nouă viață. În fapt, expoziția a resemnificat, pentru o clipă. Orașul însuși, i-a provocat reacții prin simpla invitație de a ieși din somnolență și asta este suficient. Pentru că, la urma urmelor, expresiile neconvenționale sînt semnale de alarmă și forme de protest, dar și modalități explicite de participare activă la viața publică.

P.S.: După mai bine de zece zile de cînd conducerea Ministerului Culturii, în urma numeroaselor proteste venite din partea unor artiști importanți, a hotărît suspendarea "retrospectivei" Țuculescu, așa cum fusese ea proiectată inițial, Direcția Muzeu a aceluiași minister s-a învrednicit să emită, pe data de 14 decembrie 1998, următorul

COMUNICAT

"Ministerul Culturii anunță că în perioada 18 februarie-4 aprilie 1999, la Muzeul de Artă al României, la sediul central din Calea Victoriei nr. 49-53, se va organiza marea retrospectivă "Ion Țuculescu". Cu acest prilej vor fi expuse nu numai opere aflate în colecții muzeale, ci și cele aparținînd familiei artistului, unor colecționari particulari și unor instituții publice.

Pe această cale iubitorii de artă vor lua contact cu opera pictorului, a cărui singură și ultimă retrospectivă a fost în anul 1965 - și vor avea prilejul să admire lucrări care nu au mai fost expuse

Expoziția va include o expoziție de grafică, o prezentare virtuală privind viața artistului și va fi însoțită de un catalog ilustrat."

În aceste condiții se nasc legitim cîteva întrebări: 1. dacă, din întîmplare, Direcția Muzeu știe cine este Țuculescu, unde a fost atunci cînd se pregătea subtil mulțirea pictorului și ce reacție a avut? 2. dacă a aflat de existența lui Țuculescu abia după declanșarea scandalului, de ce nu a făcut publică hotărîrea conducerii ministerului de aminare a expoziției, imediat ce ea a fost luată, și a întîrziat, aproape două săptămîni, un echivoc suspect în jurul acestei chestiuni? 3. cum se numește această atitudine: incompetența, prostie, dezinteres sau, pur și simplu, cîrdășie cu cei care au încercat compromiterea unuia dintre cei mai importanți artiști români din acest secol? Nu-ar fi rău ca cineva chiar să răspundă la întrebările de mai sus! Măcar la primele două! (P.Ș.)

Eveniment artistic

CENTRUL de proiecte Culturale al Municipiului București și-a propus, între alte activități, să prezinte creații și spectacole care să constituie o alternativă față de cele ce se desfășoară pe scenele tradiționale ale capitalei, susținînd în acest scop artele contemporane și experimentul. Un astfel de experiment, în care granițele dintre mijloacele obișnuite de expresie ale muzicii, teatrului și coregrafiei se contopesc, dînd naștere unui nou mod de exprimare artistică, care poartă numele de *teatru instrumental*, este spectacolul *Bizarmania*, prezentat de curînd pe scena ARCUB (fosta sală ARLUS), redată, cu acest prilej, circuitului teatral.

În acest spectacol, muzica, artă exclusiv sonoră, și-a depășit această limită, transmutîndu-se către domeniul vizual, prin faptul că lucrarea compozitorului Nicolae Brînduș, plămădată și punctul de pornire al spectacolului, a fost nu numai interpretată la diferite instrumente de membri cvartetului "Pro Musica Nova", Marius Popescu, Flavius Trif, Dominic Csörgő și Lucia Florescu, dar și "vizualizată" de aceștia. Într-un aare spectacol de *teatru instrumental*, interpreții părăsesc statismul poziției așezate, propriu unui concert, și încep să se exprime prin sunetele instrumentelor, dar și prin cele scoase de propria lor voce, însoțind su-

netul de atitudini și mișcări, încărcate de sens și emoție, trăită cu absolută sinceritate. În acest fel, nu numai timpul dar și spațiul scenic devine loc de exprimare al muzicii, de desfășurare a ei. Din acest motiv conlucrarea muzicienilor cu un regizor și cu un coregraf urmează firesc în construirea spectacolului. Regizorul piesei *Bizarmania* este Alexandru Tocilescu, mare iubitor de muzică contemporană, întrucît, așa cum a declarat, ea exprimă "sunetele lumii în care trăim: aspre, brutale, ne-melodioase", iar coregrafia lucrării este Raluca Ianegic, care a modelat atît mișcările instrumentiștilor cît și cele gîndite pentru sine și pentru dansatoarea Laurenția Barbu. La bizar-armonia spectacolului a contribuit și scenografia lui Cătălin I. Arbore, prin cîteva elemente, cum ar fi uriașa rochie roșie a Ralucai Ianegic, ale cărei falduri, care acopereau uneori aproape toată scena, puteau fi folosite în numeroase compoziții plastice de către coregrafă.

Pentru acest gen de spectacol, care, așa cum spune Raluca Ianegic, funcționează prin "deteritorializări", fiecare artă călcînd și în teritoriul celorlalte, s-au invocat mai multe surse sau origini. Un început, spune regizorul spectacolului l-ar constitui "Simfonia despărțirii" a lui Haydn, în care membrii orchestrei părăseau treptat scena, sau *Commedia dell'*

Arte, resuscitată în ultimele decenii de exigențele teatrului total, sau creația lui John Cage, în mai multe rînduri invocîndu-se și ideea de "operă deschisă" a lui Umberto Eco. Atît compozitorul cît și regizorul, beneficiari ai unor călătorii în care au putut urmări manifestări artistice înrudite, au arătat la conferința de presă că forma complexă pe care a căpătat-o spectacolul de la București, are o amploare fără precedent.

Complexitatea își are originea, ca întregul spectacol de altfel, în muzică, care se inspiră din două surse aparent ireconciliabile: trei poezii aparținînd liricii hiperrafinate a lui Ion Barbu, "Uveden-rod", "Domnișoara Hus" și "Infrarea-lism", încadrate de două piese muzicale care își trag seva din universul frust al folclorului, partituri muzicale fiindu-i asociate pe parcursul spectacolului și sunete vocale, șuerate, gîlgăite, plîngătoare sau sunetul apei turnate dintr-un pahar în altul, la care, în momentele de pauză, se asociau sunetele venite din stradă.

Poate cel mai impresionant lucru în acest spectacol a fost prestația instrumentiștilor, desigur profesioniști de calitate în meseria lor, dar care s-au dovedit și admirabili actori și dansatori, o calitate specială în interpretarea sunetelor vocale dovedind Lucia Florescu, nu numai tehnic, dar și ca vibrație sensibilă interioară.

Aproape nimic din ceea ce făceau nu lăsa impresia de amatorism, în celelalte meserii decît cea pe care o profesează.

Coregrafia, de fapt mișcarea în sensul cel mai larg al cuvîntului, atît în concepție cît și în interpretare, a fost esențializată, sugestivă, expresivă, cu o mică rezervă privind două scurte pasaje de dans propriu-zis, care în interpretarea Laurenției Barbu, în mod paradoxal, dădeau senzația de neprofesionalism. Ne-am bucurat să o revedem pe scenă pe Raluca Ianegic, a cărei personalitate se impune chiar și prin simpla ei apariție, deoarece fiecare gest este încărcat de semnificație.

Pentru a situa acest gen de spectacol novator într-un cadru mai larg, voi consemna reacțiile unei învățătoare dintr-un sat de munte, care ne-a însoțit la spectacol. Persoană învățată cu greul, care parcurge uneori, iarna, un drum de trei ore prin zăpadă, pînă la școala din satul vecin, pe urmele lupilor și urșilor, a dat pentru prima oară piept cu greul artei contemporane la acest spectacol. La început s-a speriat, apoi a răs, icnind stăpînit din cînd în cînd, pentru ca la sfîrșit să-mi spună că îi pare rău că spectacolul s-a terminat tocmai cînd începuse să-i placă.

Liana Tugearu

Performanță, prezent și legendă

DACĂ o ducem cu ceva bine în teatrul românesc, atunci asta se cheamă *numărul* festivalurilor, cele mai multe purtând titulatura internațional, chiar dacă este invitată numai o trupă străină. Nu este momentul acum să discutăm despre importanța atitor festivaluri, despre acoperirea lor tematică, despre, despre...

Pe 6 decembrie s-a încheiat ediția de anul acesta a *Festivalului Național de Teatru*, cunoscut pînă la ediția precedentă sub numele de *Caragiale*. Organizatorii - Ministerul Culturii, Primăria Municipiului București și UNITER - au hotărât atunci că pare puțin caraghios ca festivalul să poarte un nume care să nu se regăsească printre spectacolele selecționate. Și lucrul acesta s-a întîmplat ediții la rînd, pentru că s-a montat puțin Caragiale și nu întotdeauna de selecționat. De asemenea, ideea de a numi pentru trei ani consecutivi, ca în cazul nostru, un același coordonator, mi se pare profund serios. Ca și anul trecut, selecționerul unic și directorul festivalului a fost criticul de teatru Cristina Dumitrescu. Perindarea directorilor, an de an altcineva, este, după părerea mea, o formulă aleatorie și care nu implică responsabilități decît strict punctual. Pe termen mai lung se poate elabora o strategie, so-

Jerzy Grotowski

lida și coerentă, se poate imprima un stil care poate fi mai nuanțat criticat sau apreciat. Cu privire la selecționerul unic, nu fac parte din acele voci care susțin că nu poate decide un *om* pentru ce se întîmplă în teatru, la un moment dat. Selecția este cea din dintii care reflectă intenția, desenul unui festival. Or, acesta aparține directorului său. Sigur că și formula cu o echipă de critici poate funcționa, deși este greu să le reunești programele și să le organizezi călătoriile prin țară.

Ce s-a întîmplat la această ediție a *Festivalului Național de Teatru*? S-a renunțat la juriu și la premii, după ce anul trecut se operase o reducere a palmaresului. Selecția în sine este o modalitate de recunoaștere a celor mai bune producții din ultima stagiune sau stagiune și două luni. Pe de altă parte, inflația de premii instaurată de o vreme reduce din valoarea atribuirii și primirii unei distincții. S-a renunțat și la atelierul de dramaturgie, care nu funcționează în general, și asta s-a întîmplat și anul trecut, cum de altfel nu prea iese nici-o întîlnire între dramaturgi și regizori, cei din urmă fiind scumpi la vedere. Dialogul, de aceea, se transformă într-o binecunoscută lamentație pe o singură voce, ineficientă și în planul dezbaterei teoretice și în acela al finalității prac-

tice: că dramaturgii nu sînt apreciați la justa lor valoare și, finalmente, nu sînt puși în scenă. A rămas un singur atelier pe întreaga durată a festivalului, acela destinat tinerilor critici de teatru, atelier coordonat de trei critici importanți: Florica Ichim, Alice Georgescu și Doina Modola, cîte două zile fiecare. Întîlnirea a însemnat cercetarea a trei tipuri diferite de abordare a cronicii dramatice.

Pe lîngă secțiunea "greilor" a fost introdusă și secțiunea pentru tineret în care au fost prezentate următoarele trei spectacole, cu adevărat cele mai interesante realizate de tînăra generație: *Și cu violoncelul, ce facem?* de Matei Vișniec, în regia lui Vasile Nedelcu, o colaborare cu Teatrul Național din Timișoara; *Conu' Leonida față cu reacțiunea* de Caragiale, în regia studentului Claudiu Goga la Teatrul *Sică Alexandrescu* din Brașov și *Ușa închisă* de Graham Reid, o piesă irlandeză contemporană pusă-n scenă de Vlad Massaci la Teatrul Tineretului din Piatra-Neamț.

Dacă cineva mi-ar fi cerut, în paralel, o listă cu cele șapte spectacole pentru festival, atunci selecția mea s-ar fi suprapus peste cea operată de Cristina Dumitrescu. Alegerea ei nu lasă pe dinafară nici o montare de înută e drept, însă, că eu nu am acoperit perfect tot intervalul selecției, iar valoarea celor din festival este apropiată, pe unul sau două paliere spectacologice. Lista este următoarea: *Azîlul de noapte*, *Lungul drum al zilei către noapte*, *Orestia*, *Livada de vișini*, 1794, *Petru*, *Richard al II-lea*, adică nume de regizori ca Ion Cojar, Alexandru Dabija, Silviu Purcărete, Vlad Mugur, Alexandru Darie, Cătălina Buzoianu, Mihai Măniuțiu, respectînd în această înșiruire programarea din festival. Cu alte cuvinte, o paletă foarte variată de texte, de regizori de primă linie, de trupe, din păcate doar două din țară - Craiova și Teatrul Maghiar din Cluj. Timp de o săptămînă au putut fi văzute stiluri de a face un spectacol, abordări și interpretări textuale și intertextuale, concepții scenografice, foarte diferite și rafinate în multe cazuri. De fapt, a fost o ediție a marilor noștri regizori și scenografi, un moment de evaluare a stării și a etapelor de creație. O surpriză plăcută a fost prezența Teatrului din Limoges, în afara selecției, cu ultima sa producție, *Dom Juan* de Moliere, în regia lui Silviu Purcărete.

Dacă organizarea în sine, realizată din punct de vedere executiv de ARCUB, Centrul de proiecte culturale al Primăriei Municipiului București, a scîrțit pe ici, pe colo, iar Biroul de Relații cu publicul a fost destul de ezitant și deloc prompt în furnizarea informațiilor (ba chiar și caietul program al festivalului a constituit o luptă în a-l obține, beneficiînd doar de amabilitatea directorului Cristina Dumitrescu), ceea ce am numi parte artistică a reușit prin selecție. Barometrul a fost reacția publicului, care a umplut pînă la refuz sălile de joc - Sala Mare a Naționalului, Odeonul, sălile Teatrului Bulandra și sala Magheru a Teatrului Nottara. S-a aplaudat cu generozitate cînd a fost cazul, reținut alteori sau chiar s-a plecat din sală cînd gustul sau pretențiile nu au fost satisfăcute. Ce mai este un festival, pe lîngă toate discutate și multe altele? Un loc de întîlnire. În tot intervalul, 29 noiembrie-6 decembrie, oameni de teatru din țară și dinafară, care se vād rar și pe fugă, au putut să vadă spectacole, să stea de vorbă, să-și schimbe păreri, să aibă, cu alte cuvinte, răgazul întîlnirii. Pentru public,

cîștigul incontestabil a fost evantaiul de montări diferite, posibilitatea de a evalua momentul teatral actual și de a-l compara. Pentru noi ceilalți, bucuria a fost că ne-am putut... bucura unii de alții, regizori, actori, scenografi, critici de teatru. În aceste condiții, un lucru discutat, hotărît și aminat de mult s-a produs: unirea criticilor de Teatru, cercetătorilor, profesorilor și teoreticienilor, secretarilor literari, mai exact unificarea celor două secțiuni românești ale Asociației Internaționale a Criticilor de Teatru - AICT-Uniter și AICT-Fundația Teatrul XXI - într-una singură. Asta a coincis și cu prezența la București a lui George Banu, președintele AICT, care mărturisea că se găsește în fața unui moment istoric și că apreciază această unificare și înăbușire a luptelor de orgolii ca pe cel mai important lucru al mandatului său, din care au mai rămas doi ani. De aceea, a propus onoratei Adunări ca în 2000, Congresul AICT să aibă loc în România.

DE CE s-a aflat George Banu, unul dintre cei mai valoroși critici de teatru și teoreticieni de talie europeană, la București? Pentru că pe coada festivalului, fără legătură însă cu acesta, între 4 și 6 decembrie s-a întîmplat un lucru minunat, unul dintre protagoniști fiind și George Banu. În premieră pentru România s-a deslășurat seminarul *Jerzy Grotowski și Teatrul Laborator*. *Repararea unei uitări*, o prezentare a metodei de lucru și a operei regizorului polonez cu participarea extraordinară a colaboratorilor săi apropiați - Ludwig Flaszen, cofondator și consilier literar al Teatrului Laborator și Zygmunt Molik, actor al Teatrului Laborator și profesor - și a unor specialiști în studiul teatrului grotowski-an: George Banu, Michelle Kokosowski, Monique Borie. Proiectul a fost realizat de Academia Experimentală de Teatru de la Paris, Teatrul ACT (și gazda evenimentului) și Editura UNITEXT, în colaborare cu *Workcentre Jerzy Grotowski* - Pontedera, Italia, *Centrul Internațional de Artă Contemporană*, cu sprijinul Centrului Român de la Paris. Traducătorul seminarului a fost Anca Măniuțiu iar coordonatorul proiectului, Cipriana Petre.

De la început, acest seminar n-a vrut să intre în canoanele rutinei, chiar dacă a fost pregătit pînă în detalii. Lumina s-a întrerupt ore în șir, obligînd gazdele să se doteze cu luminări și lanterne. O atmosferă tipic grotowski-ană! De fapt, spațiul Teatrului ACT se pare că aduce, ca intimitate și ca posibilități de lucru, cu Teatrul Laborator, introducerea în lumea lui Grotowski fiind făcută din prolog, să spunem. Nimic n-a fost convențional. M-am simțit ca într-un laborator în care, printr-o alchimie specială, încercam cu toții să recuperăm un timp, o stare, să reparăm o uitare. Tot acest eveniment i-a fost dedicat lui Aureliu Manea, un regizor excepțional a cărui operă s-a constituit sub influența teatrului lui Grotowski, de nepătruns în România anilor '60. Aureliu Manea trăiește departe de lumea noastră, ca pe o insulă, uitat de cei mai mulți. Un film al lui Gheorghe Preda a prilejuit mai de mult la UNITER o seară dedicată și ea acestui spirit incandescent, revoluționar, greu de introdus în șabloane mentale sau verbale. Ochii lui, expresiile care-mi aduceau aminte de Tușea, fabulațiile și inocența sa m-au urmărit multă vreme, și-am rămas, într-un fel spiritual, aproape de Gigi Preda, purtîndu-i recunoștință pentru gestul său, artistic recuperator. Nu știu cui i-a

Afîșul Festivalului Național de Teatru realizat de Anamaria Smigelschi

venit ideea dedicării Zilelor Grotowski lui Manea. În fond, nici nu contează. Contează doar că în graba în care trăim, o grabă care înseamnă, vrînd-nevrînd, și nepăsare și abandon, cineva s-a oprit temeinic a dat parantezele la o parte și l-a adus pe Manea alături de noi și de Grotowski.

Iată ce scria Aureliu Manea după ce văzut poate cel mai împlinit și șocant, o performanță actoricească, și nu numai spectacol al regizorului polonez: "Am văzut un spectacol care m-a înfiorat: *Prinți constant*. Era făcut în așa fel încît tulburarea psihică să se creeze de la prima apariție a actorilor... Trupurile actorilor s'înlănțuiau și se despărțeau într-un ritm sufocant care treptat te făcea să crezi că imaginile conțin puteri coalescente... Tot timpul te aflai în miezul actului teatral. Ardeau flăcările talentului pretutindeni în sala de spectacol... Jerzy Grotowski este un artist singular. Felul său de a face teatru descinde din adîncimi întinecat... Acel spectacol era o rebeliune împotriva simplitii comun... Fanatismul spectacolului declara cu febrilitate porcuca de a fi Om. Grotowski biciuia comodatele celui ce zace în istorie, în preajma istoriei. Nimeni nu-l iartă pe cel ce trec nepăsător pe lîngă timpul său. Așa trebuia interpretat *șocul grotowski-an*. Rușinea și se trezește în suflet este obligatorie. Acesta este programul estetic al lui Jerzy Grotowski... Trei zile am stat, umăr la umăr, studenți, profesori, regizori, scenografi, critici. Modești, cu antenele deschise, sorbind cuvinte, amintiri, imagini. Un soi de umilință a fost numitorul comun. Paul Bortnovschi, Sanda Manu, Alexa Visarion, Mihai Măniuțiu, Da Borcia, Felix Alexa, mulți critici de teatru, George Banu, Monique Bori - care a punctat teoretic momentul Grotowski cu multă știință, rigoare și farmec - Michelle Kokosowski și cei doi colaboratori apropiați ai lui Grotowski au refăcut emoțional un timp teatral, o aventură existențială și spirituală. Energiile imaginilor, fie fotografii, fie filme cu spectrele sale, rar văzute și în Occident, cuvintele încărcate de profunzimi și chiar de taine au punctat demersul unui maestru, cu care poți fi de acord sau nu dar care a marcat conștiințe și istorii teatrale. Performanțele lui Ryszard Cieslak, despre care Peter Brook spune că "este mai mult decît un elev, este creația maestrului", ne-au oprit de multe ori respirația. Un actor emblematic, un model al auto-revelației corporale, stăpînire exemplară a codurilor și a partiturii. Și totuși centrat pe relația fundamentală dintre actor și spectator.

Dincolo de ani și de imaginile peliculei, comunicarea a funcționat și astăzi într-o sală de pe Calea Victoriei care strîns laolaltă legende și mitologii, marotori și spectatori într-un ACT cultural autentic, dominat de spiritul sihastrului astăzi, Grotowski.

Marina Constantinescu

La Filarmonică a fost sărbătoare

ÎN FIECARE AN și, după cum îmi amintesc, totdeauna în decembrie, Mariana Nicolesco oferea publicului bucureștean o seară de muzică. Dacă a fost sau nu o coincidență că la concertului a coincis cu ziua de naștere a cîntăreței nu știu, dar cu asemenea zilejuri de obicei sărbătorii primesc daruri, de data aceasta sărbătorita a oferit și dar melomanilor; în schimb a primit în fronda aplauzelor care încălzesc sufletul unui artist. Și cum trăim sub zodiu aniversărilor, concertul a fost dedicat celor 130 de ani de la fondarea Filarmonicii bucureștene.

Un program dens, o acoladă mare de opera clasică la verism, de la Haydn la Puccini, a evidențiat încăodată, dacă mai era necesar, excepționala deschidere repertorială a unei soprane care a abordat e-a lungul carierei sale, cu aceeași autotă, zona bel-canto-ului romantic, marle roluri verdiane și veriste, operă barocă și creația contemporană. Vocea generoasă, de mare întindere, cu un timbru foarte personal, stăpînirea absolută a artei cîntului și a stilisticii lui, dar mai ales arul de a comunica cu aceeași evidență și putere de convingere în muzici foarte diferite, i-au dat libertatea de a transende granițe.

O privire asupra programului recentului concert demonstrează o perfectă coerență estetică, conducînd ascultătorul prin meandrele unui parcurs stilistic complex și semnificativ pentru valențele artei interpretative a primadonei. Temperamentul vulcanic și tipologia vocală a ceea ce vocalită de care vorbesc italienii)

caracteristicile timbrale nobile îi îngăduie să dea valori sculpturale parcă personajelor. Mariana Nicolesco alege întotdeauna eroine feminine puternice, pline de energie sau aflate în situații limită, în momente de maximă încărcătură emoțională, cărora ea le conferă tot patosul. Înainte de a intra în tradiționalul program de arii din marele repertoriu îndrăgit, Mariana Nicolesco a ținut să ne surprindă printr-o scenă dintr-o operă de Haydn, "Antigona", capodoperă la noi necunoscută, de curînd descoperită și lansată pe CD chiar de soprana româncă. Extraordinara construcție, ce a acumulat treptat cu precizie matematică încă de la primele note ale recitativului o tensiune explozivă pînă la stretta finală, a dat măsura nu numai vocală, ci mai ales incandescența actului artistic pe care-l vom trăi alături de Mariana Nicolesco o seară întreagă.

În același perimetru stilistic, aria răzbunătoarei Elettra din "Idomeneo" de Mozart a fost pusă într-o balanță bine cumpănită între datele limbajului epocii și furoarea aproape romantică prin violența ei. Și tot pasionată, dar în culori timbrale rafinate altfel colorate, cu rubato-uri subtile și arcuiri elegante ale frazei, și-a plîns nefericirea nobila Chimena din Cid-ul lui Massenet. Alt univers scenic, altă lume sonoră.

Poate pentru că ne-am obișnuit să asociem cîntul Mariane Nicolesco cu momentele patetice, m-a convins mai puțin aria Neddei din "Paiete", careia i-am admirat îndeosebi linia prelungă, elanul frazei finale, într-un zbor frînt mai mult decît prima secțiune.

Momentele culminante ale serii au fost aria "Sola, perduta, abandonata" cu tenta ei tristanescă, chintesență a artei pucciniene de a exprima "Pasiune și disperare" și mai ales "L'altra notte" din "Mefistofele" de Boito; din cîteva fraze Manon și Margareta au apărut aievea în fața noastră cu fragilitățile, sfîșierile, obsesiile, destinul lor funest. Mijloacele vocale excepțional stăpînite și instinctul scenic copleșitor au dat unor simple arii dimensiuni de tragedie.

După aceste culmi ale emoției, anvergura coloraturii dramatice verdiane din "Macbeth" - o culme a repertoriului nu numai prin virtuozitate dar și prin intensitatea expresiei pe care Verdi o dă unei sălbatice Lady Macbeth - prin susținerea, proiecția vocii și dinamismul ei a sunat ca o pagină de bravură care încheie o seară de excepție.

Dintre bis-urile acordate "Languir me fais" de George Enescu a dezvăluit dorința Mariane Nicolesco, de a renunța la bogăția vocii ample și la retorica operistică pentru intimitatea delicată a confesiunii enesciene. Aici știința de a da o acuitate specială cuvîntului cîntat, de a pune în valoare muzicalitatea textului literar, a fost și mai evidentă și de fapt și-a găsit expresia cea mai potrivită.

Susținerea simfonică a Filarmonicii "George Enescu" sub conducerea incisivă a lui Cristian Mandeal care a urmărit cu o extremă atenție agogică liberă, intențiile de expresie ale solistei, orchestra a respirat odată cu ea, într-o simbioză muzicală care a dat concertului, ca întotdeauna la aparițiile Mariane Nicolesco,

o aură de eveniment, de comuniune caldă cu publicul care o iubește.

Aniversarea de 130 de ani a Filarmonicii, - această minunată falangă artistică - a fost marcată și de un al doilea concert extraordinar. Din nou Cristian Mandeal, de data aceasta alături de Valentin Gheorghiu la pian, au omagiat în sala Ateneului trecutul și prezentul acestei orchestre de elită, care a contribuit fundamental la construirea vieții noastre muzicale de-a lungul deceniilor. În program, cei doi poli ai culturii simfonice a oricărei orchestre românești - Enescu și Beethoven.

Să-i urăm Filarmonicii "George Enescu" cel puțin încă o dată pe atîția ani de reușite artistice, pentru a da și generațiilor viitoare bucuriile pe care le-a dăruit iubitorilor de muzică bună în ultimii 130 de ani.

Elena Zottoviceanu

Tiberiu Olah, la 70 de ani

"Memoria este un act al Prezentului"
Nichita Stănescu

OLAH, o figură originală și provocatoare. Comportamentul rezervat, vorba molcomă, tăcerile îndelungi sunt decor pentru temperamentul vulcanic răscolind fantastic ritmuri și percuții. Meserie perfecționistă, reflexivitate și putere de invenție, individualism fanatic. Sigla inconfundabilă a muzicalității lui creative și-a delimitat de mult conturul.

Muzica timpului nostru, aceea scrisă aici, în anii cei mai răi, s-a refugiat mai mult decît oricare alte elaborări imaginare în canoane izolate. Eforturi intelectuale, iscusit puse în pagină, au observat o distanță *tacit* (!!!) polemică față de politic, de activism, de conjuncturile favorabile sau de succesul oficial. Cum a fost posibil? În linia întâi, valuri de coruri, oratorii, omagii, cântări... Dincolo de eșalonul ieșit la bătaia cu flori - dificultățile luptei adevărate cu ideile timpului real în care viețuia creația în lumea mare, crâncen tensionată de impulsurile mereu nesatisfăcute ale avangardelor. Alături de acestea, marile talente - nu multe, nu puține observându-le cu implicare critică pofta avidă pentru inedit. Opere și artiști care contează în devenirea muzicii secolului XX. Printre ei, se află și Tiberiu Olah.

Ascensiunile aproape uimitoare ale unor compozitori români au urmat căi cumva neștiute, individual defrișate. Astfel, s-a întîmplat cu acea compoziție numită "The Time of Memory", scrisă de Olah prin 1973 "în memoria Nathaliei și a lui Serge Koussevitzky", după ce i se

decernase Premiul Internațional al criticii de disc și o Bursă de creație, ambele aureolate de numele ilustrului șef de orchestră care a jucat un rol inegalabil în veac și ca Mecena, sprijinind interpretarea muzicilor noi (ruse, americane, franceze etc.); de asemeni, pe autorii lor. Lucrarea a fost cîntată pentru prima oară cu prilejul centenarului Koussevitzky la New York (Lincoln Center) și mai apoi la Washington (Kennedy Center). Exemplul ales acum pare probabil insolit în contextul dat de acel concert al Orchestrei Naționale Radio care a sărbătorit, de curînd, aniversarea lui Tiberiu Olah. Deși nu e singurul de această anvergură, l-am propus pentru valoarea lui simbolică, de vreme ce tot memoria timpului este argumentul acestor rînduri care pleacă spre pagina albă unde se va așterne o evocare oricum restrînsă la câteva sugerări. Cu atît mai mult, cu cît, compozitorul, care arăta cum a rodit gîndul său în urma lecturii unor rînduri de Nichita Stănescu, nota anul trecut la o audiție românească a aceleiași lucrări: «Muzica fiind arta eminemantă "a Timpului", poate crea, prin procedee (pur muzicale) ce aparțin numai "Timpului Muzical", diferite stări, ce ne pot sugera cele mai ascunse și inexprimabile, prin cuvinte, fețe ale lucrurilor și ale ființei umane». Un răspuns pentru "Cum a fost posibil..." Pe de altă parte, succesele lui Tiberiu Olah s-au dovedit statornice și s-au multiplicat consecvent. Tot astfel trebuie să înțelegem și seria de cinci lucrări (1962-1967), inspirate de concepte constructive brâncușiene. "Coloana infinită", "Sonata pentru clarinet solo", "Spațiu și ritm", "Poarta sîrutului", "Masa

tăcerii" nu sunt nicidecum ilustrări ale operei lui Constantin Brâncuși, ci tot muzici pure, deduse din asocieri de idei: verticalitatea, forma (Oul, de pildă), dinamica ritmurilor - monument și structură muzicală, nașterea muzicii din tăcere, lansarea ei în spațiul sonor, timpul ființării ei...

Rotirea cronicarului în jurul concertului dirijat de Cornel Dumbrăveanu nu putea să nu audă, să nu reșină și o idee exprimată verbal de acesta: "Astăzi, nici Tibi Olah, nici eu nu mai avem nevoie de succes". Concluzie a trecerii anilor fertili în prietenie și colaborare cu ochii pe portative. Audiții repetate, prime audiții. Deși, Dumbrăveanu a întărit diaspora românească.

Programul selecționat de amîndoi arată că valoarea unui autor se citește astăzi - ca și alaltăieri - începînd de la operele tinereții sale. Numai impostura evocă argumentul "compoziția aceasta nu mă mai reprezintă". Așa că, iată cum "Simfonia I", încheiată de Olah în 1955, stă în picioare cu perfectă autoritate. Dacă s-a demodat ceva, acelea sunt... cuvintele scrise despre ea, nu știu de cine, chiar atunci: o prezentare aiuristică despre eroism, umanitate, forță combativă etc. etc. Am citit-o cu un fel de "dolorosa gioia", contemplînd cum arătau cele pe lîngă care am trecut. Dumbrăveanu construiește, așa cum autorul a reușit complexitatea țesăturii muzicale, masivitatea blocurilor sonore, abilitatea traseelor (fuga), expansivitatea ritmică pentru care intuim o aptitudine sigură de efectul dorit. O muzică atît de frumoasă (știu, nu e un termen bun pentru o evaluare estetică!), precum "Cantata pentru cor de fe-

mei, două flaute, orchestră de coarde, percuție și xilofon", datînd și ea de demult (1957), a fost la vremea primei audiții o operă polemică. Se purtau, se cereau compoziții demonstrative, însăilări de versuri patriotarde, puse pe muzică, însăilări de șabloane așa-zis accesibile, cu efect mobilizator. Olah propunea, în felul lui, "simplu", lirismul versurilor de cătanie ceangăești (în traducerea Ninei Cassian).

Cu Simfonia a III-a, Tiberiu Olah a avut, iată, mai multe succese. Printre ele, interpretarea cu totul remarcabilă, a lui Ghennadi Rojdestvenski, împreună cu Orchestra Națională Radio, la penultimul Festival internațional "George Enescu". Versiunea lui Corneliu Dumbrăveanu urmărește abil dar și cu har principiul fundamental al variațiunilor evoluînd în structuri melodice și ritmice încadrate în sisteme superpozabile (o idee constantă la Olah). Dar toate aceste ipostaze orchestrale sunt un fel aparte de a comenta două capodopere care au o legătură simbolică. Simfonia se intitulează "Meta-morfoze pe Sonata lunii" și are subtitlul "Dacă treci râul Selenei" (după o poezie încântătoare de Mihai Eminescu). Nici un fel de program: în țesătura orchestrală, scurte aluzii la opera beethoveniană - atingeri subtile, palpări trecătoare, strecurate într-o arborescență de sunete și armonii. Plinuri și goluri care rețin ceva dintr-un joc de lumini și umbre. "Deși într-a soarelui lume eternă noapte nu ține". Cam așa. Nu e deloc nici explicit, nici simplu! Dar... e foarte, foarte frumos!

Ada Brumaru

O gaură în gît

MIRCEA DANELIUC, la această oră, se află pe platoul de filmare. Viitorul film al lui Daneliuc se va numi *O gaură în gît*. Scenariul - un scenariu excepțional, care se citește pe nerăsuflăte - e scris de Mircea Daneliuc. Imaginea e semnată Calin Ghibu. Rolul principal feminin e jucat de Cecilia Bărbora. Alte nume importante ale distribuției: Horațiu Malăele, Mircea Rusu, Marius Stănescu, Florina Cercel. A devenit o tradiție ca *România literară* să publice, în premieră absolută, un fragment din scenariul viitoarei premiere semnate Mircea Daneliuc. O facem și acum, reamintindu-le cititorilor noștri că, în decupajul regizoral, cifrele semnifică numărarea secvențelor și a cadrelor. M- plan mediu, MAC- macara, A- plan american, G- plan general, I- plan întreg, D- plan detaliu, Ans- plan ansamblu. (E.V.)

Mircea Daneliuc

Cecilia Bărbora

49. Snagov. Poliție. Int. Ext. Seara.

543. M. ȘEF POST: Dom'le, ce declari? Ce ai de declarat?

544. A. TATĂL: Fata asta a făcut liceul economic. N-am ținut-o la școală ca s-o fută acum toți arabii! În spatele lui, fata ascultând spășită și aprobator.

545. A. Prin ușa deschisă, se zăresc în hol, ascultind, cițiva printre care Titi și Nona.

ȘEF POST: E caz de viol? Ce vrei să reclami? Te-au violat aia? (OFF)

546. M. FATA: Nu.

547. M. ȘEF POST: Atunci, ce declari? Ce-a făcut?

548. A. TATĂL: Liceul economic! Vîno, dom'le, să vezi ce-i acolo! Curvăsăria aia cu droguri și țuică fiartă cu arabi! Pentru asta au luat pămîntu' de la baza școlară?

ȘEF POST: Da' ce-a căutat ea acolo, dac-a făcut liceul economic?

TATĂL: Dom'le, vreau o comisie de anchetă. Să vină să facă anchetă! Te-a cumpărat arabii? Vă dă bani la toți!

ȘEF POST: Bă, ce declari?! Ia o hirtie! (Fetei) Dă o declarație.

549. A. FATA: Eu nu dau nici o declarație!

550. M. În hol. Domnul cu actele își face loc lingă Titi și Nona. Exhibă hirtia.

DOMN: Uite, am posesie și pe luciul de apă. Să vad cemi arăți dumneata...

TITI: Stai puțin, ai răbdare!

551. G. Marius oprește mașina în fața poliției. Lumea adunată. Coboară și se apropie de un grup. Intră în vorbă.

552. M. TARAN 1: Au făcut vile și se destrăbăleză acolo cu curvele din București!

TARANCA: Și cu astea de-aici, nu te teme, și cu astea!

MARIUS: Cine, dom'le?

TARAN 1: Aia, futu-le muma-n cur de revoluționari! A prins-o ta-su acolo la bordel, eu o bateam de-i poceam botul! După ce-l lasă fără pămînt, le ia și la futut! Da' se poate asta?!

Fumează chestii din alea, înțelegi?

MARIUS: Da' ce, nu-i locul lor?

TARAN 2: Cum să fie?

MARIUS: E-al lor, dom'le! Au acte.

TARAN 2: Da' de unde știi? Ce acte au? Alea care le-au dat la revoluție, cînd au ieșit la furat?! Tu-le muma-n cur de jigodii și derbedei cu revoluția lor, că nu i-a băgat nici în pușcărie, nici în pizda mă-sii! Ne-a luat, bre, pămîntu' și le-a dat lor; n-or intra și la mine, că-i scot cu lanțu', comuniștii dracului cu certificatele lor de revoluție, hoții dracului!

TARAN 1: Și curtea școlii au luat-o! Ți-o dat, mă?

553. I. Întrebarea a adresat-o în direcția Tatălui care tocmai iese furios, însoțit de fiică-sa. Celălalt dă ursuz din mină.

TATĂL: Mi-a dat pe mă-sa, ce să-mi dea! Să vezi dacă nu-i...!

Reacții diverse: iritare, compasiune, chicotele deriziunii.

PAN. Își face loc printre cei care cască gura, luînd-o, probabil, spre casă. Marius o zărește pe...

554. A. ...Nona și se îndreaptă spre ea. PAN.

MARIUS: Ce cauți aici?

TITI: Le-ai găsit?

MARIUS: De ce-ai adus-o aici?

NONA: Nu-i voie, sau ce?

MARIUS: Hai acasă!

NONA: Am poșeta la vilă.

MARIUS: Hai imediat!

NONA: Da' nu pot să plec fără poșetă!

555. G. Lumea privind cum Tatăl și Fata se depărtează pe drum, ea la cițiva pași în urma lui. Se oprește, reproșându-i ceva pe ton ridicat. Fata stă la aceeași distanță, dar nici el nu pare c-ar vrea s-o lovească. Un ciine sare la o poartă și-i hămăie. Omul se apleacă furios, caută un bolovan și nu-l găsește. Dă peste niște bălegar și aruncă cu el în poartă. MAC.

50. Snagov. Vila Mansur. Int. Ext. Seara.

556. I. Însoțit de Nona și Titi, Marius parcurge încăperile vilei. TRAV. Invitații, surprinși de incident, discută, sau așteaptă crapișii. La un televizor, reportajul de la ambasada Indoneziei. Nona se disculpă.

NONA: Abia ce-am venit, ce ai, ce vrei?

Marius întoarce o privire plină de reproș către...

557. M. ...Titi. Acesta ridică din umeri. (TRAV.)

NONA: Am găsit scandal, era deja hărmălaie. (OFF)

558. I. Titi se oprește în holul central, vorbind spre invitați.

TITI: Nici o problema! Ne mutăm la ambasadă.

Se apleacă peste pervazul unei ferestre, vorbind spre...

559. G. ...curtea unde alți cițiva s-au oprit lingă mașini.

TITI: Ne transbordăm la Endolă! (OFF)

560. I. Titi se retrage din cadrul ferestrei.

561. A. În interior, lumea s-a pus în mișcare.

MANSUR: Ve rugam se scuzați. Sunt lucrurile care nu înțeleg nici eu. E o țara nebuna. Plecam acum la ambasadă.

Cine nu mai dorește poate se primește banii înapoi.

Nona intră în cadru, oarecum intrigată de ce se întimplă.

În planul II, Marius îi pîndeste reacțiile.

51. Piața Revoluției. Străzi. Int. Ext. Noaptea.

562. A. Interiorul unei Salvări. Mișu supraveghează pregătirile unui individ (NICU).

MIȘU: Fără aia!

NICU: Dacă n-am căciulă, nu.

Își indeasă festul. Mișu îl privește lung. Își privește ceasul. N-are timp. Consimte.

563. A. Cel de la volan oprește la stop. Întoarce capul și-i întinde lui Nicu o sticlă de plastic cu un lichid gălbui.

Nicu tocmai încheia vreo cinci fermoare. Privește cu o spaimă nedisimulată.

564. D. ...sticla din mîna șoferului.

565. G. Duba oprită la intersecția Calea Victoriei/România.

566. A. Interior.

MIȘU: Să nu-ți torni după gît, că te-ai cacat pe tine!

NICU: Mă, dacă nu veniți în trei minute...!

MIȘU: O să fim acolo. Te dai, îți repet, numai pe umeri, pe burtă și pe buci! Să nu-ți curgă în bocanci și pe gît! La asta să fii atent! În rest, n-ai treabă. Te arunci pe spate, venim cu lozincile și te băgăm în dubă. Durează patru minute.

567. P. NICU: Am mai pus un trening.

568. A. MIȘU: Treaba ta, o să te miști mai greu.

Se schimbă stopul. Salvarea virează stînga.

ȘOFER: Ai pufoaica?

NICU: Pufoaica și puloverul. Treningu-i pentru picioare.

Mă, să nu uitați de pături.

MIȘU: Cum să uităm dom'le?

NICU: Vă luați cu lozincile și uitați de pături. Pune-le aici, la ieșire, să le vezi.

ȘOFER: În trei minute nici n-apucă să miroasă a ars.

NICU: Lasă că știu eu.

Prin parbriz se vede Piața Revoluției.

MIȘU: Ai grijă ce urlă. Fii atent! Cobori încet, să nu se prindă caraliu și-i dai drumul. În trei minute suntem înapoi.

Dăm ocolul și suntem pe tine. Acum! Oprește!

569. G. Salvarea oprește în Piață. Nicu coboară. Abia acum realizăm cît e de încotoșnănat. Avansează spre centru cu un pas calm. Duba demarează, prinde viteză și ia viraj stînga.

570. A. Interior dubă. Mișu desface febril lozincile.

MIȘU: Ce-au scris aia aici?

O desface greu. Citește.

MIȘU: "NOI AM FĂCUT REVOLUȚIA. NU NE UMLIȚI!" Umiliți pe mă-ta! Cum adică să nu ne umilească?

Pentru asta își dă lumea foc?

ȘOFER: Adică alea, certificatele! Să nu le ia!

MIȘU: Și cine înțelege chestia asta? Iar ai băgat belferi la scris!

Mașina oprește la stop. Mișu fojgăie panicat printre lozincile ce le scoate de sub scaun. Desface cu greu alta.

MIȘU: "EROII ȘI-AU VARSAT SÎNGELE PENTRU DEMOCRATIE! RĂSPATA E UN SCUIPAT GUVERNAMENTAL?" Pizda mă-sii!

Începe să cotrobăiască, panicat, după alta. Șoferul întoarce capul, neliniștit.

ȘOFER: Se deschide stopul!... Vezi că e una acolo cu certificate, scrie de certificate.

MIȘU: Da' ce, pentru certificate ne dăm noi foc?

ȘOFER: Da' pentru ce?

MIȘU: Trebuia una singură! Eu sa le aleg? Unde-s aia cu televiziunea lor?

ȘOFER: Așteaptă pe margine, în mașini. Vezi că intrăm...!

Ia virajul, ca și data trecută. Piața Revoluției.

MIȘU: Pizda raspapizdelor mă-sii!

Prin parbriz, se vede silueta lui Nicu, moșmondind ceva. Un polițist se apropie de el.

571. M. MIȘU: Stai așa. Ce naiba face ala?

Rămîne privind cu intensitate...

572. G. ...prin parbriz, silueta lui Nicu. Înainte să fie abordat de polițistul care se apropie, vorbindu-i de la distanță, pe trupul lui se ivesc flăcările. Deși la început par destul de pricajite. Nicu face gesturi largi, urlînd spre lumea din jur, determinînd-o să se oprească. Reporterii tv apar ca din pămînt, înconjurîndu-l cu aparatele.

573. A. Cei doi privindu-l din mașină.

ȘOFER: Hai!

MIȘU: Mai lasă-l!

574. G. Prin parbriz. Flăcările acum sunt mai mari, s-au întins. Nicu urlă teatral, lăsîndu-se filmat.

NICU: Nu ne umiliți revoluționarii! Suntem eroi!

Întoarce disperat capul în direcția...

575. G. ...Salvării pe care o vede stînd pe loc. Cineva își scoate haina și se repede la Nicu, cu gîndul de a-l stînge, dar acesta se ferește destul de ostentativ. PAN. Cheamă duba din ochi.

576. A. Prin parbriz.

ȘOFER: Arde, mă!

MIȘU: Nu arde, dă-l dracului!

Mai așteaptă cîteva clipe, apoi înșfacă păturile. Sar din mașină și se reped spre el.

577. I. Nicu, înecat de fum și speriat, îi așteaptă cu un radios sentiment de usurare.

Năvălesc peste el, trîntindu-l și acoperindu-l cu păturile, totul devine fum sufocant și, cum era de așteptat, se imbulzesc curiosii. PAN. Mișu se frige și-și bagă mîna în gură.

- Ce e, bre?

POLIȚIST 2: Circulați!

MIȘU: Lasă-l, dom'le, să întrebe ca să știe. E un amărit de revoluționar care l-au aruncat aștia în stradă! Asta e. Și-a dat omu' foc, unde-a luptat!

Nicu scoate capul de sub maldărul de pături și-și pipăie părul. Își duce mîna la nas.

POLIȚIST 3: Faceți loc! Faceți loc! (OFF)

578. ANS. Chemată de nu se știe cine, vine altă ambulanță. Sare un tîp în halat.

DOCTOR: Dați-mi voie, sunt medic! (PAN.)

MIȘU: Îl ducem noi, lăsați... (Își lînge mîna, cu un aer suferind.)

DOCTOR: Vă rog să vă retrageți! Sunt medic! Vă rog!

MIȘU: Lasă-ne, dom'le, în pace! Noi ce suntem?

Îl ridică pe cel înfășurat în pături, cîrîndu-l spre dubă.

NICU: Nu vreau la spital! Ah! Mor! Nu vreau!

579. I. Lumea îi privește înmămurită...

580. I. ...în timp ce Mișu și șoferul îl urcă greoi în Salvare. Sar apoi în cabină.

581. P. Crainică tv, comentînd evenimentul. ALLEGRO.

CRAINICA 3: Astăzi, la orele 21, un revoluționar și-a dat foc în Piața Revoluției. Problema atît de disputată a Certificatelor de Revoluționar devine din ce în ce mai acută.

582. A. Revoluționar legat cu lanțul de un gard metalic. Lingă el, o lozincă: GREVA FOAMEI! CINE NE-A LUAT CERTIFICATUL, NE-A JEFUIT DEMNITATEA! ALLEGRO.

583. D. Montaj tv succint asupra evenimentului din Piață. ALLEGRO.

584. I. Prin parbriz se vede defilarea străzilor în goana mașinii. Nicu e nervos; se despachetează.

NICU: Ce-ai stat, mă, acolo, ca boii?!

MIȘU: Dacă nu ardea!

NICU: Cum n-ardea? M-ai mirosit?

MIȘU: Ți-am spus c-ai să mori de cald cu țoalele alea! N-ardea, mă, ce să fac, nu ardea, nu se vedea nimic! Eu m-am fript, futu-i mama mă-sii!

585. A. Își oblojește mîna.

NICU: Și dacă muream dracului? Eu raportează chestia asta, n-o las așa.

ȘOFER: Foarte bine. Du-te și raportează. Aici cobori.

Du-te și raportează!

Oprește mașina. Nicu deschide portiera și coboară înjurînd.

Muzica folclorică – blazonul nostru național

ÎN ULTIMA vreme, glasuri tot mai zgomotoase enunță, în diverse tonalități, ideea că pozițiile de conducere ale instituțiilor importante n-ar trebui să fie ocupate de oameni politici, ci de specialiști (sau tehnocrați). Las deoparte iobiturile secrete, rareori inocente, ale elor care o rostesc. Rețin doar faptul că a se baza pe *convingerea implicită că titudinea politică și comportamentul profesional sunt două fațete autonome ale personalității umane*. Ceea ce este cu de-ăvârșire fals în domeniul “muzicii populare” sau “folclorice” - cel în care mă pot pronunța cu oarecare pricepere. Poate va fi fiind adevărat în unele domenii strict etnice, cum ar fi ingineria genetică, ciznăria, construcția de elicoptere sau matematicile pure, deși mă îndoiesc: cred nai degrabă că nu știu să citim îndărătul părențelor lor neangajate.

Intellectualii occidentali sunt mai exerați în astfel de lecturi. Ei consideră, spre exemplu, că arhitectura centrului civic al Bucureștiului e “totalitară”, “stalinistomussoliniană” sau “comunistă” - fapt care i consternează pe admiratorii băștinași ai Casei Poporului. Tot ei sunt de părere că muzica folclorică din România - dar și din alte țări ale Europei de Est - reflectă încă n plan sonor proprietățile regimului politic bolșevic: *e mincinoasă* (sună cu totul altfel decât muzica țărănească pe care preinde a o întrupa), *grandioasă și festivă* (cântată de orchestre care subliniază măreția și exuberanța socialismului victorios), ținută sub control (interpreții ei se supun dirijorului-conducător unic), previzibilă (inițiativele muzicale individuale sunt excluse), cosmetizată (asperițiile țărănești sunt înlăturate), europeanizată (“europenismul” armonizărilor și aranjamentelor indică înaltul grad de civilizație al națiunii socialiste), intolerantă etnic (curățată de elementele străine care ar putea o păngări). *Muzica folclorică are pretenția de a fi versiunea superioară a muzicii tradiționale și, în această calitate, aspiră să i se substituie măcar în conștiința “omului nou” dacă nu și în cultura populară vie*.

Desigur, muzica folclorică - “corectă” în raport cu un set de principii și norme estetice impuse de centrul difuz al puterii - nu este apanajul exclusiv al Europei răsăritene. Ea ființează, sub forme particularizate regional, în toate statele totalitare sau cu tendințe totalitare (în România interbelică, de pildă, Carol al II-lea a încurajat un “folclorism” pe care îl invocă apărătorii de azi ai “Cântării României”); în state complexe de sărăcie și insignifianță (de exemplu cele din Africa post-colonială); în țări a căror cultură avantajează ipostaziile hieratice (cum sunt cele din Extremul Orient). În toate cazurile, muzica folclorică este subvenționată de stat, care o tratează ca pe un blazon sonor național. Subordonarea sa politică este prin urmare evidentă.

În țările Europei Occidentale, muzica folclorică nu se bucură de interesul statului. În măsura în care există, ea este rodul inițiativei unor indivizi sau foruri locale. Așa se întâmplă în Elveția, de pildă, unde afaceriștii din lumea turismului o investesc cu funcția de spot publicitar; sau în Bretania, unde localnicii au ambiția să cânte pe un glas distinct în corul culturii naționale franceze etc.

Nu este însă mai puțin adevărat că în Occident există unele manifestări muzicale care ar putea fi - și sunt uneori - confundate cu “folclorismul”:

1. *Mișcarea revivalistă*, puternică îndeosebi în anii '70, care urmărește reconstituirea aproximativă a unor muzici tradiționale dispărute sau în extincție. Revivalismul traduce aspirația tinerilor de a-și construi o identitate cu rădăcini mai specifice și mai adânc înlupte în trecut și temerea lor de a se înstrăina de o “viață natu-

rală” bazată pe valori ipotetic pure și securizante.

2. *Mișcarea “folk”*, care nu crede în reconstituiri, ci în adaptări moderne, “populare”, ale materialului muzical de sursă sau inspirație rurală. Ea are - în măsura în care pot să-mi dau seama - rațiuni și motive similare. Este promovată cu precădere de același tineret alienat, în căutarea unei exprimări muzicale proaspete și discrete (uniformitatea pop-rock-ului părand deja unora cam asurzitoare).

Muzica folk și cea a revivaliștilor constituie moduri particulare de exprimare ale unei generații bătaioase (vezi evenimentele din Franța anulul 1968, care își reneagă predecesorii imediați și caută sprijin într-un trecut patriarhal idealizat. Nici una din ele nu se pretinde versiunea superioară a defunctelor muzici rurale și nu urmărește cătuși de puțin să se substituie acestora în conștiința colectivă. Raportul ambelor cu “puterea” (= puterea maturilor retrograzi) este de opoziție.

3. *Festivalurile muzicale de vară* care animă viața turistică a marilor orașe. Ele orchestrează excentricități sonore și vizuale de pretutindeni. În contextul lor, un public eterogen, avid de noutăți, concesiv și în cele din urmă de joasă calitate acceptă și acrobațiile instrumentale și coregrafice ale ansamblurilor folclorice din Răsărit. (Altfel, “muzicile folclorice” excomuniste au falimentat o dată cu ideologia care le-a hrănit: ansamblul Moiseev și epigonii săi nu mai fac săli pline la Grand Opéra de Paris, ci se căznesc să adune câte o mână de spectatori într-un obscur teatru de cartier.) Oricum, festivalurile de vară nu sunt pretexte pentru exaltări naționaliste, ci, dimpotrivă, pledoarii pentru multiculturalitate și intercomprehenșiune.

4. *Galele prilejuite de ziua națională*, organizate de unele țări și difuzate larg pe canalele de televiziune. Spre exemplu, în Statele Unite, în 4 iulie au loc spectacole a căror asemănare cu “omagiile” lui Ceaușescu îți dă oarecari fiori. Muzicile pe care le prezintă (country, spirituals, jazz, *world music*, pop-rock), scenografia, dispoziția interpreților în spațiu, alternarea momentelor solistice și a celor de *tutti*, în fine, totul etalează simbolic o narațiune puternică și încrezătoare, care reunește diversități etnice și culturale într-un “melting pot” nu lipsit de anumite relieuri ierarhice. Spre exemplu, în spectacolul pe care am avut prilejul să-l văd, corul impresionant al albilor ocupa poziția centrală, în timp ce celor două coruri mai mărunțele de “African-Americans” li se rezervaseră poziții ușor periferice; iar soliștii - între care figurai conform uzanțelor femeii, bărbați, negri, albi, asiatici etc. - se detașau ca niște adevărate individualități, libere să se afirme pe un fundal național tonifiant. Un astfel de spectacol codifică subtil atât ideologia americană, cât și acțiunea social-politică reală care o transpune - nu înainte de a-i administra în prealabil câteva “corecții”!

CUM SPUNEAM, muzica folclorică, pretutindeni unde există, este angajată politic. Totuși, *n-am întâlnit nici măcar un singur român specialist în “folclor” care să creadă în această angajare*. Mă refer aici îndeosebi la activiștii culturali din centrele de conservare și valorificare a tradițiilor populare, dar și la interpreți, realizatori de emisiuni radio și TV, organizatori de spectacole și chiar la unii cercetători. Aceștia acceptă că în România lui Ceaușescu a existat într-adevăr un “folclor oficial”, adică cel care proslăvea prin versuri melodizate patria, clasa muncitoare, viața nouă și poporul strâns unit în jurul conducătorului; din fericire, cred ei, acest folclor a fost eradicat. Dar specialiștii nu vor nici în ruptul capului să accepte că *toate produc-*

țiile folclorice, realizate în formulele consfințite de 50 de ani, dar ignorate de practica muzicii tradiționale, sunt tot un “folclor oficial” care elogiază aceleași realități (mai puțin conducătorul). Dacă ar accepta, ar trebui să admită totodată că ei au fost și rămân în continuare slujitori fideli ai ideologiei naționalist-comuniste - ceea ce nu e prea avantajos pentru imaginea lor publică. Pe deasupra, ar fi obligați să se întrebe cât va mai ține inconștiența celor care îi plătesc dintr-un buget de sărăcie lucie. Dar de ce să se întrebe *ei*, dacă nu se întreabă *cei care le dau banii*? Decât să se tortureze cu chestiuni metafizice, mai bine - permiteți-mi să vulgarizez puțin - se fac acționari la banca patriotismului (mă refer la acel patriotism monopolizat de experți în materie, care se traduce prin pumni în coșul dezvoltat al pieptului), ceea ce le permite să se contemple într-o lumină eroică: noi, care salvăm de la pierire valorile bi-milenare ale culturii neamului (aici urmează pumnii sus-menționați) și le dăm o înfățișare convenabilă (nu-i lăsăm pe țărani să le cânte în scenă ca niște neciopliți), deși suntem prost plătiți (dar mai înșfăcăm și noi câte-o roată de cascaval), mai luăm parte și la câte un juriu de festival folcloric (nici nu știți ce multe sunt!), sponsorii le finanțează binișor (și mai pică și câte-o atenție de la concurenți); ba ne îngrijim și de “depoluarea” - adică purificarea etnică - periodică a acestui produs al spiritualității românești, pe care îl alterează cu intenții criminale unii și alții - sârbii, turcii, ungurii, dar îndeosebi țiganii, ah, țiganii!! Și uite-așa nasc marii patrioți, vajnicii apărători ai culturii românești în general și ai muzicii folclorice “pure” și “autentice” în particular. Trăiesc și ei după modelul D-nei Mărioara Murărescu, încăi Domnia-Sa e atât de vajnică încât îi inoată săptămânal ochii-n lacrimi spre extazul telepatrioților.

Puteți să credeți sau nu, am descris mai sus mecanismul producerii și perpetuării muzicii folclorice din România: o armată de culturnici moșteniți de la bolșevici își apără coșnița de toate zilele - eventual și de zile negre -, drapată elegant în trei culori. Acești culturnici - care au internalizat perfect ideologia și rețetele ei de acțiune - sunt de altfel *sincer* convinși că ceea ce fac e bine, frumos și folositor.

MĂ SIMT totuși dator să corectez pe alocuri această schemă cam prea caricaturală. Ca pretutindeni, în lumea “culturii de masă” s-au strecurat și oamenii instruiți, moderați, cu simțul valorii și cu conștiința responsabilității gesturilor lor. Aceștia încearcă să o rupă cu triumfalismul și să-și orienteze activitatea către realitatea ne-spectaculoasă a muzicilor genuine. Unii din ei organizează festivaluri sau concursuri de tarafuri tradiționale, de hore cu noduri, de cântece bătrânești etc. - adică festivaluri cu oameni obișnuiți, cu “artiști” consacrați de medii. Onorați de punerea lor în prim plan, țărani, mahalagiii, babele, cetele de feciori și mulgătoarele de la fostul CAP se simt încurajați să-și prețuiască și păstreze demodatele lor cânturi. Unii activiști culturali alcătuiesc colecții de versuri, înregistrări muzicale, filme etnologice, calendare ale vieții tradiționale locale etc. Alții tipăresc volume, nu rareori interesante. În fine, alții organizează întruniri științifice. Am întâlnit chiar și dintre cei care reflectează la posibilitatea înlocuirii muzicii folclorice cu “altceva”, care să mistifice mai puțin grosolan muzica tradițională de referință. Există prin urmare și “oameni de cultură” care își tridesc cu înțelepciune ogorul.

Dar sunt puțini. Grosul armatei e compus din oameni cu obiective înălțătoare: ei pun pe roate mari festivaluri, cu mari orchestre, mari vedete și mari cântări, de

preferință cu coloratură patriotică apăsată: “Noi suntem români/ Noi suntem stăpâni”, “Suntem aici de mii de ani” etc - șlagăre la auzul cărora tot transilvăneanul cinstit se ridică cu respect și se pune pe picior de război. (Șlagărele în chestiune au devenit atât de populare încât lăutarii sunt obligați să le execute la *toate* nunțile din Ardeal!) Acest gros al armatei combat neobosit pentru epurarea folclorului de orice element alogen, cu siguranță stricător și periculos. Una peste alta, el luptă pentru o cauză națională pe care o identifică cu certitudine aiuritoare.

JUDECÂND după muzica folclorică cu care mediile ne alimentează până la ghiftuală, nimic nu s-a schimbat din 1996 încoace. E limpede că cei care conduc instituțiile culturale de masă - dacă n-or fi fiind tot “tehnocrații” de ieri - nu pot bloca inerțiile culturii bolșevice; mai mult chiar mă tem că de multe ori nici nu le observă. Ceea ce înseamnă că propaganda naționalist-comunistă prin folclor continuă și este susținută financiar și de noua putere, împotriva căreia lucrează în mod flagrant. Cum se explică acest fapt paradoxal? Un răspuns ar fi acela că “puterea” nu prea știe exact ce plătește, pentru că distribuie banii pentru cultură “judetelor”, ca să și-i chivernisească singure; or “judetele” decid prin autoritățile locale, care ascultă de sfaturile specialiștilor pământeni sau ale somităților de la centru. De altfel, banii pentru festivaluri și spectacole vin în parte nu de la buget, ci de la noii îmbogățiți - care, subvenționând “cultura”, își onorabilizează poziția socială proaspăt dobândită. Un alt răspuns ar fi că “puterea” are specialiștii ei, care socotesc probabil că, în afară de faptul că n-are bani, cultura de masă e “OK”. În plus, în dosul specialiștilor - cum vor fi fiind ei - stau la pândă executanți efectivi, culturnicii de ieri și de azi, care știu perfect cum să tragă sforile pentru ca lucrurile să iasă “cum trebuie”. Pe de altă parte însă, dacă “tehnocrații” noii puteri ar fi înlocuiți în *toate* punctele cheie cu partizanii lui Vadim Tudor, Iliescu sau Funar, folclorismul ar putea cunoaște o recrudescență încă mai alarmantă.

Avem oare nevoie de o muzică folclorică care să funcționeze ca blazon național? Oamenii obișnuiți au cu siguranță nevoie: când sunt la ananghie, ca acum, ei își intensifică consumul de muzică folclorică, adică se agață de simboluri care le dau credință în forța de regenerare a neamului. Dar “neamul”, o fi având el trebuință? Dacă da (?), e oare normal ca emblema sa sonoră să fie cea compromisă a precedentului regim? E bine oare ca crearea și cultivarea blazonului sonor național să fie la discreția statului?

Sunt întrebări cărora încerc să le găsesc răspunsuri. Întrebări asupra cărora socot că ar fi bine să se aplece și alții - antropologi, sociologi, esești sau orice altceva. Sunt de altfel încredințată că, indiferent care le-ar fi opiniile, acești “alții” ar avea mai multe șanse să se facă auziți, pentru că n-ar putea fi susținuți - ca mine - că râvnesc la soțul vreunui confrate sau că invidiază gloria nu-știu-cărui Artist Emerit.

Adevărul e că nu știu cum să vă mai conving, stimăți cititori, să nu fiți nepăsători față de folclorismul românesc - fenomen semnificativ prin proporții, prin implicații politice, prin resursele financiare pe care le pune în joc, prin “omul nou” pe care nu încetează să-l modeleze. Dacă aceste motive nu vi se par suficiente, vă mai dau unul: vi se pare convenabil faptul că AZI, România se prezintă în lume, în aproape toate împrejurările oficiale, cu muzica folclorică despre care v-am vorbit?

Speranța Rădulescu

PREPELEAC

de Constantin
Toiu

IZBÎNZILE PĂGUBOȘILOR

18 SEPT. 1975. Tot despre poetul I.S.M. - în caietul de însemnări (Ion Sofia Manolescu, *n.n.*). Aventurile lui de poet candid prin Europa după ce i se dă drumul să călătorească. Am scris rîndul trecut despre desele mele întâlniri cu el la Paris, evitate, văzute de departe, pentru ca la urmă de tot să-l întîlnesc bărbierindu-se în garajul locuinței sculptorului I.V. (Ion Vlad, *n.n.*) unde era adăpostit în căsuța de lemn cu scara dreaptă exterioră urcînd pînă la mezanin... pe ulița... *Impasul Montonnerre*. Ion Vlad avea un mic atelier pe Bulevardul Raspail, în urma unei burse date de americani... Mare lucru nu făcuse. Deși era un foarte mare artist, n-avea noroc, sau era urmărit de ghinion... Cînd mă duceam la el la atelier pe Bd. Raspail, o căsuță situată în curtea largă a Institutului, mă întîmpina cu o morocănoasă și prefăcută bucurie zicînd, sau imitînd-o pe maică-sa, cum făcea ea în satul de lîngă Călărași cînd primea musafiri..."Acuș ibricu', mamă, de-o cafea, uite-acuș iaca-i gata, și..." Regulat reproducea ce spunea maică-sa cînd primea oaspeți. Avea momente, - asta în țară, - înainte de a se refugia în Occident, cînd îl imita pe taică-său, un brav ialomițean. Era un cinematograf ambulant bisericesc la care rula filmul didactic religios *Patimile Domnului nostru Isus Cristos*. Lumea din sat se strîngea serile la biserică, lua loc pe băncile lungi aduse de la crîșma satească, și se uita pe paroul alb, un cearceaf întins în spatele bisericii locale. Un preot tînăr, frumos cu un anterior lung umbla la aparatul respectiv de unde porneau imaginile sacre cu Isus Cristos, prinderea și răstignirea lui, în timp ce - spunea Vlad - femeile, la început, plîngeau și se văitau. Spectacolul cu răstignirea Domnului se repeta seară de seară. Uneori asta dura cîte o săptămînă întreagă. Dar, în lipsă de altceva, toți voiau să revadă scena cu Mîntuitorul bătut în cuie. Iar Vlad povestea, cum copil mic fiind, îl însoțea pe taică-său la cinematograf, unde se uita la film copleșit de întîmplările văzute. Taică-său, care bea, venea cu el amețit de băutură și în primele zile îi povestea băiatului său amănuntele grozavelor pătării ale Fiului lui Dumnezeu, și cit suferise El pentru toți oamenii care erau răi și nu meritau. Așa vorbea taică-său. Un om drept, care, fără să fie bigot, aprecia în felul său sacrificiul Mîntuitorului. Era, - mai spunea Vlad, copilul Vlad, nedespărțit de taică-său, a cinci-șasea oară cînd vedeau filmul religios; și, în seara aceea, taică-său, obosit de munca de peste zi, băuse mai mult, se îmbătase criță, și înainte de a începe filmul, cum se întinsese pe bancă să se odihnească, - unde și avea să adoarnă, - îl rugase pe fi-su, pe Vlad, să aibă grijă și să-l scoale cînd Domnul nostru Isus Cristos avea să fie bătut în cuie (pentru a cincea, a șasea oară), să nu scape momentul, și Vlad atunci îl trezea, scuturîndu-l bine, iar taică-său, mahmur, adormit, se uita la cearșaful din spatele bisericii pe care se putea vedea răstignirea... romanii... sulițașii... iar bătrînul, infuriat la culme, striga ridicat pe-o rînă de pe bancheta lungă: "...Bandiților!... ucigașilor... huooooo!" - și huiduia minute în șir stîrînd în mulțimea spectatorilor țipete de aprobare și de proteste contra execuției...

Cel mai impresionant monument de sculptură, lăsat în țară, semnat de Ion

Vlad, este cel al lui Ion Creangă. Nici un sculptor nu avea să prindă forța țărănească răzvrătită și umorul povestitorului de bază al literaturii române, pe care un critic pătrunzător avea să-l compare cu Hans Sachs... Am petrecut ceasuri în șir cu sculptorul acesta despre care, la început, se spunea că avea să-l continue pe Brîncuși. Nu a fost să fie. Însă el posedă substanța gorjanului, cu acel umor crud tipic ialomițean. Nu l-am auzit, în exil, pe Ion Vlad, lăudîndu-și țara, pe față. Totuși, în discuțiile noastre de prin bistrourile de mîna a treia, bind sticle de *beaujolais* mereu amintea ce bine era în țară, față de străinătate, făcînd elogiul unor artiști de demult. Atît de des pomenea de aceste lucruri, încît, o dată îl întrerupsesem întrebîndu-l atunci de ce mai rămăsese în Apus? Țin minte că Vlad m-a privit sfios, pe furis, ca un ins prins cu ceva. Și nu mai zisese nimic. Cele mai grele tăceri mi se păreau atunci tăcerile lui Ion Vlad.

PRIETENIA lui Vlad cu naivul, candidul Ion Sofia Manolescu, de meserie inginer agronom și care adusese cea mai frumoasă laudă Cartofului, cea mai reușită poezie scrisă în cîntecul populariei legume pe care se pare că și Arghezi la vremea lui o prețuiseră. Cînd îl văzusem pe I.S.M. bărbierindu-se în garajul căsuței lui Ion Vlad de pe *Impasse du Montonnerre*, ocrotit acolo, adăpostit de sculptorul atît de boem și de generos și pe care doar una din părțile ascunse, nefaste ale Sorții sale se împotrivi să calce pe urmele celebre ale lui Brîncuși, am înțeles că umila condiție a artistului român în Vest - cu foarte puține excepții norocoase - era a celor doi, înțelegi în tristețe și modestie...

Să vedeți însă ce năzdrăvănie pe Ion Sofia Manolescu, poetul câmpiei române de la miază-zi... Primul voiaj al lui a avut loc în Austria. La Viena, un amic, l-a dus la Prater și l-a lăsat acolo șase ore în care timp poetul nu a făcut altceva decît să se dea în *comédie* cu copiii și să se joace cu ei. Avea 60 de ani. Pe urmă, la Roma, aștepta înaintea unui telefon public. O doamnă vorbea mult la telefon. Cînd doamna, foarte elegantă, a ieșit din cabină, poetul a observat că femeia își uitase portmoneul elegant pe teigheaua de sub telefon. El a luat portofelul, a alergat după distinsa doamnă și i-a dat emoționat portofelul. Doamnei nu-i venea să creadă că un om, la Roma, putea să fie atît de cinstit și să-i ofere lucrul pierdut cu atîta bucurie și cu atîta lumină în ochi. I.S.M. avea să povestească la întoarcere că o dusesse nemaipomenit la Roma. Arunca banii în dreapta și-n stînga. Vreo jumătate, - credea el, - dăruieți, din ciți ar fi putut să piardă cucoana.

Altădată, aflîndu-se la Nissa, trecînd pe la *Negresco* pe faleză, mîndru de izbînda internațională a românului Negrescu, cunoscuse la hotel un domn pe care îl chema *Chelieux*. Îi spusese că e poet și român și tot îi spunea acelaia *Richelieu*... *Richelieu*... cum ziceți Dvs. domnule *Richelieu*... Francezul pe care-l chema, scurt, numai *Chelieux*, crezuse că românul își bate joc de el. Pînă cînd își dăduse seama de copleșitoarea confuzie și că nu era vorba de nici o ironie; și-atunci îl țînuse la *Negresco* pe gratis, casă și masă trei zile și trei nopți.

Astfel se întîmplă să fie mai totdeauna izbînzile păguboșilor...

DIASPORA LA PLURAL

de Paul Miron

Scrisoarea LVII

Praga-Marienbad
simbătă...

Domnișoarei Aglaia Lupan
Rotopănești

Dragă Aglăiță,

ZILELE petrecute acasă au fost un adevărat vis. Cînd am pus mîna pe coasă, am căpatat noi puteri ca voinicul Anteu din antichitate, lipit de maică-sa, pămîntul. Au trecut zilele ca un stol de rîndunele, silite de ritmul naturii să zboare departe, mereu mai departe. Așa și eu. Neam din neamul nostru n-a umblat atîta prin lume; tata a călătorit la Cernăuți de două ori, mămuca, mi se pare, doar odată pînă la Iași la o nuntă. Acum întors la Rotopănești, de mare mîngiere mi-a fost apropierea de tine; te-am găsit mai înțeleaptă și mai frumoasă de cum te știam. Iată, sînt trei luni de cînd ne-am despărțit la fîntina din Spătărești.

Rîndurile tale mi-au mers drept la inimă. Am deschis picul cu oarecare temere, s-o fi întîmplat ceva, vreo nenorocire, sau vrei să-mi comunici că te-ai măritat și pregătești leagănul blagoslovit, deși asemenea vesti le așteptam mai degrabă de la Costache, fiindcă am văzut că i s-au cam aprins călcîile după tine.

Vestea că vei însoți pe mătușa Calio pia la băi, la Karlsbad, e fantastică. Desigur că vă veți opri la Viena și la Praga. Îți mai amintești de seara aceea caldă, cînd, pe cerdac, ți-am vorbit despre orașul de aur? Și acum, uitîndu-mă pe fereastră, văd palatul Hrașin și peste tot, deasupra acoperișelor colorate, turnuri, turnuri care păzesc parcă cerul, să nu cadă pe pămînt să se sfărîme. Și visez că mă aflu pe podul Moldovei de pe care a fost aruncat în apă Sf. Nepomuk. Ca duhovnic, n-a trădat taina spovedaniei cînd regele Wenzel a vrut să știe ce-i-a

mărturisit regina. Și iarăși turnuri și turnuri, ca cele de pe Dom, din 1343, sau la cetatea imperială, clădită în 1333 după modelul Luvrului de la Paris. Aici au fost zvirlîți pe fereastră cei doi demnitari, Martinetz și Slavata, cînd s-a pornit războiul de 30 de ani. La primărie, să te uiți la orologiul din turn, care bate fiecare oră ca să iasă tot felul de figuri la iveală, printre ele moartea ce lovește fără milă cu coasa spinarea zgîrcitului. Pînă la Karlsbad sînt 16 1/2 mile. Să trageți la hotelul 'Leul de aur', foarte convenabil, apa cea mai de folos vine din izvorul Theresia.

Ce să-ți mai spun despre mine? De la Mînchen nu am nici o știre și nu mai scriu pînă nu primesc răspuns la cele 17 scrisori trimise de mine. Cu școala merge foarte bine. Am primit laude și de la nobilimea cea mai înaltă. Simbăta trecută, mi s-a întîmplat ceva foarte interesant. Făceam practică în grădinile familiei de Hohenzollern, cînd un băiat de la noi a rupt o cracă de la un măr. În timp ce colegii erau la masă, am încercat să o lipesc și să o leg la loc, căci mi-era milă de bietul copac. Asta o învățasem de la domnul Kaulbach. A trecut pe acolo proprietarul, principele, cu fiul său Carol. S-au oprit să vadă ce mesteșugesc eu și am intrat în vorbă. Le-am spus de unde vin și s-au mirat cum de am ajuns așa de departe de casă. Grija mea pentru pom i-a impresionat mult și au cerut învoirea rectorului să mă poftască la masă. Prințul Carol, care avea petlițe de artilerist, m-a invitat să vin să-l caut la Sigmaringen, că e mai aproape de școala noastră, unde ei au un alt castel. Trebuie să mă interesez înainte, fiindcă el, din cauza pregătirilor de război, o să fie multă vreme plecat de acasă.

Îți urez drum bun și să rămii vara mea cea dragă și frumoasă, al tău
Enache.

Albert O. Hirschman

MORALA SECRETĂ A ECONOMISTULUI

Traducere din limba italiană de Florin Dumitrescu

Colecția SOCIETATEA POLITICĂ

Albert Hirschman contrazice viziunea „ortodoxă” plecând de la o înregistrare atentă a evoluției istorice, economice și politice ale secolului nostru. Profesorul american tematizează influența economiei asupra politicii, respectiv influența politicii asupra economiei.

Karl R. Popper

LECȚIA ACESTUI SECOL

Traducere din limba italiană de Florin Dumitrescu

Colecția SOCIETATEA POLITICĂ

„Popper a fost un mare adversar al lui Marx și al comunismului, al oricărei pretenții de afirmare a unui proiect politic pe baza cunoașterii legilor devenirii istorice; el este teoreticianul societății deschise, cel care a văzut în evenimentele din '89 o confirmare a valabilității principalelor sale critici la adresa marxismului.”

GIANCARLO BOSETTI

Jean-Claude Kaufmann

TRUPURI DE FEMEI - PRIVIRI

DE BĂRBAȚI

Sociologia sînilor goi

Traducere din limba franceză de Violeta Barna-Nathan

Colecția TOTEM

O echipă de sociologi străbate câteva plaje din Franța, anchetînd asupra modei sînilor dezgoliți; sunt interogați 300 de subiecți, ale căror răspunsuri vor fi mai apoi supuse analizei atente vreme de doi ani.

Comenzi: C.P. 26-38 București; E-mail: nemira@dnt.ro

**CĂRȚI
STRĂINE**

prezentate de
**Andreea
Deciu**

● Actualitatea editorială ●

Penultimul Crăciun al secolului

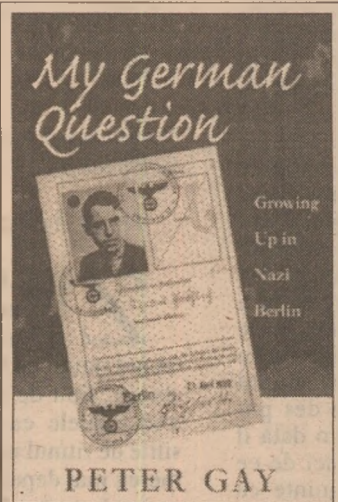
...al mileniului, am putea spune, dacă asemenea numărători extaziate ale clipelor rămase până la un prag complet arbitrar nu ar avea ceva ridicol și ieftin totodată. Dar e limpede că teavura din jurul sfârșitului de secol și mileniu există, și mai ales că ea, oricât de artificială, caraghioasă, ori semidoctă ar fi, dictează strategii comerciale cu repercusiuni interesante în universul culturii.

Obsesiile mentalului colectiv, cu toate vulnerabilitățile pe care le presupune acesta, influențează, evident, nu numai un circuit al cărților, ci și unul al ideilor, așa cum ajung ele să intre într-o carte, ori chiar cum sînt depistate în ea. Ce fel de volume stau pe rafturile unei librării de peste ocean, în preajma Crăciunului? Pe lângă nenumăratele cărți cu rețete pentru dineuri festive, decoruri interioare, ori cure instantanee de slăbit menite să îți sporească șansele sub tradiționala creangă de visc, aproape obligatoriu se va găsi o nouă ediție din *Christmas Carol* al lui Dickens, nenumărate minivolumente pentru copii, precum și reeditări ale mai tuturor best-sellers din ultimii cinci ani, pentru aceia care, din diverse motive, nu le-au putut citi la vremea cuvenită, dar ard de nerăbdare să o facă acum. Anul acesta se mai află, pe aceste rafturi: nici mai mult nici mai puțin de două romane ale lui Saramago, de care acum citeva luni, înainte de Nobel, nu se știa mai nimic în America (*Orbirea* și *Memorialul mănăstirii*); un gigantic și controversat jurnal imaginar al lui Peter Handke; doi Andre Makine; un nou Philip Roth, un William Gas, precum și doi John Updike, ceea ce dovedește că postmodernismul e încă în viață, chiar dacă romanele de mai sus nu au neapărat ceva notabil nou. Firește, multe, enorm de multe alte volume, bune, modeste și de-a dreptul proaste. Ceea ce mi-a atras însă atenția anul acesta este apariția unui tip special de carte, cumva rezumativ, concludiv, fie în chip explicit și mediocru (de genul, să zicem, *Cele mai mari invenții ale secolului*, ori *America în secolul XX*), fie mai subtil și mai ambițios intelectual, cum e imensul proiect scos de revista *New York Times Review of Books*, o colecție a celor mai importante recenzii literare publicate în acest secol. Este, o recunosc cu riscul de a părea inadecvat sentimentală, emoționant să dai pagină după pagină, trecînd de la recenziiile făcute romanelor lui Henry James ori Virginia Woolf, pînă la cele ale unor opere semnate de Faulkner, și ajungînd, mai aproape de noi, la Nabokov.

Plutește, așadar, în atmosfera culturală a Lumii Noi, o oarecare înclinație spre retrospectivă și reflecție rezumativă. Conștient sau nu, ne îndreptăm spre un alt secol, în care ne va tîrî, simbolic,

iureșul celor ieșiți în Time Square să sărbătorească, fie că vrem ori ba să îi urmăim. Tocmai de aceea, zăbovesc la rîndul meu cu o înclinație spre analiză și concluzie, deci inevitabil sumar și superficial, asupra a două cărți, care au, după părerea mea, prin subiect și abordare, o clară semnificație mai generală. Fiecare dintre ele merită o atență discuție, separat. Dar împreună ele spun, cred eu, ceva destul de interesant despre momentul la care ne găsim, intelectualmente vorbind.

My German Question. Growing Up in Nazi Berlin (Problema mea germană: adolescența în Berlinul nazist) este un excurs simultan în istoria colectivă și în cea intimă, personală: Peter Gay, profesor emeritus la Yale University, celebru autor al unor monografii despre Freud și Voltaire, își povestește experiența sa ca adolescent evreu în Germania ocupată de naști. Dar nu este o narațiune personală, genul de autobiografie catarctică, ci mai degrabă o combinație de însemnare în marginea unui destin individual și cugetare strict teoretică, aparținînd istoricului. Școala franceză, cu tradiția ei de esești și filosofi, se pricepe prea bine la așa ceva, dar, în lumea riguroasă a anglo-saxonilor, o asemenea întreprindere nu apare tocmai zilnic. Amintirile și observațiile lui Gay cuprind o perioadă foarte scurtă, 1933-1939 (familia lui a emigrat în '39), dar asta le dă adîncime și le face cu atît mai impresionante. Gay a scris această carte nu pentru a obține un catharsis de "mid-life crisis"; povestea lui are un element aparte, inexistent în altele asemănătoare. Nu suferința provocată de oroarea, de monstruosul celor petrecute în ultimul război mondial e povara de care vorbeam în cazul lui, ci o problemă de conștiință, formulată într-un chip neașteptat. De ce nu am plecat mai devreme din Germania nazistă? De ce am așteptat? Acestea sînt întrebările care îl macină pe Peter Gay. Ceea ce se ascunde dedesubtul lor este o altă întrebare, și mai tulburătoare: de ce am crezut că nu se va ajunge la dezastru? A fi răbdător, a nutri speranța că răul nu se va petrece sau că îi vom supraviețui/rezista cumva, pot fi riscante atitudini, aparent umaniste și iluminate, care mai tîrziu ne vor macina conștiința, ori, ne vor costa pur și simplu viața, a noastră sau a celor pe care îi iubim. Ne putem oricînd iluziona singuri, construind sofisticate sisteme filozofice menite să ne convingă că Binele va triumfa totdeauna, ori refuzînd pur și simplu realitatea, ascuzîndu-ne într-o lume imaginară și confortabilă, fie ea sub forma unei pasiuni arzătoare pentru fotbal sau colecționat timbre (cazul lui Gay), fie ca artă, literatură. Asemenea iluzii ne vor împovăra

Peter Gay – *My German Question. Growing Up in Nazi Berlin*, Yale University Press, New Haven and London, 1998, 207 p.

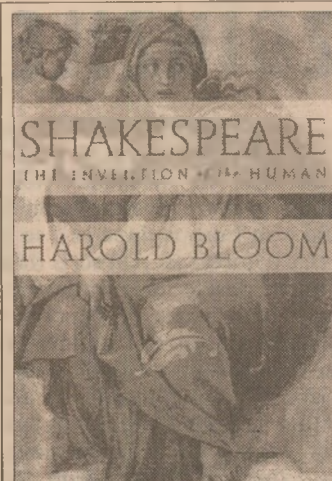
insă conștiința, mai devreme sau mai tîrziu, așa cum o demonstrează travaliul moral al lui Peter Gay. Și totuși, cum am putea trăi fără ele? De ce să fi emigrat familia lui Peter Gay în anii '30, cînd antisemitismul nu era încă evident, nici măcar în Germania, sau cel puțin nu era manifest?

Growing Up in Nazi Berlin este o carte puternică și emoționantă deși în ea nu este vorba despre lagăre de concentrare. Cartea reprezintă efortul de auto-înțelegere și justificare a unui evreu care se simte obligat de istorie să deteste Germania nazistă, dar nu o poate face fără să își anuleze astfel un anumit fragment de biografie intimă cu o certă seninătate și serenitate. Berlinul adolescenței sale este, pentru Peter Gay, nu doar cuibul nazismului, un loc generic ce aparține unei istorii publice a ororii, ci spațiul unei existențe individuale, mai mult, al unei vîrste fericite. Este patria, în sensul cel mai grav al termenului, primelor sale percepții mature despre lume și viață. Ea nu poate fi, de aceea, pur și simplu eliminată din memoria afectivă a autorului, sau trecută definitiv în zona acelor amintiri care provoacă grimase de oroare.

Problema atitudinii evreilor față de Germania nu e deloc simplă, firește. O supraviețuire a holocaustului spunea, într-un interviu, că singurul chip în care a izbutit să își istorisească drama, pentru a se vindeca astfel prin povestire, a fost învățînd limba engleză. În germană, limba ei maternă, nu ar fi reușit niciodată să o facă, pentru că mediul lingvistic în sine nu reprezenta un teritoriu neutru de expresie, ci dimpotrivă, unul bulversat de memoria tragediei. Filozoful Georg Steiner, pe de altă parte, susține că studiile legate de Holocaust nu pot fi întreprinse decît în germană, pentru că numai așa în mentalul unei lumi care a produs o asemenea abominație putem încerca să aproximăm măcar o înțelegere a mecanismului de gîndire care a declanșat-o.

La Gay nu despre limbă e vorba, 'ce-i drept, ci despre Germania ca spațiu general, cu toată combinația de public și privat pe care o presupune ea, deci de amintire intimă, poate uneori senină și fericită, dar și de istorie colectivă, cu tot ce a însemnat ea în cel de-al doilea război mondial. Simbolic și concret, lagărul de concentrare e un spațiu clar definit: cel al crimei și terorii. Tocmai de aceea, hermeneutic vorbind, el nu pune probleme. Dar de nazism și exterminarea evreilor se leagă nu doar Auschwitz-ul ori Dachau-ul, ci și ghetto-urile din care erau condamnați să nu iasă, casele stigmatizate, ori pur și simplu țara în care trăiau, cu diferența că pe măsură ce ne depărtăm de lagăr spațiile acestea nu mai sînt atît de clar semnificative; în ele raul absolut se intersectează tulburător cu frînturi de fericire sau măcar seninătate individuală. Povestea adolescentului Peter Gay în Berlinul nazist nu e o poveste de groază de la un capăt la altul, ci mai curînd o complicată urzeală de amintiri fericite și tresăriri de repulsie față de un trecut personal ferecat, fizic și geografic, între aceleași granițe.

Dupa părerea mea aceasta carte e nu doar emoționantă ca narațiune, ori impresionantă ca reflecție a unui valoros istoric, ci e mai ales importantă pentru că marchează o schimbare de accent în felul cum se fac astăzi studiile despre nazism, antisemitism, holocaust. Nu vine din neant, această schimbare, și nici de una singură: filmul *La vita e bella*, a cărui acțiune se petrece într-un lagăr de concentrare în care un tată încearcă să își ajute fiul să supraviețuiască făcîndu-l să creadă că totul e de fapt doar un joc, încearcă și el aceeași modificare de perspectivă. Firește, holocaustul e o chestiune mult prea tragică și tulburătoare ca să ne putem permite a flirta cu modificările de perspectivă fără un motiv temeinic. De altfel, mulți spectatori părăsesc sala la fiecare din reprezentațiile filmului *La vita e bella*, și e de înțeles că pentru unii între genocid și joc nu se poate stabili cu nici un preț o ecuație, în numele nici unui principiu estetic sau psihologic. În cazul cărții lui Peter Gay, însă, riscul nu e atît de mare. Ce înseamnă, însă, simplul fapt că această modificare de perspectivă se petrece, dincolo de limitele acceptabilității ei? Trăim într-o lume în care, la jumătate de secol după Auschwitz, nu numai că există încă antisemitism, dar într-una în care există îndoială asupra autenticității istorice a holocaustului. S-a petrecut cu adevărat? Cifrele oare nu sînt manipulații ale unor potenți cu interese obscure? A înșira liste de victime, a descrie cutremurătoarele chinuri prin care au trecut cohorte de evrei în timpul celui de-a doilea război mondial, nu a fost suficient, se pare, pen-

Harold Bloom – *Shakespeare. The Invention of the Human*, Riverhead Books, New York, 1998, 745 p.

tru a preintîmpina asemenea bizare, sinistre suspiciuni. Meritul unor cărți precum cea a lui Peter Gay, ori a unui film ca *La vita e bella*, este, cred eu, acela de a încerca o umanizare a holocaustului, o accesibilizare a înțelegerii sale de către cei ce nu l-au cunoscut direct, prin recunoașterea complexității sale în primul rînd, a ciudatelor suprapuneri de rău și bine, a intersecțiilor istoriei colective cu mica istorie personală.

O cu totul altfel de carte este *Shakespeare-ul* lui Harold Bloom: un soi de compendiu de analize shakespearene, antologie, monografie și istorie critică în același timp, toate elaborate cu farmecul deja clasic al autorului. Titlul uriașului volum e îndrăzneț și spune multe de unul singur: *The Invention of the Human (Inventarea umanului)*. Teoria lui Bloom este că pînă la Shakespeare literatura era populată de personaje izolate, în vreme ce după el a apărut o categorie ontologică a umanului, pe care nu o putem înțelege altfel decît raportîndu-ne la paradigmele stabilite de eroii shakespeareni. De pildă, Falstaff este prototipul insului spiritual (*wit*), Hamlet al intelectualului, Macbeth al celui cu imaginație profetică, Lear al omului capabil de iubire absolută, Cleopatra a histriionului, Iago al duplicității. Firește, ca să accepți teoria lui Bloom trebuie să îi accepți mai întîi premisele, și anume că "umanul" ar fi, într-adevăr, o categorie, cu toate presupuzițiile de universalitate și atemporalitate pe care le implică ea. Mai mult ca niciodată astăzi asemenea presupuziții sînt greu de acceptat, și nu m-aș mira ca tomul lui Bloom să fie citit cu plăcere, ca orice altă carte a lui, fără a fi luat însă cu adevărat în seamă. Simplă "reintoarcere" la Shakespeare și astfel la "universal", în plină epocă a relativismului dar și în toiul freneziiilor milenariste, mi se pare interesantă. Dar dacă vrem neapărat să universalizăm, ce ne facem cu Shylock din *Negutătorul din Veneția*? Se pare că dacă vrem să luăm cu noi în următorul secol ambițiile universalistilor și ale raționaliștilor, inevitabil luăm și conflictul lor cu relativității.

Identitatea

FRAGMENTUL pe care-l oferim spre lectură cititorilor face parte din ultimul roman al lui Milan Kundera, *Identitatea*, apărut la sfârșitul lui 1997, la Editura Gallimard.

Cum sugerează și titlul, romanul relatează aventura căutării identității proprii a două personaje care se iubesc: Chantal și Jean-Marc. Așadar o temă recurentă în opera scriitorului ceh, care de data aceasta se servește de mijloacele oniricului spre a o concretiza.

ÎN PATUL ei îngust, nu dormea așa de bine cum credea el; era un somn de o sută de ori întrerupt și plin de vise dezagreabile și discutate, absurde, insignifiante și penibil erotice. De fiecare dată când se trezește după acest fel de vise, o încearcă un sentiment de jenă. Uite, gândeste ea, unul din secretele vieții de femeie, a fiecărei femei, această promiscuitate nocturnă care face suspecte toate promisiunile de fidelitate, orice puritate, orice inocență. În secolul nostru nu ne formalizăm, dar lui Chantal îi place să și-o imagineze pe prinsa de Clèves sau pe casta Virginia a lui Bernardin de Saint-Pierre sau pe sfânta Tereza de Avila sau pe Maica Tereza care, în zilele noastre, aleargă transpirată prin lume pentru operele sale de caritate, îi place să și le imagineze ieșind din nopțile lor ca dintr-o cloaca de vicii de nemarturisit, improbabile, imbecile, pentru a reveni, ziua, virginală și virtuoză. Așa fusese și noaptea ei: se trezise de mai multe ori, mereu după orgii bizare cu bărbați pe care nu-i cunoștea și care-i repugnav.

Foarte devreme, de dimineață, nevrând să mai cadă în aceste plăceri impure, se îmbracă și își aranja într-o valiză mică câteva accesorii necesare pentru un scurt voiaj. Pe punctul de a pleca, îl văzu pe Jean-Marc în pijama la ușa camerei sale.

- Unde te duci? o întreabă.

- La Londra.

- Ce? La Londra? De ce la Londra?

Ea îi spuse pe un ton grav:

- Știi prea bine de ce la Londra.

Jean-Marc se înroși.

Ea repetă:

- Știi prea bine, nu-i așa? și îi privi fața. Ce triumf pentru ea să vadă că de data aceasta el era cel care se înroșise tot.

Cu obrazii în flăcări, el spuse:

- Nu, nu știu de ce la Londra.

Nu se mai satura să-l vadă roșind.

- Avem un colocviu la Londra, zise ea. Ieri seară am aflat. Înțelegi că n-am avut nici ocazia, nici chef să-ți vorbesc.

Era sigură că nu putea s-o creadă și se bucura că minciuna era așa de vizibilă, de impudică, de insolentă, de ostilă.

- Am chemat un taxi. Cobor. Va fi aici dintr-un moment într-altul.

Îi surâse cum se surâde în semn de la-vedere sau de adio. Și în ultimul moment, ca și cum ar fi fost împotriva intenției ei, ca și cum ar fi fost un gest care i-ar fi scăpat, își puse mâna dreaptă pe obrazul lui Jean-Marc; acest gest fu scurt, nu dură decât una sau două secunde, după care îi întoarse spatele și ieși.

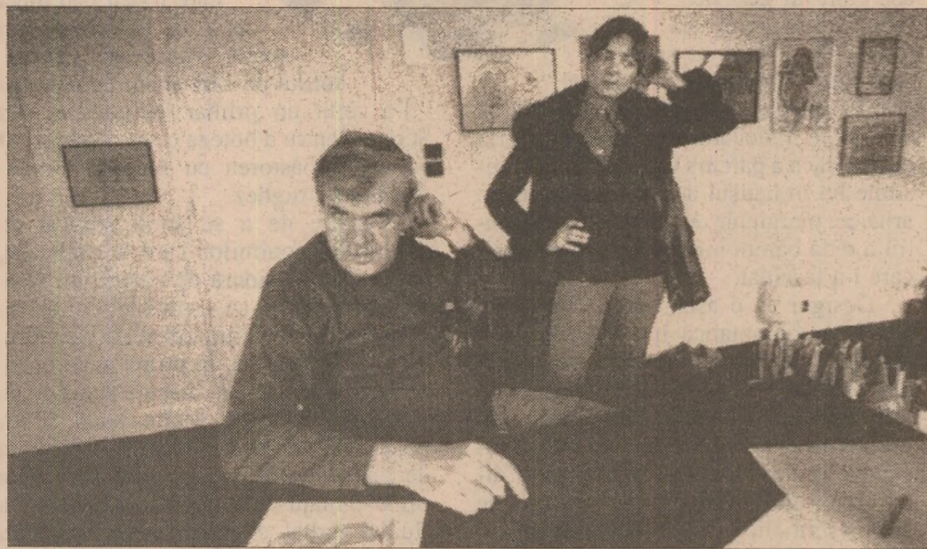
SIMTE pe obraz contactul mâinii sale, mai exact contactul vârfului celor trei degete, și este o urmă rece, ca atingerea unei broaște. Mângâierile ei erau totdeauna lente, calme, i se părea că voiau să prelungească timpul. În timp ce aceste trei degete așezate fugăr pe obrazul lui nu erau o

mângâiere, ci un semnal. Ca și cum, înghițită de o furtună, de un val care o smulgea, nu dispunea decât de un singur gest fugitiv pentru a spune: Și totuși, am fost aici! Am trecut pe aici! Orice s-ar întâmpla, nu mă uita!

Se îmbracă mașinal și se gândește la cele ce și-au spus despre subiectul Londra: "De ce la Londra?" a întrebat-o și ea i-a răspuns: "Știi bine de ce la Londra." Era o aluzie clară la plecarea anunțată în ultima scrisoare. Acest "știi bine" voia să spună: cunoști scrisoarea. Dar această scrisoare pe care ea o luase din cutia poștală nu putea fi cunoscută decât de expeditorul ei și de ea. Altfel spus, Chantal a smuls masca bietului Cyrano și a vrut să-i spună: tu însuși m-ai invitat la Londra, deci mă supun.

Dar dacă ea a ghicit (Doamne Dumnezeule, Doamne Dumnezeule, cum a putut-oare să ghicească?) că el este autorul scrisorilor, de ce s-a supărat așa de rău? De ce este așa de crudă? Dacă a ghicit totul, de ce n-a ghicit și motivele înșelăciunii lui? De care crimă îl bănuiește? În spatele acestor întrebări nu este decât o certitudine: el nu o înțelege. De altfel nici ea n-a înțeles nimic. Gândurile lor au luat direcții opuse și lui i se pare că nici nu se vor mai întâlni.

Durerea pe care o încearcă nu aspiră să se calmeze, dimpotrivă, vrea să exacerbeze rana și să o poarte, așa cum se poartă, în văzul tuturor, o nedreptate. N-are răbdarea să aștepte întoarcerea lui Chantal pentru a-i explica neînțelegerea. În forul lui interior știe bine că ar fi singurul comportament rezonabil, dar durerea nu vrea să asculte de rațiune, ea are propria sa rațiune care nu este rațională. Ceea ce vrea rațiunea lui nerezonabilă este ca la întoarcerea ei, Chantal să găsească apartamentul gol, fără el, așa cum a afirmat că-l vrea, ca să fie singură și neșpionată. Își pune în buzunar câteva bancnote, toți banii lui, apoi ezită un moment dacă trebuie să ia sau nu cheile. Decide să le lase pe măsuta de la intrare. Când ea le va vedea, va înțelege că el nu se va mai întoarce. Doar câteva veste și cămăși în dulap, câteva cărți în bibliotecă vor rămâne ca amintire.

Iese fără să știe ce va face. Important este să părăsească acest apartament care nu mai e al lui. Să-l părăsească înainte de a decide unde se va duce apoi. Doar când va fi în stradă își va permite să se gândească.

Dar odată ajuns pe trotuar îl încearcă bizara senzație de a se găsi în afara realității. Trebuie să se oprească în mijlocul trotuarului ca să poată să reflecteze. Unde să se ducă? Are în cap idei foarte dis-

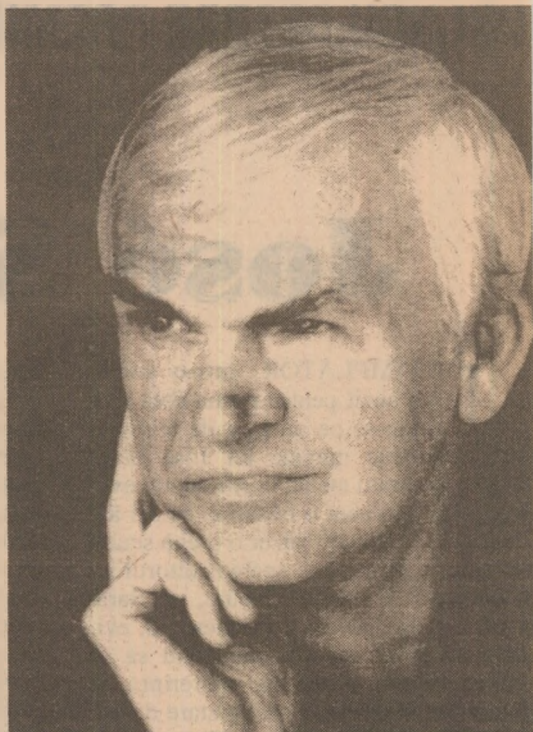
parate: în Périgord unde locuiește o parte a familiei sale țărănești care îl primește întotdeauna cu plăcere; la un hotel ieftin în Paris. În timp ce reflectează, un taxi se oprește la un semafor pe roșu. Îi face semn șoferului.

ÎN STRADĂ, evident nici un taxi n-o aștepta, și Chantal n-avea nici o idee unde să se ducă. Decizia ei a fost o totală improvizație provocată de tulburarea pe care era incapabilă s-o domine. În acest moment, nu dorește decât un singur lucru: să nu-l vadă măcar o zi și o noapte. S-a gândit la o cameră de hotel chiar aici la Paris, dar imediat ideea i s-a părut tâmpită: ce ar face toată ziua? Să se plimbe pe străzi pentru a le respira putoarea? Să se închidă în cameră? Ce să facă acolo? Apoi îi trece prin cap să ia mașina și să se ducă undeva la țară să găsească un loc liniștit, unde să rămână o zi, două. Dar unde?

Fără să prea știe cum, ajunse în apropierea unei stații de autobuz. Îi veni poftă să se urce în primul care va trece și să se lase condusă la stația terminală. Un autobuz se opri și ea fu mirată să vadă inscripția care, printre stațiile deservite, menționa și gara de Nord. De acolo pleacă trenurile spre Londra.

Are impresia de a fi ghidată de o conspirație a coincidențelor și vrea să se persuadeze că o zână binevoitoare i-a venit în ajutor. Londra: dacă i-a spus lui Jean-Marc că se duce acolo, o facuse doar ca să-l facă să știe astfel că l-a demască. Acum, îi vine o idee: poate că Jean-Marc a luat în serios destinația Londra; poate că o s-o caute la gară. Și de această idee se înlanțuie o alta, mai slabă, abia auzibilă, ca vocea unei păsări micuțe: dacă Jean-Marc e acolo, această curioasă neînțelegere va lua sfârșit. Ideea e ca o mângâiere, dar o mângâiere prea scurtă pentru că, imediat, se revoltă din nou contra lui și respinge orice nostalgie.

Dar unde se va duce și ce va face? Și dacă ar pleca cu adevărat la Londra? Dacă și-ar lăsa minciuna să se materializeze? Își aduce aminte că mai are încă

incontrolabilă. Să plece la Londra, această decizie pe care i-a suflat-o un hazard ciudat, este o nebunie. De ce să creadă că această conspirație de coincidențe lucrează pentru ea? De ce să o considere ca pe o zână bună? Și dacă zâna era malefică și conspira ca să o piardă? Își promite: când autobuzul se va opri la gara de Nord, nu se va mișca, își va continua drumul.

Dar când autobuzul se oprește, se surprinde pe punctul de a cobori. Și, ca aspirată, se îndreaptă către clădirea gării.

În holul imens, vede scara de marmură care duce în sus, către sala de așteptare destinată pasagerilor pentru Londra. Vrea să privească orarul, dar înainte de a o putea face, își aude numele pronunțat în mijlocul unor râsete. Se oprește și își vede colegii grupați sub scară. Când înțeleg că ea i-a reperat, râsul lor devine mai puternic. Sunt ca niște elevi cărora le-a reușit o glumă bună, o lovitură superbă de teatru.

- Știm ce trebuie să facem ca să vii cu noi! Dacă ai fi știut că suntem aici, ai fi inventat, ca de obicei, o scuza! Individualistă ce ești! Și din nou izbucnesc în râs.

Chantal știe că Leroy planifica un colocviu la Londra, dar care n-ar fi avut loc decât peste trei săptămâni. Cum se pot afla aici, astăzi? Încă o dată, are sentimentul straniu că ceea ce se întâmplă nu este adevărat, nu poate fi adevărat. Dar această uimire este imediat ștersă de o alta: în pofida a tot ceea ce ar putea presupune, se simte sincer fericită de prezența colegilor ei, recunoscătoare de a-i fi pregătit această surpriză.

Urcând scara, o tânără colegă o ia de braț și ea își spune că Jean-Marc nu făcea decât să o retragă tot timpul din viața care ar fi trebuit să fie a ei.

Îl aude spunând: "Te-ai plasat în centru". Și încă: "Te-ai instalat într-o citadelă de compromisuri". Iar ea îi răspunde acum: "Da. Și n-ai să mă împiedici tu să rămân aici."

În mulțimea călătorilor, tânara ei colegă, mereu la braț cu ea, o conduce către punctul de control al poliției, situat în fața altei scări care coboară spre peron. Ca amestecată, ea își continuă disputa mută cu Jean-Marc și îi aruncă: "Ce judecător a decis că conformismul este un rău și nonconformismul un bine? Să te conformezi nu înseamnă să te apropii de ceilalți? Compromisul nu este decât acest loc mare de întâlnire spre care toți converg, unde viața este cea mai densă, cea mai fierbinte?"

Din înaltul scării, vede trenul pentru Londra, modern și elegant și își spune: Fie că e noroc sau ghinion să fii născut pe acest pământ, cel mai bun mod de a-ți trăi viața este să te lași purtat, ca mine, în acest moment, de o mulțime veselă și zgomotoasă care înaintează.

Prezentare și traducere de
Simona Cioculescu

José Saramago sau despre

ÎNȚIMPLĂTOR, într-o seară, am auzit pentru prima dată rostindu-se pe un post de televiziune românesc numele lui José Saramago. Nu eram atentă la știri și am avut în primul moment o tresărire: totuși are 76 de ani. Apoi am văzut o scenă scurtă în care, în prim plan, apărea editorul lui Saramago, Zeferino Coelho, și Saramago însuși, cu o privire pierdută, evident în stare de șoc, încercând să se adune pentru prima sa conferință de presă. De mult n-am trăit o stare de bucurie și de emoție atât de intensă, însoțită - cum se întâmplă uneori - de un sentiment paradoxal - de ușurare. În sfârșit l-a primit, iar ziaristii care îl bombardau în fiecare an cu întrebări sadice de genul: vă pasă, nu vă pasă, vă prefaceți că nu vă pasă, își vor vedea ratată campania de toamnă de siciire a candidaturii la Nobel.

Desigur că un Nobel nu adaugă nimic în plus valorii unui autor și nu am nevoie nici eu nici cei care-i prețuiesc opera de asemenea confirmare. Și totuși!

Și totuși Nobelul onorează un scriitor și o literatură - de câte ori considerată minora la noi (ca dovadă, doar Editura Univers are un program sistematic de traducere și promovare a culturii portugheze), și onorează și un spațiu lingvistic de peste 190 de milioane de vorbitori, cu scriitori de excepțională valoare - brazilieni, angolezi, mozambicani - pe care sistemul editorial românesc îi ignoră din motive care nu au nimic de a face cu criteriile culturale.

În plus, Nobelul legitimează într-un anume fel relația cu totul particulară pe care admiratorii lui Saramago o au cu opera acestuia. De la străinii care, după ce au citit-o, s-au simțit îndemnați să meargă în Portugalia și să caute în Lisabona orașul medieval descris în *Istoria Lisabonei* sau orașul interbelic, marcat de memoria finiseculară din *Anul morții lui Ricardo Reis*, pînă la cite un portughez din diaspora care, după lectura unui roman al lui Saramago, s-a hotărât să se reîntoarcă în patria brusc redevenită semioforă, mulți dintre cei care se deschid lumilor construite de scriitorul portughez uită de granițele convenționale dintre literatură și viață, și reacționează, permițînd, chiar pe un mic segment al existenței lor, ca opera de artă să-și recapete eficacitatea în ordinea trăirii - așa cum se întâmplă odinioară cînd retorica era o "ființă" completă și limbajul devenea - fără mediere - acțiune.

Și pentru mine întîlnirea cu Saramago, mai întîi ca scriitor, iar apoi ca om și prieten de mare calitate sufletească, a avut un caracter excepțional. În 1983 am primit de la Lisabona un pachet de cărți, printre care se afla *Memorialul mînăstirii*, romanul unui autor relativ necunoscut, care încă nu făcea parte din canonul literaturii contemporane, așa cum mi-l imaginam după rarele reviste pe care le primeam. Sentimentul pe care l-am trăit cînd am început să citească a fost de extraordinară emoție; nu era o întîlnire, ci o recunoaștere: știam încotro se îndrepta vocea care vorbea în paginile cărții, îi simțeam fiecare modulație - de la ironie la nodul în gît al emoției reținute, muzicalitatea, bunătatea ei luminoasă. Trăiam o stare de urgență pe

care doar un traducător o poate înțelege: întîlnisem o carte de o covârșitoare frumusețe, cu care prin traducere puteam conviețui sau mai bine zis în care mă puteam muta pentru un timp ca într-o lume paralelă. Atunci cred că am înțeles darul făcut nouă prin Babel; cu siguranță, cînd a amestecat limbile, Dumnezeu s-a gîndit la tagma traducătorilor. Nu i-a simpatizat prea mult pe autori, lor le-a dat chinul și îndoiala, traducătorului în schimb i-a oferit grația rară de a media întîlnirea între o capodoperă și cititori, dăruindu-le astfel și altora șansa de a împărtăși aceleași momente de magie. Tot atunci m-am lecuit definitiv de dorința de a scrie - maladie sezonieră de care cred că suferă orice filolog - descoperind, în schimb, etica centrată pe ideea de *a servi*: loialitatea, devotamentul și bucuria secretă a anonimatului - cu cît textul pare mai "fresc", cu atît actul de mediere trece mai neabăgat în seamă. Traducerea este o lectură de un tip foarte particular: cea mai intimă cu putință și, în același timp, ca gest public, este un act prin excelență etic. Traducătorul își poate păcăli cu ușurință publicul, oferindu-i un text fluent și corect, care însă a ocolit în mod sistematic dificultățile: acele momente strălucitoare cînd autorul își forțează propria limbă pentru a o face să sară din sistem în cuvîntul poetic. O traducere animată de etica serviciului are însă, după mine, doi timpi: primul, de fidelitate față de limbă, al doilea, de fidelitate față de figură. Și poate deveni, sau mai bine zis ar trebui să devină, un gest de iubire față de propriul univers lingvistic - așa cum un gest de iubire a fost textul original. Nu vreau să spun prin asta că traducerea ar putea epuiza valorile textului tradus, ci pur și simplu că traducătorul și-a făcut datoria numai dacă a parcurs toate cărările accesibile lui în hățișul de cuvinte - actuale, arhaice, marginale, excluse, uitate - pentru a reda barem umbra splendorii cărții care l-a fascinat.

Desigur că o asemenea trăire poate părea melodramatică într-o lume unde statutul cultural al traducerii este în permanentă degradare, ea a făcut însă posibilă apariția *Memorialului*. Cînd i-am propus lui Saramago traducerea, la început a refuzat, și pe bună dreptate. Editura nu vroia să-i plătească drepturile de autor (simbolice) și, în plus, refuza să-i adreseze direct această cerere imorală. Traducătorul funcționa pe atunci ca "agent literar" și el ajungea, dacă iubea cu adevărat o carte, s-o cerșească practic de la autor. După un schimb de scrisori protocolare în care trebuia în permanență avută în vedere cea de a treia pereche de ochi care se interpuneau între noi, am avut șansa de a-i putea trimite o scrisoare pe o cale neconvențională. Și m-am încumetat atunci să-i scriu ce însemna *Memorialul* pentru

mine și mai mult, să-i spun că merita să renunțe la o pretenție, de altfel întru totul justificată, pentru a oferi unui număr de oameni citeva ore de frumusețe. Și Saramago a înțeles.

DUPĂ apariția *Memorialului* am constatat că pasiunea mea pentru carte nu fusese o singulară fugă patetică în imaginar a unei persoane atinse de sindromul deținutului. Și pentru alții, cartea reprezentase un moment de extaz și de consolare. Cel mai mult m-a impresionat scrisoarea unui necunoscut care îmi vorbea despre lectura *Memorialului* ca despre un moment de intensă luminozitate și-mi mulțumea că îl făcusem posibil. M-a surprins că folosea exact termenii mei și am înțeles de ce dorea să-și păstreze anonimatul: fusese probabil la fel de uimit ca și mine de capacitatea de emoție pe care și-o descoperise și îi era jenă să pună un nume pe această trăire ce putea fi considerată ridicolă (ca scuza însă - pentru amîndoi - pot aminti că, în anii aceia, mulți ne-am păstrat vibrația grație cărților - insule de viață).

I-am povestit lui Saramago acest episod atunci cînd, în sfârșit, l-am cunoscut în august 1990, iar el, mișcat, mi-a arătat un alt semn de recunoștință pe care îl primise de la un român,

o reproducere în peniță, minuțioasă și imaginativă, a unei gravuri a mașinariei de zburat a părintelui Bartolomeu de Gusmão. Trebuie spus că Saramago are parte și de alte semne de prețuire din partea admiratorilor, dintre care unele sînt destul de extravagante. Un exemplu, pe care îl dau pentru că ar fi de neimaginat în

spațiul românesc, este acordul pe care acum doi-trei ani i l-a cerut un primar de undeva, din Scoția, pentru a boteza o stradă din satul pe care-l păstorea cu numele romanțierului portughez.

Deaparte de a se simți sufocat de scrisorile anonimilor care îl asaltează, Saramago consideră de datoria lui să le răspundă pentru că - spune el - ei reprezintă publicul căruia opera sa i se adresează. Cu toate că, la prima vedere, romanele sale au un discurs extrem de complex: cu fraze foarte lungi și arborescente, marcate doar de virgule și de punct, cu dialoguri semnalate doar printr-o majusculă care ușor se pierde în fluidul verbal, cu aluzii literare și jocuri intertextuale, cu abundente referiri istorice și locale, scriitura lui este animată de un profund *ethos* democratic. Atent la diversele categorii de cititori posibili, Saramago prevede mai multe tipuri de lectură, mai multe cercuri. Primul, cel mai larg, este cel al poveștii propriu-zise: întotdeauna surprinzătoare și emotivă, al doilea îi cuprinde pe cititorii familiarizați cu enciclopedia lumii portugheze și cu topica ei, al treilea pe "specialiști". Apropiindu-te de cel de-al trei-

lea cerc cîștigi mai multe conexiuni și complicități, mai multe semnificații secundare, fără însă a dobîndi sentimentul elitist că tu și cei ca tine sînteți singurii deținători ai sensului complet. În acest context, am remarcat că în special persoanele care concep cultura ca pe un cocon care le asigură distanța față de "vulg" sînt cele care îl refuză pe Saramago. Motivul cel mai des invocat este apartenența autorului la partidul comunist portughez, dar suspectez că mai există unul, mai greu de recunoscut decît o reticență politică, și anume caracterul foarte atipic al carierei literare a lui José Saramago. Saramago este un autodidact, cu studiile secundare incomplete, care, în construirea propriei memorii culturale, n-a fost niciodată supus terorii prescriptive ale ierarhiilor prestabilite, n-a urmat dogme universitare sau de coterie literară. Autodidactul este suspect de lipsă de legitimitate în ochii culturii instituționalizate și lui, așa cum romanțierul sugerează în *Istoria asediului Lisabonei*, i se permite cel mult să scrie "versuri și istorioare amuzante". Corectorul de carte, personajul principal al *Istoriei*, este o versiune ficțională a drumului spre literatură parcurs de scriitor, cu inhibițiile sale în fața culturii profesionale și elitare, cu revoltele sale secrete în fața vocilor "autorizate", de fapt, autoritare. Saramago a devenit romanțier abia după cincizeci de ani (iar exemplul lui ar trebui să atragă atenția celor ce cred că creativitatea aparține în exclusivitate tinereții), în momentul cînd s-a eliberat de timiditate și a început să se miște liber în propria sa memorie. Eliberarea a fost marcată de două momente: unul istoric și altul ținînd de o conjunctură personală. Revoluția din aprilie 1974, reformulînd Portugalia salazaristă în termeni democratici, a determinat pe plan național și individual inițierea unui proces de autognoză istorică și identitară. O circumstanță personală - pierderea unui serviciu stabil, l-a făcut cîtiva ani mai tîrziu pe Saramago să ia o decizie de viață: s-a hotărît, cu orice risc, să se dedice pe de-a ntregul activității scriitoricești, ajungînd astfel să-și asigure existența - caz unic în literatura portugheză - numai din scris. Trei cărți ilustrează această trecere: *Viagem a Portugal* (Călătorie în Portugalia), *Levantado do Chão* (Ridicat de la pămînt) și *Memorialul*. Prima, care consemnează un itinerariu istoric și cultural, răs-punzînd peste un secol *Călătoriei în țara mea* de Almeida Garrett, este, pe de o parte, o ucenicie progresivă în spiritul barocului ("eonul" în care Saramago se înscrie), iar pe de alta o descoperire a structurii și regulilor de funcționare a memoriei personale, un ansamblu infinit de itinerarii într-un același teatru mnemonic, activat în mod diferit de fulgurația unei intrigi, a unei propuneri de călătorie. *Levantado do Chão* reprezintă, la rîndul lui, momentul eliberării de fraza tradițională, încorsetată de legile sintaxei, și a adoptării discursului polifonic atât de caracteristic lui Saramago, împletind voci și posturi felurite, repertorii culturale antagonice, tonuri contradictorii: de la elegiac la ironic, de la burlesc la tragic sau la sublim. Este singurul text unde este vizibilă ideologia marxistă a autorului; construit ca o sagă întinsă pe trei generații a unei familii de țărani din Alentejo, romanul prezintă

etica prieteniei

istoria secolului XX ca pe o narațiune de emancipare a proletariatului agrar din sudul Portugaliei, încununată de speranța Revoluției din aprilie 1974. În raport cu metanarațiunea marxistă, *Memorialul* aduce o nouă eliberare: acum se trece la “micile istorii”, care vor constitui nucleele narative ale tuturor scrierilor ulterioare, și se precizează liniile de forță ale spațiului ficțional: filonul eretic și “bastard”, parodicul, pendularea deliberat anacronică între prezent și trecut, metadiscursivitatea. Nucleul în jurul căruia coagulează lumile ficționale este întotdeauna iubirea între un bărbat și o femeie, care eventual poate atrage solidaritatea unor prietenii (precum în *Pluta de piatră* sau în *Eseu despre orbire*) și este semnificativ faptul că romanul care descrie o pregătire pentru moarte, *Anul morții lui Ricardo Reis*, înregistrează nu numai o stare de haos a lumii (Europa în preajma celui de-al doilea război mondial), ci și un eșec al comunicării amoroase. Saramago nu crede în soluții universale și este, așa cum o declară el însuși, un sceptic radical. Scepticismul se referă în egală măsură la modelele politice de organizare a societății sau la formele mai subtile de exercitare a puterii prin intermediul doxei. În *Eseu despre orbire*, cel mai erud roman al scriitorului, o întreagă lume este atinsă prin contagiul de o orbire inexplicabilă. Oamenii adoptă fără nici o reținere comportamente bestiale, structurile politice și sociale se destramă. Salvarea este pur individuală și este reprezentată de singura ființă care nu orbește: o femeie care-și salvează soțul din infern și împreună cu el, pe alți câțiva oameni, atîția cîți puterea compasiunii ei a putut să cuprindă. În *Pluta de piatră*, un alt roman alegoric al lui Saramago, un fenomen neobișnuit - desprinderea Peninsulei Iberice de restul Europei și deriva ei spre Atlanticul de Sud - provoacă derută și panică în structurile de putere: singurii care pot trăi plenar acest miracol ambiguu sînt cîțiva oameni: portughezi și spanioli, înfrățiți într-o călătorie complice.

DOGMELE istorice, politice sau religioase formează substanța altor romane precum *Anul morții lui Ricardo Reis*, *Istoria Aseidiului Lisabonei* sau *Evanghelia după Isus Cristos*. În cel dintîi, Saramago relevă cu subtilitate congruența între elitismul și disprețul față de istorie, cultivat de avangardele modernismului, și “dispozitivele de înrădăcinare” puse în operă de fascism și, mai general, de statele totalitare. *Anul morții lui Ricardo Reis* este și un bun exemplu pentru rolul creator al autodidaxiei. În adolescență, Saramago a citit poemele semnate de Ricardo Reis înainte de a afla că acesta era un heteronim, o pură ficțiune literară a lui Fernando Pessoa. Și l-a imaginat pe poetul neoclasic ca pe un individ în carne și oase, partener într-un dialog imaginar. Această senzație de existență autonomă a persistat și mai tirziu cu atîta putere încît l-a determinat să-i dea, mai întîi în glumă, un rol episodic în *Levântado do Chão*, transformîndu-l apoi în personajul principal al romanului pe care mulți critici îl consideră capodopera sa absolută.

Față de *Anul morții*, situat în istoria

portugheză recentă, *Istoria așediului Lisabonei* se axează pe epoca fundației regatului portughez și pe discursul istoric, generat de-a lungul secolelor, de potențialul ei mitologic și naționalist. Pasionat cititor al operelor “noilor istorici”, traducător în anii '70 al cărții lui Duby, *Timpul catedralelor*, Saramago este conștient de caracterul construit al discursului istoric și îi demontează mecanismele printr-o operație de falsificare - tipică metaficțiunii istoriografice post-moderne - care afirmă dreptul unui anonim la o utilizare personală a istoriei. “Istoria de buzunar”, zămislită de corector și generată de un simplu *nu* introdus într-un text istoric cu valoare de dogmă și pretinzînd venerație și anihilarea gândirii personale, nu are rolul de a submina o societate prin erodarea adevărurilor pe care este construită, ci de a elibera prin joc o identitate reprimată, de a o înscrie în spațiul dialogului perfect care este iubirea și de a interioriza o istorie la modul parodic, de vreme ce în litera ei a devenit cronică - în sensul lui Croce - un trecut irevocabil mort pentru noi.

INAINTE de apariția *Evangheliilor după Isus Cristos*, Saramago a fost întrebat dacă crede că va deveni un nou “caz Rushdie” și, cu toată inocența, autorul a refuzat să ia în considerare o asemenea ipoteză. Romanul reconstruiește o apocrifa viață a lui Isus dintr-o perspectivă pur umană și se axează pe tema culpei și a responsabilității: deși fusese înștiințat că va urma masacrarea copiilor, Iosif l-a salvat numai pe al lui, luînd asupra sa o vină pe care nici o interpretare, oricît de binevoitoare, nu o poate justifica. Pentru Saramago, “Dumnezeu este simplă istorie. Cu alte cuvinte: cînd istoria are nevoie de un Dumnezeu, îl fabrică”. La apariție, romanul a stîmrit puternice proteste din partea bisericii, un șir de polemici și de luări de atitudine inclusiv la nivel guvernamental, care, în cele din urmă l-au determinat pe Saramago să părăsească Portugalia și să-și fixeze reședința în Spania, într-o insulă din Canare.

Vorbînd despre geneza propriei opere, Saramago spune: “anumiți autori, printre care mă includ, privilegiază, în istoriile pe care le povestesc, nu istoria pe care au trăit-o sau o trăiesc (fugînd astfel de capcanele confesionalismului literar), ci istoria propriei memorii. Eu sînt numai memoria pe care o am, și aceasta este unica istorie pe care vreau și o pot povesti”. Într-adevăr, romanele lui Saramago au o structură de generare comună care poate fi rezumată ca o intervenție în interiorul unui sistem memorial, combinînd - acolo unde scenariul este actualizat complet (*Istoria așediului Lisabonei* și *Toate numele*) - o poetică a acțiunii cu o hermeneutică.

În ambele romane un personaj, a cărui unică trăsătură pregnantă este legătura vitală pe care o are cu o instituție a memoriei, comite într-o clipă fulgurantă o abatere de la legile care reglează memoria pe care o servește. Momentul kairotic devine durată și se prelungește într-o acțiune care remodelează nu numai texte ci și vieți: intervenția asupra memoriei echivalează cu o schimbare de destin.

Cel mai enigmatic roman al lui José Saramago, *Toate numele* (1977) reprezintă o parabolă complexă despre memorie și instituțiile care o perpetuează. Într-un oraș situat într-un timp și spațiu nedefinit, se află Registratura Generală, instituție aproape imemorială unde sînt păstrate arhivele celor vii și celor morți: date de naștere, căsătorie, divorț, deces, toate numele care au existat, există, sau vor exista. Morții sînt izolați de cei vii într-un “regat al morții”, o galerie labirintică, formată din dulapuri “ciclopice și supra-omenești”, unde toți cei care intră riscă să se piardă dacă nu folosesc firul Ariadnei, aflat în păstrarea “conservatorului general”. În această lume, dominată de o ordine de fier și de o ierarhie care amintește de romanele lui Kafka, un funcționar umil comite o ilegalitate. Precum corectorul din *Istoria așediului Lisabonei*, domnul José, nu întîmplător omonim al scriitorului, se revoltă împotriva regulilor profesiei și se lasă ispitit de curiozitatea pe care numele neobosit arhivate i-o suscită. Pătrunde noaptea în mod fraudulos în “caverna” arhivei și începe construirea unui fișier de persoane celebre, un simulacru de dicționar, o colecție de date și texte fragmentare de origine și credibilitate diversă, care evocă parodic investigația documentară practică de istorie. Într-o zi însă, arhivarul descoperă din întîmplare, lipită de dosarul unui personaj celebru, fișa unei persoane anonime, a unei “femei necunoscute”, cum va fi această desemnată pe tot parcursul romanului. “Femeia necunoscută” trezește curiozitatea d-lui José, care va porni în mod literal la vînătoare de informații, “calătorește” pe urmele femeii ca în căutarea unei plutitoare “insule misterioase”. Folosindu-se de documente false și de false pretexte, îi chestionează vecinii, rudele, părinții. Mai mult, pătrunde prin efracție în școala pe care odinioară o urmase femeia necunoscută pentru a sustrage registrele școlare. În timp ce se desfășoară această extravagantă investigație, femeia necunoscută moare, iar fișa ei este mutată în arhiva morților: absența din fișierul celor vii înseamnă o irevocabilă moarte. Funcționarul descoperă că femeia necunoscută s-a sinucis și începe să-i caute mormîntul în Cimitirul General, o anexă a Registraturii, care prelungește, dezvoltînd pînă la proporții fantastice spațiul uitării rezervat morților în arhivă. În cimitir însă, un straniu păstor schimbă în fiecare dimineață numele de pe mormintele proaspete. Numele își pierde legătura cu materialitatea trupurilor ce le-au purtat, risipindu-se astfel memoria “locală” pe care cimitirul - spațiu de conservare și de comemorare - ar fi trebuit s-o garanteze. Deviza cimitirului este aceeași ca și deviza arhivei: “Toate numele”.

Ultima etapă a investigației arhivarului este o vizită la domiciliul “femeii necunoscute”, menită să-i explice sinuciderea, pe care nimeni din cei interogați nu reușise s-o descifreze. În momentul în care se află la un pas de a înțelege, căutătorul dă înapoi: curiozitatea de pînă atunci face loc respectului față de dreptul femeii necunoscute de a-și păstra secretul și intimitatea. Reîntors definitiv în Registratură, funcționarul își da seama că în tot ceea ce întreprinsese fusese urmărit pas cu pas de arhivarul șef, care și el practicase acțiuni neortodoxe: intrase în casa funcționarului, îi citise notițele - un posibil nucleu de roman, îl pîndise în labirint și elaborase o teorie explicativă asupra comportamentului d-lui José: o manifestare instinctivă a sentimentului de datorie față de trecut și o aplicație *sui generis* a celebrei fraze a lui Nietzsche: “Vom servi istoria doar în măsura în care ea servește viața”. Departele de a-l pedepsi, stăpinul arhivei trage învățăminte din lecția pe care funcționarul fără să știe i-o dăduse și adoptă o serie de măsuri radicale de reformare a modurilor de conservare a memoriei, bazate pe o nouă interpretare a raportului între prezentul viu și trecutul mort. Arhiva va cunoaște de acum înainte o nouă organizare, menită să elimine separarea între viață și moarte: “morții trebuie să se întoarcă la viață” și să devină inseparabili de cei vii. Astfel “se va proceda la reintegrarea morților trecutului în arhiva ce va deveni prezentul tuturor” și “voința de a ne aminti va putea să ne perpetueze viața”. “Femeia necunoscută” va reveni așadar în arhiva celor vii și, cum din dosarul ei este eliminat certificatul de deces, ea va rămîne veșnic vie pentru gardienii memoriei ca simbol al unei infinite și necesare căutări. Atîta vreme cît trecutul este dorit, căutat, cercetat, el rămîne viu și activ în prezent și îl modifică fără încetare, modificînd viețile celor care îl recunosc.

Parabolă a *ethosului* care animă demersul istoric, *Toate numele* este în același timp o superbă metaforă a literaturii așa cum înțelege să o practice José Saramago: gardiană a vieții, în numele vieții investighează trecutul “mort”, repetîndu-ne prin fiecare nou roman că moartea poate fi revocată printr-o artă a memoriei care, înainte de toate, presupune ceea ce Marrou ar numi o “etică a prieteniei”, iubire și respect înfiorat față de viețile irosite prin uitare.

Mioara Caragea

Ipstaze ale melancoliei

Radu Negruțiu: Domnule profesor, citind cartea dvs., La mélancolie au miroir, trois études de Baudelaire,) publicată în 1990, m-am întrebat dacă ați scris-o din dragoste pentru Baudelaire sau pentru a continua o mai veche preocupare a dvs., interesul pentru ceea ce nemții numesc Schwerkut. (...) Pe scurt, în elaborarea acestei cărți, cine s-a aflat pe primul loc, Baudelaire sau melancolia? Ce îi revine exact fiecăruia?*

Jean Starobinski: În proiectul meu primează problema existențială a melancoliei. În 1960 am debutat cu o teză de medicină - o istorie a tratamentului melancoliei. Lucrarea este o trecere în revistă a opiniilor și procedeele medicale, din care, desigur, literatura nu lipsea, figurind printre materialele ilustrative ale temei. Apoi, în cursurile pe care le-am ținut la Collège de France, poemele lui Baudelaire au fost comentate într-una din ultimele expuneri. Au fost opt în total, iar excursul meu începea cu alte exemple, mai întii conceptul însuși de umoare neagră, bilă neagră, așa cum fusese formulat de greci, apoi citeva exemple pe care chiar grecii le citează.(...)

Hippocrate și Democrit**)

PENTRU EI, figuri tipice sînt de exemplu Ajax sau Heracles. Într-un text celebru, cartea XXX din *Problemata*, Aristotel menționează cîteva exemple, unele istorice, altele mitice. Stăruisem de asemenea asupra citorva nari antinomii ale melancoliei. Melancolicul e intruchipat cînd de prizonier, cînd de cel-ce se stabilește în afara cetății. E cazul unui personaj care la început nu a fost considerat melancolic, el însuși neconsiderîndu-se melancolic, dar pe care Renașterea l-a definit așa. Este filozoful Democrit. Se stabilește în afara orașului pentru a face disecții pe animale și pentru a descoperi originea melancoliei. El însuși nu dorește să fie melancolic; vrea să caute explicația naturală a umorii melancolice, a comportamentului melancolic. Există cîteva texte vechi importante, precum cel intitulat *Romanul lui Hippocrate* care povestește cum Hippocrate, celebrul medic, a fost chemat de locuitorii orașului Abder pentru a-l vindeca pe filozoful și legislatorul lor, fiindcă îl credeau grav bolnav. Hippocrate stabilește că Democrit nu e melancolic și că, dimpotrivă, locuitorii orașului sînt nebuni. Vedeți, dar, că foarte de timpuriu problema melancoliei pune în joc raportul unei colectivități cu un individ aparte, care se îndepărtează de ea. Acest gest al îndepărtării, această situaie în afară, fie că e vorba de o colectivitate care îl alungă pe melancolic, fie că el însuși se așază în afara colectivității, se regăsesc în multe exemple.

Melancolicul care demască

UN ALT PERSONAJ melancolic din Antichitate este mizantropul Timon, despre care vorbește Lucian, și care l-a inspirat pe Shakespeare în *Timon din Atena*. Melancolia oferă un prilej de a studia raportul individului cu lumea, cu exterioritatea, cu colectivitatea, ce anume crede societatea despre toate astea.

*) În 1993 la Editura Meridiane a apărut în traducerea Angelei Martin volumul *Melancolie, nostalgie, ironie*, o selecție de texte despre melancolie publicate de Jean Starobinski în perioadele, altele decît cele din *La mélancolie au miroir*.

**) Subtitlurile aparțin traducătoarei.

Pe de altă parte, interesul meu pentru melancolie se datorează lecturilor de pe vremea cînd eram asistent la Facultatea de Litere: îi citisem pe moralisții francezi, în special pe La Rochefoucauld și Montaigne. La ei, faptul de a se declara melancolici pare a fi un loc comun, un topos. “Sînt melancolic”, declară La Rochefoucauld, iar asta e un pretext pentru a se desprinde de societate și a o descrie ca pe o lume mascată. Am făcut atunci legătura între problema melancoliei și cea a măștii. Melancolicul e o persoană care nu are acces la sentimentul unei realități depline, în afara lui; are impresia că ceilalți se deghizează, că poartă măști, că realitatea i se refuză, e învăluită. Gestul demascării la moralisții francezi m-a interesat foarte mult. Ceea ce m-a determinat să analizez genurile literare - genurile și nu operele ca atare - ce ar putea fi privite ca avînd legătură cu melancolia.

Cum vorbește un melancolic...

M-AM ÎNTREBAT de asemenea cum vorbește un melancolic. Ce fel de discurs ține, ce discurs i se atribuie? Cum i se adresează ceilalți? Ei bine, mi s-a părut interesant de observat că în tradiția satirică - ce își are originea în Antichitate, și poate mai puțin la Horațiu decît la Juvenal - satira are ca pretext dispoziția autorului: numai starea lui melancolică îl face să vadă răul din lume. E un fel de a-și scuza considerațiile, uneori aspre, asupra societății și a semenilor sai. Cere să fie iertat pentru că e, dacă nu nebun, aproape nebun, fiind posedat de umoarea neagră. Am strîns dovezi din textele unor autori satirici din secolul XVII: Mathurin Régnier, Boileau, care îmbracă amîndoi, să zic așa, haina neagră a melancoliei; se plîng de Saturn, planeta melancoliei, pentru a justifica literatura pe care o produc. Mai există un exemplu celebru în *Cum vă place* de Shakespeare, în persoana lui Jack, care descrie viața în ritm accelerat.

...și replica pe care o primește

JACK privește actorii care evoluează pe scena vieții, vrea să vindece lumea de rele, iar ceilalți își bat joc de el. Iată și un răspuns la întrebarea: cum i se vorbește melancolicului? În *Cum vă place*, aflăm batjocura, respingerea, rîsul dezaprobatînd îndreptate împotriva nebunului. Cînd melancolicul e luat în serios se naște un alt gen de literatură. Îl întîlnim tot în literatura latină, și e reprezentat de “consolelare”. Ești trist, dar nu trebuie să fii, nu te-ai instrăinat de tine, nu ai pierdut decît legăturile exterioare. Toată această retorică a consolării a fost preluată de creștinism, dar aici apare un alt gen de raportare la melancolie.

Vinovăția melancolicului

AR MAI TREBUI poate adăugat, dar cu anumite rezerve, că melancolicul, așa cum știm din experiența clinică modernă, se simte vinovat, astfel că își va construi o pledoarie în favoarea nevinovăției sale.(...) Acest tip de discurs duce la autobiografie. În fața acuzatorilor săi, melancolicul spune: “Sînt melancolic, e drept, dar asta din cauza împrejurărilor nefericite ale existenței mele.” Și începe să le povestească.(...)

Vedeți, așadar, că scopul meu a fost

acela de a asculta limbajul melancolicului în diferitele sale forme.(...) Proiectul meu a presupus un întreg parcurs, iar Baudelaire își găsește locul destul de tîrziu într-o tradiție melancolică deja definită. Același lucru s-ar putea spune și despre *Poemele saturniene* ale lui Verlaine, care se înscriu sub același semn al melancoliei.

Criticul în oglinda textului

R.N.: Avînd în vedere dorința de îndepărtare a melancolicului despre care vorbeați, ce înseamnă melancolia pentru un critic, pentru dvs.? Ce este oglinda pentru un critic?

J.S.: Există un prim aspect important, care justifică, dacă mai e nevoie, abordarea tematică. O temă bine aleasă și care presupune o problemă relațională, a relației umane, are avantajul că ne conduce în istoria culturilor sau a culturii. Devine posibilă trasarea unei perspective istorice, mobilizarea resurselor istoriei.(...) Deîndată ce începe să se ocupe de o temă importantă, după ce o privește ramificîndu-se, criticul devine neaparat istoric al ideilor, al instituțiilor. Dacă e vorba de tratamentul melancoliei, trebuie studiată instituția psihiatrică, așa cum a fost ea inventată în secolul XIX, așa cum a evoluat în diferitele terapeutici psihologice, printre care psihanaliza. Pentru un critic, melancolia constituie un caz privilegiat și dificil: în realitate ea poate duce în cele din urmă la tăcere, dar în domeniul criticii a declanșat multe discuții, s-a scris enorm despre ea. Paradoxul melancoliei, ca afecțiune, e că se manifestă prin tăcere, putînd să alterneze cu faze de excitație, de vorbărie. Și pentru critic e un paradox acela de a trebui să cerceteze probleme esențiale ca tăcerea, mutismul, pe de o parte, iar pe de alta parte abundența, valul, chiar excesul de cuvinte. În poziția reflexivă în care se găsește criticul, - un melancolic ce se știe complice al melancoliei, și care încearcă să se desprindă de ea, să se vindece - există poate un tip specific: melancolie a criticului în oglinda textelor; oglindă în care nu apare propria lui imagine, deși el încearcă s-o afle, dar care îi poate insufla demersul critic.

Critica și poezia

R.N.: Cum reacționați la cuvintele adesea melancolice (în sensul modern al cuvîntului) care vă sînt adresate de prieteni? Mă gîndesc de exemplu la scrisoarea deschisă a lui Yves Bonnefoy...

J.S.: Îmi place ideea că un anumit tip de cercetare în domeniul istoriei ideilor sau culturii se poate situa, dacă nu chiar la nivelul cercetării poetice a lui Bonnefoy, măcar la nivelul unei înrudiri. Atunci cînd poetul devine critic, el se îndreaptă către aceleași imagini ca și criticul. Eu nu mă consider poet, dar îmi place să afirm că uneori critica, atunci cînd e suficient de lucidă, de completă, cînd ajunge să consune cu opera studiată, poate dobîndi o calitate poetică. E sentimentul pe care l-am avut citind unele studii asupra picturii, ca ale lui Panofsky sau ale altor mari istorici de artă. Mi-au stîrnit o emoție poetică. Cred că există un centru comun al poeziei și al criticii, care ar trebui căutat în miza reprezentată de singurătate și de relație, de accesul la lume și de senzația de a fi respins sau exilat. Pe critic îl interesează nostalgia, dar are el însuși nostalgia unei plenitudini poetice pe care încearcă s-o dobîndească pe alte căi.

Sentimentul european al melancoliei

R.N.: Se spune adesea, și o spuneți chiar dvs. în prefața cărții, că melancolia e un sentiment specific culturii europene, în special occidentale. Există tendința ca o cultură să-și rezerve monopolul unui sentiment, al unei înclinații - mitul faustic este esențialmente european. De aici decurg două probleme: fie că există sentimente favorizate de anumite conjuncturi culturale, fie că aceste sentimente sînt universale, dar cultura europeană, din egocentrism, ignoră restul lumii. Cum stau lucrurile în privința melancoliei?

J.S.: Există cu siguranță sentimente pe care, antropologic vorbind, le putem considera universale. De pildă în fața nașterii, a morții, a naturii dezlănțuite. Cred că atît europenii cît și non-europenii trebuie să se confrunte cu aceleași realități.(...) În privința melancoliei, cred că lucrurile sînt puțin mai complicate, iar faptul, că poate fi considerată un sentiment specific culturii europene e determinat de două sau trei aspecte. În cultura europeană, exilul și distanța sînt determinate de mitul alungării din Paradis; astfel, de timpuriu, sentimentul tristeții a putut fi legat de expatriere sau de excluderea dintr-un ordin religios, sursă presupusă a fericirii și bucuriei. Pe de altă parte, cultura europeană de acum un secol, de pildă, și-a dat seama de distanța creată față de modul de producție de la începuturile istoriei, cu dificultățile lui, cu lupta pentru supraviețuire. Evaluarea acestei distanțe a prilejuit fie o apreciere a progresului, fie punerea în evidență a trădării unei relații de mai mare intimitate cu natura, cu însăși realitatea pămîntului. Sentimentul melancoliei a devenit mai puternic în secolul XIX, cînd imaginea lumii s-a transformat în imaginea unei realități matematizate, din care zeii se retrăsese, o imagine “dezincintată”; tocmai această “dezincintare” a lumii, care este ca un corolar al stăpînirii mai depline a naturii, mi se pare că a contribuit la sentimentul exteriorității față de un loc mai matern, mai călduros, față de o comunitate închipuie retrospectiv ca un loc al solidarității. Există în atitudinea melancolică un mit retrospectiv, un mit al exilului, nu dintr-un paradis spiritual, ci dintr-un mod de existență aparținînd realității pămîntești, închipuie mai autentică, mai intimă, mai fidelă ființei, după cum afirmă mai multe curente filozofice actuale. E ca și cum am fi trădat esența raportului nostru cu lumea. Această e viziunea pe care ne-o propun unii poeți. Ea se regăsește în poezia lui Bonnefoy, la Rilke, la Baudelaire...

Melancolie și generozitate/dăruire

R.N.: Există o legătură între melancolie și generozitate, între închiderea în sine și dăruire? Cum ați trecut de la un aspect la celălalt?

J.S.:(...) Dacă ne-am situa pe poziții teologice, am spune că darul, mila, este tocmai ceea ce ne apropie de cerul de unde am fost alungați. Teologii, în special cei creștini, susțin că a dăru din bunul propriu reprezintă o garanție a dobîndirii unei părți din cerul de care am fost despărțiți pentru a trăi în această vale a plîngerii, care este existența noastră pămîntească. Iar condiția de exilat este necesarmente asociată cu melancolia. Pe de

Versuri de Angelo Poliziano

în traducerea lui Miron Kiropol

ANGELO POLIZIANO își cam ridea de opera sa poetică, socotindu-se - și era - un erudit filolog, jucându-se cu greaca și latina, scriind mai ales în ele disertații filologice și lungi poeme. Iată că

timpul s-a răzbunat și din el rămân mai ales cele vreo două mii de versuri italiene, pline de cuceritoarea frăgezime a poeziei epocii. S-a născut la 14 iulie 1454 la Montepulciano, a studiat cu filosoful

Marsilio Ficino care l-a numit *Homerico tinere*, a tradus o parte din *Iliada* în latină și a fost prieten cu Lorenzo de Medici, devenind educatorul fiilor săi. Moare la Florența la 29 septembrie 1494. (M.K.)

altă parte, aș face observația că omul, dacă e profund marcat de melancolie, nu e capabil de dăruire. În mod narcisiac, el e absorbit în sine și în mihnirea sa, iar gestul de a ieși din sine, nu prin exil ci prin dăruire, este un gest reparator. Și cred că se găsesc exemple în literatură în care dăruirea consimțită constituie o eliberare de sub imperiul melancoliei, eliberare dintr-o formă de captivitate. S-ar putea face cercetări care să dovedească aspectele pozitive ale dăruirii. A dărui înseamnă a accede la bucurie, a dobîndi o libertate mai presus de condiția de muritor. Dăruirea ar trebui examinată și sub acest aspect, nu numai sub aspect economic. Ar trebui să facem investigații în domeniul psihologiei *milei*, care este *agape*, sau a iubirii - *eros* -, lucruri de care melancolicul nu este în stare. Dacă analizăm aceste două concepte - *agape* și *eros* - în relația lor cu melancolia, îndrăznesc să cred că vom înțelege mai bine fenomenologia relațiilor fundamentale care ne guvernează viața.

Melancolia tiranului

UN ASEMENEA context pune în evidență o problemă pe care nu am menționat-o încă, cea legată de figura tiranului. Încă din Antichitate s-a format imaginea tiranului insingurat și atotputernic, melancolic, dar care dorește uneori să-și afirme puterea tocmai printr-un gest de generozitate. Dar în sens rău, pentru că e un act de dominare. Când tiranul consimte să renunțe la dorința sa de a-l strivi pe celalalt, face de fapt un dar și poate că abia atunci își depășește condiția de tiran, percepută ca o condiție nefericită.(...) Tirania e adeseori asociată cu imaginea ființei închise în sine și suferind profund de melancolie. Lucrurile se complică dacă tiranul e intruchipat nu de cel ce poate dărui totul pentru a-și afirma puterea, ci de cel care nu dăruiește nimic, fiind profund avar; avariția reprezintă un reziduu al melancoliei și în tradiția iconologică și în cea a antropologiilor religioase.(...) Uneori nu darul îl va elibera pe melancolic, ci cîntul. Este cazul lui Ovidiu, al lui Joachim du Bellay. Dacă nu beneficiază de grația tiranilor, melancolia exilului își află compensarea în cîntul care pornește din inimă. Iar în acest cînt regăsim însăși originea poeziei.

Perspective ale cercetării melancoliei

R.N.: Acum, încercînd să privim în viitor, ce-i rezervați cititorului ca rezultat al investigațiilor dvs. asupra sufletului și ființei omenești?

J.S.: Nu știu exact la ce anume să se aștepte. Cărțile mele trebuie să mai prindă contur. Pot să spun un lucru, și anume că scenele centrale ale volumului intitulat *Largesse* se datorează lecturii comparate a lui Rousseau și Baudelaire (...) Rousseau și Baudelaire citiți cu un ochi fascinat și foarte critic.(...)

În prezent ar trebui să facem investigații pentru a vedea prin ce se caracterizează pentru noi maladia melancolică, care sînt comportamentele specifice. Apoi, prin ceea ce englezii numesc *cross-reference*, să li se caute confirmarea în toată istoria culturală, așa cum a trasat-o Panofsky, sau Saxl în *Saturn și melancolia*.

Dialog de Radu Negruțiu
Traducere și adaptare de
Marina Vazaca

Cîntări de amor

Femeie-n lumi unic triumfătoare,
Ce faci din frumusețea ta, spre cine?
Vezi dulcele din vreme va să zboare
Si-n remușcare nîcînd nu mai revine:
Orice plăcere-o smulge cruda moarte,
Iar delectarea își ia plînsul parte.
Să ai credința, să nu vrei în tot
Să-ti pierzi din tinerețe flori și rod.

Cuvintele ascultă-mi chiar puține,
Ce gînd spre toate înțeleptul are:
Îți fuge frumusețea parcă soare
Cînd se ascunde în genuri marine.
Unde-s acum trandafiri și viole?
În uscături cu ghimpii-aureole.
Să-ti folosești frumoasa vîrstă verde:
Cine-are timp, așteaptă timp, timp pierde.

Măruntul timp care-ti rămîne soartă
Să-l folosești cu dulce-ndemînare,
Cu și mai dulce cînt și sărbătoare,
Ca robul tău de rău să se despartă.
Chiar și cîstită poftă nu din tine
Să scoată poate cel care te-aține:
Tu știi și poți, dar cît lipsești din vrere!
Așa vei fi apoi propria-ti durere.

De nu vrei să-mi slujești, prea scrupuloasă,
Păcate mari îți faci cu cel ce moare.
Dacă veghezi afîta la onoare,
Ia-ti un amant mintos, cîstit, în casă
Ce are loc și timp și-n veci răbdare,
Cunoscător el cîstea îți păstrează.
Nu ti-o ia-n jaf, dar nici să-i dai cu frică,
Dorința-n multumire se ridică.

Iubitul, chip ce-l ai încet se schimbă,
E frumusețea ta ca flori căzute,
Nu mai ești cea de ieri, ca moartă limbă,
E dat luminii-n scrum ca să se mute.
Cine amantul uită să-l încînte
Ca florile-i de întuneric frînte
Ce îndelung stau fără să rodească,
Iubind nu ai pierdut viața lumească.

În Dragoste așa puțin am har
Că nu-ndrăznesc să cer măcar o plată;
Ca servitor nefericit i-apar
Si moartea doar la mine e chemată.
Mi-e sufletul purtat de-o tristă fire,
Damnez iubirea și pe cel ce-o crede.
Nu merită blestem și-afurisire,
Urmez tristeții mele multă sete.

Aș vrea să știu ce gînd duce în minte
Cînd inima fidelă mi-a furat
Si-o păste cu priviri și prin cuvinte
Și fără milă de necazul dat.
Nu te mira cînd altul e pe spuză,
Nu e făcut din jasp ori diamant.
Ca-n fata lui Amor să n-ai acuză,
Dă-mi sufletu-napoi sau fă-l amant.

Dă-mi sufletu-napoi, tu, plăsmuită,
Ca alta mai cu milă să mi-l ceară,
Căci nu mai vreau să-mi fii acum iubită,
Amor cruzimea ta o dă afară.
Dorință pentru gîndul, ce zadarnic,
Să cheltuiască timp Amor nu vrea.
Dă-mi sufletu-napoi, nu mi-l fura,
Să-l pretuiască alta ca paharnic.

Ingrato, dacă inima-i prădat,
Nu știi ce, ca să-mi dai, ti-e la-ndemînă.
Să te dezleg de-așa greșeli, o mînă
De ajutor să-mi dai, sufletul luat.
Nu știi ce mîrșăvie-i și-ntinare
Să tii pe slujitoru-ti în dureri.
Dă-mi sufletu-napoi, morții mă ceri,
Cîtă povară e în așteptare.

Încîntă-ti viața morții mai nainte,
În floarea vîrstei tale, scumpă fată,
De lași cenușii vremea-adăugată
Căîntă tu vei fi dinții fierbinte:
Vai, obosiții ochii tăi ca tinte
Ale durerii în van se mai arată;
Trist e acel crezînd că e răsplată
Cînd părul alb de el ia mult aminte.

De ce te farmeci iar cu frumusețe
Dacă pe alții cu tine nu îi bucuri?
Asprimea ta ce rod va da din muguri,
Decît să te arăți cu plînsese fețe.
Nu va dura mereu a ta blîndete:
Să-ti amintești, ti-am spus aceste lucruri,
Ca floarea frumusețea-și află moartea,
Deci caută-ti la-ntelepciune partea.

Gînduri și imagini de moarte

1
Închisii ochi văzîndu-mi, de ispite
De dragoste ce pîteni dă spre moarte,
Tristă vei spune-n gînduri încîlcite:
- Sufletu-i pentru mine se desparte -
Păcatu-ti te-o purta-n vinovăție
Si nimeni nu va fi să-ti dea iertare.
Pe drumuri vei umbla tînguitoare
Pentru așa păcat, durere tie.

2
Cînd ochii ai să-mi vezi închiși la cer,
Duhul ieșit pentru o altă viață,
Atunci să plîngi, afît poate mai sper,
Sfîrșitul greu ce sufletu-mi înhață.
Greșeala cînd o vei cunoaște bine,
Că m-ai ucis, te va lovi căîntă.
Dar prea tîrziu îți tulburi tu ființa.
Nu aștepta, femeie, moartea-n mine.

3
Cînd moartea va fîrî gol și-n cutremur
Sufletul plîns, din membre spre alt rost,
Iar eu în groapă-n cioburi am să tremur
Si va fi umbră cel ce corp a fost,
Amantii vor veni să vadă oase
Pe care-Amor le-a jefuit prea crud
- Iată cum el îndrumă pe focoașe
Înimi ce sfîșiate l-au crezut.

4
- Requiescat în pace! Doarmă-n pace
(Să spună cel trecîndu-mi dinainte),
Muri în lațul amoros fierbinte
Al patimei și ca durere tace.
Deasupra mea un bocet se întinde,
Din cel iubind și care-n veci iubit e.
Să spună: - El ce mort în pămînt zace
Învins de crud Amor, să doarmă-n pace.

Este dicționarul spaniol sexist?

ACADEMIA REGALĂ SPANOLĂ veghează atent evoluția limbii lui Cervantes. Comisia de specialiști a anunțat pentru anul 2000 apariția unei ediții revăzute și

actualizate a cunoscutului *Diccionario de la Real Academia Española* (DRAE), instrument de referință pentru toată lumea hispanofonă. Grupul *Nombra*, alcătuit din șapte lingviste, profesoare universitare de istorie și sociologie și specialiste în psihologie, aparținând toate de Institutul Femeii, a adresat Academiei un raport în care acuză Dicționarul de machism și cere ca, în noua ediție, tratamentul discriminator rezervat femeilor să dispară. Printre nu-

meroasele exemple date de ele: expresia "o femeie publică" are în dicționar sensul de *prostituată*, în timp ce "un bărbat public" e un *politician*. Primul sens al termenului *primăria* este în DRAE tot "soția primarului", azi, când numeroase femei sînt alese în această funcție; foarte multe nume de profesii nu au echivalent feminin; după modelul "kantian", "hegelian", "marxist" - nu există nici un derivat corespunzînd aportului unei femei etc. În publicația "La Vanguardia" din Barcelona a izbucnit o controversă aprinsă cu privire la raportul grupului Nombra. Directoarea Institutului Femeii, Concepción Dancausa, e de părere că realitatea socială din Spania e profund impregnată de machism, iar DRAE relevă o ideologie androcentrică. De aceea, modificarea tratamentului rezervat femeilor ar trebui să fie pentru noua ediție o prioritate: DRAE este singurul dicționar cu o valoare normativă socialmente recunoscută și este utilizat și în tribunale, sensurile în care e folosit un cuvînt putînd avea grave consecințe din punct de vedere juridic.

Academia, la rîndul ei, s-a apărut de acuzațiile feministelor, susținînd că ea nu creează sensurile cuvintelor și nu impune folosirea lor, ci se mărginește să le înregistreze. Secretarul Academiei Regale Spaniole, Víctor García de la Concha, le-a amintit protestatelor că orice noua accepție a unui cuvînt, inclusă în Dicționar, trebuie să se bazeze pe mărturii ale folosirii ei pe scară largă. Academia nu poate juca rol de cenzor sau inchișitor al vorbirii populare. Cuvintele lui Quintilian - *Consuetudo certissima est loquendi magistra* sînt și azi deviza lingviștilor. În faptele de limbă, doar frecvența folosirii poate hotări.

Un vagabond

◆ Scriitorul de limbă germană Paul Nizon, născut la Berna în 1929, este foarte apreciat pentru subtilitatea și originalitatea romanelor sale. Ultimul apărut, *Cîine - O mărturisire la amiază*, tradus prompt și în Franța, la Actes Sud, are drept personaje un vagabond care a ales în mod

deliberat vagabondajul ca mod de existență și un narator, un artist care vrea să facă din existența omului fără nici un țel "o istorie". În cronică din "La Quinzaine littéraire" nr. 749, romanul lui Nizon este considerat o mare carte digresivă și e comparat cu *La Chute* a lui Camus.

Studiu asupra guvernării

◆ Conform unui studiu realizat de cercetători de la Universitatea Harvard în colaborare cu Universitatea din Chicago și citat de "The Independent", cele mai prost guvernate țări au un cadru legislativ derivat din *Codul Napoleon*, moștenire a statutului lor de foste protectorate sau colonii franceze (cel mai jos în clasament se situează Algeria, Nigeria, Indonezia, Siria și Mali). Dimpotrivă, printre cele mai bine guvernate

țări din lume figurează Noua Zeelandă, Canada, Australia, S.U.A. - al căror mod de guvernare este inspirat de *Common Law* engleza, la care se adaugă țările scandinave și Elveția. "The Independent" amintește că în Codul Napoleon interesul general și prerogativele Statului sînt puse deasupra drepturilor cetățeanului, în timp ce legislația britanică apără în primul rînd proprietatea privată și libertățile individuale.

Desene de presă

◆ Marile publicații au propriii lor desenatori care ilustrează conținutul articolelor și sînt la fel de cunoscuți ca și editorialiștii, comentatorii și reporterii. Ba chiar, se pare, cititorii apreciază mai mult aceste desene de presă ce poartă marca personalității graficianului, decît fotografiile. La 30 noiembrie, "The New Yorker" și-a publicat, ca în fiecare an, foarte așteptatul său supliment cu desene de presă și, fiindcă paginile lui sînt neîncăpătoare, și-a trimis cititorii și la "The Cartoon Bank", un sit. web ce dispune de nu mai puțin de 60.000 de desene.

Fiica lui Kerouac

◆ Jan Kerouac, fiica lui Jack, a publicat în anii '80 două romane autobiografice, *Baby Driver* și *Train Song*. Cel de al treilea roman, lăsat neterminat la moartea ei, în 1996, va

apărea anul viitor, "reconstituit" din manuscrisele și notațiile ei de care Gerald Nicosia, fost soț și executor testamentar al fiicei și biograf al tatălui. În așteptarea romanului, intitulat *Parrot Fever*, Nicosia profită de ocazie pentru a reedita și cele două cărți antume ale soției sale.

Premiul Goncourt, contestat

CU CÎTVA timp în urmă, înaintea acordării premiilor, văzînd aprinsele discuții pro și contra în jurul romanului *Particule elementare* de Michel Houellebecq, ce umpleau spații mari în revistele literare franțuzești, puneam pariu în aceste pagini că incitantul scriitor e un candidat aproape sigur la Goncourt. Pariul l-am pierdut, prestigiosul premiu fiind acordat, după cum se știe, romanului *Mărturisire pentru mărturisire* de Paule Constant. L-am pierdut, dar nu de tot, de vreme ce, în mai multe publicații, opțiunea juriului e contestată de critici și scriitori de prestigiu, iar Houellebecq - considerat un mare nedreptățit. Iată, de exemplu, ce scrie Jérôme Garcin în "Le Nouvel Observateur" nr. 1775, sub titlul *Decăderea premiilor*: "Prezentă de peste douăzeci de ani la această consacrare, autoarea cărții *Mărturisire pentru mărturisire* a sfîrșit prin a avea cîștig de cauză cu volumul apărut astă-primăvară și readus la suprafață prin strategii editoriale [...], carte în care se discută toate temele - sexualitate, dragoste, maternitate, literatură, rasism, carierism și angajament politic, într-un mod care ține deopotrivă de satira elegantă, de teatrul boulevardier și de trico-

taj. O lectură pentru o seară șic, la gura sobei". De zeci de ori în istoria premiului Goncourt, un scriitor care n-a marcat prin nimic literatura franceză a obținut laurii, deci alegerea din acest an nu e chiar o surpriză. Dar se spera ca juriul să țină seama de dezbaterea care a agitat spiritele toată toamna, un adevărat război de tranșee, avîndu-l ca miză pe

Paule Constant

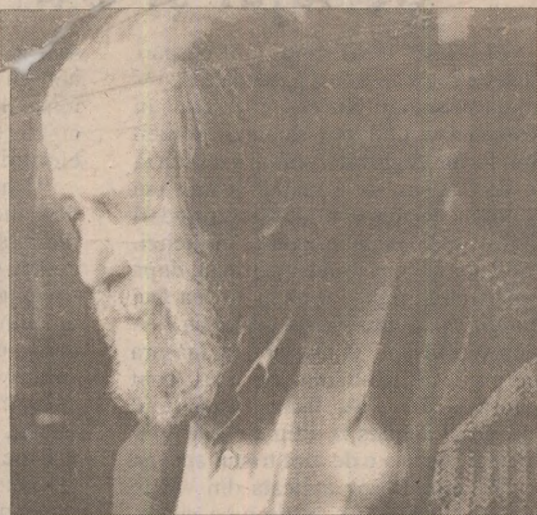
Houellebecq. "Cu toate defectele, lungimile și grosolăniile lui, *Particulele elementare* este un roman original, atît de curajos și de nou încît nu se poate compara cu discuțiile doamnelor Paulei Constant. Este o carte mare și ieșită din comun, care nu se teme să absoarbă, pentru a le deturna, biologia, economia, religia, politica. Houellebecq, adorat sau detestat, a avut marea merit de a stîmni una dintre acele «bătălii pentru *Hernani*» fără de care literatura nu e decît reproducerea acelorasi valori, a acelorasi scheme, a acelorasi ambiții mărunte". Or, juriul Goncourt a împins conformismul pînă la panică, refuzînd *Particulelor* pînă și dreptul de a intra în competiția finală, care s-a redus la un duel neinteresant între editurile Gallimard și Grasset. "Membrii juriilor Goncourt de odinioară i-au preferat pe Louis Pergaud lui Apollinaire, pe Marc Elder lui Valéry Larbaud, pe Vintilă Horia lui Henri Thomas și *Lupii* lui Guy Mazeline - *Călătoriei la capătul nopții* a lui Céline. *Mutatis mutandis*, 1998 va rămîne ca anul în care Michel Houellebecq nu a cîștigat Goncourt-ul" - își încheie Jérôme Garcin articolul.

Adaptare de Adriana Bittel

Michel Houellebecq văzut de Christopher Dombres

Soljenitîn la 80 de ani

LUNA ACEASTA Alexandr Soljenitîn a devenit octogenar. Anul împlinirii celor opt decenii de viață a fost marcat prin apariția a două noi cărți, publicate în patria sa regăsită, Rusia, unde întreaga operă i-a fost "recuperată" în tiraje foarte mari și inclusă în programa școlară. *Grăuntele între două pietre de moară* și *Rusia sub avalanșă* au fost traduse cu promptitudine și în Franța, la Ed. Fayard. Cu ocazia aniversării, "La Quinzaine littéraire" nr. 750 le recenzează pe două pagini sub semnătura unui specialist în literatură rusă, Michel Parfenov. De la acesta aflăm că prima dintre cele două cărți - un volum masiv, de 557 de pagini, subintitulat *Schife de exil* - conține memorialistică din anii 1974-78, de la sosirea sa în Germania, după expulzare, și pînă la instalarea în S.U.A., unde-și va regăsi forța de a scrie ciclul romanesc *Roata roșie*. Sunt anii tensionați ai învățării unui nou mod de viață, cele două pietre de moară între care scriitorul disident se descoperă prins fiind K.G.B.-ul și Occidentul. Serviciile secrete sovietice încearcă să-l compromită și să-l intimideze pe autorul *Arhipelagului Gulag*, folosindu-și toată gama de mijloace, de la agenți de influență plasati în anturajul lui și pînă la amenințările cu moartea, în timp ce mentalitatea occidentală îi macină nervii în ens invers.

Soljenitîn nu poate să-i sufere pe biografiști profesioniști care i-au "exploatat" pînă acum viața; cea mai recentă biografie a lui, semnată de americanul D.M. Thomas, care susține, între altele, că "omul care a contribuit la căderea tiraniei sovietice este el însuși un tiran față de

femei", îi dă un argument în plus. De aceea, cartea de memorii aduce precizări despre copilărie, familie, prieteni, dușmani (între care soții Siniavski și frații Medvedev), exprimă reproșuri la adresa altor disidenți (singurul aprobat întru totul e Vladimir Bukovski) și conține pagini emoționante, de elogi aduse celor care l-au ajutat în perioada eroică, uneori cu prețul vieții, ca Elisaveta Voronianskaia - cea care i-a dactilografiat *Gulag* și a fost strangulată de K.G.B.

Cel de al doilea volum, *Rusia sub avalanșă*, este o analiză a situației actuale din patria sa, scrisă cu un viguros talent de polemist, o critică dură a reformatorilor (începînd cu Gorbaciov și Șevarnadze și continuînd cu Gaidar și Ciubais), făcuți răspunzători de ruina economică și mizeria populației. Soljenitîn pledează pentru autoadministrație locală și asanare morală, și are încredere în "sufletul poporului rus": "În cursul ultimilor patru ani - scrie el - am călătorit mult prin toată Rusia, am observat, am ascultat și pot să declar - dacă vreți, sub jurământ: Spiritul nostru e încă viu. Măcar să se salveze sufletul poporului și totul va fi salvat! [...] Spiritul este capabil să abată orientarea oricărui proces, cit de dezastuos, și să ne îndepărteze de marginea prăpastiei". Scriitorul își expune părerea cu un anume patos, folosind adesea proverbe rusești pentru a se face mai bine înțeles. Ca și în numeroasele turnee pe care le-a făcut în 26 de regiuni ale Rusiei, laureatul Nobel specifică apăsător în *Rusia sub avalanșă* că el nu servește și nu va servi nici un regim, că nimeni nu va reuși să facă din el un Gorki, și că e doar în slujba poporului său. (A.B.)

Salon Magazine

◆ Creată în noiembrie 1995 de către David Talbot, fost jurnalist la "San Francisco Examiner", "Salon Magazine" este o mare reușită, de vreme ce a primit trei ani la rînd - 1996, '97 și '98 - titlul de cea mai bună revistă de pe Internet. "Webzinul" lui Talbot se interesează în special de activitatea culturală și literară, de filosofie și mișcarea ideilor, avînd o ținută intelectuală de bună calitate și o grijă specială pentru un limbaj accesibil. De tendință preponderent liberală, revista "în linie" are în jur de 500.000 de cititori pe lună. Macheta ei - socotită de colegii din presa tipărită drept perfectă - a fost mai mult sau mai puțin copiată și de alte situri din ciberspațiu, fiindcă asigură o bună lizibilitate. Pentru fericirii deținători de Internet de la noi, dam adresa revistei electronice: <http://www.salonmagazine.com/>

Un romancier de cursă lungă

◆ Născut la Galway, în Irlanda, în 1914, Patrick O'Brian s-a stabilit în 1949 la Russillon, un sâcuc francez din apropierea graniței cu Spania. Încurajat de un editor, a publicat în 1969 romanul *Master and Commander*, în care apărea pentru prima oară personajul Jack Aubrey, ofițer în marina britanică în timpul războaielor napoleoniene, și prietenul său, Stephen Maturin, doctor de bord, naturalist și spion irlandezo-catalan. După 19 alte romane (dintre care ultimul, *Cele o sută de zile*, a apărut de curînd) cei doi sînt încă nedespărțiți. Autorul e în plin lucru la cel de al 20-lea episod al aventurilor lui Aubrey și Maturin. În S.U.A., unde romanele au început să fie publicate în 1989, editorul W.W.Norton s-a îmbogățit de pe urma lor, vînzînd peste două milioane de exemplare. Iar critica s-a inflammat de-a binelea, comparîndu-l pe Patrick O'Brian cu Melville și Conrad - scrie "The New York Times".

Festival al litografiei

◆ Cu prilejul împlinirii a două sute de ani de la inventarea litografiei, Rijksmuseum din Amsterdam organizează pînă la 10 ianuarie un festival al litografiei. Această tehnică de imprimare a reprezentat un mare progres la vremea ei. Expoziția constă în prezentarea lucrărilor de gen din colecție, inclusiv litografii de Toulouse-Lautrec, Cézanne, Manet și ale artiștilor olandezi, între care Van Gogh.

Thom Gunn

POETUL ȘI ESEISTUL englez Thom Gunn s-a născut la Gravesend în 1929. A studiat literatura engleză la Trinity College, Cambridge, iar primul volum de versuri *Fighting Terms* ("Termeni contrari") a fost publicat încă din timpul studenției. În 1954 a părăsit Marea Britanie, stabilindu-se în nordul Californiei. În prezent locuiește la San Francisco și predă literatura engleză la Universitatea din Berkeley.

A publicat nouă volume de poezii: *Fighting Terms* ("Termeni contrari"), *The Sense of Movement* ("Sensul mișcării"), *My Sad Captains* ("Tristii mei căpitani"), *Positives* ("Pozitive"), *Moly, Jack Straw's Castle* ("Castelul lui Jack Straw"), *Selected Poems 1950-1975* ("Poezii alese 1950-1975"), *The Passages of Joy* ("Călătoriile bucuriei") și două cărți de eseuri: *The Occasions of Poetry* ("Ocaziile poeziei"), *Essays in Criticism and Autobiography* ("Eseuri critice și autobiografice").

Volumul din care am făcut această selecție, *The Man with Night Sweats* ("Omul care transpiră noaptea") este ultimul publicat de poet în ultimii zece ani (Edit. Faber and Faber Limited, 1992).

Poeemele cuprinse în paginile acestuia ne dezvăluie un autor aflat pe cea mai înaltă treaptă a forței sale creatoare, stăpînînd în aceeași măsură formele clasice, cit și versul liber, pregătît să abordeze o gamă largă de teme, atît de natură intimă cît și socială. Volumul se încheie cu o serie de poeme despre moartea prematură a unor prieteni ai autorului infectați cu virusul HIV.

I. Vremea ciumei

Gânduri-le-mi sunt ticsite de moarte
care seamănă atît de ciudat cu
dorința sexuală

încît sunt năucit,
năucit de a fi atras de ea,
de fapt, propria mea anihilare.
Cine sunt cei doi, bărbatii aceia
cumplit de atractivi
care vor să-mi înfig acul în braț?
Se zice că-i cheamă Brad și John,
unul de aici, altul din Denver, sezând
la fel

pe bancă în timp ce-mi vorbesc,
cu picioarele depărtate, cu privirile

atente.
Îmi place mult îndrăzneala, privirile și
jargonul lor
cât și ce au în minte.

Gândurile lor sunt cele ale morții.
O știu și nu o știu,
și sunt ca mine în privința asta
(eu o știu, și nu o știu)
și ca multimea din barul acesta.
Brad și John tînjesc eroic amîndoi
după euforie - pentru o stare a vieții

arzătoare
în care ne putem întinde toți
să ne pierdem diferențele. Încerc
să intru în mintea lor: sunt eu un prost,
ei te îndeamnă, se testează cum
trebuie
împotriva riscului, o necesitate umană,
sau ei sunt proștii cu fețe vigilente,
simple capete ale morții luminate
încântător?

Cîntăresc posibilitățile
pînă cînd mi-e teamă de forța
sănătății mele
și a propriei lor evidente sănătăți.
În sfîrșit, indecizia mea îi face nervoși
și așa, întîi unul, apoi celălalt
se mută în multimea mișcătoare de
oameni

care sunt gălăgioși și senini
purtând pe fete și în trupuri
știrile vieții și ale morții.

II. Omul care transpiră noaptea

Mă trezesc înfrigurat, eu care
am prosperat prin vise de căldură
mă trezește reziduul lor,
sudoarea și cearșaful lipicios

carnea mea a fost propriul ei scut,
unde se tăia, se vindeca

am crescut explorînd trupul
în care credeam
chiar cînd adoram riscul
ce întărea o lume de minuni
în fiecare provocare a pielii.

îmi pare doar rău,
scutul s-a crăpat
mintea mi s-a redus la grabă
carnea mea e o ruină

trebuie să schimb patul
dar în loc de asta mă surprind

oprit tot unde sunt
strîngându-mi trupul cu brațele
de parcă l-aș proteja
de durerile ce vor veni

de parcă mâinile ar fi de ajuns
să gonească avalanșa.

III. Unui absolvent mort

Întregul proces bogat de contrarii
gemene,
lujer cîntărotor rotund, ce se dezvoltă
în tandem
printr-un mînurat detaliu încurcat
care tese
o unică promisiune, verificată la
întîmplare,

ucisă, irosită. Ce minunat profesor ai
fi fost:
mintea ta viguroasă, nerăbdătoare,
privirile
tale iscoditoare, i-ar fi sedus pe
rebelii ca
tine ce se joacă în curtea din spate,
să-ți împărtășească dragostea de
cărți.

Prezentare și traducere de
Victor Olaru

Revista revistelor

Corosive, deochiate și fără perdea

HYPERION - *Caiete botoșănene* nr. 4 are ca temă eroticismul în literatură și se dorește încă o lovitură data prejudecăților pudibonde, în special în ceea ce privește verbalizarea sexualului. Textele antologate - deloc, mai mult sau foarte "corosive" (de ce se evită cuvântul consacrat: *porcoase*?) vor să demonstreze o evidență: sexualitatea *este* dintotdeauna o componentă a literaturii, căreia nimic din ceea ce e omenesc nu-i e străin, și depinde doar de talentul scriitorului să se ridice deasupra pornografiei. La noi e mult mai greu (doar Creangă a reușit, în felul său genial), fiindcă, neexistând o tradiție a literaturii libertine, limba literară nu a asimilat termenii și expresiile populare relative la sex, astfel încât, scrise negru pe alb, ele par deosebit de agresive, sar din context. Că este așa o dovedesc chiar precauțiile luate de redactorul-șef Gellu Dorian, într-un argument al cărui ton e, fără voie, cam stinjenit. Ca o persoană binecrescută care, dorind să-și

arate emanciparea, spune în societate lucruri necuviincioase, poetul e înduioșător de stingaci și speriat de propriul curaj. Bineînțeles că o ia de la Adam, Vechiul Testament, literatura elină și latină, secolul XVIII francez, pentru a ajunge la nume celebre din secolul nostru, vrînd să spună că tema e veche de cînd lumea și "generoasă". Se referă la cele două povești ale lui Creangă ("pline de suculență de știl și mai ales de limbajul care face pe cei mai mulți să roșească și să exclame «Vai, cum e cu putîntă»"), la ceea ce el numește pudic *textele nude* ale lui Eminescu, previne că intenția revistei este "să illustreze firescul limbajului deochiat și nu să stîrască oroare sau să fim, eventual, acuzați de *obscentism* (s.n.), pornografie sau știu eu mai ce". * Nici prin gînd nu ne trece să-i acuzăm de obscentism sau știm noi mai ce (chiar, ce?), ne distrăm să reproducem comentariul delicios al lui Gellu Dorian la o poezie pornografică de Mihai Ursachi, inclusă în revistă: "Scena descrisă de poet poate fi interpretată ca o obscenitate, însă gradual textul exprimă o stare poetică nuda din care dorințele erotice ale bărbatului aflat în expectativă, în

admirație, sînt perfect conjugate cu cele ale femeii care se află în timpul lucrului. Starea erotică, expresivă la bărbat și latentă, dar evidentă, la femeie, este o componentă existențială firească și divulgă o scenă de familie, credem noi, frecventă, în viața cuplurilor." La sfîrșitul explicațiilor sale, semnatarul editorialului își ia răspunderea pentru cuvintele "pe care dicționarele noastre pudibondoide nu le menționează", căci el face parte dintr-o generație de scriitori care "dorim să ne asumăm întregul limbaj existent, fondul de cuvinte util exprimării tuturor stărilor care fac existența complexă, incumbînd și literatura ca mod de viață." Curajul acesta e însă dublat de o tactică mai puțin bărbătească: aruncarea pisicii în grădina cititorului: "Reacțiile ce vor urma țin de receptor și nu de intențiile noastre". * Receptorul-Cronicar găsește semnificative chiar ezitarile celor ce au conceput acest număr: de pildă, poeziile așa-zicînd "nude" ale lui Eminescu sînt facsimilate după manuscrise olografe ilizibile (de ce s-au rușinat să le tipărească în clar?), traducătorii unor pasaje de tot porno (cel puțin așa arata scoase din contextul românesc) nu îndrăznesc să semneze și își iau pseudonime de cel mai prost gust (de tipul Haralabie Patapriapevici) etc. Spre deosebire de tipul asta de "curaj" la jumătate de drum, unul cei mai buni traducători pe care-i avem azi, Emanoil Marcu, nu se sfiește să pună degetul pe rană, explicînd dificultățile de care s-a izbit în echivalarea în românește a lui Georges Bataille: "Nu există, în literatura română, o adevărată tradiție a genului erotic, care să fi pregătît terenul, iar limba română, în ciuda «bogăției» de termeni și expresii relative la sex, nu prea abundă în nuanțe. E greu să vorbești în românește despre sex altfel decît într-un registru depreciativ, batjocoritor, grobian. Or, cum să redai, în cuvinte ce agreează pereții closetelor publice, fiorul tragic, disperarea existențială a acestor pagini? Nu pot decît să sper în forța integratoare a contextului și să fac apel la maturitatea și lipsa de prejudecăți a cititorului." Acesta este principalul handicap al literaturii erotice românești. Nu e vorba nici de pudoare, nici de ipocrizie (că n-or fi cititorii români mai pudici sau mai ipocriți decît alții).

Ieșirea în arenă

După ce în Tunisia a fost trimis un diplomat de carieră de talia lui Gelu Voican Voiculescu, în timpul regimului Iliescu, iată că ziarele centrale au protestat indignate la ideea că dr. Barbi i-ar putea lăua locul. Omul cu acest pseudonim s-a ilustrat în Piața Universității în calitate de animator inzebrat cu talent muzical, în vreme ce dl Voican Voiculescu se ilustra în calitate de purtător de AKM și avea o contribuție personală în minieră. Petre Constantin, adică dr. Barbi, are o certă experiență într-ale externelor și are chiar un doctorat în materie, astfel că ziarele care l-au luat peste picior au publicat ulterior dezmințiri, recunoscîndu-i meritele. Merite pe care tocmai comisia parlamentară însărcinată să le constate s-a făcut că nu le vede. În schimb la presă a ajuns un soi de caricatură de C.V. din care se înțelegea că Petre Constantin a

Șomajul și extremismul

PENTRU UNII dintre noi despărțirea de acest an a fost precedată de intrarea în șomaj. Nu mai e de mult în România o umilință să devii șomer. Sub forme degrozate, șomaj a existat și în comunism, iar șomajul tehnic era cunoscut în foarte multe întreprinderi dintre cele care n-aveau comenzi. "Sănătoasă" economie ceașistă, după care oftează mulți, avea în ea cea mai mare parte dintre virusii crizei pe care o traversăm azi. * De fapt, în măsura în care în România nu s-a făcut reformă, și nu s-a făcut, ceașismul industrial a ajuns la ultimele sale consecințe. Acesta e de fapt tristul adevăr.

Terapia de șoc aplicată din '90 în Ungaria și Polonia, în timp ce în România se discuta despre diverse modele posibile a ruinat cota multor politicieni, dar a împins țările lor înainte. Cîți politicieni din România și-au pierdut popularitatea din pricina măsurilor reformatoare pe care le-au luat? Cu toate astea, așa-numita clasă politică din țara noastră își pierde tot mai accentuat credibilitatea în ochii alegătorilor din pricină că, treptat, România se afundă în sărăcie. O sărăcie din ce în ce mai primejdioasă, fiindcă e sărăcia statului, în mai mare măsură chiar decît a cetățenilor.

Forțele politice extremiste, care n-au decît de pierdut dacă în România lucrurile ar merge bine, fac un joc tot mai periculos pentru viitorul țării. Faptul că președintele Constantinescu avertizează asupra acestui pericol ar trebui să aibă efect asupra tuturor politicienilor care cred în viitorul democrației în țara noastră. Fiindcă promisiunile extremiste sînt o realitate pe care atît partidele de la putere cît și opoziția animată de principii democratice s-ar cuveni să o ia în serios.

Dar la fel de în serios ar trebui luat acest avertisment și de reprezentanții

societății civile grupați în organizații non-guvernamentale. Problema extremismului este o pată peșecumtelă, ci ea s-ar cuveni dezamorsată prin eforturi concertate.

Omul care intră în șomaj se consideră, acum, un abandonat. Nu puțini dintre șomerii care au ajuns la această concluzie se simt atrași de discursul de tip extremist. Un discurs revanșard, al amenințărilor cu moartea, cu ghetozarea, cu execuția, un discurs lipsit de soluții ale crizei, dar care oferă celor care se simt excluși din societate, prin șomaj, prin sărăcie lucie, satisfacția de a fi de partea unei forțe politice care răspunde frustrărilor și furiilor lor.

Pentru politicienii care vor democrație în România a sosit momentul s-o spună limpede și să se despartă, tot limpede, de forțele extremiste.

Pe de altă parte, tratarea șomajului pe ușa din spate a reformei, cu promisiuni neținute sau cu simple explicații economice, în care oamenii devin cifre, ar trebui înlocuită de o atitudine a explicației simple, omenește plauzibilă.

Nu cu o demagogie ieftină se va ajunge la scăderea cotei extremismului, ci cu o apropiere a politicienilor de alegători în aceste momente de criză. Riscul de a fi huiduit e mai mic decît cel de a ignora huiduiala prin absență.

Omul care intră în șomaj sau care s-a obișnuit cu ideea asta, nu e un rest al reformei, ci face parte din reforma. Nu e un exclus, ci un om care suferă în numele colectivității. Aceste lucruri trebuie roșite convingător pentru ca reforma să reușească și, în egală măsură, pentru ca ea să fie privită drept un început, nu un final în care ajutorul de șomaj sa devină ultima speranță a celor care se trezesc fără slujba.

Cristian Teodorescu

fost răsplătit de președintele Constantinescu, pentru imnul golanilor, cu o ambasadă. Or, cam toate ziarele care au preluat această informație au dat ulterior fie dezmințiri, fie au publicat dreptul la replică al dr. Petre Constantin. Pe de altă parte, comisia parlamentară care l-a refuzat pe dr. Barbi, și-a infoiat panașul avertizînd că dacă președintele îl va trimite totuși la post pe omul pe care ea, comisia, l-a respins, ea, comisia, nu-i va mai gira pe alți candidați la funcția de ambasadori. Din nefericire pentru comisie, autorul *Imnului golanilor* e un om care nu se dă cu ușurință bătut. Iar dacă ziarele au dezmințit ceea ce au publicat despre el, rămîne o întrebare. Cine a furnizat ziarelor informația neadeverată despre candidatul, la funcția de ambasador, o informație pe care ziarele s-au grăbit să o publice, acordîndu-i tot creditul. * Reales în funcția de lider al minerilor din Valea Jiului, Miron Cozma declară nesilit că minierii pe care îi conduce vor veni acum *fără să-i mai cheme nimeni* la București. Această declarație a lui Cozma ar trebui să producă o autoseizare a Parchetului, atît în ceea ce îl privește pe declarant, cît și în ceea ce îi privește pe cei care i-au invitat pe mineri la București. *ZIUA* acuză ziarul condus de Ion Cristoiu de propagandă legionară. *COTIDIANUL* n-a răspuns deocamdată, în schimb publică poza lui Miron Cozma sub cea a Gabrielei Szabo, la rubrica *Șut în plasă*. Gabriela Szabo pentru că a fost desemnată de presă "drept cea mai bună sportivă a anului" Miron Cozma, "pentru realegerea sa în funtea minerilor din Valea Jiului". Cu

alte cuvinte, o atletă cu care avem, pe drept cuvînt, de ce să fim mindri că ne reprezintă e pusă în aceeași oală cu unul dintre marii stricători de imagine ai României. Dar dacă ne reamintim că în *Cotidianul* a apărut primul interviu cu Miron Cozma imediat după ce a cеста a ieșit din pușcărie, precum și de marele tapaj făcut în același ziar despre viitorul politic al lui Miron Cozma, aceasta asociere nu mai pare o gafă, ci o încercare de a-l trece pe Miron Cozma în rîndul vedetelor de care România are motiv să fie mindră. Pe cînd o combinație și cu Nicu Ceaușescu, în memoriam? * În *ADEVĂRUL*, Cristian Tudor Popescu răspunde cavalereste în numele unei colege de redacție pe care *ROMÂNIA MARE* a atacat-o incalificabil, legîndu-se de infirmitatea ei. Răspunsul său, pe care nu-l putem cita în extenso, cum s-ar cuveni, aduce cu gravitate în discuție nu numai discursul de tip C.V.Tudor, ci și lumea pe care ar scoate-o la iveală o realitate de acest tip. Nu e prima oară cînd ziaristii de la marile jurnale avertizează asupra primejdiei jurnalelor din *România Mare*, e prima oară însă cînd această primejdie e privită cu cea mai mare gravitate și pînă la ultimele ei consecințe. Cronicarul vede în acest editorial al lui Cristian Tudor Popescu, nu numai un răspuns cavaleresc, menit să apere reputația unei ziariste de cea mai bună calitate, ci o ieșire în arenă a unui ziarist care nu mai poate tolera extremismul în presă.

Cronicar

**România
literară**

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1998: 3 luni - 39.000 lei; 6 luni - 78.000 lei; 1 an - 156.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipărit la
„R.H. PRINTING“ SRL
Calea Plevnei 114, sector 1
București

**48 pag - 6.000 lei
La redacție: 4.000 lei**